Promocijas darbs izstrādāts ar Eiropas Sociālā fonda apakšaktivitātes
„Atbalsts doktora studiju programmu īstenošanai” projekta
„Atbalsts LLU doktora studiju īstenošanai” mērķfinansējuma atbalstu,
Vienošanās Nr. 2009/0180/1DP/1.1.2.1.2/09/IPIA/VIAA/017

LATVIJAS LAUKSAIMNIECĪBAS UNIVERSITĀTE
LAUKU INŽENIERU FAKULTĀTE
ARHITEKTŪRAS UN BŪVNIECĪBAS KATEDRA

Mg. arch. **Madara Markova**

promocijas darbs

LATGALES DIEVNAMU AINAVA

arhitektūras doktora (Dr. arch.) zinātniskā grāda iegūšanai
ainavu arhitektūras apakšnozarē

Promocijas darba zinātniskā vadītāja:
Prof. Dr. arch. **Aija Ziemeļniece** _____

Promocijas darba autore: _____

Jelgava 2014

ANOTĀCIJA

Madaras Markovas promocijas darbs „Latgales dievnamu ainava" izstrādāts laika posmā no 2010. gada septembra līdz 2013. gada jūnijam Latvijas Lauksaimniecības universitātes Lauku inženieru fakultātes Arhitektūras un būvniecības katedrā.

Promocijas darba pētījuma priekšmets. Latgales augstienes dievnamu ainavas raksturu noteicošie elementi un indikatori.

Darba mērķis. Pētījuma mērķis ir, nosakot ainavas raksturlielumus un dārzu fenotipus (vizuālo pazīmju kopumu), sistematizēt dievnamu ainavas kvalitātes, izvērtēt ainavas saglabāšanas, un īpašas aizsardzības teritorijas izveides nozīmīgumu.

Darba uzdevumi:

- izvērtēt Latgales dievnamu ainavas ģenēzes procesus Eiropas un Latvijas kontekstā;
- salīdzināt vizuālās kvalitātes noteikšanas metodes Latgales augstienes dievnamu ainavu kontekstā, nosakot piemērotāko;
- izpētīt dievnamu ainavu un dārzu vērtēšanas pieejas ar ainavas raksturošanas metodi;
- veidot dievnamu ainavas sasaisti ar salasāmības metodi precīzai vides raksturošanai;
- noteikt fenotipu raksturlielumus, izmantojot kvantitatīvo metodi;
- definēt Latgales augstienes dievnamu ainavas raksturošanas lomu attīstības plānošanā.

Promocijas darbs strukturēts četrās nodaļās. Pirmajā nodaļā noteikti galvenie Latgales dievnamu ainavas ģenēzes procesi un attīstības periodi. Izvirzītie ģenēzes procesi vērtēti Eiropas un Latvijas kultūrainavu attīstību kontekstā un sasaistē ar vietas identitāti. Otrajā nodaļā pētīta Latgales dievnamu ainava mūsdienās. Salīdzinātas vizuālās kvalitātes noteikšanas metodes un noteikta piemērotākā. Veikts Latgales dievnamu ainavu vizuālais izvērtējums. Latgales dievnamu ainavas raksturota izmantojot salasāmības metodi, atsaucoties uz pozitīvo Eiropas pieredzi kultūrainavu pētījumos. Trešajā nodaļā pētīti Latgales augstienes dievnamu dārzi, par pamatu izvērtējumam ņemot dārzu struktūru un elementu fiksācijas lauka pētījumos iegūtos rezultātus. Savukārt dārzu fenotipi (vizuālo pazīmju kopums) noteikti balstoties uz dārzu galvenajiem veidotājelementiem. Ceturtajā nodaļā noteikti galvenie principi salasāmības metodes iekļaušanai dažādos plānošanas līmeņot, kā nozīmīgu izvirzot atbilstoša mēroga un detalizācijas izvirzīšanu. Dievnamu ainavas raksturojums definē nozīmīgākās Latgales augstienes dievnamu ainavu saglabāšanas īpašības sasasistē ar reģionālo attīstību.

Promocijas darba apjoms: 155 lappuses, ieskaitot 11 tabulas, 65 attēlu, no tiem 3 attēli reproducēti un darbam pievienoti 12 pielikumi. Darba izstrādē izmantoti 238 informācijas avoti. Promocijas darbā visi bez atsaucēm ievietotie fotouzņēmumi un izveidotās shēmas, tabulas ir autora pētījuma gaitā iegūtie materiāli.

ANNOTATION

Madaras Markova's thesis "Church landscape of Latgale" has been written during the period from September 2010 until June 2013 at the Department of Architecture of Faculty of Rural Engineering and Construction at the Latvia University of Agriculture.

Thesis research subject. Defining elements and indicators of Latgale Upland church landscapes.

The aim of the research. The study aims to systemize church landscape qualities, define the importance of landscape conservation, as well as importance of establishment a specifically protected area by defining the characteristics and garden phenotypes (a set of visual features) of the landscape.

Tasks to reach the set goal:

- to assess genesis processesess of Latgale church landscapes in the European and Latvian context;
- to compare methods for determination of the visual quality in the context of Latgale Upland church landscapes by defining the most appropriate method;
- to study church landscape and garden evaluation approach using the landscape characterisation method;
- to create church landscape linkage for an accurate characterisation of the environment using the legibility method;
- to determine phenotype characteristics using the quantitative method;
- to define the role of Latgale Upland church landscape characterisation in development planning.

Thesis has been structured in four chapters. The first chapter describes the main genesis processes and development periods of the Latgale Upland church landscapes. The established genesis processes are evaluated in the context of European and Latvian cultural heritage development and in association of the site identity. The second chapter studies the contemporary church landscapes of Latgale. Comparison of methods for determination of visual quality is made, establishing the most appropriate method. A visual assessment of Latgale church landscapes is conducted. Latgale church landscapes are described using the legibility method with a reference to the positive experience in European cultural landscape studies. The third chapter examines church gardens of Latgale Upland, on the basis of results obtained during garden structure and element fixation field research studies. In turn, garden phenotypes (a set of visual features) are established based on the main generative elements of the gardens. The fourth chapter lays down the main principles of the legibility method's inclusion in different planning levels, by imposing as significant the setting of the appropriate scale and details. Church landscape charactersitics define the most important Latgale Upland church landscape conservation properties in conjunction with regional development.

The thesis consists of 155 pages including 11 tables, 65 images of which 3 images have been reproduced and of 12 annexes attached. There are 238 sources of information, which have been used in this thesis. Any photographs and charts, tables with no references used in this thesis are the materials obtained during the author's studies.

SATURS

IEVADS 5

1. LATGALES DIEVNAMU AINAVAS ĢENĒZE 11
1.1. Dievnamu ainavas ģenēze Eiropas un Latvijas kontekstā 12
1.2. Dievnamu ainava sasaistē ar vietas identitāti 19
1.3. Latgales dievnamu ainavas kultūrvēsturiskās attīstības periodi 22

2. LATGALES DIEVNAMU AINAVA MŪSDIENĀS 31
2.1. Latgales dievnamu ainavas vizuālais izvērtējums 32
2.2. Ainavas rakstura noteikšanas pieredze Eiropā 45
2.3. Latgales dievnamu ainavas raksturojums, izmantojot salasāmības metodi 50

3. LATGALES AUGSTIENES DIEVNAMU DĀRZI 59
3.1. Dievnamu dārza struktūra un elementi 59
3.2. Ainavas raksturlielumi Latgales augstienes dievnamu dārzos 61
3.3. Dievnamu dārzu fenotipi 73

4. DIEVNAMU AINAVU PLĀNOŠANA 80
4.1. Raksturošanas metodes nozīmīgums Latgales dievnamu ainavu plānošanai 81
4.2. Vēsturisko ainavu plānošanas līmeņi 86
4.3. Dievnamu ainavas raksturojums un tā sasaiste ar reģionālo attīstību 88

SECINĀJUMI 104
IZMANTOTIE AVOTI 105
PIELIKUMI 119
1. Promocijas darbā ievietoto tabulu saraksts 120
2. Promocijas darbā ievietoto attēlu saraksts 121
3. Vēsturiskajā Latgales dievnamu ainavas pētījumā iekļautie dievnami 124
4. Anketa – fotoattēlu vērtēšana pēc Q metodes 133
5. Anketa – fotoattēlu vērtēšana pēc skata izteiksmīguma metodes 134
6. Q un skata izteiksmīguma metodēs izmantotie fotoattēli 135
7. Lauka pētījumos apsekotie dievnami 140
8. 2011. gada lauka pētījumos izmantotā dievnamu apsekošanas matrica 143
9. 2011. gada lauka pētījumu galveno datu apkopojums 145
10. 2013. gada lauka pētījumos izmantotā dievnamu apsekošanas matrica 147
11. 2013. gada lauka pētījumu galveno datu apkopojums 152
12. 2013. gada lauka pētījumos apkopotie dati par kokaugiem 153

IEVADS

Promocijas darba aktualitāte un problemātika. 21. gs. globalizācijas un iedzīvotāju migrācijas rezultātā krasi mainās ne tikai sakrālās arhitektūras, bet arī to aptverošo teritoriju un elementu nozīmīgums un funkcija. Dievnami no ikdienas ainavas elementiem transformējas par teritorijas attīstības resursu tādā tautsaimniecības nozarē kā tūrisms. Dievnams kā kulta celtne un ainavtelpa ap to 21. gs. sākumā ir aizsākusi jaunu sintēzes formu, ienesot papildus jaunu vērtību, kas balstīta uz kultūras tradīciju, amatniecības meistarības un vēstures liecību glabāšanu un izzināšanu.

Ainavu un līdz ar to katru tās fragmentu ietekmē straujie globalizācijas procesi, urbanizācija [72]. Pēdējā pusgadsimta laikā dievnamu ainavas nonivelēšanās un vienādošanās vēl nav pilnībā sagrāvusi lokālo kultūrainavu atšķirīgās arhitektoniski telpiskās raksturiezīmes. Dievnamu ainavas telpa ir pārveidota līdz ar katrām politiskajām un sociālajām kultūras pārmaiņām un ir nokļuvusi spēcīgā pašplūsmā. Ja kultūras mantojuma fiksēšanas un inventarizācijas process jau ir attīstījies gan Eiropā, gan Latvijā, tad ainavas telpa un dažādie tās raksturu veidojošie elementi ir palikuši novārtā. Pētījuma teritoriālais ietvars ir ņemts ierobežots, izvērtējot ainavu mazākā mērogā ar detalizētākiem ainavu raksturojošajiem indikatoriem.

Kultūrvide un tai skaitā ainava ir dzīves kvalitāti ietekmējošs faktors, kas ir ne tikai identitātes sastāvdaļa, bet arī teritorijas attīstības resurss. Ainava un katrs tās elements ir kultūras mantojuma atspulgs [129, 149, 197, 213, 153, 132, 114] tagadnes kultūras izpausme un Latgales nākotnes attīstības potenciāls [111, 217]. Katrs laikmets atklāj savas liecības, kas cilvēces dzīves telpu padara kultūrvēsturiski bagātāku [200]. Latgale ir viens no vēsturiski bagātākajiem Latvijas reģioniem. Latgale ir arī Eiropas Savienības austrumu robeža, kas jaunākajos plānošanas dokumentos un attīstības aktivitātēs tiek uzskatīts par ekonomiskās izaugsmes potenciālu, ko nepieciešams izmantot [217].

Mūsdienās novērojama ainavas homogenizācija, un tā zaudē savu individuālo raksturu. Tas notiek ne tikai ekonomisko pārmaiņu, bet arī demogrāfisko procesu ietekmē [114]. Kā galvenie pārmaiņu noteicēji tiek uzskatīti sociālās un demogrāfiskās pārmaiņas, tādas kā novecošana, iedzīvotāju skata samazināšanās un migrācija [126], kas nes līdzi vēsturiskās kultūrtelpas pārmaiņas.

Ainavas vizuālā aizsardzība Eiropas līmenī ir kļuvusi aktuāla līdz ar Eiropas ainavu konvencijas ieviešanu. Jau kopš viduslaikiem apdzīvoto vietu iezīme ir publiskā rakstura ēkas, paredzētas cilvēku pulcēšanai, būves dzīvošanai un dievnams kopā ar apbedījumu zonu – kā vietējais reliģijas fokusa punkts [9] gan vizuālajā izpausmē, gan arī garīgajā un plānošanas formveidē. Ainavas stāvoklis tiešā veidā ietekmē tās raksturu, un to savukārt cilvēka darbība un dabas procesi. Par dievnamu ainavām ir pieejama ierobežota informācija, tādēļ ainavas rakstura noteikšanā ir iekļauta tās esošā stāvokļa fiksēšana. Savukārt izvirzītie indikatori Latgales augstienes dievnamu ainavām ir strukturāli vērsti uz to rakstura un stāvokļa sasaisti. Ainavas indikatorus pētniecībā sāka izmantot salīdzinoši nesen. Viens indikators sniedz visai maz informācijas, tādēļ vērtīgi ir izmantot indikatoru sistēmu, kur katrs no tiem būtu reprezentatīvs, pieejams, ticams un efektīvs [56, 21]. Pierastākā indikatoru izmantošana ir liela mēroga ainavām [232, 211, 166], tomēr tos iespējams lietot arī mazākām teritorijām [232, 167].

Mūsdienās trūkst nopietnu zinātnisko atziņu un teoriju dievnamu kultūrainavu jautājumā Eiropas, Latvijas un jo īpaši Latgales dievnamu ainavu kontekstā. Ainavas pētīšanas un attīstības plānošanas metožu pamatā ir ainavas vēsturiskā ģenēze un esošās situācijas apkopojums [232, 18, 24]. Iztrūkstot izpētes metožu sākotnējam

posmam ir apgrūtināta ainavu pētīšana un kvalitatīva dievnamu ainavu attīstības plānošana Latgales augstienē.

Promocijas darba daudzslāņainību nosaka ainavas holistiskā daba. Ainava tiek skatīta dažādos mērogos, izdalot dievnamu ainavu un dievnamu dārzus. Darba izstrādes pamatā izmantotas ainavu arhitektūras, teritoriju plānošanas un vadīšanas metodes, ainavas uztveres, antropoloģijas un reliģijas ģeogrāfijas atziņas. Dievnamu ainavas līdz šim nav detalizēti pētītas, un pasaules pieredze šādu ainavu apsaimniekošanā arī nav viennozīmīga.

Aplūkotās un izvirzītās Eiropas kultūrainavu plānošanas vadlīnijas attēlo veiksmīgus un daudzpusīgus transformācijas procesu virzības piemērus. Savukārt Latgales augstienes dievnamu ainavas attīstības plānošanā konstatējamas šādas problēmas:

● globalizācijas un iedzīvotāju migrācijas procesu ietekmē Latgales augstienes dievnamu ainava un tās elementi ir apdraudēti;

● 21. gs. dievnamu ainavu aizsardzībā dievnama dārzs un dievnams nav iekļauti kā vienots veselums. Atsevišķi ainavas elementi ir nozīmīgi, bet to aizsardzība organizējama kompleksi;

● vēsturiski veidojusies vienmērīgā dievnamu ainavas kultūras mantojuma struktūra Latgales augstienē mūsdienās transformējas, pakļaujoties centralizēšanās procesiem.

Promocijas darba izstrādē aptvertās pētījumu jomas un iepriekš veiktie pētījumi. Ainava ir vēstures atspulgs tā uzskata ainavu vēsturnieks Ričards Muirs (*Richard Muir*), ainavu zinātnieks Kens Teilors (*Ken Taylor*), vēsturnieks Saimons Šama (*Simon Schama*), ģeogrāfs Levis Piers (*Lewis Peirce*), arhitekte Aija Ziemeļniece, ainavu zinātnieki Eva Skovroneka (*Ewa Skowronek*), Renāte Krukovska (*Renata Krukowska*), Anrejs Svieca (*Andrzej Swieca*), kā arī šāds uzskats atspoguļots Kalifornijas transporta departamenta (*California department of transportation*) veidotajās vadlīnijās vēsturisko ainavu identificēšanai un vērtēšanai [129, 149, 197, 154, 233, 115].

Latgales dievnamus un sakrālo mākslu ir pētījuši nedaudzi Latvijas zinātnieki, bet ainavas problemātikas palikušas novārtā. Arturs Krūmiņš, kurš bija daudzpusīgs arhitekts, rakstnieks un zinātnieks, ir veicis plašus pētījumus par Latgales koka baznīcām, jo īpaši 18. gs. Romas katoļu baznīcām [95]. Savukārt mākslas zinātniece Rūta Kaminska, kuras darbs galvenokārt ir veltīts Austrumlatvijas mākslas mantojumam, plašāk pētot laiku no 17. līdz 19. gs., ir sarakstījusi vairākas grāmatas un publikācijas, kas saistītas ar dievnamu arhitektūru un mākslas pētījumiem [79]. R. Kaminska sadarbībā ar Anitu Bisteri ir uzsākušas darbu pie sakrālās arhitektūras un mākslas mantojuma pētījumiem un esošās situācijas fiksēšanu, un ir jau publicējušas darba rezultātus vairākās grāmatās [80].

Pēdējos gados ir veikti pētījumi, kas ir saistīti ar reliģiskām vietām. Ģeogrāfe Noga Kolinsa Kreinere (*Noga Collins Kreiner*) analizējusi ebreju svētvietu raksturīpašības mūsdienu Izraēlā, iekļaujot pētījumā svētceļnieka un tūrista jēdzienu pārklāšanos. Iedzīvotāju ģeogrāfijas pētnieks Freizers Macdonalds (*Fraser MacDonald*) attīstījis vietas piesaistes teoriju, kā piemēru pētot Skotijas prezbiteriāņu reliģiskās vietas [103], paplašinot ģeogrāfes Lilijas Kongas (*Lily Kong*) veiktos pētījumus par vietas reliģisko ēku un būvju nozīmi cilvēku identitātes veidošanās procesā [86, 87, 88, 89, 90]. Līdzīgi reliģisko vietu nozīmi sasaistē ar cilvēku ikdienu pētījuši Deivids Livingstons (*David N. Livingstone*), Margareta Keane (*Margaret C. Keane*) un Frederiks Boals (*Frederick W. Boal*) [100]. Savukārt Barnijs Varfs (*Barney Warf*) un Pīters Vincents (*Peter Vincent*) [186] pētījuši reliģiju daudzveidību, apkopojot datus par vairāk nekā 200 valstīm, kā arī aplūkojot daudzveidību ietekmējošos faktorus,

tai skaitā valstu attīstības vēsturi un sociālos apstākļus. Kultūras ģeogrāfs Vilburs Zelinskis (*Wilbur Zelinsky*) [195] savukārt ir veicis plašu Amerikas reliģisko ainavu pētījumu, kura ietvaros tā salīdzināta ar Eiropas un Āzijas reliģisko ainavu. Zelinska reliģiskās ainavas pētījumi balstās uz visa mūža garumā veiktajiem kultūras ģeogrāfijas pētījumiem, kuru rezultāti atspoguļoti vairāk nekā 100 grāmatās un publikācijās.

Dārzu telpas pētījumi ir attīstījušies līdzīgi ainavu pētījumiem. Pēdējās divās desmitgadēs zinātnieki – ainavu arhitekti Marks Francis (*Mark Francis*), Randolfs Hesters (*Randolph Hester*), Markus Kūpers (*Marcus Cooper*), psiholoģe Sūzana Kleitone (*Susan Clayton*), cilvēku pētnieces Harieta Grosa (*Harriet Gross*), Nikola Lane (*Nicola Lane*), pilsētplānotāji Šampa Mazumdara (*Shampa Mazumdar*) un Sanjoj Mazumdars (*Sanjoy Mazumdar*) – ir pievērsušies arī dārzu pētīšanai, atmiņām un procesiem, kas saistīti ar dārziem [172, 33, 52, 30, 60, 108]. Dārzi, tāpat kā ainavas, atklāj laika, vietas un kultūras klātbūtni [172, 108]. Ir pētīta arī dzīves vides kvalitātes un dārzu kultūras sasaiste [81, 82, 96]. Lai izdalītu dažādus dārzu tipus, ir nepieciešami precīzi indikatori [187, 120]. To izvēle ir tieši saistīta ar izvirzīto mērķi:

- kas ir jānosaka ainavā;
- kāda veida teritorija tiek aplūkota;
- izvērtējamās teritorijas lielums.

Ainavas vizuālā kvalitāte ir grūti definējama, un arī tās novērtēšana ir komplicēta. Vizuālā kvalitāte ir daudz vieglāk iznīcināma un tās aizsardzība ir daudz sarežģītāka nekā tas ir, piemēram, ar ekoloģisko ainavas kvalitāti.

Reģionālās un pilsētu plānošanas pētniece Katrīna Unvina (*Kathryn Unwin*) [177] uzsver ainavas parametru nozīmīgumu ainavu resursu inventarizācijā un novērtēšanā, izvirzot trīs ainavas vērtēšanas fāzes:

- reālās situācijas inventarizācija;
- vizuālā ainavas pētīšana un vērtēšana;
- objektīvās ainavas kvalitātes izvērtējums individuālo un publisko viedokļu saistībā ar dažādiem ainavu tipiem.

Ik pa laikam parādās mēģinājumi ainavu pētīšanas metožu lielo klāstu sistematizēt, sakārtot [101, 132, 137, 204, 42, 168]. Pēc viena no metožu sadalījumiem, ko ir izveidojusi zinātnieku grupa – Džonatans Teilors (*Jonathan Taylor*), Ervins Zube (*Ervin Zube*) un Džeims Sels (*James Sell*) – var tikt izdalītas četras pētīšanas metožu paradigmas – eksperta (*expert*), psihofiziskā (*psychophysical*), kognitīvā (*cognitive*) un uz pieredzi balstītā (*experiental*).

Ainavu zinātnes pētnieki ir dažādos veidos mēģinājuši realizēt psihofiziskās paradigmas mērķus un pētīt sabiedrības viedokli par ainavu un tās daļām [151, 138, 35, 27, 65, 201, 152, 203, 23, 131, 40, 135, 190]. Tomēr plašāk izmantotās arī mūsdienu pētījumos ir tieši Q metode (*Q method*) [158, 48, 54, 63, 238] un skata izteiksmīguma noteikšanas metode (*Scenic Beauty Estimation method*) [39, 53, 57, 196, 194].

Ainavas raksturošana ir būtisko un atšķirīgo iezīmju un kvalitāšu identificēšana. Šī ir vēl joprojām relatīvi jauna pieeja ainavu attēlošanai un interpretēšanai. Ainavas raksturošanas pieeja sakņojas Anglijā [232, 28, 167], tālāk tā ir attīstījusies Skotijā, Īrijā un citur Eiropā. Ainavas raksturošana uzskatāma par efektīvu līdzekli ainavas nozīmīguma izpratnes veidošanā [71]. To ir iespējams izmantot dažādiem mērogiem, sākot no starptautiskā līdz pat lokālajam [232, 167].

Svarīgi dievnamu ainavu un dievnamu dārzu skatīt dažādos mērogos ar tiem atbilstošiem kvantitatīvajiem ainavas elementiem. Dažādu mērogu izmantošana ir nozīmīga precīzu ainavas parametru noteikšanā [147, 146, 125]. Kā mērogs jāsaprot apskatāmās teritorijas izmēri, kā arī pētāmās ainavas telpas rezolūcija. Vairāki

zinātnieki ir uzsvēruši piemērota mēroga lietošanas nozīmīgumu arī ainavas raksturošanā [17, 188, 147, 192, 191, 77].

Promocijas darbā tiek veikts salīdzinājums arī ar Eiropas pieredzi. Balstoties uz kabineta pētījumiem, ir zināms, ka Amerikas un Āzijas dievnamu ainavu vēsturiskā ģenēze ir atšķirīga no Eiropas ģenēzes procesiem, mūsdienu situācijas un attiecīgi šo ainavu aizsardzības pieredzes [195, 230]. Ainavu zinātnieku pētījumi parāda, ka līdz ar politisko iekārtu maiņu mainās arī cilvēku attieksme pret dzīves vidi, kas rada izmaiņas kultūrainavā [130]. Dažādām sabiedrības grupām un to kultūras identitātei ir tieša sasaiste ar ainavu, kā to apliecina zinātnieki no dažādām sfērām [164, 66, 59, 161].

Promocijas darba pētījuma priekšmets. Latgales augstienes dievnamu ainavas raksturu noteicošie elementi un indikatori.

Darba mērķis. Pētījuma mērķis ir, nosakot ainavas raksturlielumus un dārzu fenotipus (vizuālo pazīmju kopumu), sistematizēt dievnamu ainavas kvalitātes, izvērtēt ainavas saglabāšanas, un īpašas aizsardzības teritorijas izveides nozīmīgumu.

Darba uzdevumi:

- izvērtēt Latgales dievnamu ainavas ģenēzes procesus Eiropas un Latvijas kontekstā;
- salīdzināt vizuālās kvalitātes noteikšanas metodes Latgales augstienes dievnamu ainavu kontekstā, nosakot piemērotāko;
- izpētīt dievnamu ainavu un dārzu vērtēšanas pieejas ar ainavas raksturošanas metodi;
- veidot dievnamu ainavas raksturošanas sasaisti ar salasāmības metodi precīzai vides fiksēšanai;
- noteikt fenotipu raksturlielumus, izmantojot kvantitatīvo metodi;
- definēt Latgales augstienes dievnamu ainavas raksturošanas lomu attīstības plānošanā.

Pētījumā izmantotās metodes. Darbā izmantotas vispārzinātniskās pētījuma metodes, kuras izvēlētas, lai sasniegtu izvirzītos darba uzdevumus. Promocijas darba teorētiskā pamatojuma izstrādei, kā arī rezultātu apkopošanai, noteikšanai un interpretēšanai izmantota monogrāfiskā jeb aprakstošā metode, kas pamatojas uz esošajām, kā arī pētījumā iegūtajām zinātniskām atziņām un teoriju. Empīriskā metode izmantota novērojot Latgales augstienes dievnamu ainavas un pierakstot datus par tām. Promocijas darbā izmantota sevišķa izziņas metode fenotipu izdalīšanai, kas sintezēta ar tādu speciālās izziņas metodi kā salasāmība. Attīstības plānošanas vadlīniju izzināšanai izmantota teorētiskās izziņas metode.

Pētījuma process tiek veidots, balstoties uz ainavas rakstura noteikšanas metodoloģiju – literatūras studijas, pētījuma principu izvirzīšana, teritorijas definēšana, mēroga definēšana, teorētiskās studijas, lauka pētījumi, klasifikācija un apraksts, novērtējums, balstoties uz ainavas raksturojumu, paredzamā lietojuma (iekļaušana teritoriālajā plānošanā, iekļaušana aizsardzības vadībā) izvērtējums.

Darba izstrādei pieejamā materiālā un informatīvā bāze. Pētījumā izmantotie avoti – teorētiskie materiāli par dievnamu kultūrainavu, tās elementiem, to ģenēzes procesiem Eiropas, Latvijas un Latgales kontekstā. Avoti papildināti ar plašiem materiāliem no praktiskajiem lauku pētījumiem, kā arī pētījuma gaitā ar zinātniskām metodēm iegūtajiem datiem.

Promocijas darba zinātniskā novitāte un praktiskā nozīme. Promocijas darbā aplūkotās zinātniskās atziņas un teorijas sniedz Latgales dievnamu ainavas vēsturisko ģenēzes analīzi un atklāj ataktuālākās tendences ainavu aizsardzībā, saglabāšanā un pārvaldībā. Promocijas darbs dos ieguldījumu Latgales augstienes dievnamu ainavu izpētē, kas ir līdz šim maz aptverts pētījuma objekts. Rezultātā tiks aktualizēta dievnama dārza un dievnama kā vienota veseluma izvērtēšanas nozīmīgums dievnamu ainavu izpētē un plānošanā. Dievnamu ainavu un tās elementu pētīšanā ir

izmantots metožu kopums, kas dos ieguldījumu promocijas darba priekšmeta izpētē, sniedzot jaunas atziņas gan metožu attīstībā un lietojumā, gan arī dievnamu ainavu nozīmīgumā reģionālajā attīstībā un ainavas vērtību saglabāšanā. Promocijas darbā iegūtie materiāli, rezultāti un secinājumi izmantojami kā zinātniskā bāze turpmākajiem dievnamu ainavu pētījumiem.

Promocijas darbā apkopotie lauka pētījumi un zinātniskās atziņas ir plaša informatīvā bāze dievnamu ainavu izpētes attīstībai. Pētījuma rezultāti ataino līdz šim neapzinātās dievnamu ainavu un dārzu vērtības, kā arī to transformācijas tendences mūsdienu ainavā. Promocijas darbā izveidotā dievnamu ainavu izpētes metodoloģija ir izmantojama dažāda mēroga dievnamu izpētē, kā arī aizsardzībā, saglabāšanā un pārvaldībā.

Darba aprobācija. Atsevišķi pētījuma rezultāti ir publicēti 8 zinātniskos rakstos. Autore ir piedalījusies 12 starptautiskajās konferencēs. Nolasīti 8 referāti starptautiskās konferencēs Latvijā un ārvalstīs.

Publikācijas vispāratzītos recenzējamos zinātniskos izdevumos:

1. **Pidža, M.** Katoļu dievnamu ainavas vizuālās kvalitātes saglabāšanas iespējas Latgalē. Latgale kā kultūras pierobeža II. Daugavpils: Daugavpils Universitātes akadēmiskais apgāds „Saule”, 2011, lpp.169–175, ISBN 978-9984-14-546-4.
2. **Pidža, M.** Visual quality evaluation approaches of sacral landscape of Latgale. Research for rural development 2011. Annual 17th international scientific conference proceedings, volume No 2. Jelgava: LLU, 2011, lpp. 189–193, ISSN 1691-4031.
3. **Markova, M.** Churchyard elements in Latgale upland. Research for rural development 2012. Annual 18th international scientific conference proceedings, volume 2, Jelgava: LLU, 2012, lpp. 122–129, ISSN 1691-4031.
4. **Markova, M.** Characterization guidelines for churchyard in Latgale Upland. Peer reviewed proceedings of ECLAS 2012 Conference – The Power of Landscape at Warsaw University of Life Sciences – SGGW, Warsaw: Warsaw University of Life Sciences. 2012, lpp. 59–64, ISBN 9788393588404.
5. **Markova, M.** Latgale Upland Church landscape reading though spatial indicators. Landscape Architecture and Art, Volume 2, Number 2, Jelgava, Latvia: Latvia University of Agriculture, 2013, lpp. 12–21, ISSN 2255-8632.
6. **Markova, M., Lazdāne L., Ziemeļniece A.** Regional structure of culturally–historical landscape objects available in Latgale Upland area. Civil Engineering, 13 4th International Scientific Conference Proceedings, Vol. 4, Jelgava, Latvia University of Agriculture, 2013, 272–283, ISSN 2255-7776.
7. **Markova, M.** Latgale Upland church everyday landscape in development and growth of region and society. Landscape Architecture and Art, Volume 3, Number 3, Jelgava, Latvia: Latvia University of Agriculture, 2013, lpp. 83–90, ISSN 2255-8632.
8. **Markova, M.** Historical transformation of Latgale church landscape. In Proceeding of Landscape Transformations of the Post–communist Countries: An International Interdisciplinary Student Conference. Praha: CTU in Prague, ISBN 978-80-01-05431-4.

Par promocijas darbu nolasīti referāti zinātniskās konferencēs:

1. **M. Pidža, S. Rubene,** Starptautiska ainavu arhitektūras zinātniskā konference: „Lauku ainavas identitāte un attīstības scenāriji”, 2009. gads 23.–24. aprīlis. Referāts: „Latgales baznīcu ainavu saglabāšanas un attīstības iespējas”.
2. **M. Pidža,** Daugavpils universitātes Starptautiskā zinātniskā konference: „Latgales kongress”, 2010. gada 10. – 12. novembrī. Referāts: „Katoļu dievnamu ainavas vizuālās kvalitātes saglabāšanas iespējas Latgalē”.

3. **M. Pidža,** Latvijas Universitātes 69. zinātniskā konference, Zemes un vides zinātņu nozares sekcija, apakšsekcija „Ainavu pētījumi" Rīgā, 2011. gada 2. februārī. Stenda referāts: „Latgales dievnamu ainavu ainavu vēsturiskā transformācija".
4. **M. Pidža, L. Lazdāne,** Latvijas Lauksaimniecības universitātes starptautiskā ainavu arhitektūras zinātniskā konference "Dzīves stils un ainava" 2011.gada 9.–11.februārī. Referāts: „Dievnamu ūdensdzirnavu un mazo HES ainavu mijiedarbība Latgales ainavā".
5. **M. Pidža,** Latvijas Lauksaimniecības universitāte, 17th Annual International Scientific Conference, *Research for Rural Development 2011,* Jelgava, 2011.gada, 18–20 maijs. Referāts: **"**Visual quality evaluation approaches of sacral landscape of Latgale".
6. **M. Pidža,** Latvijas Universitātes 70. zinātniskā konference, Ģeogrāfijas sekcija – teritorijas, resursi un plānošana, Rīgā, 2012. gada 2. februāris. Stenda referāts: „Latgale augstienes dievnamu kultūrainavas identitāte".
7. **M. Pidža,** Latvijas Lauksaimniecības universitātes starptautiskā ainavu arhitektūras zinātniskā konference "Kompozīcija, koncepcija un konteksts ainavu arhitektūrā" 2012.gada 05.–06. marts. Referāts: „Latgales augstienes dievnamu kultūrainavas saskatāmības veidojošie pamatelementi".
8. **M. Markova,** Latvijas Lauksaimniecības universitāte, 18th Annual International Scientific Conference, Research for Rural Development 2012, Jelgava, 2012.gada, 16–18. maijs. Referāts: „Churchyard elements in Latgale Upland".
9. **M. Markova,** ECLAS 2012 conference The Power of Landscape, 19–22 September 2012, Warsaw, Poland. Stenda referāts: „Characterization guidelines for churchyards in Latgale Upland".
10. **M. Markova, L. Lazdāne, A. Ziemeļniece,** Civil Engineering `13 conference, 16–17 May 2013, Jelgava, Latvia. Referāts: „Regional structure of culturally-historical landscape objects availability in Latgale upland area".
11. **M. Markova,** ECLAS 2013 conference The Power of Landscape, 19–22 September 2012, Warsaw, Poland. Stenda referāts: „Characterization guidelines for churchyard in Latgale Upland".
12. **M. Markova,** Landscape Transformations of the Post–communist Countries: An International Interdisciplinary Student Conference. Praha: CTU in Prague. Referāts: "Historical transformation of Latgale church landscape".

Par promocijas darba tēmu publicētās tēzes zinātniskās konferencēs:

1. **Pidža, M.** Latgales augstienes dievnamu kultūrainavas identitāte. *Ģeogrāfija. Ģeoloģija. Vides zinātne. Referātu tēzes,* Rīga: Latvijas Universitāte, 2012, lpp. 109–111.
2. **Pidža, M.** Latgales dievnamu ainavu vēsturiskā transformācija. *Ģeogrāfija. Ģeoloģija. Vides zinātne. Referātu tēzes,* Rīga: Latvijas Universitāte, 2011, lpp. 185–188.

Par promocijas darba tēmu kontekstā iegūtie granti un apbalvojumi:

2013.gada martā iegūts grants Eiropas Sociālā fonda ierobežotās atlases projekta konkursā „Atbalsts doktora studiju programmu īstenošanai" projektā „Atbalsts LLU doktora studiju īstenošanai".

1. LATGALES DIEVNAMU AINAVAS ĢENĒZE

Dievnamu ainava ar tās dominējošajiem elementiem dievnamu un dievnamu dārzu ir multidisciplinārs pētījumu priekšmets. Mūsdienu globalizācijas procesu ietekmē visā pasaulē pārmaiņas ainavā tiek uztvertas kā drauds, tas ir atzīmēts Eiropas ainavu konvencijā, kā arī ģeogrāfa, kas pēta ainavas holistisko dabu, Marka Antropa (*Marc Antrop*) pētījumā [5, 212]. Ņemot vērā, ka dievnamu ainavas ir maz pētītas, nozīmīgi ir veikt to fiksāciju un raksturošanu mūsdienu situācijā. Detalizēta esošās situācijas izpēte ne tikai sniedz ieskatu ģenēzes procesos, bet arī palīdz apzināties vizuāli estētiskās kvalitātes mūsdienu dievnamu ainavā. Savukārt nākotnes attīstības redzējums ir izrietošs no Latgales augstienes dievnamu ainavu sniegtā potenciāla un esošajām dievnamu ainavas kvalitātēm, kuras ir saglabājušās pēc krasajiem ainavas ģenēzes procesiem.

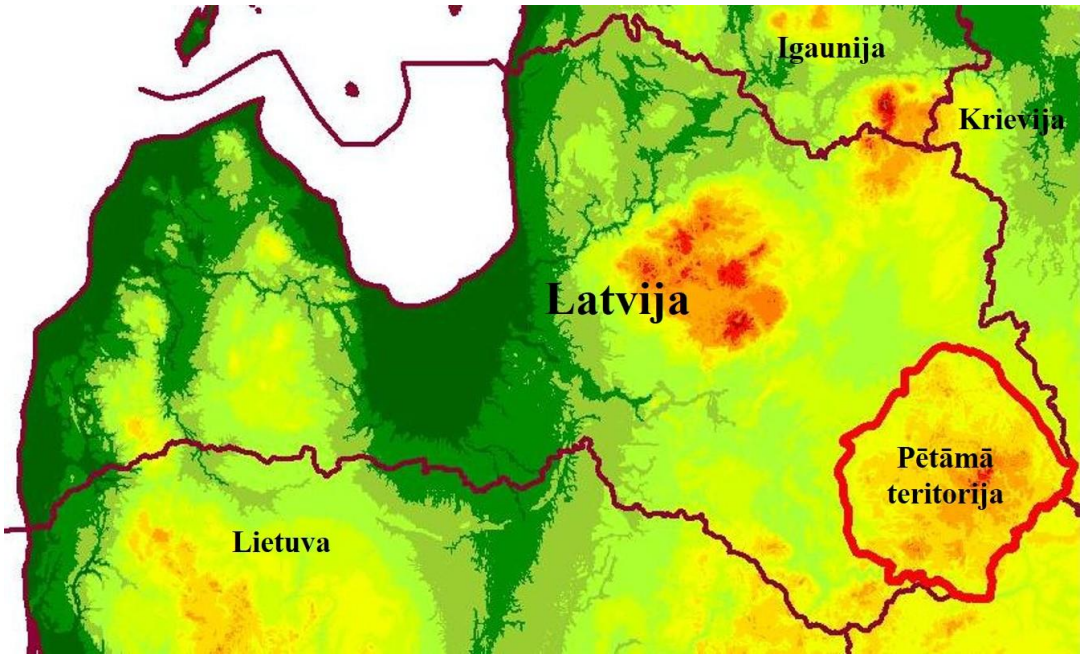

Avots: autores veidots

1.1. att. Promocijas darba pētāmās teritorijas novietojuma shēma

Ainavai piemīt holistiska daba un to ir grūti savienot ar tās analizēšanu [2]. Ainava nav telpiski norobežota vienība, kā tas ir ar zemes gabaliem. Elementu atlasē ir iespējams runāt par konkrētu teritoriju, bet ainavai nav striktu robežu. Tā var būt gan plašāka, gan arī šaurāka par kartē atzīmēto teritoriju. Nepieciešams novilkt robežas, lai konkretizētu pētījuma apjomu. Promocijas darbā pētāmā teritorija tiek definēta ar Latgales augstienes robežām (1.1. attēls). Vēsturisko kontekstu promocijas darbā aplūkoju plašākā teritorijā, kas definēta ar Latgales plānošanas reģiona robežām.

Kā pētāmā teritorija ir izvirzīta Latgale un detalizētāka izpēte veikta tieši Latgales augstienes teritorijai. Latgales ir kultūrvēsturisks Latvijas novads, kam ir bijusi atšķirīga vēsturiskā attīstība no pārējiem Latvijas novadiem, veicinot daudzveidīgas dievnamu ainavas veidošanos. Latgale teritorijas ziņā aizņem mazliet vairāk kā piekto daļu no Latvijas, taču šeit atrodas gandrīz trešā daļa no visiem Latvijas dievnamiem, tai skaitā puse Latvijā esošajiem Romas katoļu baznīcas dievnamiem. Latgalē ir katoļu

bazilika, katedrāles, baznīcas, luterāļu baznīcas, pareizticīgo katedrāles, baznīcas, vecticībnieku lūgšanu nami un ebreju sinagogas, kas promocijas darbā vienā vārdā tiek saukti par dievnamiem. Pēc ainavzinātnika Kamila Ramana Latvijas ainavu rajonēšanas shēmas [141] kā raksturīgākā Latgales daļa definēta Latgales augstiene, kas ir viena no 16 Latvijā noteiktajām ainavu rajonu teritorijām.

1.1. Dievnamu ainavas ģenēze Eiropas un Latvijas kontekstā

Dažādie ainavu ģenēzes procesi tiek aplūkoti laika posmā no 11. gs., kad Latvijas teritoriju sasniedza pirmās ziņas par kristietību. Ainavu ģenēzes procesi veido dievnamu ainavu tādu, kādu to redzam mūsdienās. Dievnamu ainavas un to elementi ir dažādu zinātnes nozaru (ainavu arhitektūras, arhitektūras, reliģiju ģeogrāfijas, socioloģijas un psiholoģijas) intereses objekts. Eiropas ainavu ģenēzes procesi ir kā ietekmes veidojošā bāze, kas ietver gan jēdzienu attīstību, saistītu ar dievnamu ainavām, gan galveno ģenēzes posmu izdalīšanu. Savukārt arhitektūras elementu ainavā, ainavu konfesionālās piederības un vietas piesaistes ģenēzes procesi ir aplūkojami mazākā mērogā. Katram starptautiskajam ģenēzes procesam ir atšķirīgas izpausmes lokālajā mērogā.

Eiropas ainavas ģenēzes procesi no 11. gs. līdz 21. gs. Ainavas ģenēzes procesus ietekmē globālās norises. Eiropas ainavu kopējos ģenēzes procesos atbalsojas globālās ietekmes, bet caur konkrēto Eiropas prizmu. Savukārt Eiropas ainavas ģenēzes procesi katrā valstī un reģionā norisinās atšķirīgi, bet ir saredzamas kopīgas tendences paradigmu maiņām, kas savukārt ietekmē kultūrainavu.

Kultūrainavas jēdziens pēc UNESCO Pasaules Mantojuma Kultūrainavu definīcijām, kas ir globālā terminoloģija jau kopš 1992. gada, ir ne tikai cilvēku un dabas mijiedarbības kopprodukts, bet arī tiek iedalīts definētās, attīstītās un asociatīvās kultūrainavās. Dievnamu ainavas iedalāmas skaidri definētajās kultūrainavās, jo tās ar nodomu veidojušas cilvēku grupas. UNESCO Pasaules Mantojuma Kultūrainavu definīciju skaidrojumā un aprakstā ir akcentēts, ka kultūrainavas ir vietas ar vēsturiskā mantojuma vērtību [235].

Kultūrainavas jēdzienu savos pētījumos izmanto vairāki zinātnieki – ģeogrāfi, ainavu zinātnieki, arhitekti, kultūrvēsturnieki [92, 14, 99, 67, 10, 5, 170, 71, 80], un tas tiek izdalīts ainavas plānošanas un aizsardzības dokumentos [213, 235]. Promocijas darbā tiek lietots jēdziens „ainava" saprotot, ka dievnamu ainava ir „skaidri definēta kultūrainava" un neietver sevī kādu citu sadalījumu.

Ir bijuši vairāki lūzuma brīži Eiropas ainavas ģenēzes procesā. Tās posmus var iedalīt trīs periodos:

- tradicionālā ainava līdz 18.gs.;
- 19. gs. un 20. gs. lielo pārmaiņu jeb revolucionāro gadu ainava;
- jaunā postmodernā ainava pēc Otrā pasaules kara [5, 6].

Ainavas, kas saglabājušās no 18. gs. uzskatāmas par tradicionālām ainavām un ir stabilas ar pakāpenisku integrēšanos apkārtējā vidē. Savukārt lielo pārmaiņu ainavas 19. gs. un 20. gs. pārsvarā ir uzspiestās, jeb neintegrētās ainavas. Otrais periods ir ar vairākiem transformācijas procesu pārrāvumiem, kas mijas ar plašām teritoriālām reformām. Pēckara ainavas ir ar izteiktu globalizācijas un urbanizācijas tendenci, un ainavas ģenēze šajā periodā noris mākslīgi, bez jauno ainavu integrēšanas esošajā vidē.

Dievnamu ainava vēsturniekiem un arheologiem nereti ir atsevišķs pētījumu objekts. Kā savos pētījumos uzskata ģeogrāfs, ainavu vēsturnieks Ričards Muirs (*Richard Muir*), ticība ir svarīgs faktors ainavas attīstībā, bet tās ietekme var būt grūtāk

saprotama un fiksējam nekā tā, kas radusies no ekonomiskiem vai politiskiem cēloņiem [115].

Ainava mainās dažādu izpausmju ietekmē, jo tā ir dinamiska dabas un sabiedrības kultūras mijiedarbības procesu izpausme. Daudzveidība un savdabība raksturo tradicionālo kultūrainavu, un tās strauji zūd. Jau vismaz desmit gadus pārmaiņas ainavā tiek uzskatītas par draudu, par negatīvu tendenci, jo tā samazinās daudzveidība un savdabība [5, 6, 212].

Mūsdienās ir novērojama ainavas homogenizācija, tā zaudē savu individuālo raksturu. Tas notiek ne tikai ekonomikas attīstības, bet arī demogrāfisko procesu ietekmē [114].

Pasaulē jau kopš viduslaikiem sasaiste starp elementiem ainavā ir bijusi nemainīga. Pilsētas un citas apdzīvotās vietas uzskatāmi ir savienotas ar ceļiem, upēm. Savukārt apdzīvoto vietu tipiskie elementi jau kopš viduslaikiem ir vietējais administratīvais centrs, būves dzīvošanai un dievnams kopā ar kapsētu vietējais reliģijas fokusa punkts [9] (1.2. attēls). Latgale jau kopš seniem laikiem ir latgaļu apdzīvota zeme.

Dievnami ir atpazīstams ainavas elements – pievilcīgākās un bieži vien vecākās ēkas apvidū [9]. Ainavu zinātnieki pētījumos ir apkopojuši, ka līdz ar politisko iekārtu maiņu parasti mainās arī cilvēku attieksme pret dzīves vidi, kas kompleksi rada izmaiņas kultūrainavā [130]. Tādēļ dievnamu ainavu ģenēzes procesi promocijas darbā ir aprakstīti sasaistē ar dažādiem teritorijas politiskajiem periodiem. Dievnamu ainavas attēlo sabiedrības attīstības evolūciju. Savstarpēji ietekmējoties, Latgales dievnamu ainavas veidojušas daudzās tautības un etniskās grupas, kas Latgalē dzīvo gadsimtiem ilgi. Latgales vēsture ir par reģionu, kas ir piecas reizes uzsācis savu dzīvi no jauna, tādēļ katram no šiem periodiem raksturīga gandrīz pilnīga etniskā un sociāli kulturālā pamata maiņa [51]. Kopš 1991. gada ir sācies sestais periods. Ar pirmo kristīgo celtņu parādīšanos Baltijas telpā tās iedzīvotāji ieguva savdabīgu un jaunu priekšstatu un vērtību sistēmu [160].

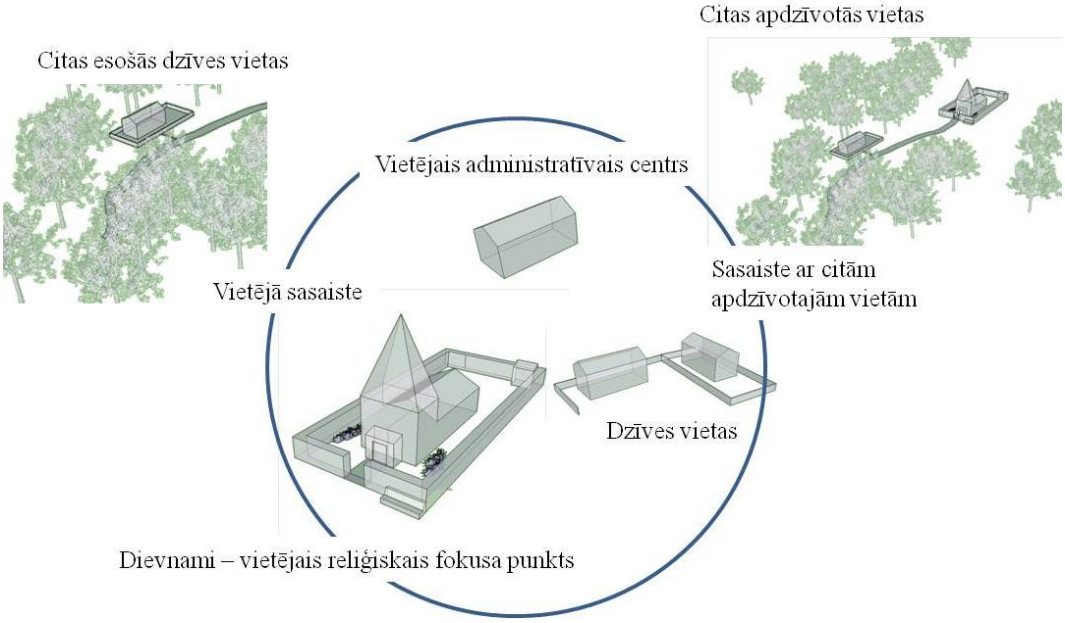

Avots: autores modificēta shēma pēc [9]

1.2. att. Apdzīvoto vietu fokusa punkti un to sasaistes

Ainava ir veidojusies ļoti ilgā posmā. Ir ainavas daļas, kas radušās lielu pasaulīgo ietekmju rezultātā, sākot ar reljefa un klimata maiņu un beidzot ar kultūrvēsturiskās attīstības uzslāņošanos pēdējos gadsimtos. Dievnamu ēkas ir spilgts kosmopolītisma piemērs – tās ir katras reliģijas atspulgs. Reliģiskās izpausmes katrai konfesijai visā pasaulē ir ar konkrētām līdzībām un izpausmēm. Reljefs jeb noteiktas vietas ģeomorfoloģija ir vēl daudz senāku un lielāku procesu izpausme.

Latvija ir sena valsts, bet ar relatīvi īsu valstiskās eksistences posmu [181]. Cilvēki nedzīvo noslēgtā un sterilā vidē. Līdz ar to arī ainava ir internacionāla ar vispasaules iezīmēm. Bet sociāli–kulturālā vide jeb nacionālā identitāte nosaka, kāds ainavas modelis veidojas, kurus vispasaules kultūras elementus izvēlamies iedzīvināt savā ainavā, dzīves vidē.

Latvijas dievnamu ainavas arhitektoniskās struktūras ģenēze. Eiropā un pasaulē arhitektūras attīstība ir bijusi ļoti dinamiska un atšķirīga. Mainoties laikiem, cilvēki atkal un atkal atjauno un veido jaunus dievnamus, vēloties izrādīt ticības apliecinājumu [80]. Katrs laikmets atklāj savas liecības, kas cilvēces dzīves telpu padara kultūrvēsturiski bagātāku [200].

Ne visiem arhitektūras stiliem dievnamu ainavā ir saglabājušās liecības līdz pat mūsdienām. Senākais liecinieks Latgalē, kas saglabājies mūsdienu dievnamu ainavā, ir minams baroka laiks ar koka un mūra dievnamiem. Latgales dievnamu ainavā ir saglabājušās nozīmīgas liecības arī no klasicisma un historisma. Latgales augstienes ainava ir dzīva liecība dievnamu arhitektūras transformācijai, kā vēstījums par vietējiem tautas meistariem un celtniekiem, kas ir veidojuši un uzturējuši šo mantojumu [92, 99, 80].

Dievnamu celtniecības pirmsākums Latvijā datējams ar 13. gs sākumu, kad sākotnēji valdīja romānika un tad tai sekojošais gotikas stils [92]. Sākot ar viduslaikiem, Latvija iekļāvās Rietumeiropas profesionālās mākslas apritē. Līdz ar Latvijas iedzīvotāju pievēršanu kristīgajai ticībai tās teritorijā sāka būvēt baznīcas. Sākotnēji bija koka baznīcas, tad mūra baznīcas. Koka baznīcas turpināja attīstīties blakus mūra baznīcām, kas parādījās vēlāk. Dievnamu arhitektūra un celtniecība vispārējā vēstures notikumu ietekmē veidojusies ar dziļu tradīciju sakņojumu. Koka dievnamu celtniecība, par spīti dažādiem vēstures notikumiem, atplaukst atkal un atkal [95, 80]. Viduslaikos dievnami bija tās celtnes, kurās visskaidrāk ir nolasāmi māksliniecisk ie stili. 13. gs beigās agrākās lībiešu, latgaļu, kuršu, sēļu un zemgaļu teritorijās veidojās feodālo valstiņu konfederācija, ko sauca par Livoniju. Pie dievnamu ēkām, tuvu blakus līdz pat mūsdienām, ir atrodamas dzīvojamās ēkas un citas būves, jo Latgalē vēsturiski ir attīstījusies ciematu apbūves struktūra, kur atsevišķas ēkas celtas ar minimāliem atstatumiem (1.3., 1.4., 1.5. attēli).

Ar 18. gs. vidu ir saistāmas ievērojamākās dievnamu ainavu pārmaiņas, kad sākās izmēros lielāku dievnamu celtniecība Latgalē nekā līdz šim periodam. Šajā laikā caur Poliju un Lietuvu nākusī vēlā itāļu baroka atbalss te materializējās izmēros iespaidīgās un arhitektoniski krāšņās celtnēs. Romas katoļu baznīcas mērķis bija ar skaistajiem dievnamiem un citām izcilām mākslas izpausmēm audzināt ticību. Latgalē tajā laikā izteiktāk izpaudās katoļticība, tādēļ arī šeit cēla lielus un greznus dievnamus, pārākus par citiem Latvijā [11]. Šajā laika periodā dievnamu ainavas attīstība Latgalē atšķiras no citiem Latvijas reģioniem. Ievērojamākie un atpazīstamākie arhitektūras sasniegumi 18. gs. saistās ar dievnamu būvniecību [11].

Avots: autores fotoattēls

1.3. att. Lomi–bortinieku dievnama ainava ar apkārt esošo ciemata apbūvi

Avots: autores fotoattēls

1.4. att. Makarovkas dievnams ar ceļam otrā pusē esošo apbūvi

Avots: autores fotoattēls

1.5. att. Kaunatas dievnama dārzs un ielas apbūve

Virkne Latvijas vēlajam barokam raksturīgo celtņu ir atrodamas tieši Latgalē [92]. Baltie dievnami pārsvarā sastopami divu veidu – trīsjomu bazilika ar diviem simetriskiem torņiem un vidusjomu aizsedzošu atiku, kā arī celtnes, kas balansē starp

divtorņu un beztorņu tipu. Otrais ir sastopams gadījumos, kad atika augstums tuvojas torņu augstumam vai arī torņi ir salīdzinoši zemi. Savukārt Latgales koka baznīcu celtniecībā vienlaikus pastāvēja divas tendences – akmens arhitektūras formu atdarināšana un pilnīgi tautisku, koka celtniecībai specifisku paņēmienu izmantošana.

19. gs. otrā pusē arhitektūrā galvenokārt parādījās ēkas, kas saistītas ar rūpniecību un īres namiem, šī tendence balstās uz straujo cilvēku skaita pieaugumu. Visvairāk šī perioda ģenēzes procesi ietekmēja pilsētu ainavas, veidojot jaunu fonu tajā laikā pastāvošajam arhitektūras mantojumam. Rēzeknes pareizticīgajai baznīcai izveidoja laukumu un ēku ģeometrisko struktūru ap to. 19. gs otrajā pusē par noteicošajiem kļūst politiski ideoloģiskie apsvērumi pilsētas arhitektoniskās struktūras veidošanā [92].

19. gs beigu un 20. gs sākuma valdošais stils ir historisms. Tas vērojams dažādās tā laika celtnēs, savukārt dažādu konfesiju dievnami veidoti atšķirīgos vēsturiskajos stilos. Šis stilu un konfesiju sasaistes princips, protams, nav konsekvents, bet tendence ir ļoti izteikta:

- protestantu dievnami neogotikas stilā;
- katoļu dievnami pārsvarā neobaroka, bet sastopami arī neogotikas un neorománikas stilā veidotie;
- pareizticīgo dievnami krievu bizantiešu stilā.

Klasicisma laikmetā Latvijas baznīcu arhitektūrā norisinājās lielas pārmaiņas. Kolonnas, pilastri, frontoni un citi elementi tuvināja tās antīkā tempļa tēlam, izmainot gadsimtiem ilgi saglabāto viduslaiku veidolu. Lai gan Latgales baznīcu arhitektūrā klasicisma laikmets atstājis pieticīgākas liecības nekā 18. gs., 19. gs. otrā puse līdz ar neostilu rašanos kļuva par ražīgu laiku baznīcu arhitektūrā. Īpaši populāra kļuva neogotika, kas simbolizēja kristietības „ziedu laikus".

Bagātīgs un daudzpusīgs ir Latvijas 19. gs. otrās puses līdz 20. gs. sākuma arhitektūras mantojums. Tas lielā mērā veido to kultūrvēsturisko vidi, kurā uzturamies ik dienas [200]. Līdz ar straujo ekonomiskā un kultūras līmeņa kāpumu 19. gs otrajā pusē arhitektūrā ienāk eklektisms, notiek intensīva dažāda tipa celtņu būvniecība, kam seko 20. gs sākums ar jūgendstilu [11], dievnami gan šajā periodā jau tiek celti daudz mazāk. Periodā no 1918. līdz 1940. gadam arhitektūrā uzmanība galvenokārt tiek veltīta skolu celtniecībai un dzīvokļu un pilsētbūvniecisko jautājumu risināšanai [11]. Latvijas dievnamu kultūrvide ir bagāta ne tikai ar dažādu arhitektūras stilu dievnamiem (1.6. attēls), bet arī ar to, ka tās veidošanos ietekmējuši tādi arhitekti kā – F.B. Rastrelli, K. Hāberlands, J.D. Felsko, V. Neimanis, V. Bokslafs, P. Kundziņš [99].

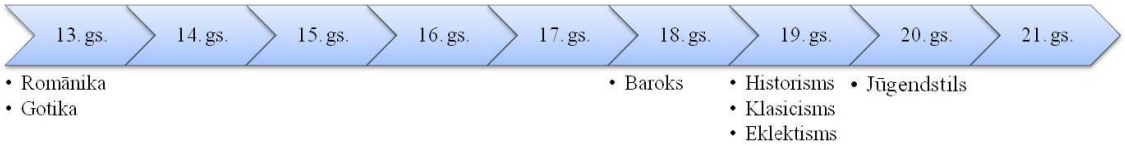

Avots: autores veidota shēma

1.6. att. Arhitektūras stilu ģenēze Latgales dievnamu ainavā

Latgales dievnamu ainavas ģenēze sasaistē ar to konfesionālo piederību. Jau gadsimtiem Eiropā ar mainīgu pārsvaru ir dominējušas trīs monoteisma reliģijas – kristietība, jūdaisms, islāms. Pēc baznīcas šķelšanās, kas tiek datēta ar 1054. gadu, austrumu un rietumu kristietība ir gājusi atsevišķus ceļus. Līdzīgi Romas katoļu baznīca un vairākas protestantisma reliģijas ir attīstījušās šķirti pēc 1517. gada [70].

Pēc apgaismības uzplaukuma izveidojās plaisa starp baznīcu un valsti, bet mijiedarbības attīstība katrā Eiropas valstī ir bijusi savādāka [69]. Tādās valstīs kā Francija un Nīderlande ir spēcīga nošķirtība starp šīm varām, savukārt Anglija, Vācija, Zviedrija, Somija un Grieķija ir attīstījušās kā valstis ar valsts baznīcu. Reliģijas attīstības un tās vizuālo izpausmju pētīšanā valsts piesaistes veidošana ir būtiska. Teritorijas ierobežojums dod konkrētāku attīstības formulējumu iespējamību. Teritorijas piesaiste ir nozīmīga arī sabiedrības kultūras un dažādo simbolu attīstības fiksēšanā [169, 233].

Dievnamu ainavu ģenēzi ietekmē pasaules norises, tai skaitā reliģija kā spēks, kas veido ainavas attīstību (1.7. attēls). Reliģija tiek uzskatīta par zemes lietojumu, kā arī apdzīvoto vietu ietekmējošu faktoru [159, 109, 105, 106, 107]. Reliģija ietekmē ne tikai kulta celtņu izskatu vai apbedījuma vietu, dārzu un to elementu izkārtojumu pie kulta celtnēm, un tai ir sava nozīme arī piegulošo teritoriju un infrastruktūras izvietojumā.

Lielā mērā viduslaiku pilsētu struktūru ir ietekmējusi reliģija. Pilsētas vienlaikus ir attīstījušās kā vēsturiskas un simboliskas telpas. Struktūru izteiksmīgums veidojies abu varu – karaliskā un baznīcas – ietekmē [122]. Dažu reliģiju ietekmē ir radušās pilsētas, kas attiecīgajai reliģijai ir kā simbolisks pasaules centrs [107]. Piemēram, katoļiem par tādu ir uzskatāma Roma, savukārt katrā valstī veidojas savs lokālas nozīmes centrs, kas mēdz attīstīties par reliģisko centru arī starptautiskā mērogā, kā Latvijā Aglonas bazilika. Tās ir dievnamu ainavas, kuras kalpo kā dziedināšanas ainavas un ir sastopamas visā pasaulē. Latvijā nozīmīgākā ir Aglona, līdzīgi kā Fatima Portugālē, Lourdesa Francijā, kā arī St. Anne de Beaupe Kanādā. Svarīga un nozīmīga ir ne tikai sakrālā arhitektūra, bet arī visa vēsturiskā struktūra [78, 123]. Kompleksa vēsturiskās ainavas struktūra ir vēsturiski veidojusies apbūve, ceļi un zemes lietojumu veidi, un tā ietver arī dievnamu ēkas. Latgalei raksturīga vēstures gaitā izveidojusies visu tradicionālo konfesiju klātesamība [80]. Piecas konfesijas, kuru ietekme uz Latgales augstienes dievnamu ainavu tiek aplūkota promocijas darba ietvaros: katoļu, luterāņu, pareizticīgo, vecticībnieku un jūdaisma.

Jo tālākā pagātnē ir norisinājušies notikumi, jo mazāk precīzu liecību par tiem ir palicis. Jautājums, kad Latvijā, tai skaitā Latgalē, izplatījās kristietība, vēl joprojām ir neatbildēts. Pirmās ziņas par kristietību sasniedza Latvijas teritoriju labu laiku pirms krustnešu ienākšanas, savukārt ziņas par pareizticību sasniedza Latvijas teritoriju jau 11. gs. [11]. Aktīva baznīcu celtniecība un stabila vieta Latgales dievnamu ainavā katolicismam un pareizticībai nostiprinājās septiņus gadsimtus vēlāk. Jaunās ticības aizsākumi Latgalē fiksēti 11. gs. un saistās ar impulsiem no Krievijas. 13. gs. ir laiks, kad Latvijas teritorijas veidols strauji mainījās [11]. Bet pretēji 13. gs., kad radās daudz jaunu kultūrvēsturisko ainavas elementu, Livonijas karš nesa plašus postījumus. Lai gan periods no 16. gs. vidus līdz 18. gs. beigām bija postošs, tas veidoja bāzi Latvijas novadu atšķirībām [11].

Luterāņu ticības pirmsākums datējams ar 16.–18. gs. , bet tās apjomu ir grūti precīzi noteikt. Par to daudzas liecības laika gaitā ir zudušas. Vecticībnieku parādīšanās Latgales teritorijā saistās ar 17. gs. vidu. Pirmie ebreji Latgalē parādījās 17. gs. vidū, pirms tam to apmetnes Latvijas teritorijā veidojās Kurzemē. Mozus ticīgo kopiena papildina savdabīgo un daudzšķautņaino Latgales kultūrainavu [80].

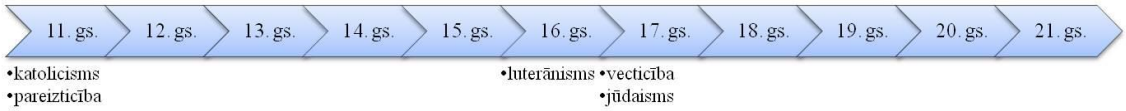

Avots: autores veidota shēma

1.7. att. Konfesiju attīstība Latgalē

Konfesionālās sasaistes attēlojums uz laika skalas Latgales kontekstā sākas ar 11. gs., jo ziņas par kristietību un pareizticību sasniedza Latgali divus gadsimtus pirms dievnamu celtniecības uzsākšanas šajā teritorijā. Dažādo konfesiju ietekmētie ģenēzes procesi ir atstājuši ietekmi līdz pat mūsdienām, bet to aizsākumi nav precīzi datēti.

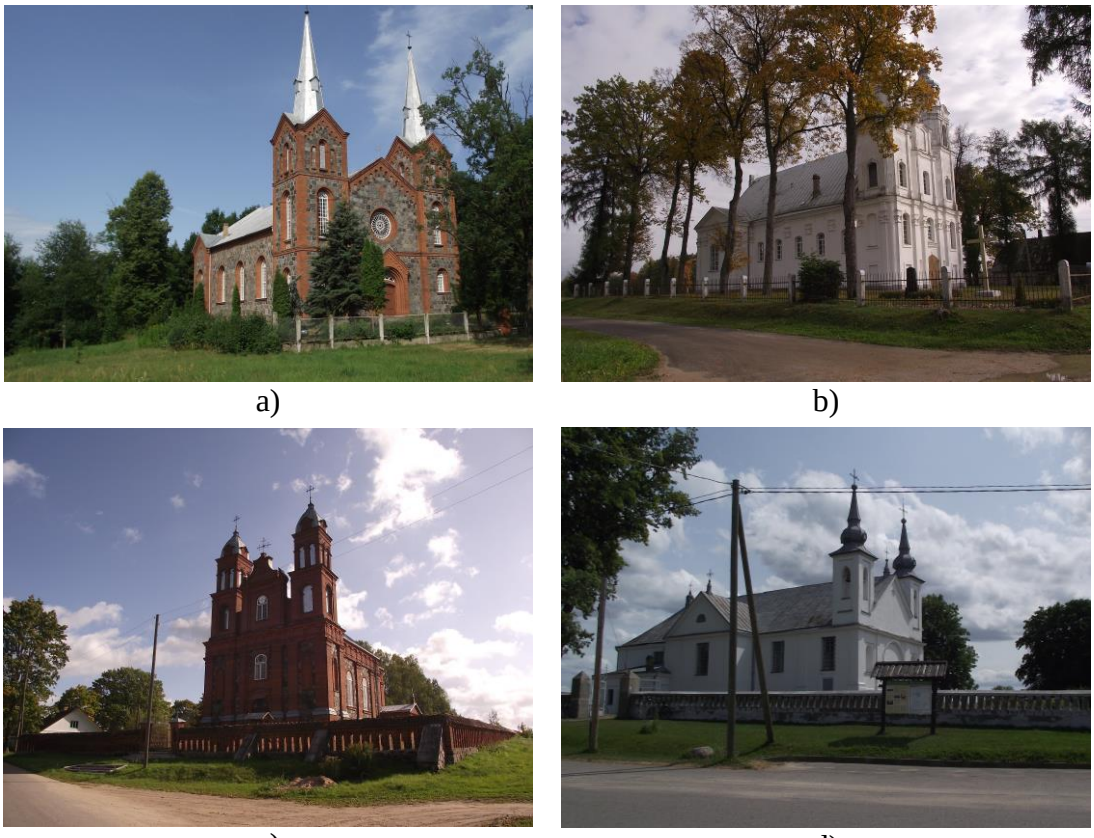

Avots: autores fotoattēli

1.8. att. a) Riebiņu katoļu dievnams; b) Bērzgales katoļu dievnams; c) Prezmas katoļu dievnams; d) Kaunatas katoļu dievnams

Tāpat kā pati Latgales dabas ainava ir savdabīga, tā arī Latgales arhitektūras mantojums, kas saglabājies no 17. – 18.gs., balstās uz kultūrvēstures attīstības procesu, konfesionālās struktūras un sakrālās arhitektūras un mākslas veidošanās reģionālo savdabību. Pētāmās teritorijas attīstību būtiski ietekmējušas divas parādības – polonizācija un rekatolizācija [79].

Šo divu parādību ietekme jūtama līdz pat mūsdienām un ietekmē ainavas raksturu. Polonizācija vairāk ir ietekmējusi laicīgo dzīvi, savukārt rekatolizācija – dievnamu arhitektūru un mākslu.

Rekatolizācijas redzamākās liecības ir katoļu dievnamu celtniecība (1.8. attēls). Rēzekne un Daugavpils bija galvenie centri, kur aizsākās konfesionālās struktūras pārmaiņas. Taču arī ārpus šiem centriem dibināja draudzes un cēla jaunus dievnamus. Apvienojoties dažādiem priekšnosacījumiem, 18.gs. vidū par dominējošo kļuva katoļu konfesija [79]. Rekatolizācija ir būtiska parādība, kas ir ietekmējusi Latgales augstienes ainavas kultūrvēsturisko raksturu. Rakstura veidošanā nozīmīgi ir garīgo ordeņu un apvienību, oficiālās garīdzniecības un mecenātu ieguldījumi, kā arī paši dievnamu cēlāji [79]. 17. gs ir laiks, kad Latgalē izveidojas savdabīga garīgās kultūras vide, ko noteica katoļticības, pareizticības, vecticības un jūdaisma līdzpastāvēšana. 18. gs., kad Latvija vēl nebija vienotas teritorijas, nostiprinājās un attīstījās jau vēsturiski veidojušās novadu atšķirības [11].

Pēc Pirmā pasaules kara Latvijas ticības dzīvē notiek lielas pārmaiņas. No vienas puses, tiek pieņemts likums, ka Baznīca un valsts ir šķirtas, no otras puses likums par reliģijas mācības iekļaušanu skolu programmās [11]. 20. gs ir laiks, kad dažādo politisko un baznīcas mijiedarbības procesu ietekmē dievnamu ainava pirmo reizi sāk veidoties par sabiedrības brīvi attīstītu izpausmi. PSRS okupācijas gados Baznīcu apspieda dažādos veidos, līdz ar to apstādinot tautas uz pašiniciatīvu balstīto attīstību.

Lai apgrūtinātu dievnamu uzturēšanu, radīja vairākus reālus šķēršļus, piemēram, mainot šo ēku funkcionālo izmantojumu. Ja dievnami nesabruka Baznīcas ierobežojuma dēļ, tajos ierīkoja sporta zāles, izmantoja kā noliktavas vai citam nolūkam, vai arī tās palika tukšas [11].

1.2. Dievnamu ainava sasaistē ar vietas identitāti

Ainava ir sabiedrības sociālo izmaiņu atspulgs [2]. Mūsdienās cilvēku uzskatu par reliģiju un reliģijas sociālā pētīšana uzskatāma par komplicētāku nekā pagātnē. Pēdējās desmitgadēs attīstās tendence – reliģija kļūst par individuālu, nevis sabiedrībai piederošo. Cilvēki aizvien vairāk izvēlas ticēt, bet nepiederēt [69]. Reliģijas pāriešana no sabiedrības uz individuālo izpausmi veidojusies modernizācijas ietekmē. Reliģijai Dienvidaustrumeiropā pastāv sasaiste ar valstisko piederību un tautību [69]. Latvijā konfesionālā piederība dažādu tautību grupās atšķiras: latvieši pieder galvenokārt luterāņu un katoļu konfesijām, savukārt krievi – galvenokārt pareizticīgo konfesijai, bet citu tautību pārstāvji – pareizticīgo un katoļu konfesijām [210].

Eiropas ainavas transformācija balstās uz dabas un sociālajiem procesiem, tās attīstībā nozīmīga loma ir arī globālo pārmaiņu kontekstam. Kā galvenie pārmaiņu noteicēji tiek uzskatīti sociālās un demogrāfiskās pārmaiņas, tādas kā novecošana, iedzīvotāju skata samazināšanās un migrācija [126]. Eiropā iedzīvotāju skaits palielinās, ko galvenokārt veido Centrāleiropā pieaugošais iedzīvotāju skaits, pretēji Austrumeiropai (t. sk. Baltijas valstīm), kur iedzīvotāju skaits samazinās [222].

Dažādām sabiedrības grupām un to kultūras identitātei ir tieša sasaiste ar ainavu, kā to apliecina zinātnieki no dažādām sfērām [164, 66, 59, 161]. Ainavu raksturo telpiskais izteiksmīgums, kā arī tā ietver sevī sociālās attiecības. Pulcēšanās un rituālo darbību izpildīšana veicina piederības sajūtu vietai un sabiedrībai [189]. Jo svarīgāki ir garīgo aktivitāšu pasākumi, jo lielāku cilvēku skaitu tas pulcina. Līdz ar to ainavas sociālā nozīme paplašinās. Turklāt, ja kāda ainava ir savādāka, tā atspoguļo šī reģiona, kā arī sabiedrības atšķirības [129]. Latgales ainava ir savdabīga ne tikai atšķirīgās attīstības dēļ, bet arī tādēļ, ka līdz pat mūsdienām saglabājusies daudzšķautņaina – multinacionāla, multireliģiska – sabiedrība, kas ikdienā veido ainavu ap sevi. Dievnamu ainava uzskatāma par ikdienas ainavu apkārtējiem iedzīvotājiem.

Savukārt dievnama dārzs ir ikdienas ārtelpa tiem nedaudzajiem kas šo vidi uztur un veido. Līdz ar to dievnama dārzs neveidojas kā ikdienas ainava plašam cilvēku lokam. No otras puses tā ir ikdienas sastāvdaļa tieši tiem, kas vistiešākā veidā ietekmē dievnama ārtelpas attīstību un tās veidola transformāciju.

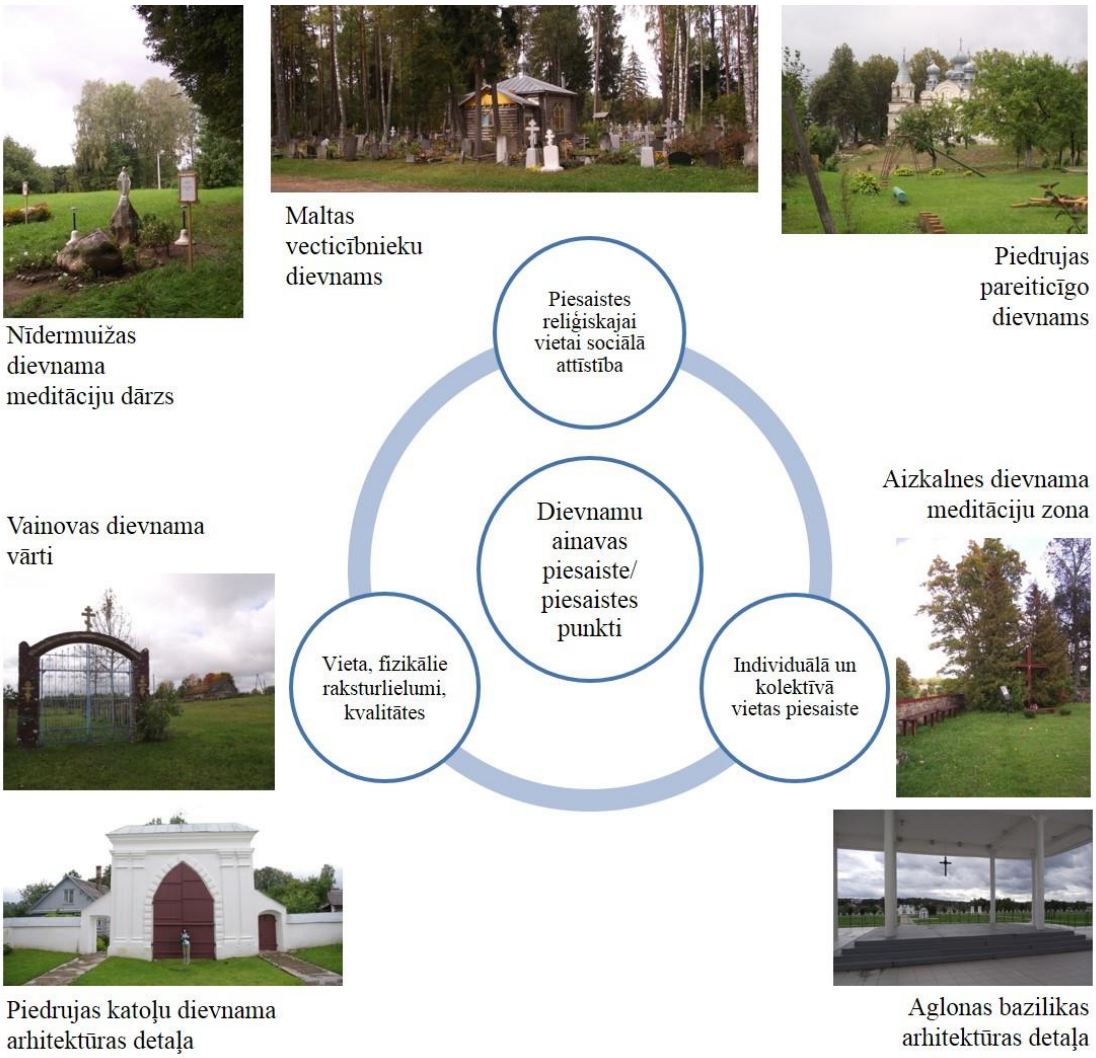

Avots: autores modificēta shēma pēc [107]

1.9. att. Dievnamu ainavas piesaistes shēma

Pēc Mazumdaru pētījuma ir trīs galvenie komponenti – sociālā attīstība, individuālā un kolektīvā piesaiste, fizikālie raksturlielumi, kas, savstarpēji mijiedarbojoties, veido sasaisti starp reliģiju, vietu, identitāti un piesaisti (attachment) [107] (1.9. attēls). Vietas var būt ļoti atšķirīgas, bet reliģija piešķir tām savdabību. Dievnamu ainavā svarīga ir vietas piesaiste un tās sniegtās zināšanas. Zināšanas un pieredze šādās ainavās tiek iegūtas ar rituāliem un svētceļojumiem. Būtiska ir arī kolektīvā un individuālā piesaiste. Kolektīvā piesaiste veidojas draudzes darbībā, jo šeit visi ir kā noteikts veselums. Līdzīgi piesaiste veidojas arī indivīdam, bet tā var būt daudz diferencētāka, atbilstoši katra identitātei. Vienam var būt nozīmīga ēka, savukārt citam kāds dievnama dārza elements.

Filozofijā ir reliģijai veltīta apakšnozare, kas vērsta uz reliģisko konceptu izpratnes pētīšanu, un tā ir uztverama kā kaut kas atšķirts no reliģijas un teoloģijas [133]. Reliģijai var būt centrālā loma ne tikai atsevišķa indivīda, bet arī visas

sabiedrības dzīvē. Reliģija un tās izpausmes veidojas un mainās līdz ar sabiedrību, tā ir uzskatāma par sabiedrības sociālo fenomenu. Filozofijā pastāv uzskats, ka reliģija jāskata kontekstā ar sabiedrību, jo tās, savstarpēji ietekmējoties, veido atšķirīgas izpausmes reliģijas ietvarā [43].

Budisms, islāms, kristietība, kā arī citas reliģijas ir pretstatītas sociāli–reliģiskās realitātes, kuras ir atšķirīgu ticību nesējas. Katrs ticīgais ir kādas no šo savstarpēji nesavienojamo grupu biedrs. Reliģija ir uzskatu kopums, kā arī ārējie elementi, kā, piemēram, arhitektūra [73].

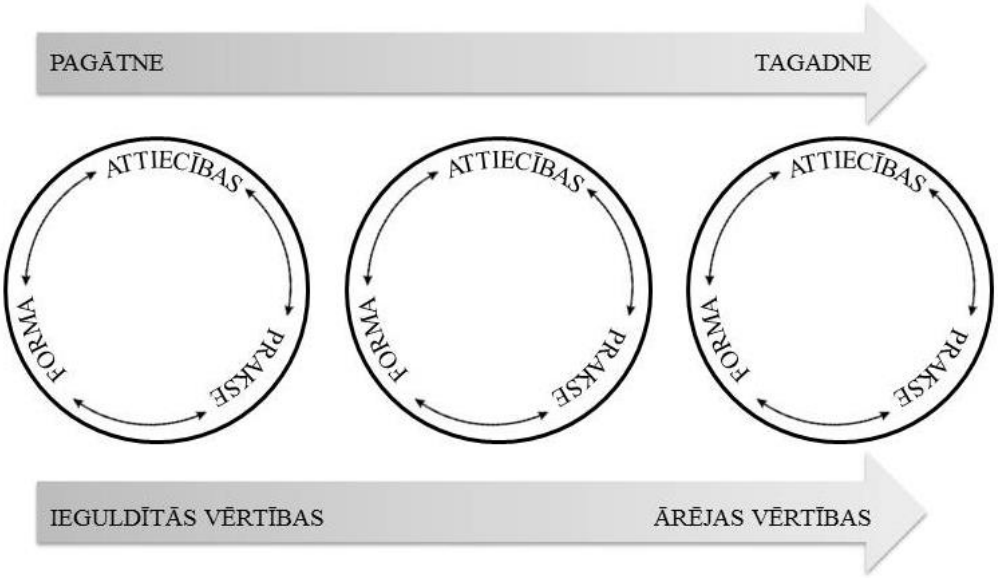

Avots: autores modificēta shēma pēc [161]

1.10. att. Kultūras vērtību modelis

Sabiedrība un tajā notiekošie procesi ir svarīgi kultūrvides jeb ainavas veidotāji [233]. Promocijas darbā detalizēti aplūkoti ārējie ainavas elementi gan dievnamu ainavā, gan dievnamu dārzā, kas veido tiešu sasaisti ar dievnamu arhitektūru, kas ir izteikts ārējais reliģijas elements.

Dženeta Stefensone (*Janet Stephenson*) ir definējusi 'kultūras vērtību modeli' (1.10. attēls), kas uzskatāms par labu pamatu holistiskai ainavas pētīšanai [231, 161], un tajā liela nozīme ir sabiedrībai un tajā notiekošajiem procesiem. Plašākā skatījumā attiecības, prakse un forma ir kā trīs pamatelementi, kas, nepārtraukti mijiedarbojoties, veido ainavu, kā arī tās elementus, tai skaitā arhitektūru. Kultūras vērtību modelis ietver ne tikai ainavas dažādos aspektus – attiecības, praksi, formu, bet arī telpas un laika dimensiju. Katrā laika periodā kultūras vērtības veido attiecību, formas un prakses mijiedarbība.

Trīs mijiedarbību veidojošo sadaļu plašāks izvērsums ir:

● attiecības – garīgums, simboli, ideoloģija, atmiņas, vietas izjūta, nozīme, estētika, stāsti;

● formas – arheoloģiskie elementi, cilvēku veidotas struktūras, veģetācija, vēsturiski elementi, dabīgās reljefa formas;

● prakse, kas ietver arī procesus – cilvēka veidotas sistēmas, ekoloģiskie procesi, vēsturiski notikumi, vēsturiski procesi, cilvēku aktivitātes.

Veidojot ārējos elementus ainavā un arhitektūrā, tajos tiek ieguldītas katra konkrētā elementa radīšanas laika vērtības. Līdz ar to ainavas arhitektoniskā struktūra un tās elementi kalpo par vērtību pārneses rīkiem. Katrā nākošajā ainavas attīstības

posmā norisinās pagātnes kultūras vērtību mijiedarbība ar mūsdienu kultūras vērtībām. Tas var izpausties gan ainavas struktūras, gan ainavas elementu, gan arhitektonisko elementu saglabāšanā, pārveidošanā vai pat pilnīgā iznīcināšanā.

Laikam ejot, ārējie elementi noveco, bet sabiedrība veido krasas pārmaiņas. No kultūras vērtību modelī minētās attiecību sadaļas svarīga ir tieši vietas izjūta (distinctivenes), jo, kā uzskata Ričards Muirs (*Richard Muir*), dievnamu ainavas un to rašanās ir cieši saistītas ar vietas izjūtu [115].

Ainavu pētniecībā pastāv nepārtraukta diskusija par to, cik lielā mērā mūsu ainavas uztveri ietekmē iedzimtība un cik lielā mērā to nosaka akulturācija [150]. Savstarpējās mijiedarbības pārmaiņas, kas izriet no indivīda vai dažādas kultūras izcelsmes grupām, nevar tikt novērtētas zemāk kā mūsu gēnos ieliktā informācija. Ģeogrāfiskais novietojums un tradīcijas ir spēcīga akulturācijas ietekme uz indivīdu un viens no faktoriem, kas ietekmē cilvēka labsajūtu apkārtējā vidē. Sakrālo ainavu vizuālā identitāte tiešā veidā ir saistīts ar to ģeogrāfisko novietojumu. Eiropas, tai skaitā Latvijas, tradīcija ir novietot dievnamus īpašās, ar auru apveltītās vai svētās vietās. Amerikā turpretī dievnami tiek novietoti, vietai nepievēršot nekādu vērību [195].

Ainavas vērtētājus var iedalīt iekšējos un ārējos [150] ainavas procesu vērtētājos. Ainavas pētījumu ekspertam kā ārējam vērtētājam jāpievērš uzmanība ne tikai pašai ainavai, bet arī tajā dzīvojošajiem. Lai ainavas izvērtējums veidotos plašs un objektīvs, pētījumā nedrīkst koncentrēties uz iekšējiem ainavas vērtētājiem. Ārējam vērtējumam ir tendence koncentrēties ne tikai uz iekšējiem procesiem, bet arī veidot ārējo sasaisti. Ārējo un iekšējo procesu sasaistē ietilpst lielāka kopējā labuma attīstība, kas var tikt skatīts dažādos mērogos. Tā var būt kultūrpolitika, mantojuma aizsardzība, tūrisms, sākot ar lokālo, reģionālo, līdz pat globālajam mērogam.

Ainava ietver sevī dabas procesus un sabiedrības ieguldīto darbu. Promocijas darbs ir vērsts uz antropogēnās slodzes noteiktajiem transformācijas procesiem un cilvēka veikto pienesumu. Latgales augstienes kopējā dievnamu ainavā cilvēku noteiktie transformācijas procesi ir skaitliskā dievnamu ainavu izplatība, tās arhitektoniskās formveides attīstība, kā arī dievnamu ainavā izmantoto elementu veidotā estētiskā, emocionālā kvalitāte, kas sasaucas ar vietas piesaisti. To, cik daudz, kur un kādas dievnamu ainavas pašlaik ir Latgales augstienē, ir noteikuši cilvēki ar saviem lēmumiem, balstoties uz katra vēsturiskā perioda kultūras vērtību modeļa. Dabas procesiem ir liela nozīme, bet vienlīdz svarīgi ir izprast cilvēku attīstības sistēmu, lai ilglaicīgi nodrošinātu dzīvošanai piemērotus apstākļus. Daba bez palīdzības no jauna var rast līdzsvaru un atjaunoties, taču augstvērtīgu kultūrainavu pamatvērtības nespēj pašas sevi reproducēt [150]. Ainavas šajā aspektā ir ļoti trauslas. Tās ir nepieciešamas sabiedrībai un kalpo attīstības vēstures atspoguļošanai. Bet, lai ainava pastāvētu, tai nepieciešama sabiedrības uzmanība. Mūsu devums ainavai var izpausties ekonomiskos lēmumos, sabiedrības aktivitātēs vai kā citādi.

Reliģisko vietu nozīmīgums un sasaiste ar pārējo dzīves vidi atklājas aizvien vairāk. Visas dzīvās būtnes veido vidi ap sevi pēc noteiktiem principiem. Cilvēki pārveido ne tikai savu privāto telpu, bet arī kultūrainavu tās plašākajā izpratnē [139].

1.3. Latgales dievnamu ainavas kultūrvēsturiskās attīstības periodi

Vēsturiskā un kartogrāfiskā metode. Promocijas darba teorētiskā pamatojuma izstrādei izmantota monogrāfiskā jeb aprakstošā metode, kas balstīta uz esošajām zinātniskām atziņām un teoriju. Lai attēlotu Dievnamu ainavas vēsturiskās attīstības

procesu Eiropas, Latvijas un Latgales kontekstā, vēstures izpēte pamatā veikta ar ģenēzes jeb aprakstošo metodi, tādējādi aprakstot un pakāpeniski atsedzot nozīmīgākos dievnamu ainavu attīstību ietekmējošos procesus.

Ģenēzes metode ir analītiski induktīvā metode un virzās no atsevišķā un kopējo. Rezultātā ir iespējams veikt apkopojumu. Kā svarīgākā informācija apkopojumam ir izvirzīta dažādo dievnamu ainavu pirmsākumu attēlošana un apkopošana vienotā shēmā un kartogrāfiskajā materiālā.

Vispirms ir definēta teritorija. Par pētāmo teritoriju vēsturiskajam Latgales dievnamu ainavu ģenēzes attēlojumam izvēlēts Latgales plānošanas reģions. Promocijas darbā pētāmā teritorija ir Latgales augstiene, bet, lai veidotu plašāku vēsturisko ieskatu ainavas ģenēzes procesos, ir izvēlēts veikt Latgales vēsturisko pārskatu par dievnamu ainavām. Latgale kartogrāfiski mūsdienās ir definēta kā Latgales plānošanas reģions. Vēsturisko Latgales ģenēzes periodu iedalījums veidots pēc vēsturnieka, profesora Fjodora Fjodorova definētā iedalījuma [51].

Veikts objektu uzskaitījums, balstoties uz vairākiem literatūras avotiem [95, 80, 229]. Apkopojumā, pirmkārt, uzskaitīti visi mūsdienās sastopamie dievnami, arī tie, kuri ir pamesti un netiek izmantoti. Otrkārt, pēc literatūras avotu izpētes definēti šo dievnamu ainavu rašanās gadi. Par ainavas rašanās gadu pieņemts dievnama uzcelšanas gads vai arī pirmā dievnama šajā vietā uzcelšanas gads, ja dievnami celti vairāki atkārtoti vienā vietā. Balstoties uz Fjodorova izvirzītajiem Latgales vēstures periodiem – Vācijas, Polijas, Krievijas, Latvijas, Padomju, Latvijas – dievnamu ainavu rašanās gadi arī tiek sadalīti pa šiem periodiem [51]. Dievnama vai pirmā dievnama celšanas gads arī noteica, kurā vēsturiskajā periodā ir iedalāma attiecīgā dievnamu ainava. Pētījuma ietvaros izveidotā karte ainavu struktūras attēlošanai ir sastādīta pēc 2010. gada 15. februārī pieņemtā „Administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu likuma" 3.pielikuma savienojumā ar shematisku dievnamu ainavu izvietojumu.

Noslēgumā veikta dievnamu ainavas vēsturisko periodu piesaiste Pasaules, Eiropas un Latvijas arhitektoniski telpiskās formveides ģenēzei. Viena no sasaistēm ir starp dievnamu ainavas vēsturiskajiem periodiem Eiropas ainavas ģenēzes posmiem – tradicionālo, revolucionāro un jauno postmoderno. Kā arī sasaiste ar romānikas, gotikas, baroka, historisma, klasicisma, jūgendstila, eklektisma arhitektūras stiliem.

Latgales dievnamu ainavas vēsturiskā attīstība attēlota kā strukturēts, autores veidots patreizējās dievnamu ainavas vēsturiskās transformācijas process. Strukturējums veidots, izdalot konkrētus periodus un definējot to sasaisti ar Eiropas ainavas attīstības procesiem un arhitektūras izteiksmes valodas izpausmēm katrā no vēsturiskajiem periodiem Latgalē.

Ģenēzes procesi katrā pasaules reģionā ir norisinājušies atšķirīgi. Latgales vēsture atšķiras arī no pārējās Latvijas attīstības. Lai formulētu vēsturiskos dievnamu attīstības posmus, kas skar Latgales augstienes dievnamu ainavu, ir izdalīti Latgales teritorijai raksturīgie vēstures etapi.

Baltijas jūras reģions ir kalpojis par satikšanās vietu dažādām kultūrām – pareizticībai no austrumiem, kristietībai no rietumiem un islāmam, kas ienāca līdz ar tatāriem [145]. Šajā reģionā atrodamas vairāku tipu sakrālās ēkas – baznīcas, sinagogas, lūgšanu nami, tādēļ promocijas darbā tās ir apkopotas jēdzienā „dievnami".

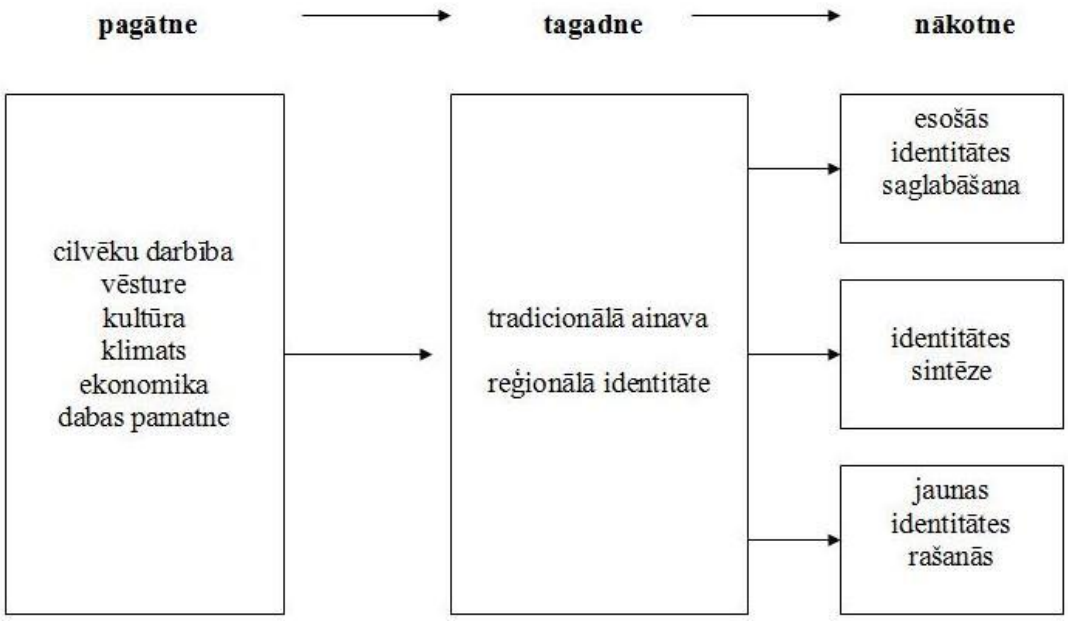

Avots: Autora veidota shēma

1.11. att. Ainavas attīstība laikā

Ainavu veido dažādas pagātnes ietekmes, vēstures notikumi, cilvēku un dabas izraisītās pārmaiņas. Mūsdienu ainavā nav saskatāmi visi pagātnes transformācijas posmi, bet gan savdabīgs to apkopojums. Teritoriju plānojumi, reliģiskās un politiskās varas lēmumu mijiedarbība, kā arī citi faktori nosaka to, kāda modeļa ainava iespējama nākotnē (1.11. attēls). Globalizācijas ietekmē cilvēki pārvietojas, maina dzīvesvietu, nereti sev līdzi nesot arī savu reliģiju. Turpmākās attīstības plānošana ar ilgtermiņa redzējumu ir nozīmīga ilgtspējīgai dievnamu ainavu attīstībai. Ne vienmēr ir iespējama pagātnes liecību saglabāšana mainīgajā mūsdienu ainavā. Ainavas ģenēzes procesi uzskatāmi attēlo tās veidošanos un attīstību.

Dievnamu ainavas ģenēzes procesiem par atskaites punktu ir ņemti mūsdienu Latgales kultūrainavā esošie dievnami un to celšanas gadi vai pirmā dievnama celšanas gads šajā vietā. Katra atsevišķa dievnama ainava ir pārdzīvojusi savu attīstību. Nereti dievnami vienā vietā ir celti vairākas reizes, dievnamu ēku funkcionālā izmantošana nereti ir mainījusies, lietojot tos kādai citai funkcijai, piemēram, kā sporta zāli vai noliktavu.

Pašreizējā Latgales dievnamu ainavu veidotā struktūra ir vienmērīga visā reģionā, kas veidojusies pakāpeniski dažādos vēstures periodos [51, 160]. Jāsecina – lai arī ir plašs avotu skaits, daļa vēstures tā arī palikusi neatsegta, un līdz ar to dati par senākajiem dievnamu ainavas veidošanās periodiem ir visai aptuveni. Pētījumā konstatēts, ka rezultāti skaidri parāda dažādas dievnamu ainavas transformācijas tendences. Vēsturiskais sadalījums, balstoties uz pieejamajiem datiem, [160, 95, 80, 51, 229] ir veidots par 199 esošajām dievnamu ainavām Latgales plānošanas reģionā (3. pielikums). Pēc literatūras izpētes zināms, ka dievnamu ainavas ir pastāvējušas vēl vairāk, bet tikušas iznīcinātas, un mūsdienu Latgales ainavā redzama tikai daļa no šiem dievnamiem (1.12. attēls).

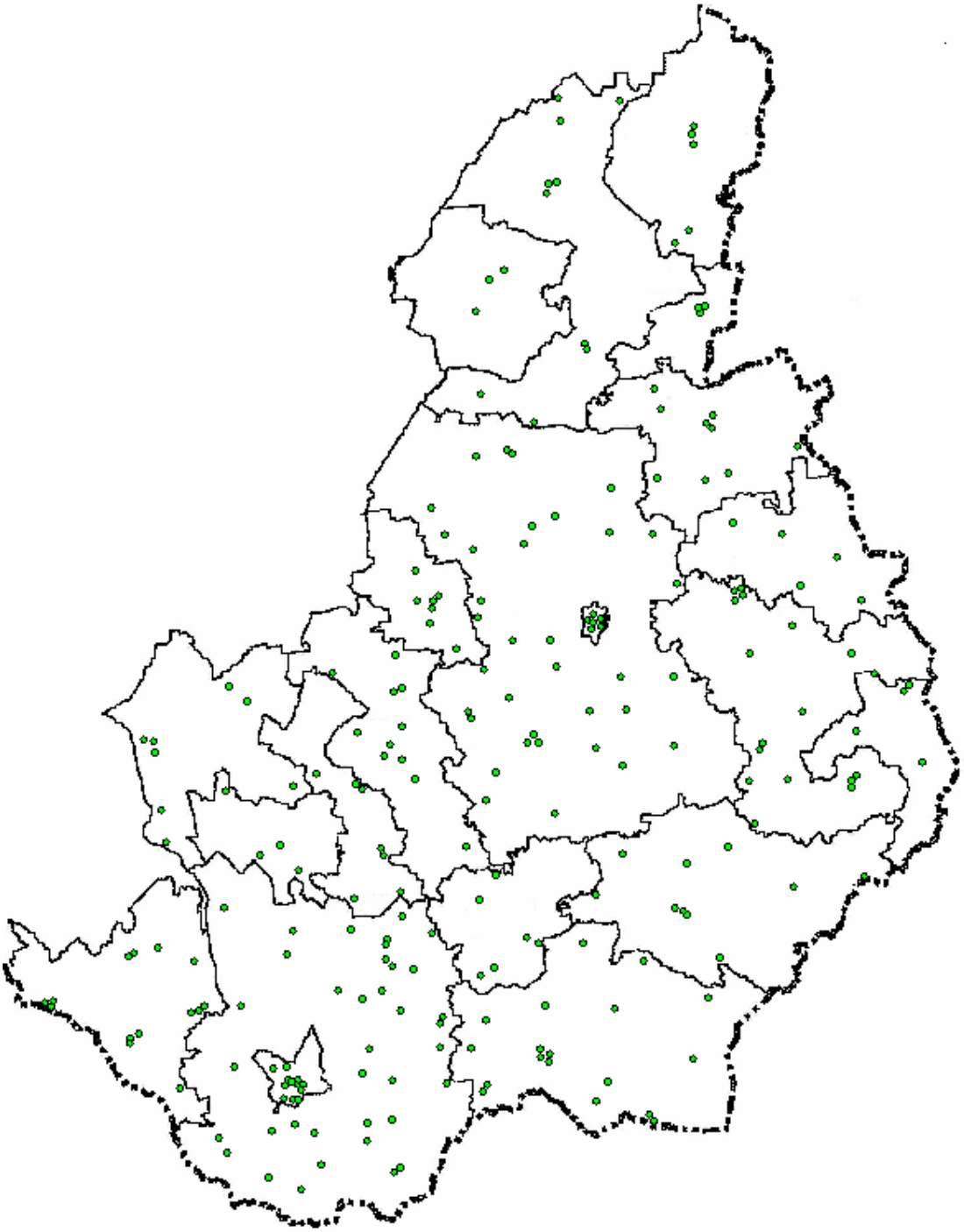

Avots: Autora veidota shēma

1.12. att. Shematisks dievnamu ainavu izvietojums Latgales plānošanas reģionā 2013. gadā

Kopējais Latgales dievnamu ainavu vēsturisko periodu iedalījums veidots pēc Fjodorova definētā Latgales vēsturisko periodu iedalījuma [51]. Pirmā – Vācijas – perioda laikā Latgales teritorija ir Livonijas sastāvā. Šajā laikā aizgūts daudz jauna no Rietumu kultūrām. Livonijas laikā parādās pirmās dievnamu ainavas. Otrais ir Polijas periods. 1561. gadā Latgale kļuva par Polijas sastāvdaļu, tāpēc šeit valdošās bija katoliskās tradīcijas. Pēc poļu–zviedru kara Latgale palika Polijas īpašumā. Svarīgākās tās izpausmes – katoļticība, latgaliešu rakstība, raibs etniskais sastāvs. Šajā periodā rodas 47 jaunas dievnamu ainavas, no kurām 41 ir katoļu dievnamu ainavas. Trešais ir

Krievijas periods, tas sākās 1772. gadā, kad Latgale tika iekļauta Krievijas Impērijas sastāvā. Šajā laikā veidojas visvairāk dievnamu ainavu – kopskaitā 100, turklāt ir pārstāvētas visas piecas pētījumā aplūkotās konfesijas.

Ceturtais periods, kas sākās 1920. gadā, ir ne mazāk bagātīgs ar dažādu konfesiju veidotām dievnamu ainavām, kaut gan kopskaitā ir tikai 42 dievnamu ainavas. Piektajā periodā no 1940. gada ir izveidojušās tikai 4 dievnamu ainavas. Sestajā periodā, kas sākās 1991. gadā, ir vērojama sabiedrības aktivitāte, un ir veidotas 4 jaunas ainavas. Apkopojums Latgales dievnamu ainavu sadalījumam pa vēsturiskajiem periodiem shematiski attēlots 1.13. attēlā, kā arī veikts salīdzinājums ar Eiropas kultūrainavas galvenajiem ģenēzes posmiem.

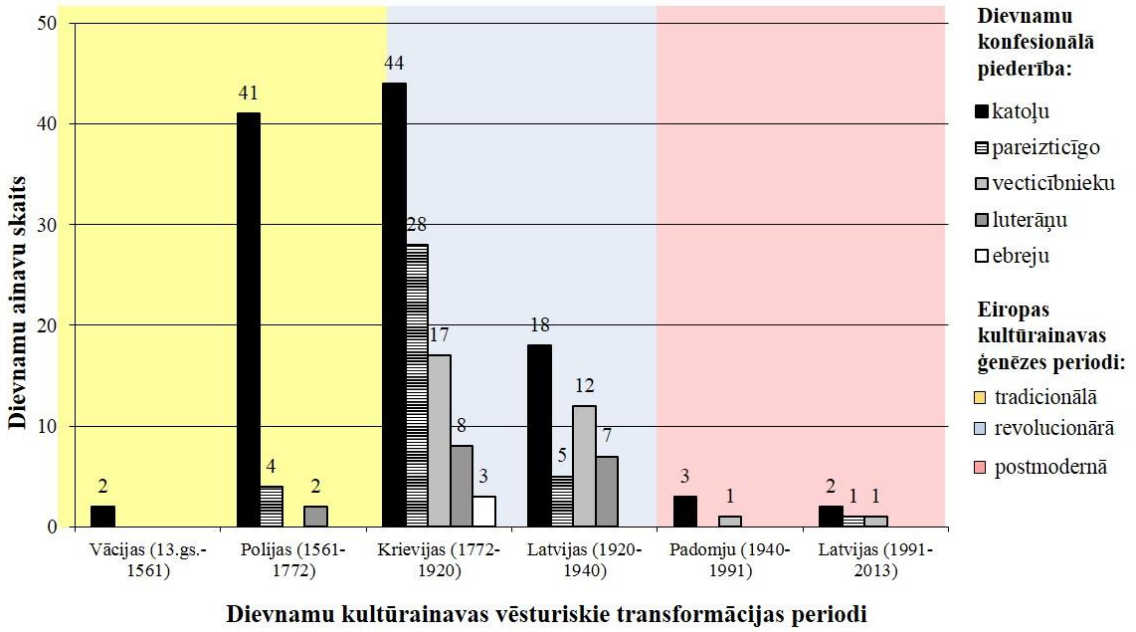

Avots: Autora veidota shēma

1.13. att. Latgales dievnamu ainavu sadalījums vēsturiskajos periodos sasaistē ar Eiropas kultūrainavas galvenajiem ģenēzes posmiem (tradicionālo, revolucionāro, postmoderno)

Ainavas vēsturisko transformāciju vislielākā mērā noteikusi politikas un reliģijas mijiedarbība. Jāuzsver, ka kultūrvēsturiskie procesi Latgalē vairumā gadījumu ir bijuši atšķirīgi no pārējās Latvijas teritorijas. Aplūkojot minētos piecus periodus un veicot ieskatu sestajā, kurā pašlaik dzīvojam, Eiropas kontekstā veidojas vairākas sasauces ar kopējiem Eiropas ainavas transformācijas procesiem. Eiropas mērogā ainavas, kas saglabājušās no 18. gs., ir tradicionālas, līdz ar to divi pirmie Latgales dievnamu ainavu vēsturiskie periodi – Vācijas un Polijas – ir tradicionālie. Liela daļa katoļu dievnamu ainavas veidojušās šajos periodos, tādēļ, lai arī vēlākajos gadsimtos bagātīgi radušās jaunas dievnamu ainavas. Katoļu dievnami un to ainavas Latgalē uzskatāmi par tradicionāliem. No **Vācijas perioda** (13. gs. – 1561. gads) līdz mūsdienām ir saglabājušās divas dievnamu ainavas, tās ir Rēzeknes un Aulejas, kas attīstījušās vēsturiskajos periodos un iekļaujas mūsdienu Latgales dievnamu ainavā.

Polijas perioda (1561. – 1772. gads) sākumā uzcelta vienkāršā koka baznīca Aglonā. 18. gs. Otrajā pusē uzsākta Aglonas pašreizējā dievnama celtniecība. Tas ir attīstījies par garīgo centru ne tikai Latvijas katoļiem, bet arī ticīgajiem no kaimiņvalstīm, un 200 gadu jubilejā tas ir saņēmis bazilikas statusu. Aglonas bazilikai pieguloša teritorija ir piedzīvojusi lielus pārveidojumus, attīstoties līdzi laikam un

funkcionālajām prasībām. Latvijas periods (1991. – 2013. gads) ir nesis vislielākās Aglonas dievnama ainavas pārmaiņas, kas nav viennozīmīgi vērtētas. Šajā laikā izveidots bazilikas sakrālais laukums un mūra žogs ar deviņām vārtu nišām, kā arī citi elementi, kas no jauna ir izveidoti dievnama dārzā, tā spilgti raksturojot globalizācijas un urbanizācijas ietekmi uz tradicionālo ainavu.

Polijas periods saistās ne tikai ar lielu skaitu dievnamu ainavu rašanos, bet arī ar izteikto arhitektonisko formu valodu ainavā. Šis ir uzskatāms par laiku, kad sākās lielo baznīcu celtniecība Latgalē, veidojot krāšņas baroka pērles Latgales pilsētu un lauku ainavā.

Latgales augstienē no Polijas perioda atrodamas greznākās barokālās pērles, piemēram, Aglonas, Dagdas, Asūnes, Piedrujas, Krāslavas un Pasienes katoļu dievnami (1.14. un 1.15. attēli). Šajā periodā arī veidojusies savdabīgā Piedrujas baznīcu ainava, jo pareizticīgo un katoļu dievnami celti vienā periodā. Tajā uzbūvēti arī vairāki grezni koka dievnami Latgales augstienē, kā, piemēram, Bērzgales (Aglonas nov.), Indricas un Feimaņu dievnami. Neiztrūkst arī iespaidīgas akmens un ķieģeļu dievnamu celtnes, piemēram, Višķu un Nīdermuižas dievnami.

Avots: Autora fotoattēls

1.14. att. Dagdas dievnams

a)

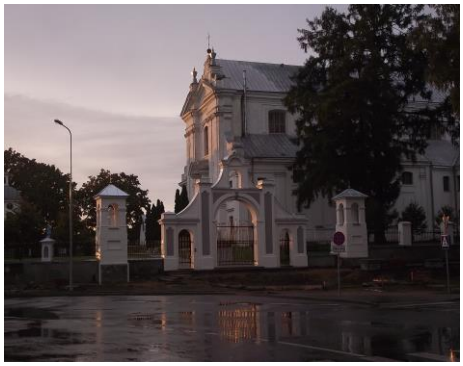

b)

Avots: Autora fotoattēli

1.15. att. a) Piedrujas katoļu baznīca; b) Krāslavas katoļu dievnams

19. gs. un 20. gs. revolucionāro gadu ainavas Eiropā tiek uzskatītas par uzliktām jeb neintegrētām. Latgalē šis laiks raksturīgs ar lielām pārmaiņām dievnamu ainavās. Veidojas daudz jaunu visdažādāko konfesiju dievnamu ainavu. Dažādo konfesionālo tradīciju, arhitektūras stilu un izmantoto būvniecības materiālu ietekmē dievnamu ainava ļoti bagātinās un attīstās par krāšņu Latgales ainavas papildinājumu, veidojot jaunas dominantes un elementus tajā.

Krievijas periodā (1772. – 1920. gads) un Latvijas pirmajā (1920. – 1940. gads) periodā pretēji Polijas periodam reliģiskās arhitektūras izpausmes vairāk jūtamas urbānajā ainavā. Latgales augstienē ir spilgti piemēri reliģiskās ainavas attīstībai urbānajā vidē. Daugavpilī šajos periodos ir uzcelti abi katoļu dievnami, kā arī sinagoga, luterāņu un pareizticīgo dievnami. Rēzeknē savukārt pareizticīgo, vecticībnieku (1.17. b) attēls), katoļu (1.17. a) attēls) dievnami, kā arī sinagoga. Reliģiskās arhitektūras attīstība līdzīgā veidā ir attīstījusies arī Krāslavā, Maltā un Dagdā.

Avots: Autora fotoattēli

1.16. att. Rēzeknes sinagoga (celta 1909. gadā)

Rēzeknes sinagoga ir vienīgā Latgales augstienē saglabājusies līdz mūsdienām. Pašlaik ēka ir avārijas stāvoklī (1.16. attēls), kopš 1990. gada tā ir pārtraukusi savu darbību, bet 2013. un 2014. gadā to ir paredzēts atjaunot. Lai arī Rēzeknes Zaļā sinagoga atrodas pilsētas senākajā daļā jau kopš 1845. gada, sasaiste ar vēsturisko apbūves struktūru mūsdienās nav nolasāma. Sinagogu nomāc ne tikai citas ēkas, bet arī ielas platums. Tai nav dievnama dārza un arī neveidojas izteikta dievnama ainava.

a)

b)

Avots: Autora fotoattēli

1.17. att. a)Rēzeknes katoļu dievnams (celtniecība uzsākta 1935. gadā, pēc arhitekta Pavlova projekta); b) Rēzeknes vecticībnieku dievnams (celts 1896. gadā)

Dievnamu ainavas straujā attīstība balstās uz straujo cilvēku skaita pieaugumu. Krievijas periodā valsts vara ietekmē dievnamu ainavu veidošanos, to izvietojumu un apbūves kontekstu. Spilgts piemērs ir Rēzeknes pareizticīgo dievnams, kuram arī

mūsdienās nolasāma šajā periodā izveidotā ģeometriskā apbūves struktūra ap to, kā arī laukums un parks. 19. gs. beigās parādās historisma stilā veidoti dievnami, kas savā ziņā ir kā nostalģiska sasauce ar Polijas laikā būvētajiem dievnamiem. Vēlāk seko klasicisma laikmets, tas gan ir atstājis pieticīgākas liecības Latgales dievnamu ainavā.

Padomju periods (1940–1991. gads) Latgales dievnamu arhitektoniskās formveides attīstībai ir liels pārbaudījums. Jaunas dievnamu ainavas ir radītas maz – dievnami uzcelti Rugājos, Augškalnē, Dukstigalā un Vainovā. Padomju periodā dievnamu ainavām galvenokārt jāpārdzīvo esošo ēku funkciju maiņa un to izmantošana citiem nolūkiem, nevis draudzes pulcēšanai. Pēckara dievnamu ainavas ar izteiktām globalizācijas un urbanizācijas tendencēm Latgalē ir maz sastopamas.

Pēc 1991. gada Latgales plānošanas reģionā ir uzcelti 4 dievnami – Krivandā, Dagdā, Daugavpilī un Zemgalē. Pārmaiņas notikušas vairāku gadsimtu garumā, bet pēdējā desmitgadē tās tiek uzskatītas par draudiem ainavai. Procesi Latgalē vairumā gadījumu ir bijuši atšķirīgi no pārējās Latvijas teritorijas.

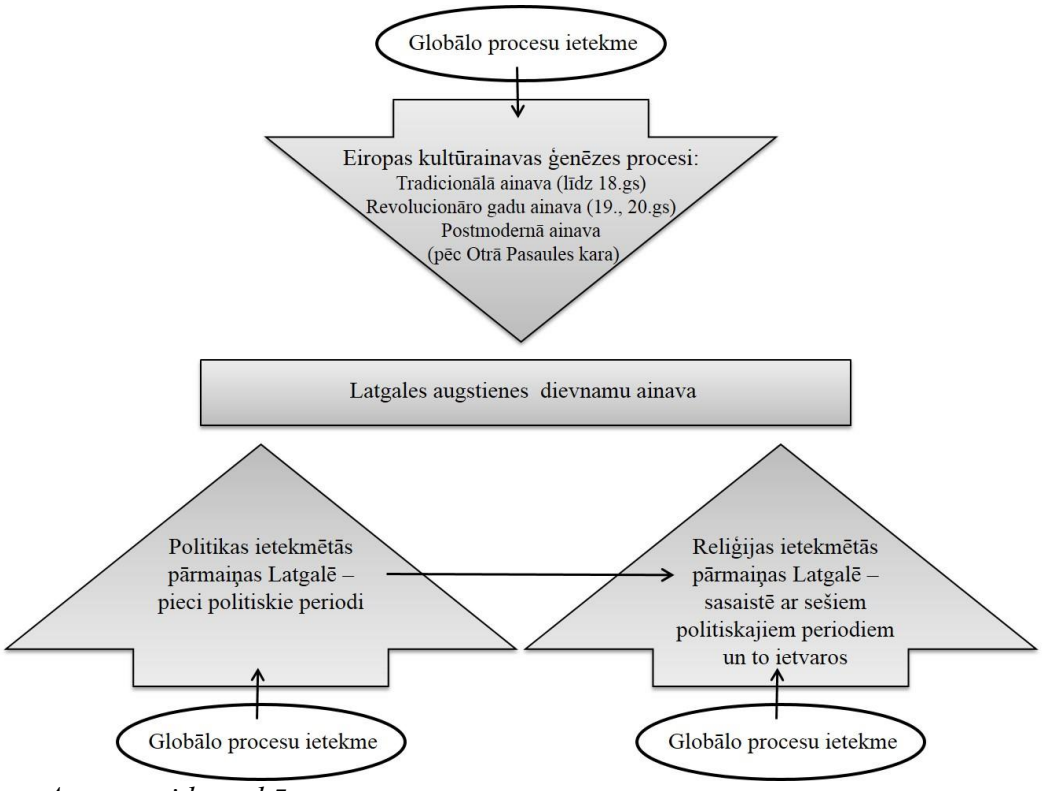

Avots: Autora veidota shēma

1.18. att. Latgales augstienes dievnamu ainavas ģenēzi ietekmējošie faktori

Latgales dievnamu ainavu vēsturiskās ģenēzes apraksts veikts ņemot vērā veidošanās procesu kontekstuālo fonu. Vēstures norises ietekmē daudz dažādu faktoru, un pētījuma ietvaros galvenās sasaistes ir veidotas ar pasaules, Eiropas un Latvijas galvenajiem procesiem. Ir ņemtas vērā tādas ietekmes jomas kā reliģija, politika un kultūra.

Politiskā attīstība un tās nestās kultūras izmaiņas ir ietekmējušas Latgales dievnamu ainavu tiešā veidā. Gan reliģija, gan politika attiecīgajos vēsturiskajos periodos ar paradigmu maiņu ir definējusi ģenēzes procesu virzību. Taču konkrēti cilvēki ir tieši ainavas veidotāji katrs ar savu kultūras bagāžu. Politiskā vara savukārt ir noteikusi, kurus iedzīvotājus izsūtīt, kuriem atļaut palikt un kurā teritorijā, vai arī tā nometinājusi kādu iedzīvotāju grupu konkrētā teritorijā. Gan vecticībnieki, gan ebreji

savulaik ir meklējuši patvērumu un to atraduši Latgalē, atnesot šeit savas kulturālās izpausmes, tai skaitā reliģiskās tradīcijas.

Rēzeknes Zaļās sinagogas atjaunošana ir būtisks pienesums sabiedriskās apziņas attīstīšanā. Lai arī no kādreizējām 10 sinagogām pašlaik Rēzeknē ir saglabājusies tikai viena, ebreji un to kultūra jau vairāk nekā 400 gadu ir Latvijas vēstures neatņemama sastāvdaļa. Šādiem arhitektūras objektiem un to apzināšanai ir liela nozīme kultūras vides uzturēšanā un attīstībā.

Dievnamu ainavu ģenēze sakņojas dažādos procesos, kas noris globālo ietekmju rezultātā (1.18. attēls). Dievnamu ainavās atbalsojas gan Eiropas kultūrainavas galvenie procesi, gan politiskās pārmaiņas un ar tām saistītie vēsturiskie periodi. Reliģijas ietekmētās pārmaiņas Latgalē ir attīstījušās ciešā sasaistē ar politiskajiem periodiem. Promocijas darbā sešu izvirzīto vēsturisko periodu pamatā ir politiskās situācijas attīstība, kas cieši mijiedarbojušās ar paradigmu maiņu reliģijā un iedzīvotāju sociālajā dzīvē. Kontekstā ar Eiropas kultūrainavas attīstību noritējusi arī dievnamu, dievnamu dārzu un ainavas vizuālā ģenēze un šo kultūrinavas veidotājelementu nozīmē cilvēku dzīvēs un vietas uztverē.

2.LATGALES DIEVNAMU AINAVA MŪSDIENĀS

Pirmo iespaidu par ainavu rada tās vizuālā kvalitāte, kuras pētīšanas metodes ir attīstījušās līdzīgi kā pati ainava un tās sasaiste ar vietu un identitāti. Vizuālā kvalitāte ir pirmais solis plašākai ainavas kvalitāšu aplūkošanai un izvērtēšanai. Promocijas darbā vizuālā kvalitāte aplūkota sasaistē ar ainavas lasīšanas metodes pielietošanu dievnamu ainavas vērtēšanā.

Ainavas vizuālo kvalitāti ietekmē skata izteiksmīgums, vizuālā uztveramība un mērogs. Dievnamu ainavas dominantes saskatāmība ir vērtējama, kā atsevišķa vizuālo kvalitāti veidojošs aspekts. Latgales dievnamu ainavas vizuālā kvalitāte aplūkota divos mērogos. Lielākais mērogs ir dievnama ainava ar tās galveno dominanti dievnamu, tajā ietilpst ne tikai dievnams, bet arī to aptverošā teritorija ar apstādījumu, dzīvojamām, rūpniecības un sabiedriskajām ēkām, ceļu, apauguma, virszemes ūdeņu struktūrām. Savukārt mazākais mērogs ir dievnama un dievnama dārza elementu veidotās struktūras aplūkošana.

Ainavas raksturošanas pieeja pārsvarā izmantota liela mēroga ainavu pētīšanai [232, 28, 167]. Promocijas darbā ainavas elementu pētīšana un raksturošana veikta divos mērogos, pirmais ir dievnama ainavas mērogs ar attiecīgi izvēlētām pētīšanas metodēm, un otrais ir dārza mērogs. Balstoties uz pētāmās teritorijas mērogu, izvirzītas pētīšanas metodes, lai divi dažādi mērogi – dievnamu ainava un dievnama dārzs – būtu savstarpēji integrējami un iesaistāmi turpmāko attīstības vadlīniju izvirzīšanā.

Ainavas vizuālās kvalitātes novērtējuma pieejas. Ainavas vizuālā kvalitāte ir grūti definējama, un arī tās novērtēšana ir komplicēta. Vizuālā kvalitāte ir daudz vieglāk iznīcināma, un tās aizsardzība ir daudz sarežģītāka nekā tas ir, piemēram, ar ekoloģisko ainavas kvalitāti. Pastāv dažādas metodes estētisko vērtību restaurēšanai ainavā, kā, piemēram, vizuālās diagrammas metode un trīsdimensionālā vizualizācija [84]. Tādēļ svarīgi ir saglabāt ainavas vizuālo kvalitāti, lai nebūtu jāzaudē ainavas vērtības un pēc tam jāmēģina tās restaurēt.

Kādēļ ir svarīgi domāt par ainavas vizuālo kvalitāti? Pirmkārt, tā ir nozīmīga dzīves kvalitātes veidošanai, jo sniedz pozitīvas emocijas. Otrkārt, ainava ietver sevī gan kultūras mantojumu, kas atgādina par dažādiem sasniegumiem, gan atpūtas teritorijas, kas sniedz mums enerģiju, gan arī sakrālās teritorijas, kas ietver garīgos pārdzīvojumus.

Kvalitāti ir iespējams uztvert dažādi. Ainavas kvalitāte ieslēdz sevī plašu spektru, sākot no parastām ikdienas vajadzībām līdz garīgām un emocionālām vēlmēm. Šajā apakšnodaļā uzsvars ir likts uz ainavas vizuālo novērtējumu. Skata izteiksmīgums (*scenis beauty*) ietver sevī plānošanu un materiālus. Vissvarīgākā ir ilgtermiņa plānošana. Pastāv dažādi veidi, kā lasīt ainavu. Metodes, ko lieto ainavu arhitektūras studenti, pieredzējuši ainavu arhitekti un ģeogrāfi, ir bijušas individuālas [168]. Ir iespējams izmantot dažādas paradigmas, piemēram, eksperta, psihofizisko, kognitīvo un uz pieredzi balstīto. Ainavu analīzes ir kļuvušas aktuālas. Viens no iemesliem tam ir cilvēka veidoto ainavu izplešanās, līdz ar to aug mūsu atbildība par apkārtējo vidi. Sistemātiska ainavas vizuālās kvalitātes noteikšana ir aizsākta un nostabilizējusies 20. gs. otrajā pusē. Tā ir kļuvusi nozīmīga vides pārvaldībā un politikā, kā arī ainavas vizuālās kvalitātes noteikšana ir aktuāla zinātnes nozare ar izteiktu literatūras bāzi [39].

Kvalitāšu noteikšanā bieži ir iesaistīta tipoloģija, promocijas darbā tā netiek ietverta, jo tiek pētīta viena tipa ainava – dievnamu ainava. Visas šīs ainavas ir cilvēku

pārveidotas, tām ir sociāla nozīme. Tās pārsvarā ir ainavas, kas izceļas ar izcilu un vērtīgu ainavas elementu – dievnamu.

Reģionālās un pilsētu plānošanas pētniece Katrīna Unvina (*Kathryn Unwin*) [177] uzsver ainavas parametru nozīmīgumu ainavu resursu inventarizācijā un novērtēšanā, izvirzot trīs vērtēšanas fāzes:

- reālās situācijas inventarizācija;
- redzamās ainavas pētīšana un vērtēšana;
- objektīvās ainavas kvalitātes izvērtējums saistībā ar individuālo un publisko viedokli dažādo ainavu tipu kontekstā.

Aizvien vairāk pieaug ainavas indikatoru izmantošana dažāda veida ainavu kvalitāšu noteikšanai [127]. Iepriekš uzsvars ir bijis uz ainavas ekoloģiskajām īpašībām [21, 127], bet pēdējos gados līdz ar Eiropas ainavu konvenciju uzmanība pastiprināti ir pievērsta ainavas vizuālajām kvalitātēm. Pēdējos gados starptautiskā pētnieku sabiedrība ir veikusi specifiskas studijas par ainavu indikatoru tēmu. Pētījumi, kas tiek veikti saistībā ar ainavu indikatoriem, ir saistīti arī ar to, lai iepazīstinātu ar novērtējumiem politiskajās un plānošanas monitoringu sistēmās. Monitoringu sistēmas ir radītas tieši ainavai, nevis ekoloģijai, kā ainavas sastāvdaļai. Atbilstoši jomai un jau konkrētai monitoringa sistēmai izmantotie ainavu indikatori ir atšķirīgi – tie var būt ainavu elementi, cilvēku uztvere, ainavas pārvaldības, saglabāšanas un aizsardzības parametri.

Jomas, kur tālāk izmantojami ainavu indikatori:

- ir lauku ainavu vērtēšana lauksaimniecības politikas novērtējumam;
- teritoriālie plāni un politika;
- urbānās vides stāvokļa novērtēšanas indikatori [127, 134].

Pētījumiem attīstoties, parādās jauna tendence – ainavas indikatori ir daļa no vides novērtējuma, kā arī atsevišķa pilnīga novērtēšana, novērošanas un pārmaiņu fiksēšanas sistēma. Ainavas indikatori turklāt ir saistīti ne tikai ar dažādām jomām, bet arī ar ainavas raksturojumu un mērogu. Ainavas indikatoru formulēšana un izvēle ir atkarīga no novērtēšanas mērķa, teritoriālā konteksta, mēroga un daudziem citiem faktoriem.

2.1. Latgales dievnamu ainavas vizuālais izvērtējums

Ik pa laikam parādās mēģinājumi ainavu pētīšanas metožu lielo klāstu sistematizēt, sakārtot [101, 132, 137, 204, 42, 168]. Pēc viena no metožu sadalījumiem, ko ir izveidojusi zinātnieku grupa – Džonatans Teilors (*Jonathan Taylor*), Ervins Zube (*Ervin Zube*) un Džeims Sels (*James Sell*) – var tikt izdalītas četras pētīšanas metožu paradigmas – eksperta (*expert*), psihofiziskā (*psychophysical*), kognitīvā (*cognitive*) un uz pieredzi balstītā (*experiental*). Eksperta paradigmas metodes ir izmantojamas augsti kvalificētiem speciālistiem, piemēram, pieredzējušiem ainavu arhitektiem. Psihofiziskā paradigma aplūko, kā ainava iedarbojas uz pasīvo tās vērotāju. Kognitīvā paradigma apvieno metodes, kur estētiskās vērtības tiek aplūkotas kā sociālo procesu vai ainavas sniegtās informācijas galaprodukts. Savukārt aktīvo ainavas dalībnieku skatījums uz ainavu ir apvienots uz pieredzi balstītajā ainavas pētīšanas paradigmā.

Dievnamu ainavas Latvijā ir maz pētītas, līdz ar to ir svarīgi aplūkot tās no pašiem pamatiem arī vizuālajā vērtējumā. Vizuālās ainavas vērtēšanas bāzes papildināšana ir svarīgs psihofiziskā paradigmas pienesums, kas tiek panākts, mērot sabiedrības izvirzītās estētiskās vērtības. Rezultātu ticamība ir nozīmīga metožu un to izmantošanas sastāvdaļā. Lai rezultāti būtu ticami, nereti tiek veiktas rezultātu pārbaudes vai arī rezultāti tiek salīdzināti ar citu, līdzīgu metodi. Jāuzsver, ka

psihofiziskā paradigmā vērtēšanu galvenokārt veic sabiedrība vai interešu grupas, nevis eksperti.

Psihofiziskā paradigma attīstījusies no tradicionālās eksperimentālās psiholoģijas. Pamatā šī paradigma ir noderīga, jo sniedz iespēju paplašināt redzējumu uz konkrētās problemātikas risinājumu, ietverot sabiedrības viedokli. Psihofiziskā paradigmas dažādās metodes galvenokārt ir attīstījuši ainavu un dabas resursu pārvaldnieki un attīstītāji ar nolūku konstatēt vērtības un tad tās aizsargāt, apsaimniekot un attīstīt.

Ainavu zinātnes pētnieki ir dažādos veidos mēģinājuši realizēt psihofiziskās paradigmas mērķus un pētīt sabiedrības viedokli par ainavu un tās daļām [151, 138, 35, 27, 65, 201, 152, 203, 23, 131, 40, 135, 190]. Tomēr plašāk izmantotās arī mūsdienu pētījumos ir tieši Q metode (*Q method*) [158, 48, 54, 63, 238] un skata izteiksmīguma noteikšanas metode (*Scenic Beauty Estimation method*) [39, 53, 57, 196, 194] (2.1. attēls).

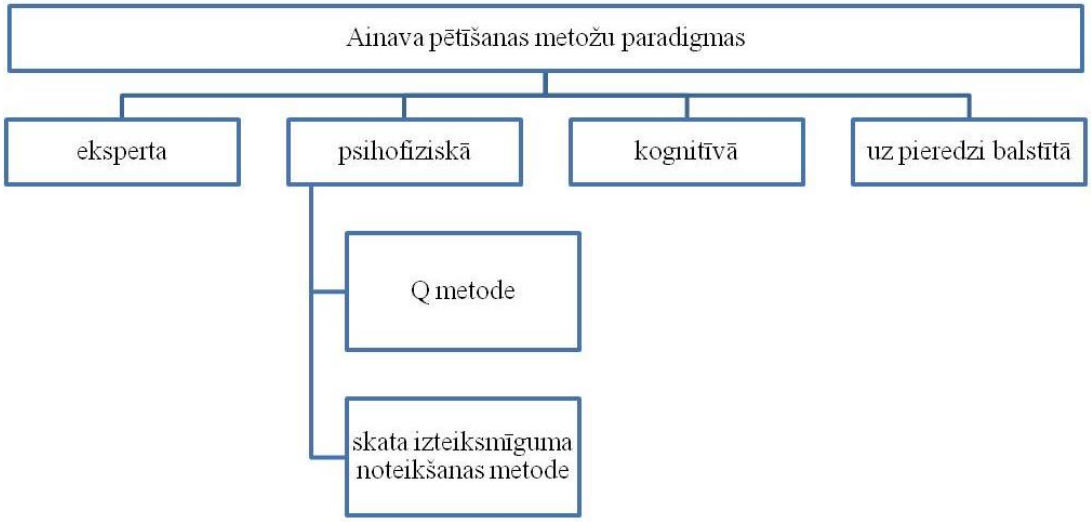

Avots: autores veidota shēma

2.1. att. Ainavas pētīšanas paradigmu sasaiste ar pētījumā izmantotajām vizuālās vērtēšanas metodēm

Līdz ar to dievnamu ainavu novērtēšanā salīdzināt šīs divas metodes. Q metodei un skata izteiksmīguma noteikšanas metodei ir izstrādātas skaidras vadlīnijas starptautiskajās zinātnieku aprindās un standartizēta vērtēšanas procedūra. Q metode plaši lietota vizuālās kvalitātes vērtēšanai galvenokārt lauku ainavās, lai salīdzinātu no dažādām darbības sfērām un kultūras vidēm esošo sabiedrības pārstāvju viedokļus. Metode ir plaši izmantota, jo ir kombinējama ar kognitīvajām metodēm. Savukārt skata izteiksmīguma noteikšanas metode ir atzīta par vienu no vērtīgākajām vizuālās kvalitātes noteikšanas metodēm, kurā ietverta fotoattēlu vērtēšana.

Metožu un to iegūto datu ticamība ir plaši diskutēts jautājums. Ticamība turklāt ir būtiska gan kvalitatīvajos, gan kvantitatīvajos pētījumos. Fotoattēlu lietojums esošās situācijas vērtēšanai ainavā ir stipri kritizēts, bet vēl joprojām mūsdienās tiek plaši izmantots. Šīs metodes sniedz ieskatu sabiedrības vēlmēs un uzskatos un ir pietiekamas ieskata gūšanai, kāds tad ir sabiedrības viedoklis par konkrēto ainavu vai tās atsevišķajām daļām un elementiem.

Q metode ir attīstījusies sākotnēji no personību pētījumiem, to ir izdevies ieviest arī ainavu pētījumos [135, 168]. Personības pētījumos tiek izmantotas kartiņas ar

dažādiem personību aprakstiem. Ainavu uztveres pētījumos šie personību apraksti ir aizvietoti ar ainavu fotoattēliem. Par Q metodes radītāju tiek uzskatīts psihologs Viljams Stefensons (*William Stephenson*), kas ir kā alternatīva faktoru analīzes forma. Q metode pamatā ir izstrādāta, lai eksaminētu cilvēku subjektivitāti [162, 163]. Visplašāk šī pētīšanas metode tiek izmantota psiholoģijā un citās sociālajās zinātnēs, kas pēta cilvēku uztveri un tās subjektivitāti.

Skata izteiksmīguma noteikšanas metode [48] arī ietver fotoattēlu vērtēšanu. Metode ir attīstījusies no meža pārvaldībā izmantotās Daniel un Boster metodes [40, 168]. Meža pārvaldībā papildus ainavas fotogrāfiju vērtēšanai vērtēti tādi parametri kā, piemēram, koku diametri, stumbru, zāles un krūmu daudzums uz teritorijas vienību.

Katrā ainavā konkrēto metožu izmantošana sniedz dažādus rezultātus, kas attiecīgi Q metodes un skata izteiksmīguma noteikšanas metodes gadījumā ļauj šos rezultātus integrēt citās metodēs, tādējādi veidojot plašāku ainavas pētīšanas metodoloģiju. Sakrālās ainavas ar to dizainu, dekoratīvajiem elementiem un estētiskumu tuvina cilvēkus reliģijai, kā arī sabiedrībai un veido piesaisti konkrētajai vietai. Tādējādi sabiedrības viedokļa pētījumu iekļaušana dievnamu ainavu metodoloģijā ir nepieciešama. Katra individuālā ainava ir caurstrāvota ar estētisko kvalitāti, kas ir visā, sniedzot mums konkrētās sabiedrības vizuālo vēsturi. Ainava ir kā atspulgs cilvēka brīvajai, radošajai darbībai: cilvēka vēlmei modificēt dabu, veidojot to noderīgu un skaistu [44]. Eiropas dabas un kultūras mantojums nosaka ainavas daudzveidību [115]. Arī dievnamu ainava ir daudzveidīga ar savām noteiktām atšķirībām. Savukārt dievnamu ainavu vizuālo kvalitāti ietekmējošais un vienojošais indikators ir dievnamu ainavas saskatāmība, kuru definē arhitektūras veidotās dominantes šajās ainavās.

Dievnama ainavas vizuālā uztveramība kā svarīgs ainavas izteiksmīgumu ietekmējošs faktors. Viens no galvenajiem kritērijiem Latgales augstienes dievnamu ainavu skata izteiksmīguma novērtējumā ir faktori, kas veido saskatāmību jeb skatu līnijas, lai pamatotu, kuras dievnamu ainavas ir labi saskatāmas un kuras ir paslēptas ainavā. Šajā sadaļā ir aplūkots galveno kritēriju novērtējumu, kas raksturo dievnamu ainavas saskatāmību galvenajos skatu punktos.

Vēsturiski saskatāmība ir definēta kā lielākais attālums, kurā var redzēt melnu objektu skatā pret horizonta debesīm [104]. Saskatāmību ietekmē daudzi faktori – apgaismojums, objekta lielums, sava nozīme ir arī atmosfēras piesārņojumam un gaisa sastāvam. Objekts uzskatāms par saredzamu, ja to ne tikai var saskatīt, bet arī konkrēti atpazīt, kas tas ir.

Objektu saskatāmība ainavā ir saistīta ar ainavas vizuālo uztveramību. Vizuālā uztvere ir izmantota neskaitāmos pētījumos gan urbānā, gan lauku ainavā, lai skaidrotu ainavas raksturu [81, 174, 74, 202, 58]. Metodes saskatāmības noteikšanai ainavā ir ļoti attīstījušās, un mūsdienās jau plaši tiek izmantotas dažādas GIS metodes ainavu saskatāmības vērtēšanai un modeļu izstrādei. Vizuālais telpas raksturs, kas ir saistīts ar saskatāmību urbānajā telpā, vispusīgi ir pētīts no drošības, ekonomisko aspektu, satiksmes, skatu līniju un reklāmu aspekta [18]. Ainavas vizuālais raksturs ir nozīmīgs arī teritoriālās plānošanas un dizaina risinājumu aspektā.

Avots: autores fotoattēls

2.2. att. Aizkalnes katoļu dievnams lauku ainavā

Avots: autores fotoattēls

2.3. att. Borovkas dievnams meža ietverts

Avots: autores fotoattēls

2.4. att. Dagdas katoļu dievnams pilsētas apbūvē

Promocijas darba pētījuma kontekstā uzsvars ir likts uz dievnama ēkas saskatāmību ainavā (2.2., 2.3., 2.4. attēli). Skatu noteikšanas nozīmīgums ir aplūkots vairākos ar ainavu novērtēšanu saistītos ārvalstu attīstības plānošanas dokumentos un pētījumos. Ainavas un vizuālās ietekmes noteikšanas vadlīnijās ir uzsvērts, ka ainavas attīstībā un saglabāšanā ir svarīgi noteikt nozīmīgākos skatus uz un no objekta [62], lai nodrošinātu kvalitatīvus attīstības un saglabāšanas procesus. Vietējā mērogā, izmantojot ainavas rakstura noteikšanas metodi, ir izvērtējams tas, kādu ieguldījumu konkrētā vieta dod ainavas raksturam gan skatā no ārpuses, gan arī skatā no iekšpuses [216]. Lauka pētījumi ir tie, kuros izvirzās šis nozīmīgais zemes līmeņa skatījums, ko saskata cilvēks. Nosakot skatu punktus un tos aprakstot, mērķim ir jābūt fiksēt raksturu variācijas, tādējādi apkopojot ainavas aspektus, nevis tikai nosakot izteiksmīgākos skatus [216]. Fotogrāfiju uzņemšana šajā gadījuma uzskatāma par noderīgu ilustratīvo materiālu, bet uz to nav balstāms ainavas izvērtējums. Noderīgs var būt kartogrāfiskais materiāls, kurā iespējams atzīmēt skatu punktus, līnijas, ainavas atslēgas elementus, robeželementus, un citus ainavai specifiskos elementus. Kartogrāfiskais materiāls ir veids, kā attēlot lauka pētījumos iegūtos rezultātus un informāciju par kultūrainavu. Visai plaši skatu izvērtējums ir aplūkots atjaunojamās enerģijas attīstībai izveidotajās vadlīnijās [236]. Arī šajās vadlīnijās uzsvērts, ka vizuālā ainavas izvērtēšana ir būtiska, bet tai jānotiek sasaistē ar vietējo iedzīvotāju vēlmēm, teritoriju attīstītājiem, vietējo pārvaldi, kā arī ainavas raksturu un vēsturisko attīstību. Katrā ainavas izvērtēšanas etapā izmantotās metodes ietekmē kopējo ainavas vērtējumu. Eksperta veikta sākotnējā ainavas izvērtēšana un inventarizācija, papildus izmantojot tādus ilustratīvos materiālus kā fotoattēlus un kartogrāfisko materiālu, ir kā pirmais solis kompleksam ainavas un tās parametru raksturojumam.

Katra reģiona ainava veido savas vēsturiskās telpas identitāti. Vides atspoguļojums var tikt analizēts pēc trim komponentiem: identitātes, struktūras un nozīmes. Ir lietderīgi pamatoties uz šiem komponentiem, ja telpā tie ir uztverami kontekstā [102]. Dievnamu ainavām ir raksturīga garīgi filozofiskā vērtība, kas kontekstā ar arhitektoniskās formveides valodu ir neatņemama Latgales augstienes ainavas identitātes sastāvdaļa. Piemēram, Latvija ir viens no svarīgākajiem vecticībnieku centriem pasaulē. Tomēr mūsdienās bijušajā Daugavpils rajona teritorijā vecticībnieku vēsture un arhitektūras mantojums nav apzināts kā vērtīga Latvijas un Latgales vēstures un kultūras mantojuma sastāvdaļa [12].

Latgalē pastāv izteikta dievnamu ainavas struktūra un identitāte, bet, iztrūkstot šo komponenšu sasaistei ar to nozīmīgumu reģionālajā attīstībā, pastāv risks identitātes un struktūras negatīvai attīstībai – struktūras sairšanai, identitātes zaudēšanai. Rēzeknes zaļā sinagoga, kas atrodas pilsētas senākajā daļā kopš 1845. gada, ir vienīgā no 10 Rēzeknes sinagogām, kas saglabājusies līdz mūsdienām. Zaļā sinagoga ir avārijas stāvoklī un slēgta jau dažus gadus. Ebreju kopienas pašaizliedzīgais darbs ir nepieciešams pārvaldes un sabiedrības ieinteresētības radīšanai un līdzdalībai tās atjaunošanā. Atsevišķo konfesiju dievnami nereti tiek aplūkoti atsevišķi gan ainavas vērtējumos, gan pētījumos, gan tūrisma maršrutu izveidē. Visu konfesiju dievnami jāaplūko kompleksi, jo Latgales augstienes dievnamu ainavu, tās identitāti, struktūru un nozīmīgumu veido visi šie dievnami, skatīti kontekstā. Dievnams, lai arī kādu konfesiju tas pārstāvētu, veido simbolisko nozīmīgumu vizuālajā ainavā. Ēka ar krustu uz jumta kores vai zvanu torņa ir spēcīgs informācijas nesējs un nozīmīgs elements ainavas saskatāmībā, neraugoties uz pašas ēkas konfesionālo piederību. Citi dievnama un dievnama dārza elementi kļūst nozīmīgi tuvākā ainavas mērogā.

Latgales augstienes dievnamu ainavas pētījuma sadalījums un mērogs. Gan saskatāmība, gan ainavas vizuālā kvalitāte ir saistīta ar pētāmās teritorijas mērogu un pētījuma detalizāciju. Promocijas darbā pētījumi galvenokārt veikti divās daļās – dievnamu ainavas un dievnamu dārza, lai maksimāli precīzāk varētu apzināt un definēt ainavas un dārza vērtības (2.5. attēls). Šīs pētījuma sadaļas atšķiras ne tikai ar teritorijas mērogu, bet arī ar detalizāciju.

Dievnamu ainava pētīta, iekļaujot maksimālās ainavas telpas robežas, kas ir atšķirīgas un individuālas katrai no tām. Savukārt dievnamu dārzs ir aplūkots konkrētās definētajās robežās, ko nosaka dievnamu aptverošā dārza telpa, kas vairumā gadījumu ir norobežota struktūra.

Lielais mērogs – dievnama ainava →

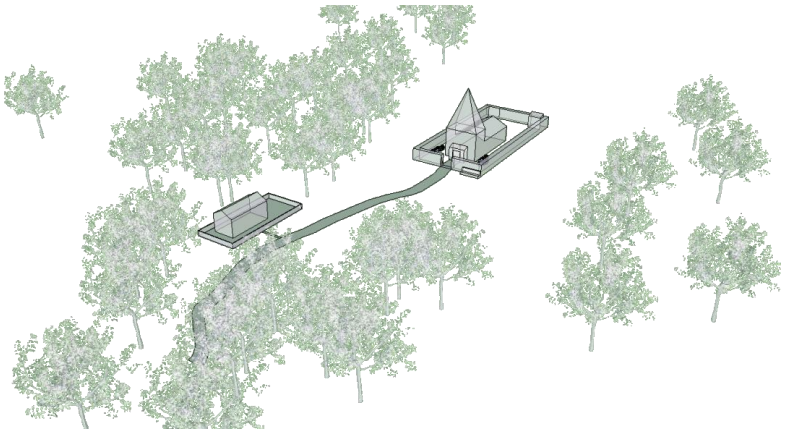

Mazais mērogs – dievnama dārzs →

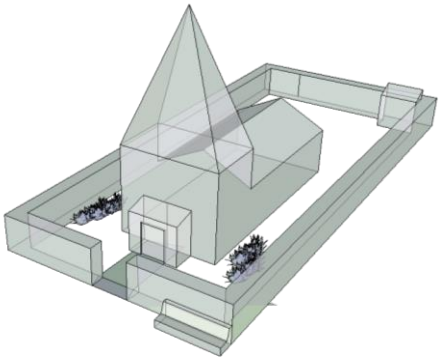

Avots: autores veidota shēma

2.5. att. Latgales augstienes dievnamu ainavas pētījuma mērogs

Svarīgi dievnamu ainavu un dievnamu dārzu skatīt dažādos mērogos ar tiem atbilstošiem kvantitatīvajiem ainavas elementiem. Dažādu mērogu izmantošana ir nozīmīga precīzu ainavas parametru izteikšanai [147, 146, 125]. Ar jēdzienu „mērogs" jāsaprot apskatāmās teritorijas izmēri, kā arī pētāmās ainavas telpas rezolūcija. Vairāki zinātnieki ir uzsvēruši piemērota mēroga lietošanas nozīmīgumu arī ainavas raksturošanā [17, 188, 147, 192, 191, 77].

Pētnieki nekonsekventi izmanto terminus „liels mērogs", „mazs mērogs", neprecīzi definējot, kāda tad šajos gadījumos ir ainavas rezolūcija un izmantotais mērogs un cik plaša tiek ņemta teritorija. Šajā pētījumā lielais mērogs ir dievnama ainava, mazais mērogs ir dievnama dārzs. Lielais mērogs ir lielāka teritorija ar mazāku detalizāciju, savukārt mazais mērogs ir mazāka, konkrētāka teritorija ar lielāku detalizāciju.

Vizuālās vērtēšanas metodes, kuras izmantotas dievnamu kultūrainavu kontekstā, ir strukturēti kvantitatīvās un kvalitatīvās socioloģiskās aptaujas. Pētījumā ir veikts divu metožu salīdzinājums. Latgales dievnamu ainavas ir izvērtētas, izmantojot divas metodes – skata izteiksmīguma noteikšanas metode [48] un Q metode, ko ir izstrādājis Viljams Stefensons (*William Stephenson*) [162, 163]. Skata izteiksmīguma noteikšanas metodes [168, 48], un Q metodes [162, 163], [168] salīdzinājums veikts 2010. un 2011. gadā.

Salīdzinājumā izmantoti 2008. gadā autores uzņemtie fotoattēli. 2008. gadā maģistra darba „Katoļu dievnamu ainavas vizuālās kvalitātes saglabāšanas iespējas Latgalē" izstrādes ietvaros tika veikta ekspedīcija pa Latgales dievnamu ainavām. Ekspedīcijā labos laika apstākļos jūnija, jūlija un augusta mēnešos, gaišā dienas laikā uzņemti 450 fotoattēli. No tiem pēc nejaušības principa izvēlēti 30 fotoattēli. Attēlus izvēloties, ir ņemts vērā princips, lai dievnamu ainavas tiktu attēlotas pēc iespējas no dažādākiem rakursiem. Abās metodēs, lai varētu veikt rezultātu salīdzinājumu, izmantoti tie paši 30 fotoattēli (6. pielikums).

Fotoattēlu metode izvēlēta tādēļ, ka, neraugoties uz mēģinājumiem izveidot alternatīvu pieeju, kas spētu atspoguļot ainavas sniegto izjūtu pieredzi skatītājam, ainavas uztveres pētījumos fotoattēlu metode tomēr paliek nepārspēta [48].

Metožu izmantošanas ietvaros aptaujāti 80 respondenti, katrā metodē 40. Fotoattēli ir izdrukātas fotogrāfijas izmērā 12 x 15 cm, un otrā pusē tās ir numurētas, lai varētu efektīvāk veikt datu apkopošanu un rezultātu salīdzināšanu. Izmantotie attēli redzami 9. pielikumā.

2.1. tabula

Fotoattēlu izvietojuma un vērtējuma princips pēc Q metodes

N.p.k.	**Kolonnas numurs**	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**
1	Fotoattēlu skaits kolonnā	1	2	3	5	8	5	3	2	1
2	Fotoattēlu vērtējums šajā kolonnā	–4	–3	–2	–1	0	1	2	3	4

Avots: [223]

2.6. att. Fotoattēlu izvietošanas paraugs Q metodes lietojumā

Izmantojot skata izteiksmīguma noteikšanas metodi, respondentiem bija jāvērtē skati izvēlētajos fotoattēlos, liekot vērtējumu no nulles līdz deviņām ballēm, kur nulle ir zems skata izteiksmīgums un deviņi – augsts. Vērtēšanas anketā bija pieejama tabula, kurā jāatzīmē viens izvēlētais attēla vērtējums (5. pielikums).

Savukārt Q metodes lietojumā bija divas sadaļas. Pirmajā, nosakot skata vērtību, fotoattēli bija jāsarindo tā, kā tas aprakstīts 2.1. tabulā, fotoattēlu izvietošanas paraugs ir redzams arī 2.6. attēlā. Tad vērtēšanas anketā bija jāatzīmē, kā respondents ir izvēlējies sarindot attēlus (4. pielikums). Otrajā metodes sadaļā respondentiem tika lūgts skaidrot sešu labāk novērtēto un sešu sliktāk novērtēto fotoattēlu izvēli saviem vārdiem un ierakstīt to vērtēšanas anketā (4. pielikums).

Dati, kas iegūti no strukturētajām kvantitatīvajām un kvalitatīvajām aptaujām apkopoti ar statistiskajām datu apstrādes metodēm. Rezultāti apkopoti ar Excel programmu. Abu izmantoto metožu rezultāti attēloti grafiskās līknes veidā. Q metodes augstāk un zemāk novērtēto attēlu raksturojums, kuru respondenti veica saviem vārdiem, apkopots un veikts tā procentuālais atspoguļojums. Metožu salīdzinājums veikts kā eksperiments, lai noskaidrotu šo metožu izmantošanas lietderīgumu un to sniegto rezultātu precizitāti. Metožu salīdzināšanas mērķis ir katras metodes rezultātu ticamības pārbaude, tādēļ salīdzināšanai izvēlētas divas psihofiziskās paradigmas metodes, kurās tiek izmantoti fotoattēli. Eksperimentā iesaistītie 80 respondenti izvēlēti pēc nejaušības principa no 2010. gada oktobrī promocijas darba autores ikdienas gaitās sastaptajiem cilvēkiem. Kā atsevišķa sadaļa vizuālajā Latgales augstienes dievnamu vērtējumā ir saskatāmības noteikšana.

Apsekojot dievnamu ainavas ekspedīcijās 2011. gadā laika periodā no jūnija līdz oktobrim matricā (8. pielikums) atzīmēti dati par to, vai dievnamu ainava atrodas lauku apvidū, lauku apdzīvotā vietā vai pilsētvidē. Un šajā pašā ekspedīcijas matricā atzīmēta saskatāmība (ir vai nav plaša atvērta telpa ap dievnamu), reljefs (ir paugurains vai līdzens) un ēkas augstums (ir augsta – virs 6m, – vai zema – līdz 6m). Dati vērtēti un atzīmēti, dievnamam tuvojoties no visiem piebraucamajiem ceļiem, ja tādi ir vairāki. Kā saskatāms tas ir novērtēts, ja pusē vai vairumā gadījumu dievnams ir redzams no piebraucamajiem ceļiem.

Tālāk jau kabineta pētījumos seko salīdzinājums – kādi faktori sakrīt dievnamu ainavām, kas atzīmētas kā saskatāmām un kādi faktori sakrīt dievnamu ainavām, kas atzīmētas kā nesaskatāmām. Apkopojot, kādas dievnamu ainavas ir saskatāmas un kādas paslēptas, veidota atgriezeniskā saikne shematiska dievnamu ainavu saskatāmības sadalījuma veidā. Tajā sagrupēti ekspedīcijas matricā atzīmētie dati, parādot, kuras no dievnamu ainavām ir redzamas no attāluma jeb saskatāmas. Saskatāmības sadalījums veidots ar mērķi, lai konstatētu, kādi parametri nodrošina dievnamu ēkas saskatāmību mūsdienu dievnamu ainavā.

Vizuālā kvalitāte aplūkota sasaistē ar ainavas lasīšanas metodi. Sākotnēji veikts divu psihofiziskās paradigmas metožu salīdzinājumus, adaptējot tās Latgales dievnamu ainavu pētīšanā. Psihofiziskā tāpat kā eksperta paradigma, vairāk tiek izmantota ainavas pārvaldībā un analizēšanā. Dievnamu ainavā kā atsevišķu ainavas vizuālo kvalitāti būtiski ietekmējošs faktors ir saskatāmība, līdz ar to tas apskatāms plašāk. Dievnamu ainavas apsekojot un veicot to vizuālo novērtējumu, ir iespējams izstrādāt konkrētas matricas, lai veidotu sadalījumu starp labi redzamām dievnamu ainavām un dievnamu ainavām, kas ir slēptas vērotāja skatam.

Ainavas pētījumus uzsākot, ir svarīgi analizēt esošo situāciju arī no ainavas uztveres rakursa. Analizēšanas procesam ir vairākas metodes, kā, piemēram, „skata izteiksmīguma noteikšana" („Scenic Beauty Assessment") vai „salīdzinošā vērtējuma likums" („Law of Comparative Judgment"), kas ir jaunāka skata izteiksmīguma

noteikšanas metodes versija, kuru ir izstrādājis Iu (Yu) [185]. Skata izteiksmīguma noteikšanas metode sākotnēji izveidota un izmantota mežu ainavas skata izteiksmīguma noteikšanas kontekstā [41]. Pasaulē savā praksē zinātnieki izmantojuši regresijas darbības, lai radītu paredzēšanas modeļus skata izteiksmīgumam [19]. Vēl viena ainavas uztveres pētīšanas metode ir Q metode. Lai arī Q metode ir plaši lietota sociālajās zinātnēs, nereti to izmanto arī ainavu arhitekti. Zinātnes, kas saistītas ar ainavu pētīšanu, saskaras ar cilvēku uztveres subjektīvo vērtējumu, tādēļ šādiem pētījumiem ir visai noderīgas sociālo zinātņu metodes un to aprobācija ainavu pētījumu metodoloģijās.

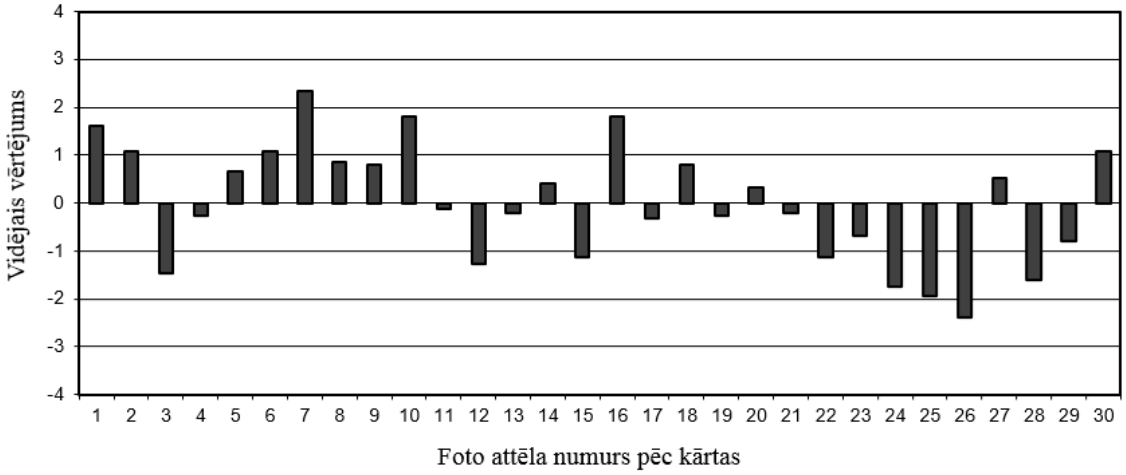

Avots: Autora veidota shēma

2.7. att. Vidējais vērtējums ainavas vizuālajai kvalitātei, izmantojot skata izteiksmīguma noteikšanas metodi

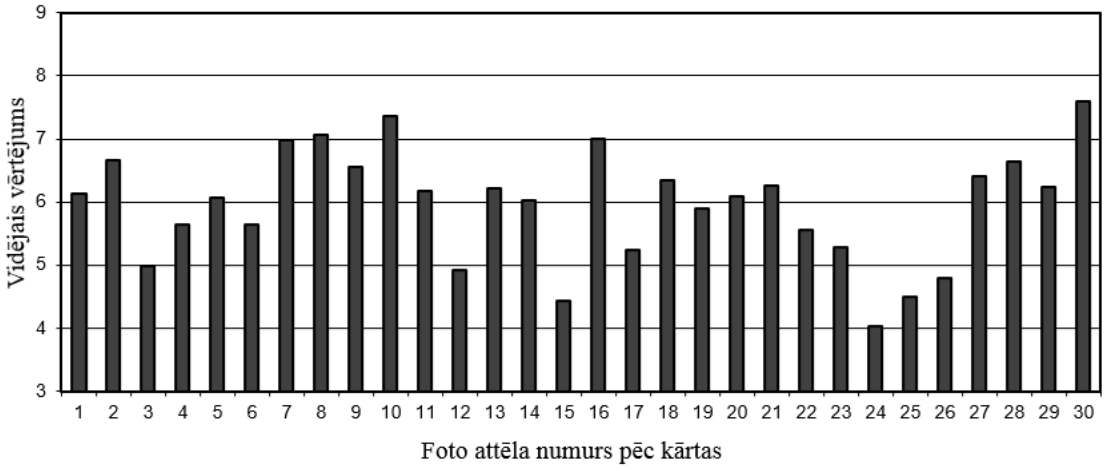

Avots: Autora veidota shēma

2.8. att. Vidējais vērtējums ainavas vizuālajai kvalitātei, izmantojot Q metodi

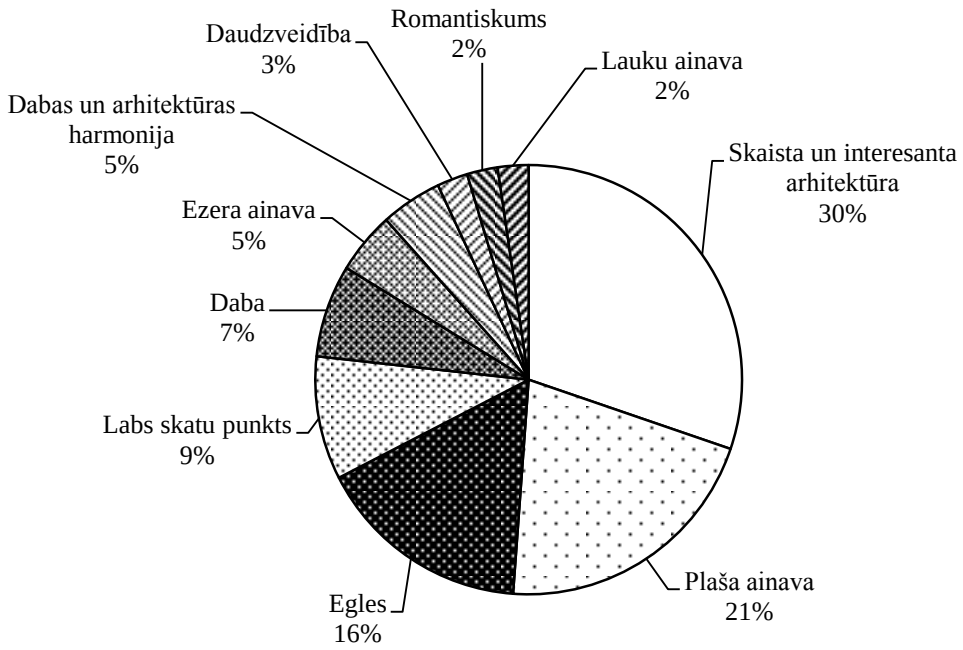

Avots: Autora veidota shēma

2.9. att. Augstākas vizuālās kvalitātes novērtējumu guvušo skatu punktu raksturojums no respondentu puses

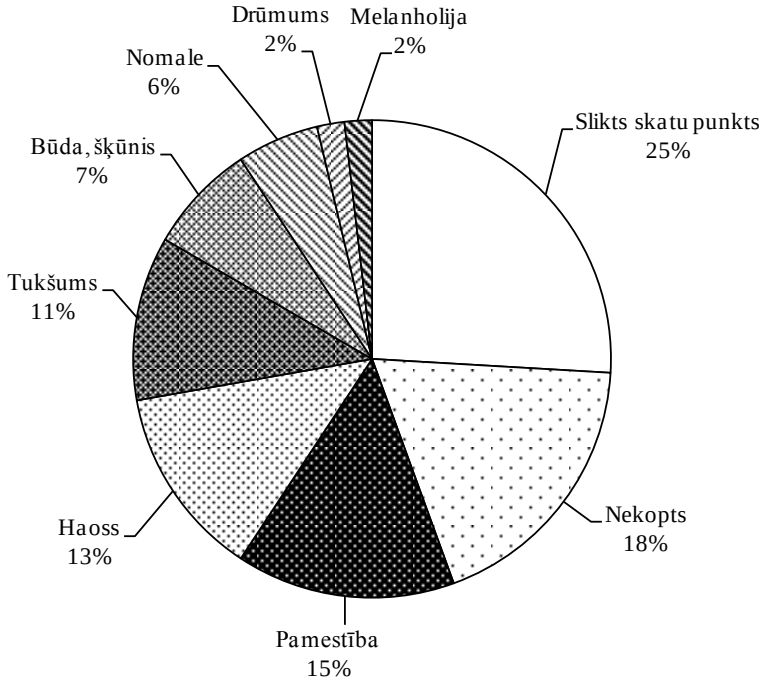

Avots: Autora veidota shēma

2.10. att. Zemākas vizuālās kvalitātes novērtējumu guvušo skatu punktu raksturojums no respondentu puses

Noslēgumā jāsecina ka vērtējumu rezultāti, izmantojot abas metodes, ir līdzīgi (2.7., 2.8.. attēli). Abu metožu sniegtie materiāli ir līdzīgi, bet Q metode sniedz plašāku vērtējumu gradāciju (2.9., 2.10. attēli), kā arī Q metode salīdzinājumā ar skata izteiksmīguma noteikšanas metodi atspoguļo precīzi formulētu respondenta iespaidu.

Līdz ar to Q metode sniedz plašāku datu klāstu, kamēr skata izteiksmīguma noteikšanas metode tikai vērtējuma skaitlisko pusi.

Kā vizuāli kvalitatīvas ainavas ar augstu skata izteiksmīgumu vērtēti tie skati, kuros parādās izteiksmīga arhitektūra, plašas ainavas un ainavas, kurās parādās egles. Par nozīmīgiem ir atzīti arī labi izvēlēti skatu punkti. Savukārt vizuāli mazāk kvalitatīvas, ar zemu skata izteiksmīgumu atzīti tie skati, kuriem izvēlēts skatu punkts ar zemu vizuāli estētisko vērtību, līdz ar to uzskatot, ka šīs pašas ainavas citā skatā varētu būt arī kādas augstas vizuāli estētiskās vērtības. Dažreiz skats iegūst zemu vērtējumu atsevišķu elementu dēļ, kā, piemēram, šķūnis, pamesta ēka vai nekopts un aizaudzis lauks.

Vizuālā kvalitāte ir ļoti dziļi saistīta ar uztveri. Līdz ar to uztveres izteikšana ar skaitļiem raisa šaubas. Taču tajā paša laikā šis ir efektīvs veids, kā apsekot galveno vizuālo kvalitāšu vērtējumu no ainavas skatītāja viedokļa.

Ar Q metodi augstāk un zemāk novērtēto attēlu raksturojumu bija iespējams ne tikai apkopot, bet arī veikt procentuālo sadalījumu. Respondenti šos augstāk un zemāk novērtētos attēlus raksturoja saviem vārdiem, daudzi no viņiem izmantoja vienādus izteikumus. Atsevišķi cilvēku veidoti ainavas elementi ir nozīmīgi gan kvalitatīvos, gan kvantitatīvos ainavas pētījumos. Tie ir nozīmīgi uztveramās ainavas vizuālās kvalitātes noteikšanā [7]. Uzskatāms, ka abas metodes atspoguļo ticamus rezultātus, jo tie ir līdzīgi, lai gan pašas metodes ir attīstījušās uz dažādām teorētiskām bāzēm: Q metode no personību pētījumu jomas, savukārt skata izteiksmīguma noteikšanas metode no meža pārvaldības pētījumiem.

Mērķis šajā gadījumā ir ne tik daudz iegūt rezultātus par dievnamu ainavas uztveri, bet daudz būtiskāks ir tieši metožu efektivitātes salīdzinājums, lai izvērtētu to iekļaušanu kopējā dievnamu ainavu vērtēšanas metodoloģijā. Ainavu vērtējumu ir būtiski papildināt ar ainavas uztveres vērtējumiem. Tad kopējie rezultāti ir vērtīgāki un noderīgāki attīstības plānošanai. Apkārt esošā ainava ir svarīga mūsu dzīves sastāvdaļa, kas spēj sniegt tādus labumus kā dzīves kvalitāte, ekonomiskā aktivitāte un labklājība. Lai to iegūtu, ir jāspēj apsaimniekot un attīstīt mainīgo resursu. Turklāt gan apsaimniekošanai, gan attīstības veidošanai jānoris ciešā sasaistē ar ainavas lietotājiem, sabiedrību. Vizuālā ainavas vērtējuma veikšana ir nozīmīga atgriezeniskās saites veidošanai ar sabiedrību, kā arī tā tiek uzskatīta par objektīvu veidu, kā skaidrot ainavas vērtības plašākai sabiedrībai [61].

Dievnama ēkas saskatāmība mūsdienu dievnamu ainavā. Balstoties uz maģistra darbā „Katoļu dievnamu ainavas vizuālās kvalitātes saglabāšanas iespējas Latgalē" apkopoto informāciju, kļuva skaidrs, ka dievnamu ainavu saskatāmība un ir nozīmīga to attīstībai. Saskatāmības aspekts ir būtisks, ja vērotājs aplūko dievnamu ainavu, bet, ja cilvēks vienkārši vēro ainavu, tās uztveri ietekmē dievnama kā fokālā punkta saskatāmība. Ja dievnams ir slēpts skatam un ainavā nav pamanāms, ainavas uztvere, tās raksturojums un vērtība ir atšķirīga.

Lai subjektīvās izjūtas par dievnamu ainavas saskatāmību pamatotu un atrastu faktorus, kas tos ietekmē, papildināta lauka pētījumu matrica. Saskatāmība atzīmēta matricā, arī vienkārši virzoties pa teritoriju, bet tas ir uzskatāms par subjektīvu vērtējumu. Eksperimentālā kārtā matricā saskatāmības vērtēšanai bija iekļauti trīs parametri – atvērtas telpas esamība ap dievnama ēku, reljefa raksturojums, kā arī pašas dievnama ēkas augstuma iedalījums.

Tālāk jau kabineta pētījumos šie rādītāji apvienoti tādā veidā, kā tas redzams 3.14. attēlā. Papildus pamata faktoriem (ainavtelpai, reljefam, ēkas augstumam), saskatāmības detalizētākam vērtējumam apsekotās dievnamu ēkas sadalītas trīs kategorijās – lauku apvidus, lauku apdzīvotā vieta, pilsētvide. Ar biezāku līniju

atzīmētas tieši sliktāk saredzamās ainavas, jo tās uzskatāmas par problēmteritorijām. Savukārt saredzamās telpas būtu aizsargājamas.

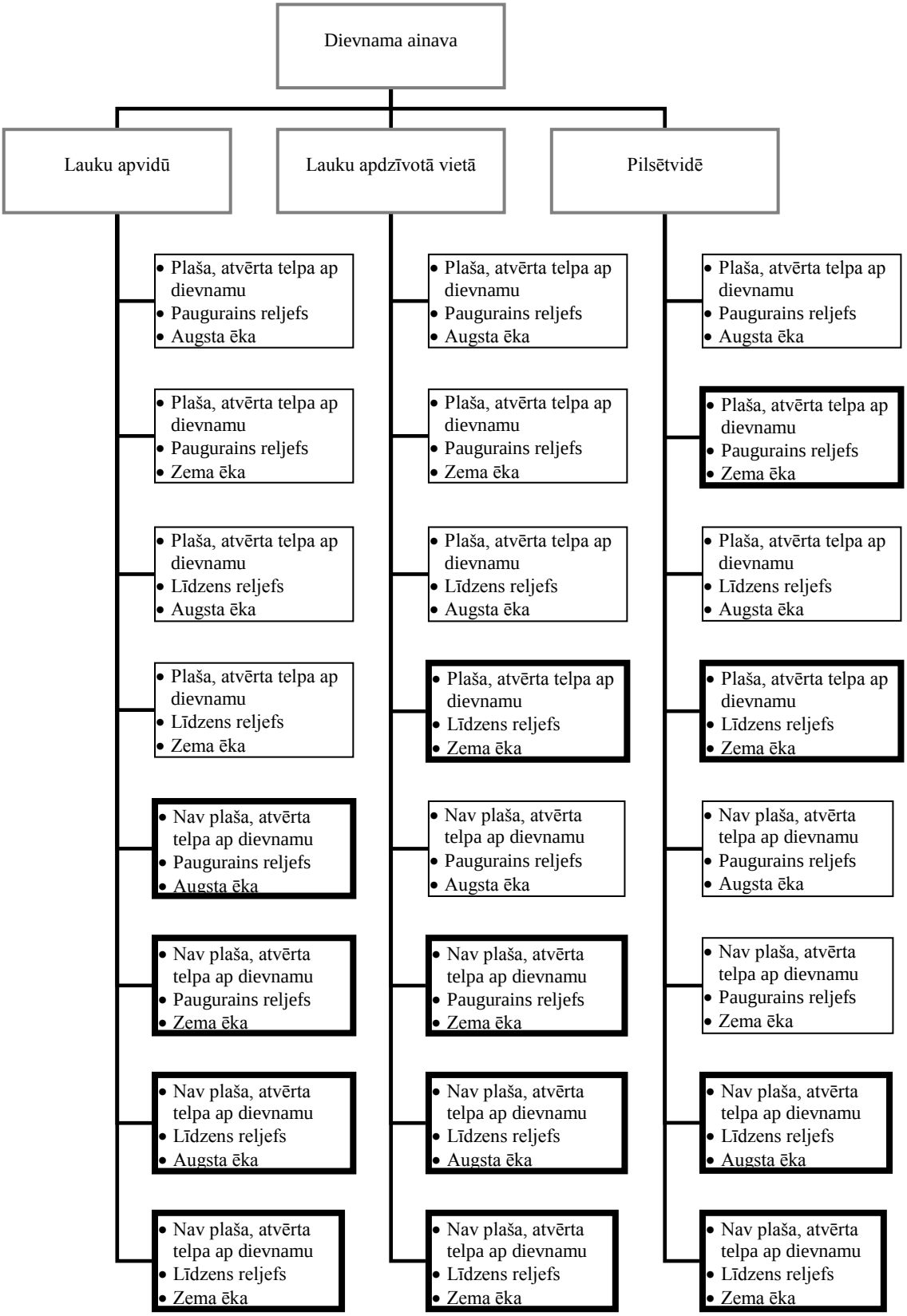

Avots: Autora veidota shēma

2.11. att. Shematisks dievnamu ainavu saskatāmības sadalījums

Ņemot vērā, ka dievnamu ainavas pēckara gados ir atstātas novārtā un tām nav izstrādātas aizsargjoslas, ir jāveic radoša darbība to atjaunošanā [209]. Dievnamam nav jābūt kā bākai redzamam no visiem punktiem un jebkurā situācijā, tomēr, ņemot vērā, ka baznīcas smaile ir viens no ainaviskās telpas elementiem, ir jāprot to atsegt un izcelt. Jādomā reizē gan par simbolisko vērtību, gan vizuāli estētisko kvalitāti, gan arī autentiskumu, vienlaicīgi nenonivelējot visas dievnamu ainavas, vērtējot tās pēc vienas mērauklas.

Aspekti, kas būtu jāietver ainavas attīstības plānošanā:

- dievnama torņa saskatāmība tālās skatu līnijās;
- dievnama galvenās ass akcentējums;
- meditāciju zonas pieejamība;
- koku apdraudējuma novēršana.

Saskatāmības noteikšanā ar lauka pētījuma metodi ir svarīgi noteikt tieši zemes līmeņa skatu līnijas – to, ko redz cilvēks. Lai skata noteikšana lauka pētījumos būtu laika un resursu taupoša, tai jābūt iepriekš plānotai, sastādot maršrutus pa pētāmo teritoriju. Jāatceras, ka pētāmā ainava ir jāaplūko no visiem iespējamajiem skatu punktiem, un tiem jābūt pieejamiem visiem ainavas apmeklētājiem [216]. 6 m izvēlēti kā mēraukla augstuma sadalījuma veidošanai, lai atzīmētu dievnamus, kas iekļaujas apkārtējā apbūves ritmā un kas vizuāli izceļas. Līdz 6 m augsti dievnami ir pielīdzināmi divstāvu ēkām vai vienstāvu ēkai ar mansardu. Savukārt augstāki dievnami jau veido vizuālo piesaisti, turklāt augstuma faktors vizuālajā dievnamu ēku izteiksmīgumā ainavā ir atkarīgs no apkārtējās apbūves rakstura.

Kā faktoru apkopojums ir veidota shēma (2.11. attēls), kas attēlo dievnamu ainavu saskatāmības izvērtējuma matricu. Ar biezāku līniju ir apvilktas tās ainavu grupas, kas raksturojamas ar sliktu saskatāmību, bet ar šaurāku līniju – ainavu grupas ar labāku saskatāmību. Par pamatu saskatāmības noteikšanai ņemti vairāki faktori, kā ainavas plašums, reljefa izteiktība, ēkas izmēri. Katrai matricas sadaļai pretī ir piemēri no apsekotajiem objektiem. Piemēram, ar labu saskatāmību lauku apvidū ir Indricas katoļu, Tiskādu pareizticīgo dievnamu ainavas, pilsētās – Krāslavas katoļu, Feimaņu katoļu dievnamu ainavas. Turpretī ainavas, kurās dievnams ir ieslēpts, ir piemēram, lauku apvidos Paramonovkas vecticībnieku, Tiskādu vecticībnieku dievnami, pilsētā – Rēzeknes luterāņu dievnams.

Eksperimentālais matricas datu apkopojums sniedza rezultātus, atklājot sakarības starp trīs faktoriem – atvērto telpu, reljefu, ēkas augstumu – un saskatāmību, kuru ietekmē šie trīs faktori. Turklāt to ietekme ir atšķirīga katrā no trim izvirzītajām ainavu kategorijām – lauku apvidū, lauku apdzīvotajā vietā, pilsētvidē. Lauku apvidos vislielākā ietekme ir atvērtās telpas esamībai ap dievnama ēku. Jo blīvāka apdzīvotā vieta tiek vērtēta, jo mazāka ir šīs atvērtās telpas faktora ietekme. Savukārt pilsētvidē visi trīs izvirzītie faktori ir vērtējami kompleksi. Tur ēkas augstuma faktors iegūst lielāku nozīmīgumu, jo tam ir jākonkurē ne tik daudz ar ainavas zaļo struktūru, cik ar apbūves struktūru, tās augstumu un intensitāti.

Abas psihofiziskās paradigmas metodes – Q metode un skata izteiksmīguma noteikšanas metode – parāda ticamus rezultātus. Salīdzinātās metodes sniedz līdzīgus rezultātus, lai arī ir attīstījušās no dažādām teorētiskajām bāzēm: Q metode no personību pētījumu jomas un skata izteiksmīguma noteikšanas metode no meža pārvaldības pētījumiem.

Izstrādājot teritorijas ainavas politiku, jāņem vērā ainavas saskatāmība, ko ietekmē atvērta telpa, reljefs, ēkas augstums. Ja dievnama ēka ir zema, tās ainavas attīstībai un aizsardzībai jāpievērš pastiprināta uzmanība.

2.2. Ainavas rakstura noteikšanas pieredze Eiropā

Ainavas vizuālo kvalitāšu aplūkošana un izvērtēšana ir viens veids, kā lasīt ainavu. Tās raksturošana savukārt ir plašāka pieeja ainavas lasīšanai, veidojot ciešu sasaisti ar pētāmās teritorijas attīstības plānošanu. Raksturošanas pieejas atšķiras atbilstoši pētāmajam objektam, un tās lietojums vēl tikai attīstās, jo raksturošana pagaidām ir jauna pieeja ainavas pētījumos.

Dievnamu ainavu pētījumu attīstība. Pēdējās desmitgadēs reliģiju ģeogrāfija ir attīstījusies līdz ar citām pētniecības nozarēm. Vesels šīs pētījumu jomas atzars pēta vietas un reliģijas savstarpējo sasaisti, kā arī reliģijas lokalizēšanos. Reliģijas un tās teritoriālā piesaiste ir daudz pētīta Vācijā un Zviedrijā [69].

Galvenokārt Rietumeiropā reliģija un līdz ar to sakrālās ainavas mūsdienās piedzīvo lejupslīdi, kas atspoguļojas pamestās baznīcās un izpaužas kā draudzes locekļu skaita un baznīcas ietekmes mazināšanās. Latvijā vadoties pēc dažādiem avotiem, draudžu skaits nesamazinās. Turpretī draudžu locekļu skaitam pēdējos gados ir tendence samazināties, kas būtu skaidrojams ar kopējo iedzīvotāju dinamiku. Jāatzīst, ka pēdējos divos gados reliģiskās organizācijas savās atskaitēs un pārskatos min draudzes locekļu lielu pieaugumu, kam nav nekādu objektīvu apliecinājumu un apstiprinājumu [205].

Globālā situācija savukārt ir atšķirīga, jo ir jūtama reliģijas atmoda [69]. Eiropa uzskatāma par vienīgo kontinentu, kur vēl joprojām ir izteikta sekularizācija, tādējādi atšķiroties no globālajām reliģijas attīstības tendencēm. ASV sekularizācija ir saistīta tikai ar sabiedrību, neattiecinot to uz indivīdiem [69].

Pasaulē pēdējos gados ir pieaudzis sakrālo ainavu nozīmīgums cilvēku garīgā un fiziskā atveseļošanā [189]. Tas balstās uz sasaisti starp ainavu, garīgām aktivitātēm un veselību tās plašākajā nozīmē. Šajā sakarā ainavas kā dzīves kvalitātes noteicējas nozīmīgums pieaug vēl vairāk dievnamu ainavu kontekstā.

Pēdējos gados ir veikti pētījumi, kas ir saistīti ar reliģiskām vietām. Ģeogrāfe Noga Kolinsa Kreinere (*Noga Collins Kreiner*) analizējusi ebreju svētvietu raksturīpašības mūsdienu Izraēlā, iekļaujot pētījumā svētceļnieka un tūrista jēdzienu pārklāšanos. Iedzīvotāju ģeogrāfijas pētnieks Freizers Macdonalds (*Fraser MacDonald*) attīstījis vietas piesaistes teoriju, kā piemēru pētot Skotijas prezbiteriāņu reliģiskās vietas [103], paplašinot ģeogrāfes Lilijas Kongas (*Lily Kong*) veiktos pētījumus par vietas reliģisko ēku un būvju nozīmi cilvēku identitātes veidošanās procesā [86, 87, 88, 89, 90]. Līdzīgi reliģisko vietu nozīmi sasaistē ar cilvēku ikdienu pētījuši Deivids Livingstons (*David N. Livingstone*), Margareta Keane (*Margaret C. Keane*) un Frederiks Boals (*Frederick W. Boal*) [100]. Savukārt Barnijs Varfs (*Barney Warf*) un Pīters Vincents (*Peter Vincent*) [186] pētījuši reliģiju daudzveidību, apkopojot datus par vairāk nekā 200 valstīm, kā arī aplūkojot daudzveidību ietekmējošos faktorus, tai skaitā valstu attīstības vēsturi un sociālos apstākļus. Kultūras ģeogrāfs Vilburs Zelinskis (*Wilbur Zelinsky*) [195] savukārt ir veicis plašu Amerikas reliģisko ainavu pētījumu, kura ietvaros tā salīdzināta ar Eiropas un Āzijas reliģisko ainavu. Zelinska reliģiskās ainavas pētījumi balstās uz visa mūža garumā veiktajiem kultūras ģeogrāfijas pētījumiem, kuru rezultāti atspoguļoti vairāk nekā 100 grāmatās un publikācijās. Pētījumi par reliģijas tēmu ir uzsākti vairākās zinātnes nozarēs – ainavu arhitektūrā, ģeogrāfijā, vēsturē, tūrismā un teoloģijā. Ģeogrāfijas pētījumu skaits saistībā ar reliģiju ir ārkārtīgi strauji pieaudzis pēdējos desmit gados, dažas no tēmām īpaši pētītas un kļuvušas aktuālas [91].

Arī ainavas lasīšana, raksturošana un rakstura noteikšanas metodes ir saistītas ar ainavas vizuālajiem aspektiem, tas aplūko daudz plašāku aspektu loku, kā, piemēram, ainavas kultūrvēsturisko ģenēzi, antropogēno slodzi, ainavas un tās elementu simbolisko

nozīmi, vietas piesaisti. Iepriekš aplūkotās metodes – Q metode un skata izteiksmīguma noteikšanas metode – ir psihofiziskās paradigmas metodes [204], savukārt ainavas rakstura novērtēšanas metode ir pamatā no ekspertu paradigmas. Lai arī lielākoties ainavas raksturošana un ainavas lasīšana pārstāv ekspertu paradigmu, tā tomēr sevī ietver sarežģītu un daudzpusīgu indikatoru sistēmu, kas ir savietojama ar psihofizisko, kognitīvo kā arī uz pieredzi balstīto paradigmu (2.12. attēls).

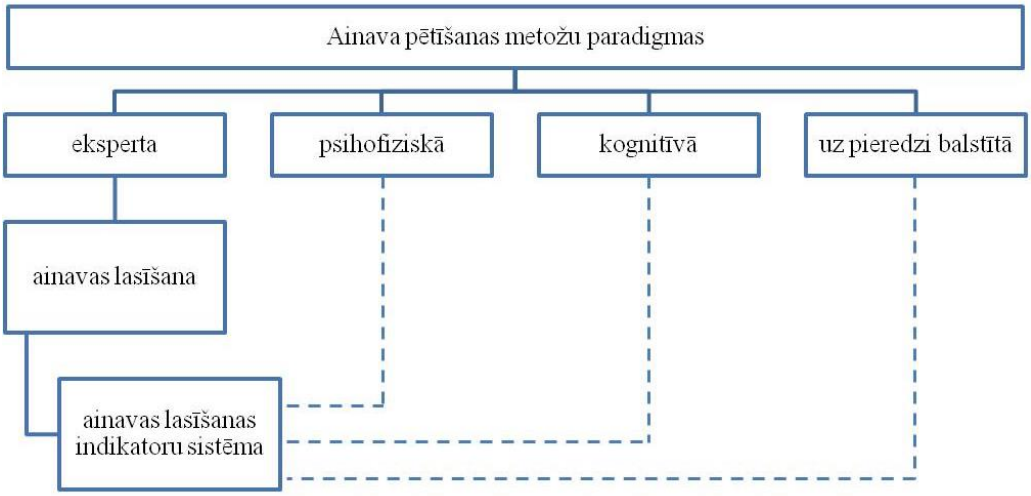

Avots: autores veidota shēma

2.12. att. Ainavas pētīšanas paradigmu sasaiste ar ainavas lasīšanas metodi un tajā ietverto ainavas lasīšanas indikatoru sistēmu

Ainavas raksturošana saistās ar ainavas lasīšanu. Ainavas rakstura pētījumos divi plašāk izmantotie jēdzieni ir ainavas rakstura lasīšana (*reading landscape character*) un ainavas rakstura noteikšana (*assesment of landscape character*). Ainavas rakstura lasīšanas jēdzienu plaši izmanto Anglijas mežu komisija (*Forestry Commission England*), Skotijas mežu komisija (*Forestry Commission Scotland*), kā arī mežu pētījumu aģentūra (*Forest Research agency*). Savukārt organizācija „Dabas Anglija" (*Natural England*) plaši ir attīstījusi jēdzienu „ainavas rakstura noteikšana".

Ainavas lasīšanā var atrast sasaistes ar lingvistiku. Ainavas pētīšana ar ainavas lasīšanas metodēm gan ir visai sarežģīta, jo tajā nepastāv viena valoda, bet vairākas vienlaicīgi. Ainavā vērojama funkcionālā valoda, harmonijas retorika, kā arī īstās dabas valoda [29]. Savukārt ikdienas ainavas šķiet dezorganizētas [129]. Ainavas lasīšana ir ainavas veidošanās procesa apzināšanās, kā arī esošās situācijas redzēšana [150].

Mūsdienās ainavas vizuālās kvalitātes noteikšana ir kļuvusi nozīmīga datu apkopošanā, lai tos izmantotu plānošanas izpētē [24]. Svarīga ir arī izvēlētā metodoloģija, jo ainava mainās nepārtraukti, un tas ir dinamisks process, līdz ar to izvēlētajai metodoloģijai ir jābūt ne tikai precīzai, bet arī efektīvai.

Esošās situācijas redzēšana, ainavas inventarizācija un skata kvalitātes noteikšana pēc ģeogrāfa Rodžera Krofta (*Roger Crofts*) izvirzītā sadalījuma veicama ar divām dažādām tehnikām – priekšrokas tehnika (*preference*) un surogātu komponentu (*surrogate component*) tehnika [36]. Priekšrokas tehnika ir skata kvalitātes noteikšanas metode, izvirzot ainavas komponentu, kas nosaka vai paredz, ka ainava varētu tikt novērtēta kā vērtīga. Surogātu komponentu tehnika balstās uz to fizikālo ainavas komponentu identificēšanu un mērīšanu jeb raksturošanu, kuri tiek uzskatīti par skata kvalitātes surogātiem jeb aizvietotājiem. Katrs individuālais komponents aplūkojams izolēti, komponentu identifikācija un parametri apspriesti, kā arī to tālākais noderīgums

skatīts vispārējā kontekstā [37, 36]. Šeit lietotais komponenta jēdziens sasaistās ar tālāk izvirzīto indikatora jēdzienu.

Ainavas lasīšanas jēdziens ainavu pētījumos attīstījies sasaistē ar ainavas raksturu un tā aprakstīšanu, tālāk jau izveidojoties par konkrētu pieeju – ainavas raksturošanas pieeju. Ainavas raksturam, kas tipiski tiek noteikts liela mēroga ainavām, ir raksturīgas vietējās un reģionālās variācijas [142]. Latgales augstienes dievnamu ainavā tieši šīs reģionālās variācijas ir ļoti nozīmīgas un vērtīgas ainavas rakstura identifikācijai un novērtēšanai. Šīs reģionālās variācijas, kas sakņojas reģiona atšķirīgajā vēsturiskajā attīstībā, ir redzamas mūsdienu ainavā kā arhitektūras un ainavas elementu veidotā struktūra. Lai arī šī arhitektoniskās formveides valoda dievnamu ainavās ir spilgta un izteiksmīga un vairumā gadījumu arī viegli saredzama, tomēr līdz šim tā ir maz fiksēta un aprakstīta. Iztrūkstot šim esošās situācijas fiksējumam, nav iespējama skaidri definēta ainavas turpmākā attīstība.

Ainavas struktūras pārmaiņas ietekmē vietējos iedzīvotājus. Tas, kas ainavās ir tik vērtīgs un sniedz iedzīvotājiem vietas un identitātes izjūtu, ir tās vietējais raksturs un neatkārtojamība (*distinctiveness*) [142]. Ainavu plānošanā straujiem soļiem ienāk ārvalstu pieredze, kā arī ārvalstu likumdošana tiek ieviesta un adaptēta ainavu plānošanas sistēmā. Līdz ar to, lai nodrošinātu ainavas vietējā rakstura un neatkārtojamības saglabāšanu un attīstību, kā atspēriena punkts ir šī rakstura fiksēšana, inventarizācija un apzināšanās.

Pētījums ir sākts ar vizuālā tēla vērtējumu un vizuālo parametru, saskatāmību un teritorijas mēroga pētīšanu. Ainavas vizuālais tēls visspilgtāk attēlo ainavas raksturu. Nepieciešams to precīzi raksturot, ietverot visus sensoros aspektus. Ja vizuālā ainavu vērtēšana noteiktiem mērķiem ir iespējama ar fotogrāfiju palīdzību, tad vizuālā rakstura fiksēšana nav iespējama ar fotogrāfijām [213].

Ainavas raksturošana ir būtisko un atšķirīgo iezīmju un kvalitāšu identificēšana. Šī ir vēl joprojām relatīvi jauna pieeja ainavu attēlošanai un interpretēšanai. Ainavas raksturošanas pieeja sakņojas Anglijā [232, 28, 167], tālāk tā ir attīstījusies Skotijā, Īrijā un citur Eiropā. Ainavas raksturošana uzskatāma par efektīvu līdzekli ainavas nozīmīguma izpratnes veidošanā [71]. To ir iespējams izmantot dažādiem mērogiem, sākot no starptautiskā līdz pat lokālajam [232, 167].

Ainavas raksturošanas metode ainavas pētīšanai uzskatāma par piemērotu, jo tā tāpat kā pati ainava ir holistiska. Parasti ainavas raksturošana sastāv no divām daļām. Pirmā ir pats ainavas raksturojums, savukārt otrā daļa ir katra izvirzītā ainavas tipa vai teritorijas attīstības priekšlikumu izstrādāšana [28]. Pēc „vēsturisko ainavu raksturošanas" (*Historic Landscape Characterization*) [28] ar ainavām, kas ir vēsturiski nozīmīgas, tiek strādāts sekojošā secībā: raksturošana, raksturu novērtēšana, būtiskuma hierarhijas veidošana, iespējamo izmaiņu spēku un ietekmju raksturošana, attīstības un vadības stratēģija (saglabāšanai, uzlabošanai, pārveidošanai), stratēģijas realizēšana.

Ainavas uzbūve pēc Ekonomiskās Sadarbības un Attīstības organizācijas (*Organisation for Economic Co–operation and Development*) [46, 47] un Eiropas Vides aģentūras (*European Environment Agency*) [45, 56] vadlīnijām sastāv no pieciem pamatelementiem: ietekmējošā spēka (*driving forces*), spiediena (*pressure*), stāvokļa (*state*), ietekmes (*impact*), atbildes (*response*) – ISSIA (DPSIR) [187] (2.13. attēls). Ainavas stāvoklis tiešā veidā ietekmē ainavas raksturu, un to savukārt cilvēka darbība un dabas procesi. Par dievnamu ainavām ir pieejama ierobežota informācija tādēļ ainavas rakstura noteikšanā ir iekļauta ainavas esošā stāvokļa fiksēšana. Savukārt Latgales augstienes dievnamu ainavām izvirzītie indikatori ir strukturāli vērsti uz ainavas rakstura un stāvokļa sasaisti. ISSIA modelis ir izmantots gan ūdens resursu, gan ūdens baseinu, gan klimata pārmaiņu pārvaldības plānošanai. Modelis ir piemērots, lai

ietvertu dažādus ainavas parametrus, līdz ar to piemērots arī dievnamu ainavas attīstības plānošanai.

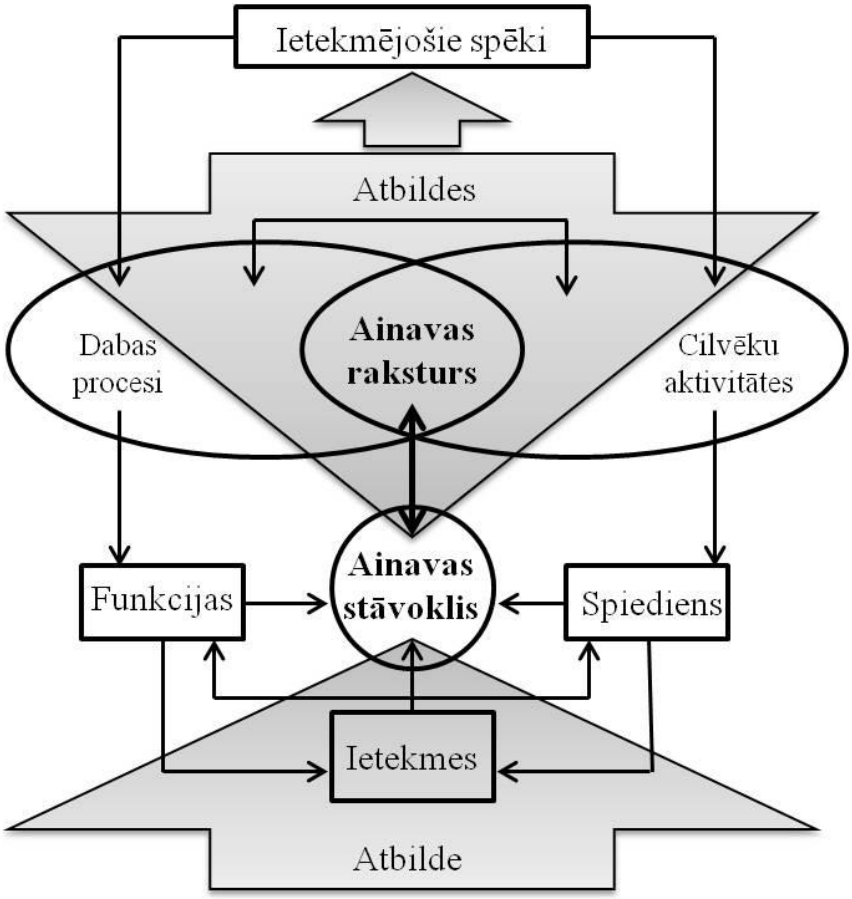

Avots: autores modificēta shēma pēc [187]

2.13. att. Pārskatāma ainavas ISSIA (ietekmējošā spēka, spiediena, stāvokļa, ietekmes, atbildes) uzbūve

Ainavas lasīšana, izmantojot ainavas indikatorus. Indikatori pēc savas būtības var būt balstīti, teorijā vai datos. Pārsvarā tiek izmantoti indikatori, kas ir bāzēti zemes seguma datos. Ar zemes seguma veidiem tiek analizēti dažādi ainavas parametri. Šie dati ir noderīgi ainavas pārmaiņu pētīšanā lielākā mērogā. Tam ir nepieciešami arī attiecīgās teritorijas vēsturiskie dati par zemes seguma sadalījumu, lai varētu pētīt precīzus transformācijas procesus [55]. Tomēr ja izvirzītie indikatori ir izvēlēti no datiem, tie zaudē sasaisti ar to, kas tiem jānorāda [98, 55]. Līdz ar to ir svarīgi, lai indikatori būtu pamatoti ar teorētisko bāzi, lai veidotu caurspīdīgu un viegli interpretējamu sistēmu. Ainavas fiziskie komponenti, ar tiem saistītās aktivitātes, to nozīme un simbolisms ir ainavas identitāti veidojošie pamatelementi [234, 140] (2.14. attēls). Mana pētījuma uzsvars likts uz redzamo fizisko identitāti.

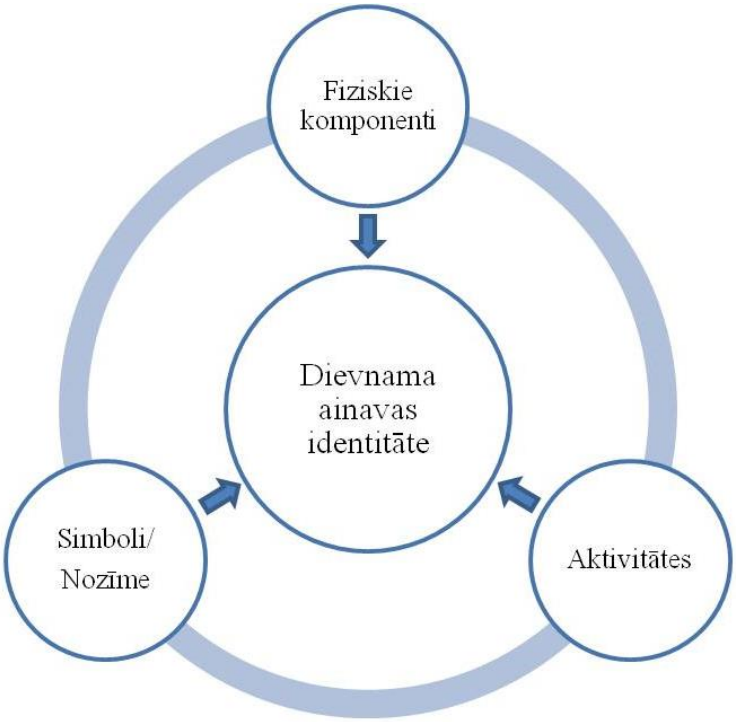

Avots: autores modificēta shēma pēc [140]

2.14. att. Vietas identitāte un to veidojošie faktori

Ainavu pētījumos nepastāv strikta ainavas definīcija. Ir dažādi ainavu tipi, un ir izveidojušās dažādas ainavu pētījumu metodes [93]. Ainavu indikatoru attīstība Eiropas līmenī ir kļuvusi svarīga ne tikai politikā, bet arī pētniecībā [187]. Vairākas Eiropas līmeņa jaunās politiskās idejas ir uzsvērušas ainavas nozīmīgumu tālākā vides un sociāli ekonomiskajā attīstībā [211]. Raksturīgie ainavu elementi ir svarīgi ainavas aizsardzībai, kas ir uzsvērts Eiropas ainavu konvencijā [212]. „Ainavas rakstura novērtējums" ir rīks, kas var tikt izmantots ainavu arhitektūrā, kā arī citās profesijās, kas ir saistītas ar ainavu ietekmējošiem procesiem. Ainavas raksturošana ir līdzeklis tādu unikālu elementu kombināciju identificēšanai un skaidrošanai, kas padara ainavu atšķirīgu [167]. Turklāt ainavas raksturošana ne tikai tiešā veidā palīdz atklāt vietējās atšķirības, bet arī veido sasaisti ar plānošanas un attīstības procesiem. Ainavas raksturs šī pētījuma kontekstā tiek definēts kā „noteikts, atpazīstams un pastāvīgs elementu modelis ainavā, kas drīzāk padara vienu ainavu atšķirīgu no otras, nevis labāku vai sliktāku" [232]. Ja uzsvaru liekam uz ainavas raksturu, tad ainavas jēdziens arī iegūst precīzāku definējumu, jo no kontekstuālā ainavas jēdziena izmantojuma atšķiras arī tā definīcija [114].

Šī ainavas definīcija ir izveidota 2001. gadā starptautiskajā radošajā darbnīcā par Eiropas ainavas kartēšanu: „Ainava ir telpiski definēta vienība, kuras raksturs un funkcijas savukārt ir komplicētu un reģionam tipisku dabas procesu un cilvēku aktivitāšu mijiedarbību noteiktas, kuru virzību nosaka ekonomiskie, sociālie, vides spēki un vērtības" [187]. Metodoloģija ainavas rakstura noteikšanai ir izstrādātas Anglijā un Skotijā un tad ieviestas arī citur Eiropā [28, 211, 120]. Pastāv deviņas identificētās vizuālās pieejas ainavas raksturošanai: sarežģītība (*complexity*), saskaņotība (*coherence*), trauksme (*disturbance*), vadīšana (*stewardship*), attēlojamība (*imageability*), vizuālais mērogs (*visual scale*), dabiskums (*naturalness*), vēsturiskums (*historicity*) un īslaicīgums (*ephemera*) [176, 120]. Tās var tikt izmantotas ne tikai visas

kopā, bet arī pa vienai vai kombinējot dažas no tām. Dievnamu ainava ir specifiska ainava ar spēju radīt tās vērotājā spēcīgu vizuālo iespaidu [14].

Dievnamu ainavas raksturojumam ir izvēlēta attēlojamības pieeja, jo tā atspoguļo ainavas spēju veidot spēcīgu vizuālo tēlu. Attēlojamība ir saistīta ar teorijām par vietas dabu (*spirit of place*), vietas garu (*genius loci*) un dzīvīgumu (*vividness*) [120]. Pašu vārdu „attēlojamība" (*imageability*) ir radījis amerikāņu pilsētplānotājs Kevins Linčs (*Kevin Lynch)* grāmatā „Pilsētas tēls" (*The Image of The City*) [102].

Attēlojamība kā informatīvs materiāls ir attīstījusies no ainavas vizuālā tēla. Lai arī tā parasti tiek izmantota lokāla mēroga pētījumiem, kam ir nepieciešami lauka pētījumi, var izmantot arī aerofoto kā palīgmateriālu. Attēlojamība ir saistīta ar vizuālajiem atslēgas konceptiem – vietas sajūtu, ainavas unikalitāti un ikonogrāfiskumu. Ainavas raksturs bieži vien balstās uz atsevišķiem ainavas elementiem, kuri piešķir ainavai tās identitāti un vietas sajūtu [16, 232, 55].

Ainavas indikatorus pētniecībā izmanto salīdzinoši nesen. Viens pats indikators sniedz visai maz informācijas. Vērtīgi ir izmantot indikatoru sistēmu, kur katrs no indikatoriem būtu reprezentatīvs, pieejams, ticams un efektīvs [56, 21], kas būtībā izriet no indikatoru izmantošanas dažādās nozarēs, ne tikai saistībā ar ainavu. Indikatori var būt dažādi, atkarībā no tā, kāds ir to mērķis. Dievnamu ainavas un attēlojamības griezumā, indikators ir „ainavas parametri, kas izceļ kvantitatīvo informāciju attiecībā uz ainavas struktūru, raksturīgajām pazīmēm un funkcionalitāti" [166].

Pierastākais indikatoru lietojums ir liela mēroga ainavas pētījumos, piemēram, valsts mērogā, lai atrastu atšķirības un pārmaiņas šajā teritorijā un lai noteiktu to raksturu [166, 232, 211], tomēr tos iespējams izmantot arī mazākās teritorijās [232, 167]. Ainavas rakstura noteikšanas metode ir izmantota arī reģionālā mērogā kādā Jaunzēlandes pētījumā [22].

Biežāk lietotie pamatdati ainavas rakstura pētījumos ir zemes seguma dati, aerofoto, ainavas foto fiksācijas un lauka apsekojumi [121]. Svarīgi ir izprast arī dievnama ainavas kontekstu, izvērtējot, cik tuvu viens otram atrodas ainavas atpazīstamības elementi (*landmark*), cik nozīmīgs ir fons un kā tas viss ir sasaistīts.

2.3. Latgales dievnamu ainavas raksturojums, izmantojot salasāmības metodi

Dievnamu ainavu rakstura noteikšanas metodes pamatā ir sintēzes metode, kur atsevišķie pētāmie elementi savienoti vienā veselumā – sistēmā, lai atrastu to kopsakarības un sasaisti. Ainavas raksturošanas metode sevī ietver raksturošanu, raksturu novērtēšanu, būtiskuma hierarhijas veidošanu, iespējamo izmaiņu spēku un ietekmju raksturošanu, attīstības un vadības stratēģijas (saglabāšanai, uzlabošanai, pārveidošanai).

Latgales augstienes dievnamu ainavas raksturošana veikta ar salasāmības metodi. Pēc Kevina Linča (*Kevin Lynch)* domām attēlojamība ir fiziska objekta kvalitāte, kas rada iespējamību izraisīt spēcīgu iespaidu jebkurā vērotājā [102]. Tā ir forma, krāsa vai sakārtojums, kas sekmē plaši atpazīstama, spēcīgi veidota, plaši izmantojama vides garīgā tēla veidošanu. Kā atdzīst Linčs (*Lynch*), attēlojamību var saukt arī par salasāmību vai saskatāmību, bet tādā nozīmē, ka objektus ainavā ne tikai saredzam, bet arī izjūtam šo vidi. Promocijas darbā jēdziens „attēlojamība" (*imageability*) tiek lietots ar nozīmi „salasāmība".

Dievnamu ainava vērtēta promocijas darba ietvaros veiktajās ekspedīcijās no visiem pieejas ceļiem dievnamam, balstoties uz iepriekšējos pētījumos – maģistra darba izstādē un tā ietvaros veikto ekspedīciju 2008. gadā – gūto pieredzi. Salasāmības

metode ir speciālā izziņas metode – ainavas aplūkošana caur fiziskiem objektiem un elementiem. Kopējā forma un sakārtojums veicina vides garīgā tēla izpratni (2.15. attēls).

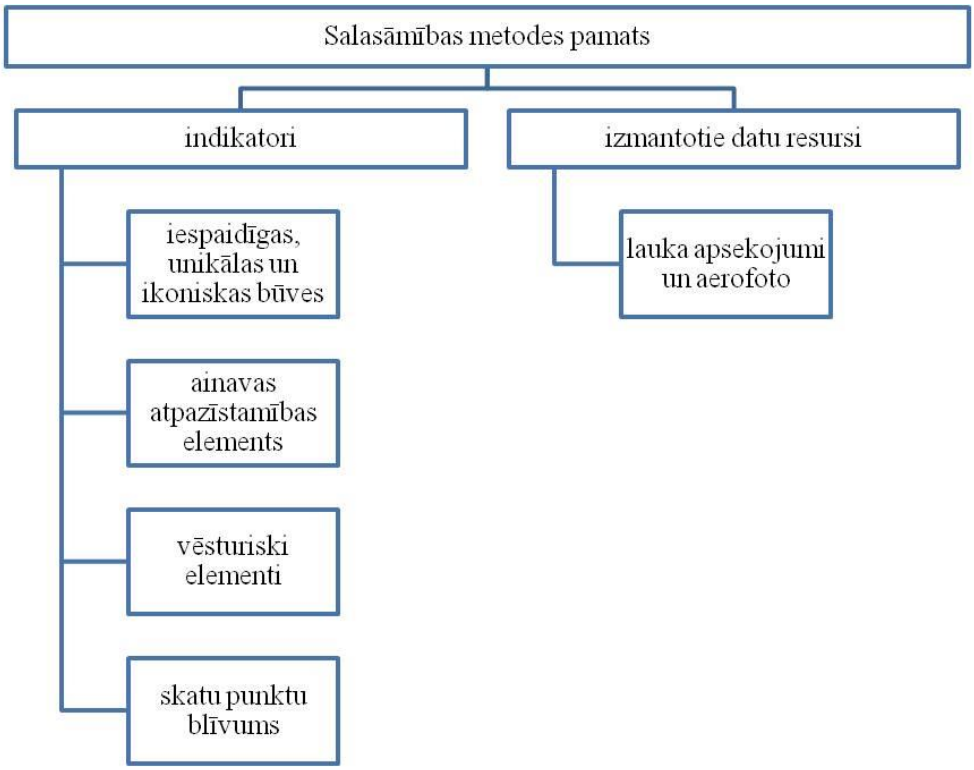

Avots: Autora veidota shēma

2.15. att. Salasāmības metodes pamata galvenās sastāvdaļas

Kā sākuma elements ir izvēlēta galveno piebraucamo ceļu ass, uz kuras virzienā uz dievnama pusi tiek atzīmēts viens vai vairāki skatu punkt, no kuriem redzama dievnama ēka. Šajā sadaļā ir svarīgi definēt ainavas robežas. Izmantotie ainavas indikatori ir teorijā balstīti indikatori. Līdz ar to izvēlētie indikatori ir iespaidīgas, unikālas un ikoniskas būves – dievnamu ēkas, ainavas atpazīstamības elementi – krucifiksi, dievnamu ēkas, apbūves struktūras, galvenās zaļās struktūras, vēsturiskie elementi – dievnamu ēkas, krucifiksi, ceļi, citi vēsturiskie elementi, skatu punktu blīvums – izvērtēti iespējamie skati no visiem piekļūšanas ceļiem.

Dievnamu ainavā salasāmības indikatori noteikti lauka apsekojumos 2011. gada un 2013. gada ekspedīciju ietvaros, izmantojot aerofoto kā palīgmateriālu. Pirms došanās uz konkrēto vietu, sagatavota apsekojamo dievnamu ainavu aerofoto. Ekspedīcijas lielie attālumi veikti ar automašīnu. Katras vietas detāla izpēte veikta, apstaigājot teritoriju un visus piekļūšanas ceļus, lai analizētu visus pieejamos skatu punktus. Konkrēto dievnamu ainavu, kurās aprobēta šī metode, vietu salasāmības shēmas veidotas uz aerofoto bāzes, lai būtu iespējams skaidri definēt mērogu. Savukārt atzīmējamie objekti salasāmības shēmās atšķiras ar to, kādi elementi veido šīs dievnamu ainavas raksturu un ainavas robežas. Salasāmības shēmas veidotas „AutoCad 2012” programmā, izmantojot dažādus grafiskos rīkus, kā arī ievietojot tajā konkrēto dievnamu ainavu aerofoto.

Promocijas darba ietvaros netiek veikts Latgales dievnamu ainavas raksturojums, bet akcentēts tās nozīmīgums un izceltas vietējās ainavas rakstura variācijas, jo vietējais dievnamu ainavu raksturs ir Latgales augstienes neatkārtojamība

un veido vērtību un sniedz iedzīvotājiem vietas un identitātes izjūtu. Dievnama ainava ir katram dievnamam individuāli definējama teritorija.

Ainavas raksturs. Bez identificējošā statusa katrs dievnams pārstāv, iespējams, svarīgāko katras apdzīvotās vietas vietējo fokusa (*focal*) punktu [1]. Jau kopš viduslaikiem dievnams ir viens no tipiskākajiem apdzīvoto vietu elementiem līdz ar administratīvo centru un būvēm dzīvošanai. Šo elementu formveides valoda, laikam ejot, mainās, bet to kā fokusa elementu loma ir palikusi nemainīga cauri laikiem. Dievnamu ainava bez tam ir viens no atslēgelementiem vietu vēstures pētīšanā. Dievnamu ainavas tiek attīstītas un pārveidotas visai minimāli, līdz ar to saglabājot daudz pagātnes liecību, kas ir noderīgas vietas vēstures izzināšanai.

Nereti reliģija ainavā atstāj visai iespaidīgus monumentus, kuri ir daudz ambiciozāki, piemēram, par tīrumu struktūru [115]. Reliģija kā ainavas ietekmes faktors ne vienmēr ir tik precīzi fiksējama kā ekonomika un politiskās norises, bet to atstātās pēdas ainavā nereti ir ļoti izteiksmīgas. Jāatceras, ka dievnamu ainavas un to rašanās ir cieši saistīta ar vietas izjūtu. Reliģiskajai ticībai un darbībām var būt dažāda ietekme uz ainavu. Reliģiskās ēkas uzskatāmas par maza mēroga elementiem, taču kopējai reliģisko elementu struktūrai var būt tālejoša ietekme.

Ainavas raksturošana izmantojot salasāmības metodi. Ainavas raksturošanā būtiska ir salasāmības metodes kopējā nostāja – raksturot ainavu, nevis identificēt, kas to padara sliktāku vai labāku. Latgales augstienes dievnamu ainava ir īpaša dažādu iemeslu dēļ, arī tādēļ, ka mūsdienās globalizācijas laikmetā tajā ir dzīva vairāku reliģiju un kultūru aktīva līdzpastāvēšana. Šajā sadaļā Latgales dievnamu ainava ir raksturota ar ainavas vizuālā rakstura novērtējumu, izmantojot vizuālos indikatorus, kam ir teorētiskā bāze. Salasāmības metodē ir svarīgi ne tikai dievnama dārza elementi, bet arī to sasaiste ar dievnama ēku, ar citiem dievnama ainavas elementiem un struktūrām. Izvēlētie ainavu indikatori ir formulēti, balstoties uz pētījuma specifisko rakursu – dievnamu ainavām, ar mērķi fiksēt to pašreizējo stāvokli, lai jau tuvākajā nākotnē šie indikatori noderētu dievnamu ainavu izmaiņu monitoringa sistēmas izveidošanai. Arī teritoriālais konteksts ir nozīmīgs, jo pētījuma teritorija ir Latgales augstiene ar savdabīgiem vides rādītājiem. Izvēlētais mērogs ir atsevišķās dievnamu ainavas.

Svarīgs papildus faktors indikatoru izvēlē ir ainavas divdaļīgums – dārzs un ainava kā atsevišķi pētāmie lielumi. Virzība noris no lielākā – dievnama ainavas – uz jau konkrētāko un teritoriāli mazāko – dievnama dārzu, kas detalizētāk ir aplūkots nākamajā apakšnodaļā. Dārzs pats par sevi ir dievnama ainavas sastāvdaļa, bet tajā ir sastopami atšķirīgi un specifiski ainavas elementi. Līdz ar ainavas divdaļīgumu pētījumā tiek aplūkotas divas atsevišķas ainavas indikatoru sistēmas. Pirmā ir saistīta ar dievnamu ainavu un tiek pētīta ar salasāmības metodi kā ainavas raksturojuma sastāvdaļu. Savukārt dievnama dārzs tiek aplūkots ar atšķirīgu ainavu indikatoru sistēmu, veidojot jau detalizētākus dievnamu dārzu modeļus un to raksturojumus.

Katra dievnama ainava ir ar kaut ko atšķirīga, arī pati Latgales dabas ainava nav viendabīga, bet kopā Latgales augstienes dievnamu ainava veido komplicētu un savdabīgu šīs vides raksturu. Dievnama ainavā veidojas cieša sasaiste ar dievnama ēku, tādējādi nosakot ainavas dominanti. Tomēr ne vienmēr šī dominante ainavā ir viennozīmīga. Kultūrainavā ir vairāki vēsturiskie elementi ar spēcīgu simbolisko nozīmi, kas ir strukturēti kopā ar citiem elementiem.

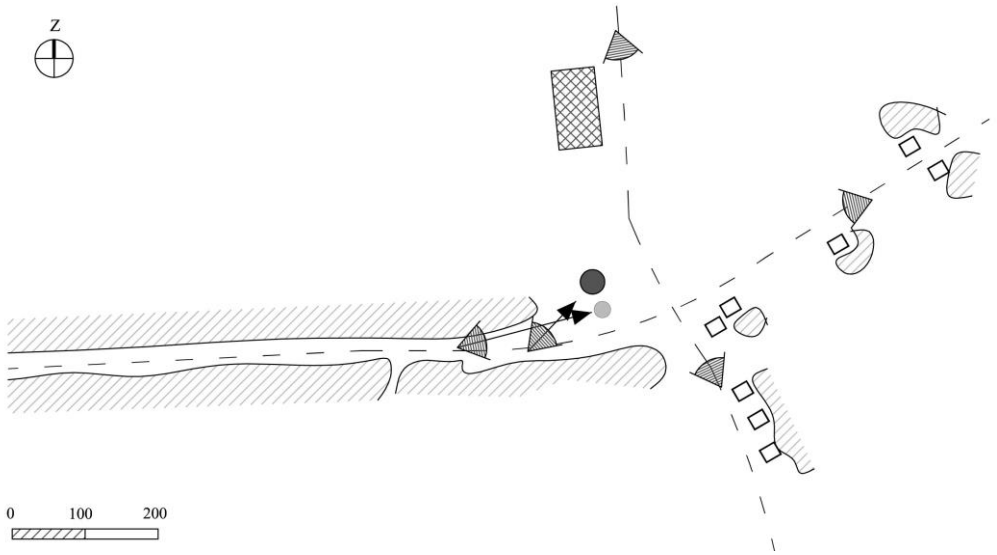

Avots: Autora veidota shēma

2.16. att. Dubnas dievnama ainavas salasāmības shēma

kur: ● dominante – dievnams; ● dominante – krucifikss; skatupunkts; kokaugi; — — galveno ceļu ass; rūpniecības ēka; dzīvojamā ēka

Pētījuma uzsvars ir likts uz redzamo fizisko identitāti. Veidojot salasāmības shēmas, ir izmantoti ainavas fiziskie komponenti, ar to saistītās aktivitātes, simboli un nozīme. Visi šīs dievnamu ainavas fizikie komponenti ir ainavas identitātes pamatelementi [140, 233]. Turpmākos pētījumos nepieciešams iekļaut ainavas identitāti noteicošo pamatelementu vēsturisko piesaisti. Par sākuma elementu ir izvēlēta galveno piebraucamo ceļu ass, uz kuras virzienā uz dievnama pusi tiek atzīmēts viens vai vairāki skatu punkti, no kuriem redzama dievnama ēka. Šajā sadaļā arī ir svarīgi definēt ainavas robežas. Bez lauka apsekojumiem šādus indikatorus dievnama ainavā nebūtu iespējams noteikt un izvirzīt. Skatu punkti, kā tas ir Dubnas dievnama ainavā, var būt arī ļoti tuvi. Skatu ierobežo ne tikai ceļa malās esošie meži, bet arī aizaugušās ceļmalas (2.16. attēls).

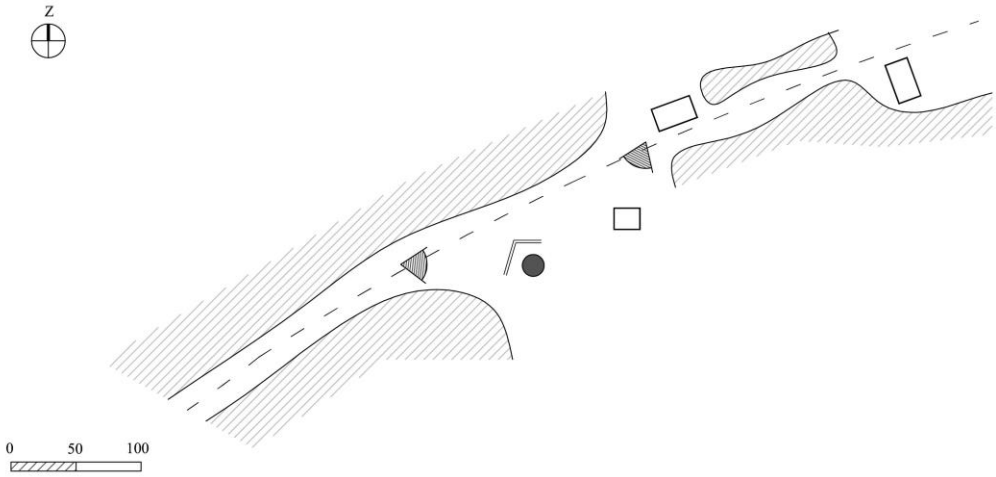

Avots: Autora veidota shēma

2.17. att. Kovaļovas dievnama ainavas salasāmības shēma

kur: ● dominante – dievnams; skatupunkts; kokaugi; — — galveno ceļu ass; dzīvojamā ēka

Skatu ierobežojošs, piemēram, Kovaļovas dievnama ainavā ir ne tikai ceļmalas apaugums, bet arī dievnamam tuvumā esošo dzīvojamo ēku dārzi (2.17. attēls). Aerofoto nereti var redzēt lielas, atvērtas ainavas telpas aiz ceļmalas apaugumiem, bet dabā skatu līnijas ir ierobežotas.

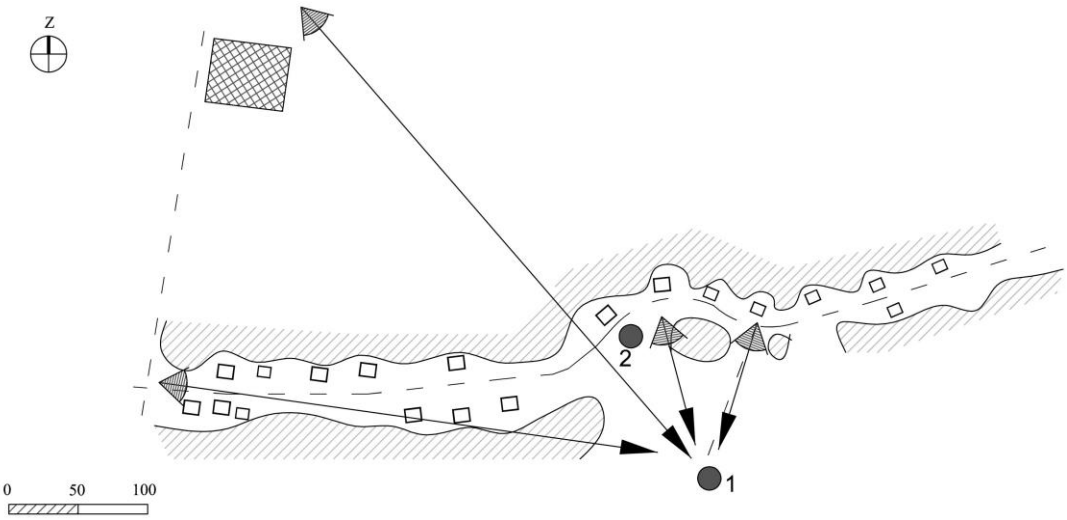

Avots: Autora veidota shēma

2.18. att. Piedrujas katoļu un pareizticīgo dievnamu ainavas salasāmības shēma

kur: 1 dominante – katoļu baznīca; 2 dominante – pareizticīgo baznīca; skatupunkts; kokaugi; galveno ceļu ass; rūpniecības ēka; dzīvojamā ēka

Dažreiz ainavā var palikt slēptas ne tikai plašas lauksaimniecības zemes, bet arī upju ielejas, kā tas ir Piedrujā, kur Daugava ir saredzama tikai dažos skatupunktos (2.18. attēls). Lai gan Daugava atrodas tuvāk par 100 metriem no katoļu baznīcas, periodā, kad kokiem ir lapas, tā nav saskatāma un nav ietverama dievnama ainavā. Dievnama ainavas telpa ir iespiesta starp dzīvojamajām ēkām un aiz tām esošajiem piemājas dārziem. Šīs ēkas turklāt nav augstas, bet atrodas tuvu ceļam, līdz ar to sašaurina skatu. Aglonas bazilikas ainava ir zināmākā no dievnamu ainavām Latvijā. Šeit ir sastopams plašs ainavas indikatoru klāsts, ne tikai dievnams un krucifikss, bet arī ūdens krātuves, izteiksmīga nožogojumu struktūra, kā arī dzīvojamās un rūpniecības ēkas. Ainavas bagātīgumu veido sabalansētība starp reljefu, koku apaugumu un būvēm. Jāatzīmē, ka cietais bazilikas laukuma segums veido disproporciju ar bazilikas arhitektonisko struktūru. Tam ir funkcionāla nepieciešamība, bet vizuālais risinājums būtu pārskatāms. Dievnama ainavā var veidoties tālas, līdz pat diviem kilometriem garas skatu līnijas (2.19. attēls).

Avots: Autora veidota shēma

2.19. att. Aglonas bazilikas ainavas salasāmības shēma

kur: ● dominante – dievnams; ● dominante – krucifikss; skatupunkts; kokaugi; — galveno ceļu ass; rūpniecības ēka; dzīvojamā ēka; ūdens; masīvs nožogojums

Reljefa pacēlums sekmē tālu skatu līniju veidošanos, kā tas ir Aglonas piemērā, bet tas var būt arī skatu ierobežojošs, kā, piemēram, Ezerniekos (2.20. attēls). Ezernieku dievnams pats ir novietots uz reljefa paaugstinājuma, taču tam apkārt ir daudzstāvu dzīvojamās ēkas, un aiz tām plešas mežs. Līdz ar to dievnama ainava, lai arī uzcelta paugurā, ir iespiesta starp citiem ainavas elementiem. Ļoti savdabīgas skatu līnijas veidojas, ja gar ceļmalu nav viendabīga, necaurredzama apauguma (2.21. attēls). Bērzgales (pie Rēzeknes) ainavā, piemēram, no dienvidu puses ir vairāk kā kilometru gara skatu līnija, ko ieskauj koku veidotas kulises, tad dievnama ēka pazūd skatam un atkal parādās pēc 400 metriem. Tajā pašā laikā no austrumu puses koki veido tik blīvu struktūru, ka dievnams skatam paveras 100 metru attālumā no tā. Ja iepriekš minēti piemēri, ka ceļmalas stādījumi var aizsegt gan lauku plašumus, gan Daugavu, tad šajā ainavā aiz ezermalu stādījumiem ir pazuduši ezeri. Tos var redzēt aerofoto, bet, atrodoties ainavā, tie ir slēpti skatam.

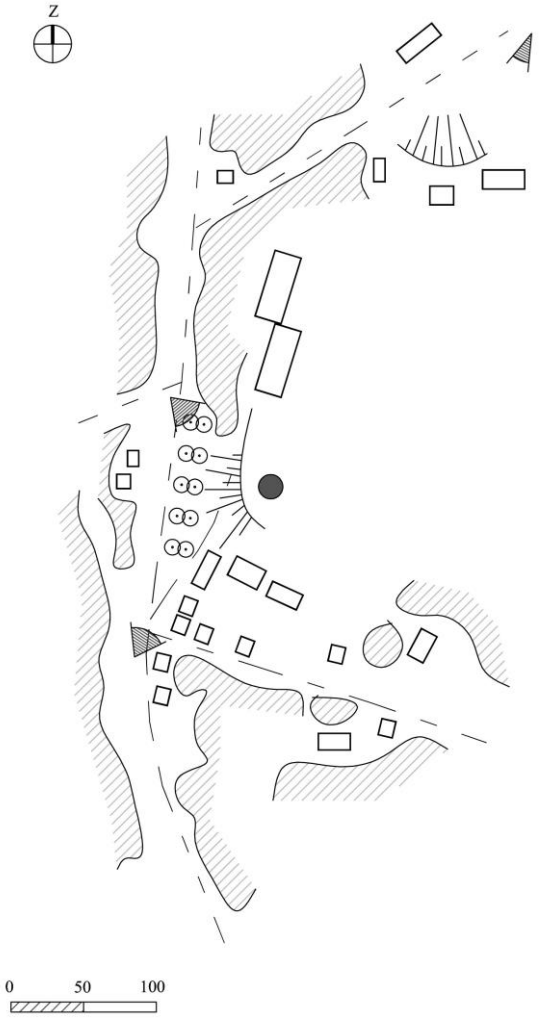

Avots: Autora veidota shēma

2.20. att. Ezernieku dievnama ainavas salasāmības shēma

kur: ● dominante – dievnams; skatupunkts; kokaugi; galveno ceļu ass; dzīvojamā ēka; atsevišķi koki; skatu ierobežojošs raljefs

Dievnamu ainavas variē no plašām ar lielu indikatoru bagātību līdz pat ļoti šaurām un viendabīgām, kāda ir Šķaunes dievnama ainava (2.22. attēls). Tā veidojas šaura un izstiepta, to ierobežo vienstāvu un divstāvu dzīvojamās ēkas ar to ietverošajiem piemājas dārziem. Bez tam gar ielas abām malām ir lieli koki ar krūmu joslām. No tālākā ielas gala arī dzīvojamās mājas ir slēptas skatam, un uz dievnama pusi paveras garš, zaļš koridors. Turklāt šī ainava ir raksturīga ar kādu interesantu ilūziju – tuvojoties šķiet, ka starp kulisēm spīdošais baltais apjoms ir dievnams, un, tikai pieejot tuvu klāt, top skaidrs, ka tas ir brīvi stāvošais zvanu tornis. Dievnams ir ieslēpts kokos nostāk no ceļa.

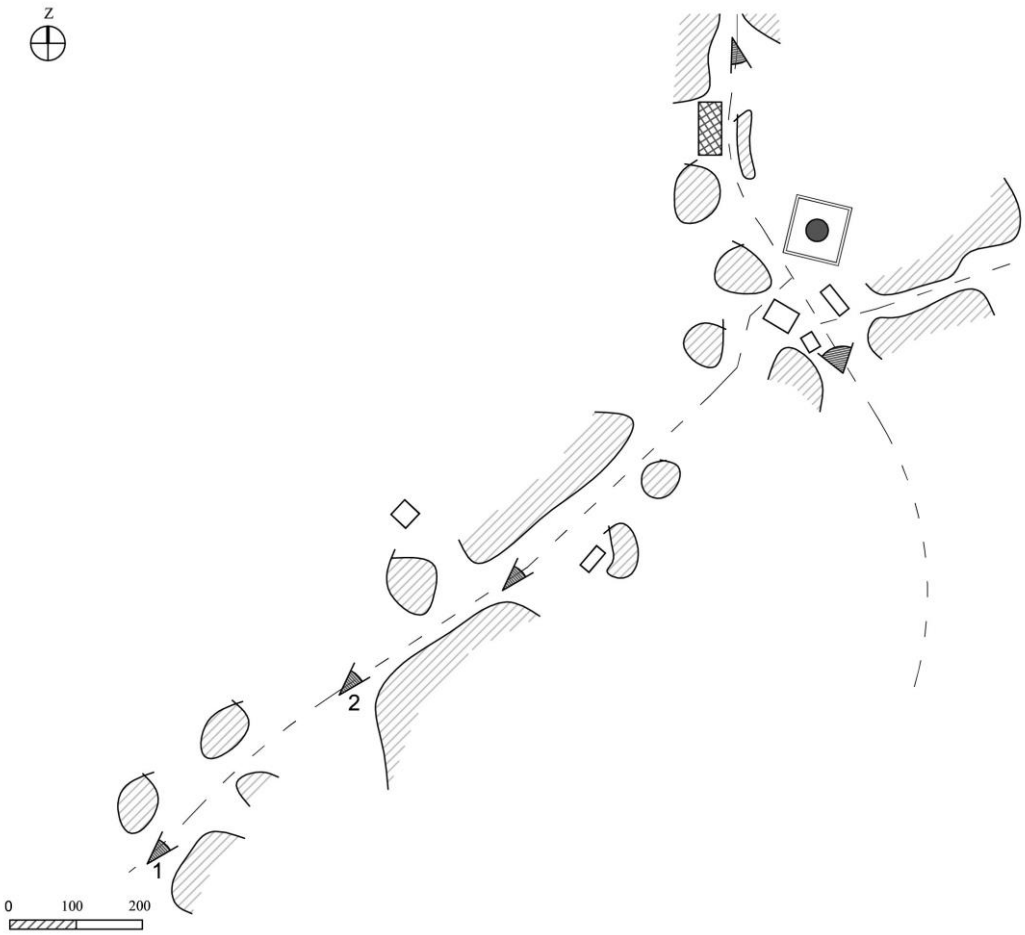

Avots: Autora veidota shēma

2.21. att. Bērzgales dievnama ainavas salasāmības shēma

kur: ● dominante – dievnams; skatupunkts; kokaugi; galveno ceļu ass; dzīvojamā ēka; masīvs nožogojums

Pārsvarā dievnamu ainavas ir visai nelielas, dažreiz tajās parādās garākas skatu līnijas, kā Bērzgalē, bet visas tās pārspēj Andrupenes dievnama ainava (2.22. attēls). Tālākā skatu līnija ir divus ar pusi kilometrus gara, tā, tuvojoties dievnamam no dienvidiem, atklājas ļoti ātri un skatam ir aizsegta tikai uz īsu mirkli, kad to pilsētā aizsedz dažas ēkas.

Šeit brīvi stāvošais zvanu tornis pretēji Šķaunes gadījumam nav kā otra dominante, jo parādās tikai nelielā attālumā. Andrupenes piemērs parāda, ka dievnamu ainavas var būt arī ļoti plašas. Šajā gadījumā gan ir nepieciešams pārskatīt apbūvei lietoto apzīmējumu. Blīvāk apdzīvotām vietām, būtu jāizmanto citāds indikatoru kopums.

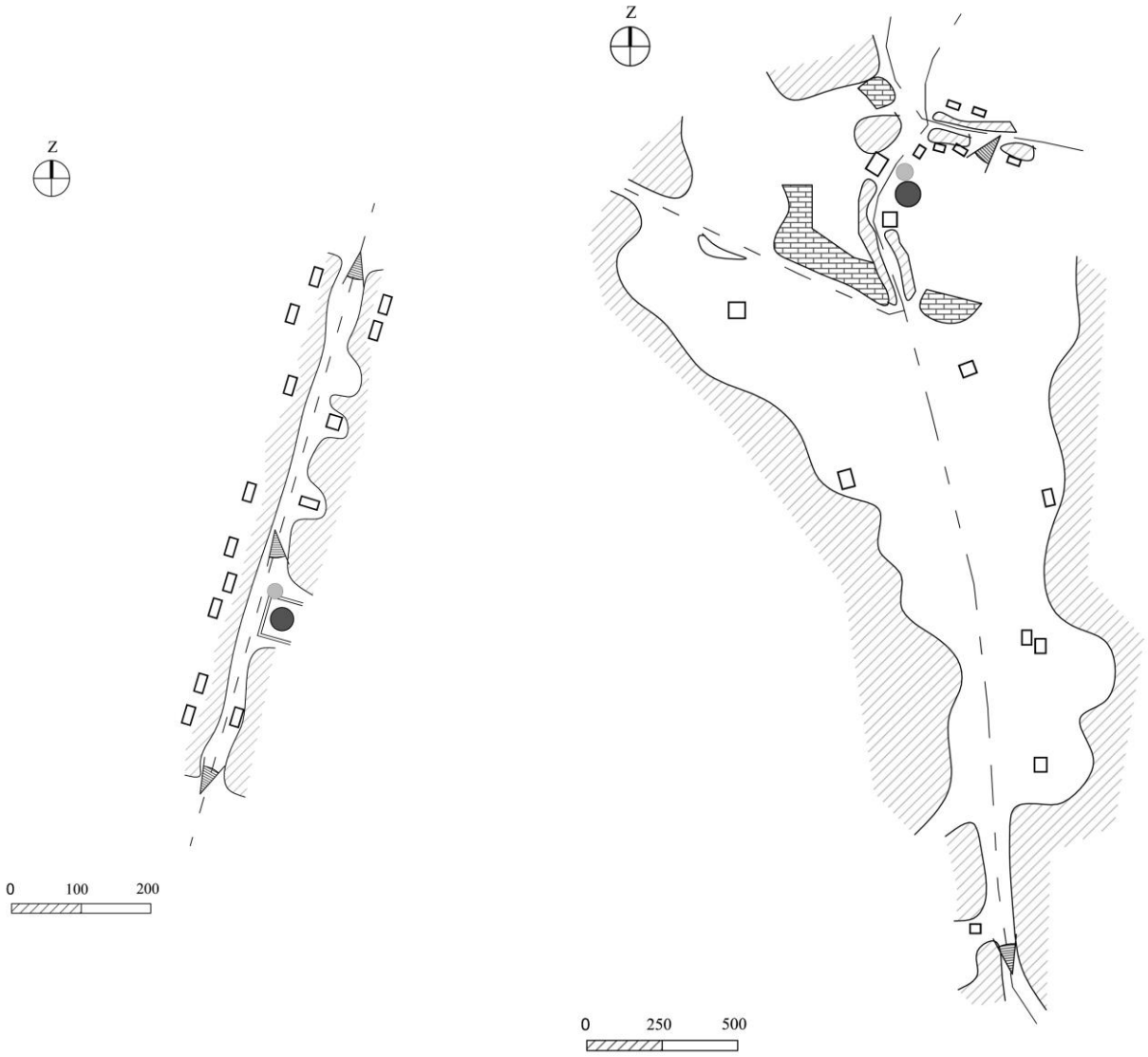

a) b)

Avots: Autora veidota shēma

2.22. att. a)Šķaunes dievnama ainavas salasāmības shēma
b) Andrupenes dievnama ainavas salasāmības shēma

kur: ● dominante – dievnams; skatupunkts; kokaugi; galveno ceļu ass; dzīvojamā ēka; masīvs nožogojums; mazstāvu dzīvojamā apbūve

Indikatoriem ir jābūt tādiem, kas ne tikai mēra un fiksē, bet tiem jābūt saistītiem ar fenomenu, ko tie atklāj un kas savādāk nebūtu izmērāms. Lauka pētījumos, kuros aprobēta salasāmības metode, atklājas vairāki jau iepriekš diskutēti kultūrainavu aspekti. Viens no tiem ir ainavas robežas un to mijiedarbība ar likumā noteiktajām aizsargājamo teritoriju robežām. Pētāmais fenomens gan ir skatāms divos dievnama ainavas un dievnama dārza līmeņos.

Ainavas indikatori labi atspoguļo maza mēroga ainavas, un tos var izmantot pārmaiņu procesu fiksēšanai. Ainavas izmēri un indikatoru blīvums var tikt izmantoti kā pamats ainavas raksturošanai. Dievnamu ainavās nolasās dažādi raksturi. Par tipisku uzskatāmi ceļmalu apaugumi, kā arī dievnama ēku papildinošie indikatori, kā reljefs un ūdens spogulis. Būvju elementu blīvums ir cilvēku klātbūtni nosakošais indikators. Ainavas telpas robežas visai viegli ir nosakāmas dabā, turpretī plānā tas nav izdarāms.

3. LATGALES AUGSTIENES DIEVNAMU DĀRZI

Dievnama dārzs ir dievnama iekštelpas turpinājums. Dārza elementi nes ne tikai simbolisko nozīmi, bet tiem piemīt arī funkcionalitāte un dekorativitāte. Dievnama dārza raksturošanai ir izvirzīti indikatori atbilstoši šo teritoriju mērogam. Lauka pētījumos iegūtie materiāli sniedz plašu ieskatu kvantitatīvajos dievnamu dārzu raksturlielumos. Kā tipiskākie elementi ir izvirzīti – nožogojums, soli, krucifikss, perimetrālie kokaugu stādījumi, brīvi stāvoši zvanu torņi un apbedījumi – kā arī veikts šo raksturīgo elementu kvantitatīvais raksturojums pētāmajās teritorijās. Balstoties uz lauka pētījumos iegūto dievnamu dārzu teritoriju elementu raksturojumu, veidoti fenotipi.

3.1. Dievnamu dārza struktūra un elementi

Dārzu attīstības sākumi meklējami Ēģiptes, Persijas, Grieķijas un Romas senajās civilizācijās. Dārzs attīstījies gan kā sociālās un ekonomiskās vēstures sastāvdaļa, gan arī kā Paradīzes simbols. Kopš seniem laikiem dārzs ticis veidots kā ēkas paplašinājums, iekštelpas turpinājums ārtelpā. Un tieši katoļu baznīcas klosteru apvienības bija tās, kas pēc Romas krišanas tālāk attīstīja dārzu ideju. Dārzi, kas parasti ir taisnstūrveida un noslēgti, bieži tiek saukti par „Hortus Conclusus" [207].

Dārzu stili attīstās līdzi ne tikai arhitektūras stiliem, bet arī jaunām iespējām un materiāliem, ko sniedz modernizācija un globalizācija. Dārzi uzskatāmi ne tikai par reliģisku, bet arī par kultūras un socializācijas telpu. Attīstoties individuālajai pieejai reliģijā, tās ietekme jūtama ne tikai dievnamu dārzos, bet arī privātajos dārzos [108]. Privātajā dārzā reliģijas izpausme var būt mājas altāris. Šādus ainavu elementus bieži var sastapt Polijā. Iesākumā imigrantu reliģija ienāk viņu privātajā telpā, privātajā dārzā. Nereti tā attīstās kā sabiedriskās telpas transformācijas elements.

Dārzs ir veidota ainava, estētiskiem un/vai ražošanas nolūkiem radīta teritorija [49]. Dievnama dārzs savukārt ir radīts estētiskiem un funkcionāliem nolūkiem. Turklāt reliģijā tas ir arī Ēdenes dārza simbols. Dvēseliskā dzīve nereti ir simbolizēta ar dvēseles dārzu, savukārt dārzs ir vieta, kur tuvoties paradīzei [20]. Dārzs, ņemot vērā tā radīšanas būtību, uzskatāms par punktveida objektu pretēji ainavas teritoriālajam raksturam [49]. Dārzs uzskatāms par punktveida objektu, jo to var uztvert kā monumentu, līdzīgi ēkai. Tas ir radīts vai definēts vienā konkrētā brīdī, un tā struktūra radīta kompleksi, to nosakot vienai personai vai personu grupai. Laika gaitā tā atsevišķās daļas var mainīties vai struktūru iespējams papildināt. Tomēr pamatā dārzs saglabā savu viengabalainību, tādējādi apliecinot punktveida objekta izpausmi.

Dievnamu tāpat kā klosteru dārzi ir vēsturiski. Turklāt šie vēsturiskie dārzi atspoguļo ne tikai sakrālās, bet arī laicīgās kultūras ietekmi [50]. Sakrālie dārzi, kā arī cilvēku saikne ar šīm vietām ir nepietiekami pētīta joma [108]. Pārsvarā šīs teritorijas līdz šim ir pētītas no sociālās un ekonomiskās nozīmes skatu punkta [189, 91].

Dārzu telpas pētījumi ir attīstījušies līdzīgi ainavu pētījumiem. Pēdējās divās desmitgadēs zinātnieki ir pievērsušies arī dārzu pētīšanai, atmiņām un procesiem, kas saistīti ar dārziem [172, 33, 52, 30, 60, 108]. Dārziem tāpat kā ainavai piemīt īpašība attēlot laika, vietas un kultūras elpu [172, 108]. Ir pētīta arī dzīves vides kvalitātes un dārzu kultūras sasaiste [81, 82, 96].

Arheoloģijas zinātnē ilgstoši tiek pētīta sociālo ietekmju izpausme pārveidotajās ainavās. Tiek uzskatīts, ka ietekmīgi sociālās atmiņas nesēji ir tieši tie ainavas elementi, kuri izmantojami gan praktiski, gan simboliskā/kosmiskā nozīmē [38].

Vēsturisko ainavu, līdz ar to arī vēsturisko dārzu vērtēšanas problemātika, kā atzīmēts dokumentā „Galvenās vadlīnijas vēsturisko ainavu noteikšanai un vērtēšanai", ir vēsturiskās ainavas precīza novietojuma noteikšanas sarežģītība [213]. Šo izvirzīto vadlīniju mērķis ir vērsts uz vēsturisko ainavu definēšanas un arī novērtēšanas procesu vienkāršošanu. Ainavas labākai definēšanai izdalīti četri vēsturisko ainavu pamattipi:

- veidota vēsturiskā ainava;
- vēsturiska lokālā ainava;
- etnogrāfiskā ainava;
- vēsturiska vieta.

Pēc ASV ainavu iedalījuma dievnamu dārzi ir vēsturiski veidotas ainavas. Dievnamu dārzos liela nozīme ir elementiem un objektiem. Šādām ainavām ir raksturīga konkrēta stila arhitektūra. Vēsturiskajām ainavām ir būtiska estētiskā vērtība un stila atpazīstamība. Dievnamu dārziem kā vēsturiski veidotajām ainavām ir svarīga ne tikai estētikā, bet arī etnogrāfiskā nozīme.

Lai izdalītu dažādus dārzu tipus, ir nepieciešami precīzi indikatori [187, 120]. Indikatoru izvēle ir tiešā veidā saistīta ar izvirzīto mērķi:

- ko ir nepieciešams noteikt ainavā – ekoloģiskos, ekonomiskos vai vizuālos aspektus;
- kāda veida teritorija tiek analizēta – lauku ainava vai urbāna ainava;
- tāpat nozīme ir arī izvēlētajam izvērtējamās teritorijas lielumam – kontinents, valsts, reģions vai kāda mazāka mēroga teritorija.

Ainavas elementi ir individuāli un kopā veido ainavu. Vairums šo elementu ir kvantitatīvi atsevišķi raksturlielumi, kas dod iespēju tos precīzi noteikt. Elementi var būt funkcionāli, dekoratīvi, kā arī simboliski. Tieši elementu simboliskā nozīme ir ainavas identitātes sastāvdaļa [118]. Ainavas vienības savukārt ir ainavas daļas, kas var tikt raksturotas konkrētiem relatīvi stabiliem antropoloģiskajiem un dabas faktoriem [117, 94]. Savukārt ainavas elementi ir sīkākās strukturālās daļas ainavas vienībā. Maza mēroga ainavām, kādas ir dievnamu dārzi, šie strukturālie ainavas elementi ir nosakāmi tikai ar vietas apsekošanas palīdzību.

Vietas vizuālajā analīzē un raksturošanā ir svarīga vietas sasaiste ar procesu un personu, kā tas ir citos pētniecības virzienos [148, 108]. Elementi izsaka attiecības, ko veido cilvēks un vieta [167]. Elementi nav tikai kādas atsevišķas kultūras izpausme vai cilvēku atstātās liecības. Cilvēki izvēlas elementu klāstu un to novietojumu mijiedarbībā ar kultūrvidi, kā arī ar pašu dabas vidi. Dievnamu ainavu raksturs ir ciešā sasaistē ar tajā norisošajiem procesiem līdzīgi kā citās sakrālajās ainavās. Vietas dimensijas un arhitektoniski telpiskie elementi ir definēti ar cilvēku skaitu, kas izmanto šo vietu, un to aktivitātes jeb izmantošanas intensitāti. Cilvēku aktivitātes ir gan individuālas sakrālās aktivitātes, gan plaši svētki.

Dārziem piemīt īpaši spēcīga īpašība saglabāt atmiņas un emocijas, tā ir sava veida krātuve. Tas saistās ar konkrētiem dārza elementiem [52]. Mūsdienu dažādo dinamisko procesu spiediens izraisa ainavas homogenizāciju. Ainavas elementiem ir tendence izskatīties vienādiem, lai kur arī tie atrastos, tādējādi tie zaudē vietas piesaisti.

Ainavas raksturu veido ne tikai dabas elementi, bet arī tajā dzīvojošo atstātās pēdas [150]. Ietekmi uz ainavas raksturu atstāj gan tie, kas agrāk ir dzīvojuši šajā ainavā, gan tie, kas tajā dzīvo tagad. Tas, cik senas pagātnes ainavu elementi saglabājušies dārzos, parāda, ar cik lielu pietāti pret kultūras mantojuma saglabāšanu ir attīstījusies vide, kā arī to, cik krasas un destruktīvas transformācijas tikušas veiktas ainavā.

Elementu un struktūras izdalīšana un raksturošana ir nozīmīga fenotipu pētīšanai, un tā kontrastē ar ierasto ainavu vērtēšanu, neizdalot, kas ir slikts un kas ir labs. Līdzīgā veidā ainavas elementi kā indikatori tiek izmantoti, lai noteiktu dažādus zemes lietojuma veidus ar cilvēku veidoto objektu palīdzību [72]. Fenotipi ir uztverami kā elementu sakopojums, un tie ir uzskatāmi par labu raksturošanas metodes palīgelementu.

Fenotipi ir grafiski uzskatāmas ainavas daļas, šajā promocijas darbā – dārza attēlojums. Fenopipu izveidošana ir labs palīglīdzeklis atšķirību un līdzību attēlošanai starp dažādajām izdalītajām dārzu grupām. Promocijas darba ietvaros dārzi sadalīti apskatot tos pēc piederības konkrētai konfesijai un definējot šajās grupās atrodamos dārzu fenotipus.

Līdz šim fenotipu veidošana nav tikusi plaši izmantota ainavu zinātnē. Promocijas darbā ir veikta fenotipu grupēšana, balstoties uz dievnamu ainavas daļas – dārza – skaidri definēto teritoriju un tās atšķirīgajiem vai līdzīgajiem raksturiem sasaistē ar konkrētās teritorijas konfesionālo piederību.

3.2. Ainavas raksturlielumi Latgales augstienes dievnamu dārzos

Latgales augstienes dievnamu dārzu elementu fiksācija, rezultātu apkopošana un transformēšana uz vizuālajiem modeļiem veikta, sasaistot kvantitatīvo metodi ar kvalitatīvo metodi. Dārza ainavas telpas un elementu pētīšanai izmantota aprakstošā inventarizācija, kas plaši tiek lietota vizuālo resursu novērtēšanā [8]. Aprakstošā inventarizācija ietver sevī kvantitatīvo un kvalitatīvo ainavas vērtēšanas metožu apkopojumu, analizējot un aprakstot tās komponentus.

Lauka pētījumos izmantota sintēzes metode maksimāli plašai datu apkopošanai, kad atsevišķi pētāmā objekta elementi apvienoti vienotā veselumā, lai pētītu to kopsakarības. Sintēzes metode izmantota arī datu interpretēšanai. Lauka pētījumos izmantotajā matricā (8. un 10. pielikums) apkopoti kvantitatīvie un kvalitatīvie ainavas rādītāji.

Pētījuma procesā veiktas vairākas ekspedīcijas 2011. gadā laikā no jūnija līdz oktobrim un 2013. gada augustā. Ekspedīcijas Latgales augstienē organizētas ar mērķi fiksēt esošo situāciju dievnamu ainavās un dārzos. Esošās situācijas fiksācijas procesā atzīmēti ainavas elementi, kā arī dievnama dārza elementi – nožogojums, soliņi, krucifikss, koki pa perimetru dārzam, brīvi stāvošs zvanu tornis, apbedījumi dārzā, apbedījumi dārza tuvumā. Balstoties uz maģistra studiju ietvaros veikto pētījumu, pirms ekspedīcijas jau bija sagatavota apsekošanas matrica. Promocijas darba ietvaros apsekotas 107 dievnamu ainavas (7. pielikums). Pirms došanās ekspedīcijā tiek sagatavots maršruts ar „Google Maps" palīdzību, lai aprēķinātu aptuveno ceļā pavadāmo laiku, ņemot vērā, ka apsekošana iespējama diennakts gaišajā laikā, un paredzot laiku nokļūšanai līdz naktsmītnei. Maršrutu nereti nācās mainīt vai saīsināt laikapstākļu dēļ (lietus laikā apsekošana nenorisinājās), kā arī ne visus objektus bija iespējams atrast.

Balstoties uz iepriekšējo pētījumu pieredzi, dievnamu ainavām pirms lauka pētījumiem sagatavota matrica. Tajā iekļauti maksimāli visi paredzamie dievnama ainavas parametri un dievnama dārza elementi, kas būtu noderīgi tālākai izpētei. Lauka pētījumos fiksēti visi matricā uzskaitītie parametri un elementi, kā arī piezīmju daļā maksimāli aplūkoti atšķirīgie vai papildus raksturojumi katrai dievnama ainavai. Pētījuma sākotnējā posmā, balstoties uz iepriekšējos pētījumos gūto pieredzi (ekspedīcija maģistra darbam), sastādīta matrica, tajā iekļaujot maksimālo iespējamo

elementu klāstu. Apsekojot dievnamu dārzus Latgales augstienē, fiksēti katrā dievnama dārzā esošie elementi. Vēlāk matricās iegūtie dati apkopoti ar „Microsoft Office Excel 2007" programmu.

Pēc matricas datu apkopojuma papildus biroja pētījumos ir veikts Latgales augstienes dievnamu dārzu ainavas elementu sadalījums pa dievnamu ainavām ar dažādu konfesionālo piederību, kā arī ņemts vērā, vai dievnama ainava atrodas pilsētvidē vai lauku ainavā. Ekspedīciju matricās skicēta aptuvena dārza teritorijas novietojuma shēma, sasaistot to ar tādiem apkārtējās vides elementiem, kā piebraucamie ceļi, pieguļošā apbūve un zaļā struktūra. Ieskicēts arī elementu izvietojums dārzā.

Apkopojot dārza elementu kvantitatīvo fiksāciju un par pamatu ņemot skicēto struktūru, veidoti shematiski vizuālie modeļi jeb dievnamu dārzu fenotipi. Fenotipos apkopota informācija par to, kādi elementi ir dievnamu dārzos un kāda ir dārza elementu veidotā struktūra. Fenotipu izdalīšana ir sevišķa izziņas metode. Izdalot fenotipus, par pamatu ņemti septiņi parametri – dārza kompozīcija (asimetriska vai simetriska), nožogojums (tā esamība, caurspīdīgums, masivitāte), kokaugu stādījumu struktūra, brīvi stāvoša zvanu torņa esamība, krucifiksa esamība, apbedījumu esamība dārzā vai tā tuvumā.

Dievnama dārzs ir maza mēroga teritorija ar izteiktu ainavas raksturu. Indikatori vizuālo dievnamu dārzu raksturu fenotipu definēšanai ir izraudzīti, balstoties uz iepriekš noteiktajiem, biežāk sastopamajiem dievnamu dārzu elementiem.

Dievnamu dārzemi līdz ar tajos esošo dominanti – dievnamu – piemīt izteikta simboliska nozīme. Simbolisko dārzu izveides pirmsākumi atrodami jau antīkajā civilizācijā. Katrs dievnama dārzs Latgales augstienes ainavteritorijas apvidū, izmantojot nedaudz atšķirīgus elementus, sniedz līdzīgu simbolisko nozīmi.

Kvantitatīvie dievnamu dārzu raksturlielumi. Latgales augstienē sastopamo dievnamu dārzu pamatstruktūru veidu noteikšana ir viens no dievnamu dārzu raksturlielumiem. Šādu pamatstruktūru sadalījumu var izmantot ne tikai Latgales augstienes vai tā reģiona, bet arī citu sakrālo dārzu raksturošanai, lai tajos saskatītu kopīgo un atrastu atšķirīgo. Dievnams ar tā arhitektonisko izteiksmīgumu ir kā pamatakmens dārza struktūrai. Raksturs un struktūra tiek veidota arī no citiem ainavas elementiem, kas papildina dievnama arhitektūru.

Lai arī dievnamu dārzi uzskatāmi par punktveida objektiem [49] un tie ir neatņemama dievnamu ainavu daļa, tomēr dārzs pats par sevi sastāv vēl no vairākiem atsevišķiem elementiem, kas veido šo objektu.

Dievnamu dārziem Latgales augstienē nav izteikta stila plānojuma pašai teritorijai. Teritorijas būtiska sastāvdaļa ir maza mēroga topogrāfiskie elementi ar kultūrvēsturisko un etnogrāfisko nozīmīgumu. Dievnami ir arhitektu projektēti, un tajos ir atpazīstami arhitektūras stili, savukārt dārza elementi pārsvarā ir vietējo iedzīvotāju kultūras izpausme. Nožogojums un piekļuves ceļi nereti ir izteikts dievnama arhitektūras papildinājums, tādējādi veidojot vienotu ainavas tēlu un dārza ietvaru.

Dievnamu ainava pēdējos gados ir būtiski mainījusies. Ir izcirsti koki, izveidots daudz jaunu stādījumu. Arī dievnamu apkārtējā ainava demogrāfijas un ekonomikas ietekmē ir mainījusies, dievnami tiek mazāk apmeklēti. Procesi, kas saistīti ar dievnamu dārzu struktūras un/vai elementu pārveidi un jaunu ieviešanu, ir notikuši bez attīstības plānošanas, tie ir bijuši spontāni un pēc atsevišķu personu iniciatīvas (draudze, vietējie uzņēmēji).

Ainavā nav kāda nozīmīgāka un kāda mazāk svarīga daļa. Katrs ainavas elements uzskatāms par kultūras atspulgu [129], tādēļ dievnamu ainava jāuzlūko kompleksi kā viens veselums, kuru veido visi tajā esošie elementi. Turklāt būtiski ir ne tikai paši ainavas elementi, bet arī to ģeogrāfiskais konteksts [129]. Elementu

izvietojums un savstarpējā sasaiste ir svarīga. Dievnams tajā ir kā centrālais elements, tas var būt reljefa paaugstinājumā, ceļu krustcelēs, upes ielokā. Pārējie dievnamu dārzu elementi, veidojot sasaisti, izvietojas ap dievnamu.

Dievnamu dārzs savā ziņā ir kā maza, skaidri definēta dievnamu ainava, kuru veido ne tikai tās elementi. Ja arī aplūkotu visus ainavas elementus, tie neatsegtu dievnamu ainavas būtību pilnībā, tajā ir vēl kas vairāk. Ainavu ietekmē ne tikai atsevišķie elementi, bet arī to savstarpējais novietojums un saikne [2]. Ainava kopsummā sastāv no katra atsevišķā elementa vērtības, elementu konteksta, kā arī elementu novietojuma. Ainavas parametri ir kvantitatīvi ainavu raksturojoši un izpaužas kā objektīvi lielumi. Turklāt šie parametri var kalpot arī ainavas izmaiņu fiksēšanai. Tradicionāls dievnama dārzs var tikt definēts, kā ainava ar atpazīstamu struktūru, ar skaidru elementu sasaisti un tai piemītošu dabīgo, kultūras vai estētikas vērtības nozīmīgumu [2].

Rakstiska ainavas un tās elementu fiksācija un aprakstīšana ir ārkārtīgi nozīmīga, jo fotoattēls nedod precīzu atveidojumu tam, ko redz cilvēka acs, kas spēj uztvert redzamo skatu, izmantojot kontrastu diapazonu no 1000 toņiem starp melno un balto, turpretī attēls vai tā projekcija uz digitālās iekārtas izmanto tikai apmēram 100 toņus. Ja attēls tiek izdrukāts, tad izmantoto toņu skaits samazinās līdz pat 12 [237].

Balstoties uz iepriekšējiem promocijas darba autores veiktajiem pētījumiem par Latgales dievnamu ainavām, sastādīts to elementu kopums, kuru klātesamība ir sagaidāma dievnama dārzā. Ekspedīcijas gaitā precīzāk tika fiksēts, tieši kādi elementi ir sastopami katrā apsekotajā teritorijā. Ekspedīcijās konstatēts, ka nevienu papildus elementu nav nepieciešams pievienot izveidotajai dievnamu dārzu apsekošanas matricai (8. un 10. pielikums). Katra vieta, neraugoties uz kopīgajām iezīmēm, ir atšķirīga, jo tajā ir daudz individuālo un māksliniecisko oriģināldarbu. Ainavu ģenēzes procesos ir mainījušie arī dievnamu dārzu elementi. Latgales augstienes dievnamu dārzos esošo elementu fiksēšanai un apkopošanai izmantota ekspertu un psihofiziskās pieejas kombinācija.

3.1. tabula

Dievnamu dārzu tipiskāko elementu sastopamība pēc ekspedīciju (2011. un 2013. gadā) datiem

N.p.k.	Elements	Cik dārzos sastopams (%)	Elementa lietojums		
			Funkcionāls elements	Dekoratīvs elements	Simbolisks elements
1	Nožogojums	76	x	x	x
2	Soli	54	x		
3	Krucifiks	41	x	x	x
4	Koki pa perimetru dārzam	29	x	x	x
5	Brīvi stāvošs zvanu tornis	25	x	x	
6	Apbedījumi dārzā	33	x		
7	Apbedījumi dārza tuvumā	19	x		

Kultūras ārējā izteiksme ir dažādu ainavas vērtību sakopojums, kas ņemti no dažādiem skatupunktiem. Tas ir veids, kā atšķirīgas kultūras uztver un interpretē fokusā esošo ainavu, tāpat kā katra kultūra ainavai piešķir individuālu simbolisko nozīmi [124]. Ēkas ir vēsturiskās ainavas daļa, bet tieši tādā pašā mērā nozīmīgi ir arī citi ainavas elementi, kā ceļi, labiekārtojuma elementi, nožogojums, soli, gaismas un skulpturālie elementi [26]. Visi dievnama dārzā atrodamie elementi ir sava veida kultūras izteiksmes

gala rezultāts. Tajā pašā laikā dārzā atrodamie elementi ir dievnama psihofiziskais un kompozicionālais turpinājums.

Rezultāti par kvantitatīvajiem dievnamu dārzu raksturlielumiem iegūti apkopojot 2011. un 2013.gadā veikto ekspedīciju datus (9. un 11. pielikums). Lauku pētījumos apsekoti 3 luterāņu, 59 katoļu, 18 pareizticīgo, 25 vecticībnieku un 2 ebreju dievnamu ainavas un dievnamu dārzi.

Visbiežāk sastopamais elements Latgales augstienes dievnamu dārzos ir nožogojums, tas ir 76 % apsekoto teritoriju (3.1. tabula). Diez vai mūsdienu pasaule ir iedomājama bez robežām un nožogojumiem. Nožogojums dievnama dārzam kalpo par baznīcas teritorijas ierobežojumu, tas ir ne tikai īpašuma robežas apzīmējums, bet arī zemes lietojuma veidu nodalījums. Gandrīz visiem dārziem Latgales augstienē ir nožogojumi un/vai dzīvžogi. Tie ir uzskatāmi par teritoriju organizējošiem ainavas elementiem. Funkcionālās un vizuālās attiecības starp dārzu un blakus esošajām teritorijām ir neatņemama vēsturiska iezīme [213]. Dažreiz dārzos, kuros nav nožogojuma, ir sastopami vārti kā atsevišķa būve. Gan nožogojums, gan vārti uzskatāmi par elementiem, kuri ir funkcionāli, dekoratīvi un arī simboliski. Tie simbolizē robežšķirtni starp materiālo ikdienu un garīgo dzīves daļu. Vārti savukārt ir viena no vizuāli izteiksmīgākajām dievnama dārza un arī ainavas sastāvdaļām (3.1. attēls).

a) b) c)

Avots: Autora fotoattēli

3.1. att. a) Krāslavas katoļu dievnama ieejas vārti;
b) Bērzgales (pie Aglonas) dievnama ieejas vārti;
c) Nīdermuižas dievnama ieejas vārti

Otrs biežāk sastopamais elements ir soliņi (3.1. tabula). Pārsvarā tie ir novietoti priekšdārzā un ap krucifiksu. To izvietojumā gan nav novērojamas nekādas likumsakarības. Šie elementi uzskatāmi par funkcionāliem. Soli kopā ar krucifiksu un apstādījumiem veido atsevišķu meditācijas zonu dārzā (3.2. attēls).

Krucifiksi uzskatāmi par katoļu dievnamu ainavas neatņemamu sastāvdaļu (3.1. tabula). Tas ir simboliskākais no ainavas elementiem [20], bet tam piemīt arī funkcionāla un dekoratīva nozīme.Apbedījumi dārzā ir trešdaļā dievnamu dārzu (3.1. tabula). Vairums no tiem ir mazi un nepamanāmi, izvietoti starp dārza apstādījumiem. Apbedījumu veidošana pie dievnama neorganizētā veidā tiek uzskatīta par Eiropā attīstījušos tendenci. Tā savulaik ir aizceļojusi arī uz Ameriku, vēlāk gan to Amerikā nomainīja citas tendences. Savukārt Latvijā arī mūsdienās sastopama apbedījumu veidošana nesistemātiskā veidā [230].

a) b) c)

Avots: Autora fotoattēli

3.2. att. a) meditācijas zona Bērzgales (pie Rēzeknes) dievnama dārzā;
b) meditācijas zona Indricas dievnama dārzā ar Daugavu fonā;
c) meditāciju zona Dubnas dievnama dārzā

a) b) c)

Avots: Autora fotoattēli

3.3. att. a) perimetrālie koku stādījumi Kombuļu dievnama dārzā;
b) nozāģētie koki, kas veidojuši perimetrālos stādījumus pie Peipiņu dievnama;
c) jauni perimetrālie stādījumi Rogovkas dievnama dārzā

Kokaugu stādījumi ir neatņemama Latgales dievnamu ainavas sastāvdaļa. Koki uzskatāmi par dekoratīviem, funkcionāliem dārza elementiem ar vēsturiski veidojušos un joprojām pastāvošu simbolisku nozīmi [20]. Aizvien vairāk mūsdienās attīstās doma, ka koki ēku tuvumā nes vairāk posta nekā labuma. Koki var negatīvi ietekmēt būves un ēkas, kuru tuvumā tie atrodas. Ir nepareizi projektēt kokaugu stādījumus, kas pieskaras būvēm vai ēkām, kā arī saglabāt tādus esošos kokaugu apstādījumus. Latvijas klimatā nepārtrauktam ēkas noēnojumam, ko rada koki, ir negatīva ietekme. Labākais veids, kā saglabāt kokus dārzā, ir veidot to vainagus tā, lai zari nepieskartos dievnama ēkai. Bojājumus rada gan krītošie zari, gan kokaugu saknes. Trešdaļā no apsekotajām teritorijām ir perimetrāli koku stādījumi (3.1. tabula) (3.3. attēls). Nereti nākas izšķirties par pilnīgu koku izzāģēšanu, ja tie ir mazvērtīgi (3.3. attēls). Būtu jāsaglabā koki ar vēsturisku nozīmi, ainavas atpazīstamību veidojoši elementi, izturīgu sugu koki, kā arī dievnama ainavā pareizi novietoti koki. Turpretī izzāģējami ir slimīgi, neizturīgi koki, kā arī tie, kas aizsedz vizuāli kvalitatīvus un nozīmīgus skatus. Rindu stādījumi un dzīvžogi, tāpat kā nožogojums, uzskatāmi par robežu apzīmējošiem. Latgales augstienes dievnamu ainavā bieži vien nožogojums ir papildināts ar kokaugu rindu (3.3. attēls).

Brīvi stāvošs zvanu tornis ir arhitektoniska struktūra, kas tipiska katoļu dievnamiem, un līdzīgi kā baznīcas zvanu tornim, ir funkcija pulcināt draudzi. Tas sastopams gandrīz trešdaļā apsekoto teritoriju (3.4. attēls).Dievnamiem ar to radīto zvanu skaņu atklājas vēl kāds jauns ainavas aspekts – skaņu ainava. Turklāt, ja vizuālajā ainavā dievnama tornis uzskatāms par ainavas orientieri, tad zvanu radītās skaņas ir dievnamu ainavas skaņu orientieris [68].

a) b) c)

Avots: Autora fotoattēli

3.4. att. a) brīvi stāvošs zvanu tornis pie Borovkas dievnama;
b) brīvi stāvošs zvanu tornis pie Šķaunes dievnama;
c) unikālas konstrukcijas brīvi stāvošs zvanu tornis pie Rečeņu dievnama

Savdabīga un neatņemama dievnamu dārza sastāvdaļa ir apbedījumi. Kā jau iepriekš minēts, tie var būt gan pašā dārzā, gan nereti arī ārpus tā (22 %) (3.1. tabula).Ainavas elementi tāpat kā pati ainava ietekmē tās vērotāja emocijas [168]. Uz ainavu ir jālūkojas mazākā mērogā, lai raksturotu elementus. Tie nav uztverami kā atsevišķas lietas, katrs no tiem ietilpst lielākā kopējā sistēmā [113]. Ēkām ir sava infrastruktūra, kokiem – sakņu sistēma, ceļiem ir savs tīklojums. Iesākumā skatījums ir veikts, vienkārši fiksējot atsevišķos elementus, iesaistot tos izmantojamības sistēmā, kā atsevišķos elementus izmantojam ikdienā – vai tie ir funkcionāli, dekoratīvi un/vai simboliski.

Ainavas pētījumos apzināties kultūras izpausmes ir svarīgi, lai turpmāk varētu labāk izprast ainavas rašanās norises un paredzēt, kādi konflikti varētu rasties nākotnē [124]. Lielāko daļu dievnama dārza elementu uztveram kā pašsaprotamus. Analizējot esošo situāciju pilnībā, neizdalot svarīgākas un nesvarīgākas ainavas daļas, spējam attālināties no iedomātās ainavas un tuvināties objektīvajai realitātei.

Teritoriju aprakstīšana ir balstīta uz lauka apsekojumiem, fotofiksācijām un ortofotogrāfijām. Izvēlētie indikatori uzskatāmi par kontekstuāliem, jo šie elementi ir cieši saistīti ar vietas simbolisko nozīmi un teritorijas funkciju. Saistības filtra izmantošana elementu izvēlē ir ļoti nozīmīga [120], jo mūsdienās dievnama dārzs saglabā vēsturisko sabiedrības līdzdalības nozīmīgumu, bet šajās teritorijās trūkst plānošanas un pārvaldības. Abas apsekotās ebreju dievnamu teritorijas Ludzā un Rēzeknē (3.5. attēls) ir bez jebkādiem elementiem tajās, jo nav pašas dievnama dārza teritorijas. Dievnami pieslēdzas ielas teritorijām un blakus esošajai apbūvei.

Avots: Autora fotoattēls

3.5. att. Ludzas ebreju dievnams

3.2. tabula

Datu apkopojums par lauka pētījumu katoļu dievnamu dārzos Latgales augstienē

N. p. k.	Pētāmā objekta nosaukums	nožogojums	soli	krucifikss	koki pa perimetru	zvanu tornis (atsevišķi atāvošs)	apbedījumi dievnama dārzā	apbedījumi blakus dārzam
1	Aglona	■	■	■		■		■
2	Aizkalne	■	■	■	■			
3	Andrupene	■	■	■	■	■	■	
4	Asūne	■	■	■	■	■	■	
5	Auziņi							
6	Beresņi (pie Lociem)	■	■	■				■
7	Bērzgale	■	■	■	■		■	■
8	Bērzgale	■				■		
9	Borovka	■				■	■	
10	Briģi	■	■	■				
11	Brodaiži	■		■				
12	Bukumuiža	■	■	■		■	■	■
13	Čornaja	■	■	■		■		
14	Dagda	■	■	■	■		■	
15	Dricāni	■		■			■	
16	Dubna		■	■	■			
17	Eversmuiža	■	■	■		■		
18	Feimaņi		■	■	■		■	
19	Galēni	■	■	■		■	■	
20	Ilzeskalne/Kuļņeva	■	■	■				
21	Indra/Baļbinova	■	■	■	■			
22	Istalsna	■	■	■				■
23	Izvalta	■	■	■			■	
24	Kaunata	■	■	■			■	
25	Kombuļi	■		■	■			
26	Krāslava	■	■	■	■	■	■	
27	Ludza (katoļu)	■	■	■	■		■	
28	Malta	■	■	■		■	■	
29	Mežvidi		■	■				
30	Nautrēni/Rogovka	■	■	■		■	■	
31	Nīdermuiža	■	■	■	■		■	

3.2. tabulas turpinājums

N. p. k.	Pētāmā objekta nosaukums	nožogojums	soli	krucifikss	koki pa perimetru	zvanu tornis (atsevišķi atāvošs)	apbedījumi dievnama dārzā	apbedījumi blakus dārzam
32	Novomisļi							
33	Pasiene	■	■	■			■	
34	Peipiņi	■	■		■			
35	Piedruja	■	■				■	
36	Pieniņi	■	■	■				
37	Pildas (Nukši)	■		■	■	■	■	
38	Piļcene	■			■			■
39	Prezma	■				■		
40	Pušas	■	■		■	■		
41	Pušmucova	■	■	■			■	■
42	Raģeļi	■						■
43	Raipole/Kušneri	■	■	■		■	■	■
44	Ratnieki							
45	Rēzeknes Jēzus Sirds katedrāle	■	■				■	
46	Rēzekne	■	■		■			
47	Riebiņu	■	■	■				
48	Robežnieki/Pustiņas	■	■	■		■	■	
49	Rogovka/Nautrēnu	■	■	■	■	■	■	
50	Rundēni	■		■		■		
51	Rušona	■		■	■			■
52	Sarkaņi	■		■	■	■	■	
53	Skaista	■	■	■	■	■	■	
54	Skudnovka/Ustroņu							
55	Sloboda/Indrica	■	■	■	■	■	■	■
56	Stiglava/Latvīšu Stiglava	■		■		■		
57	Stoļerova	■		■				
58	Šķaune	■	■	■		■	■	
59	Zosna	■				■		

Avots: Autora fotoattēls

3.6. att. Auziņu dievnama dārzs

a)

b)

c)

Avots: Autora fotoattēli

3.7. att. a) Indricas dievnams skatā no piebraucamā ceļa;
b) Indricas dievnams pretskatā ar ieejas vārtiem;
c) Indricas dievnama meditācijas zona

Katoļu dievnamu dārzos pārsvarā ir sastopami gandrīz visi matricā iekļautie elementi (3.2. tabula). Dažos dievnamu dārzos – Auziņu (3.6. attēls), Novomisļu, Ratnieku un Skudnovkas katoļu dievnamu dārzos – nav neviens no elementiem līdzīgi kā ebreju dievnamu dārzos. Daudzos katoļu dievnamu dārzos ir pārstāvēti visi matricā minētie elementi. Līdz ar to dārzu struktūra veidojas bagātīga un komplicēta. Elementiem bagātīgākie dārzi atrodami gan pilsētvidē, gan lauku ainavā, kā, piemēram, Andrupenes, Asūnes, Krāslavas, Rogovkas, Skaistas un Indricas (3.7. attēls) dievnamu dārzos.

Avots: Autora fotoattēls

3.8. att. Piedrujas pareizticīgo dievnama dārzs

Pareizticīgo dievnamu dārzos visbiežāk sastopamie ainavas elementi ir nožogojums, soli un apbedījumi dievnama dārza teritorijā (3.3. tabula). Ir sastopamas arī plašas dārzu teritorijas, kā, piemērma, Piedrujas pareizticīgo dievnamam (3.8. attēls).

3.3. tabula

Datu apkopojums par lauka pētījumu pareizticīgo dievnamu dārzos Latgales augstienē

N. p. k.	Pētāmā objekta nosaukums	nožogojums	soli	krucifikss	koki pa perimetru	zvanu tornis (atsevišķi atāvošs)	apbedījumi dievnama dārzā	apbedījumi blakus dārzam
1	Aizkalne	■	■				■	
2	Brodaiži	■						
3	Dagda	■	■					
4	Grāveri							
5	Ilzeskalne/Kuļņeva						■	■
6	Krāslavas (pareizticīgā)							
7	Lauderi	■			■		■	
8	Lipinišķi	■			■		■	■
9	Ludza	■	■					
10	Malta		■			■	■	■
11	Maļinova	■						
12	Piedruja	■	■				■	
13	Rēzekne	■	■					
14	Riebiņu	■	■				■	
15	Šķeltova	■					■	
16	Tiskādi	■						
17	Vertulova	■	■				■	■
18	Zilupe	■	■					

Luterāņu dievnamu dārzu teritorijās Krāslavā, Ludzā un Rēzeknē (3.9. attēls) līdzīgi kā pie sinagogām nav neviens no matricā atzīmējamajiem elementiem. Ap šiem dievnamiem pretēji ebreju dievnamu teritorijām ir zaļā zona ar kokiem, kas būtu definējama kā dārzs, bet nekādu citu elementu šajās teritorijās nav.

Avots: Autora fotoattēls

3.9. att. Rēzeknes luterāņu dievnama dārza teritorija

3.4. tabula

Datu apkopojums par lauka pētījumu vecticībnieku dievnamu dārzos Latgales augstienē

N. p. k.	Pētāmā objekta nosaukums	nožogojums	soli	krucifikss	koki pa perimetru	zvanu tornis (atsevišķi atāvošs)	apbedījumi dievnama dārzā	apbedījumi blakus dārzam
1	Aščuki	■			■			
2	Biķernieki	■						■
3	Bližņeva							
4	Bondariški				■			
5	Dagda	■	■					■
6	Gurilišķi	■			■			
7	Ismeri	■			■			
8	Jaunā Slobodka							■
9	Kovaļova	■	■					
10	Krāslava	■	■					
11	Lielā Puderova	■	■					
12	Lipušķi							■

3.4. tabulas turpinājums

N. p. k.	Pētāmā objekta nosaukums	nožogojums	soli	krucifikss	koki pa perimetru	zvanu tornis (atsevišķi atāvošs)	apbedījumi dievnama dārzā	apbedījumi blakus dārzam
13	Lomi–Bortnieki	■	■		■			
14	Ludza	■						
15	Makarovka							
16	Malta	■	■					
17	Pantelišķi	■	■		■			
18	Paramonovka							■
19	Rečeņi	■	■			■		
20	Rēzekne		■					■
21	Skangeļi							
22	Slostovka	■	■					
23	Tiskādi	■	■					
24	Uļjanova	■			■			
25	Vainova	■			■			

Vecticībnieku dievnamu dārzi ir visai askētiski, tajos ir daži no matricā atzīmētajiem ainavas elementiem, bet vairumā gadījumu tas ir nožogojums un soliņi (3.10., 3.11. attēli). Ap vecticībnieku dievnamiem ir skaidri nolasāmas dārzu teritorijas, bet bez papildus elementiem.

Avots: Autora fotoattēli

3.10. att. Maltas vecticībnieku dievnams

Avots: Autora fotoattēli

3.11. att. Ludzas vecticībnieku dievnams

Sinagogām netiek veidots dievnama dārza fenotips, jo tām tādu nav. Abas apsekotās sinagogu teritorijas atrodas apdzīvotās vietās un pieslēdzas tieši ielu segumam. Šie dati un informācija iegūta veikto lauka pētījumu rezultātā, kuru pieeja balstīta teorijā. Viens no mērķiem, veicot lauka pētījumus, bija uzzināt, kādi objekti ir dievnamu dārzos. Protams, var veikt plašas aptaujas, bet rezultātā tiks iegūti dati par to, ko cilvēki domā, kas ir dievnamu dārzos. Lai iegūtu precīzu un pēc iespējas plašāku informāciju, visefektīvāk tomēr ir doties uz vietas un pašam apkopot datus lauka pētījumos. Veicot lauka pētījumus kā pasīvais vērotājs, apsekojot teritoriju, tādējādi neietekmējoties no sabiedrības viedokļa, neveidojot mijiedarbību ar teritoriju un tajā notiekošajiem procesiem.

3.3. Dievnamu dārzu fenotipi

Dievnamu dārzu fenotipi Latgales augstienē, kuri izvirzīti, izmantojot raksturīgos dievnamu dārzu elementus Latgalē. Dievnamu dārzu ainaviski arhitektoniskā struktūra Latgales augstienē nav viendabīga. Tās precīzākai fiksēšanai ir izvēlēts izvirzīt fenotipus. Fenotipi ir ainavas raksturošanas metodes palīgelements. Virsideja ir veidot esošo ainavu raksturojumu, un kā palīgelementi precīzāka raksturojuma veidošanai ir ainavās un dārzos esošo elementu fiksēšana, inventarizācija un dievnamu dārzu fenotipu izvirzīšana, balstoties uz lauka pētījumos fiksētajiem kvantitatīvajiem ainavu parametriem.

Apkopojot pētījuma rezultātus, izvirzīti septiņi dievnamu dārzu fenotipi. To apkopojums ir attēlots 3.5. tabulā un 3.12., 3.13., 3.14., 3.15., 3.16. attēlos. Fenotipi parāda dārza teritoriālo proporciju.

3.5. tabula

Lauka pētījumos iegūtās informācijas apkopojums par dievnamu dārzu struktūru

N. p. k.	Dievnamu ainavu sadalījums pēc konfesionālās piederības un pēc sadalījuma pilsētvidē un lauku ainavā	Dārza kompozīcija	Nožogojums	Kokaugu stādījumi	Brīvi stāvošs zvanu tornis	Krucifikss	Apbedījumi dārzā vai tā tuvumā
1	Luterāņu dievnamu dārzi pilsētvidē	Asimetrisks	Nav	Neregulāri	–	–	–
2	Pareizticīgo dievnamu dārzi lauku ainavā	Asimetrisks	Ļoti masīvs	Neregulāri, pārsvarā priedes	–	–	Daži
3	Pareizticīgo dievnamu dārzi pilsētvidē	Asimetrisks	Metāla	Neregulāri	–	–	Pārsvarā ārpus dārza teritorijas
4	Vecticībniek u dievnamu dārzi lauku ainavā	Asimetrisks	–	–	–	–	–
5	Vecticībniek u dievnamu dārzi pilsētvidē	Asimetrisks	Caurspīdīgs	Blīvi kokaugu stādījumi	–	–	Jaunveidoti un atrodas dārzā
6	Katoļu dievnamu dārzi lauku ainavā (1)	Asimetrisks	Masīvs	Simetriski	Ir kā tipisks elements	Ir kā tipisks elements	Dažas apbedījuma vietas
7	Katoļu dievnamu dārzi lauku ainavā (2)						
8	Katoļu dievnamu dārzi pilsētvidē (1)	Simetrisks un asimetrisks	Masīvs, necaurredzams	Ļoti izteikta perimetrālā struktūra	Ir kā tipisks elements	Ir kā tipisks elements	Dažas apbedījuma vietas
9	Katoļu dievnamu dārzi pilsētvidē (2)						

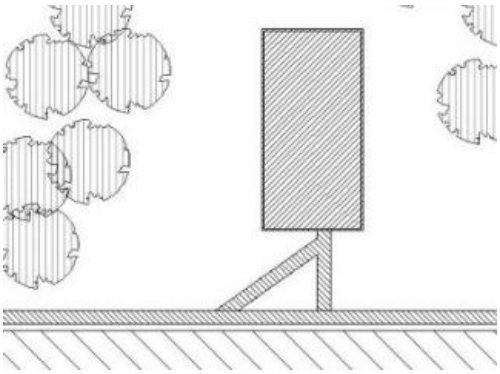

Avots: Autora veidota shēma

3.12. att. Luterāņu dievnamu dārzi pilsētvidē

kur: dievnams; koki; kājāmgājēju ceļš; iela

Pētījumā ietverto luterāņu dievnamu dārzu teritorijas ir sastopamas tikai pilsētvidē. Abas luterāņu dievnamu dārzu teritorijas ir izvietotas Krāslavas un Rēzeknes centros. Salīdzinot ar citiem reģioniem, Latgalē luterāņu dievnamu ir skaitliski mazāk, tas ir saistīts ar atšķirīgo reģiona attīstību. Šo dievnamu dārzi ir mazas, koncentrētas teritorijas ar zālienu un dažiem kokiem. Šeit nav nolasāma nekāda simetrija, koki aug haotiski, nav nekādu citu dievnamu dārzu elementu, kā arī nav nožogojuma.

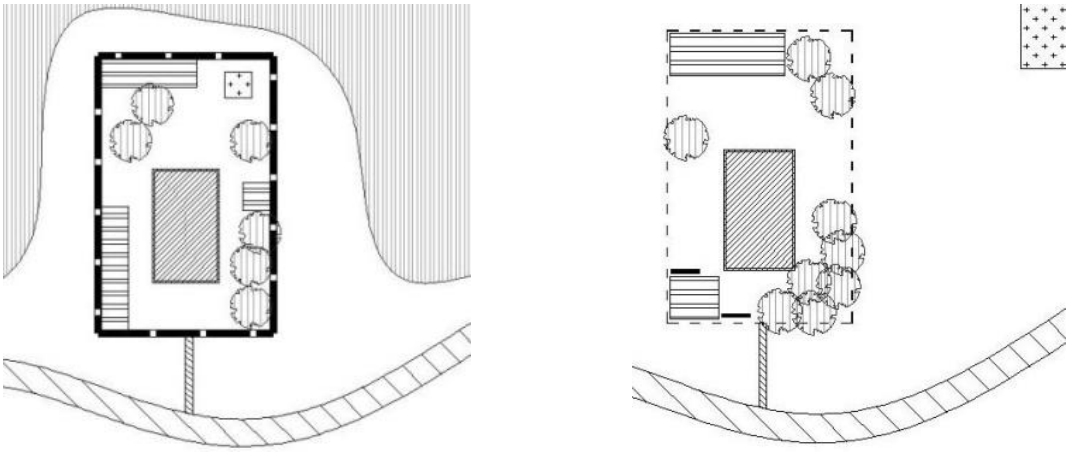

a) b)

Avots: Autora veidota shēma

3.13. att. a) Pareizticīgo dievnamu dārzi lauku ainavā;
b) Pareizticīgo dievnamu dārzi pilsētvidē

kur: dievnams; koki; kājāmgājēju ceļš; ceļš; sols; saimniecības zona; apbedījumi; masīvs, necaurredzams nožogojums; caurredzams nožogojums; mežs

Pareizticīgo dievnamu dārzi lauku ainavā ir ar izteiktu saimniecības teritorijas raksturu. Šeit ir āra tualetes, malkas šķūņi un citas tehniskās būves. Dārzu ieejas zonā ir novietoti daži soliņi. Pārsvarā dievnami un līdz ar to dārzu teritorijas ir tuvu mežam, vairumā gadījumu tās ir meža ceļu malā. Pareizticīgo dievnamu dārzi pilsētvidē izceļas ar askētisku raksturu. Šīs teritorijas tiek intensīvi izmantotas saimnieciskiem nolūkiem. Pārsvarā tās ir nelielas dārzu teritorijas, dažas, piemēram, Rēzeknes dievnama dārza teritorija, sakļaujas ar apkārt esošo parku. Vizuāli izteikts ir dārza nožogojuma vieglums un caurspīdīgums, kas rada telpas atvērtību un plašuma sajūtu, kā arī vizuālo sasaisti ar

apkārtējo pilsētas struktūru. Nožogojums pārsvarā ir metāla siets vai metāla kaluma režģis ar ķieģeļu mūrējuma žoga stabiem.

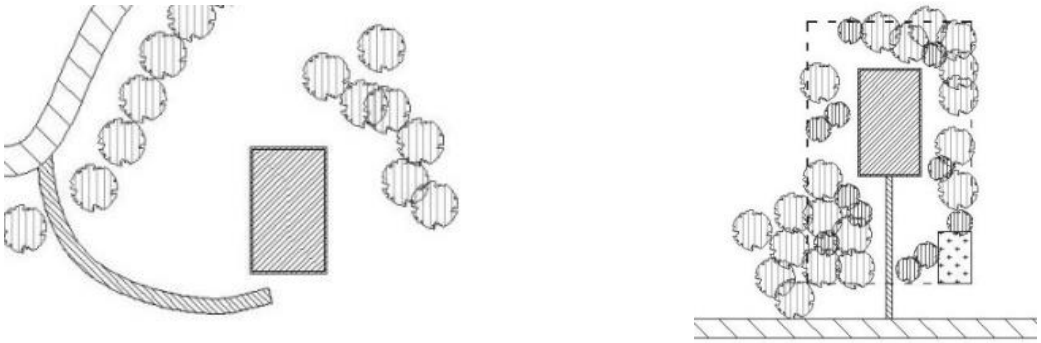

a) b)

Avots: Autora veidota shēma

3.14. att. a) Vecticībnieku dievnamu dārzi lauku ainavā;
b) Vecticībnieku dievnamu dārzi pilsētvidē

kur: dievnams; koki; kājām gājēju ceļš; iela/ceļš; apbedījumi; - - - - - caurredzams nožogojums

Vecticībnieku dievnamu dārzi lauku ainavā pārsvarā saskatāmi no tuviem skatupunktiem. Dārzi šķiet pamesti, tie ir bez akcentējošām detaļām, askētiski. Rečeņu dievnama dārzs izceļas ar unikālas konstrukcijas brīvi stāvošu zvanu torni. Dārzu izteiktais askētisms lauku ainavās, iespējams, ir saistīts ar migrācijas tendencēm.

Vecticībnieku dievnamu dārzi pilsētvidē ir raksturīgi ar maziem koka lūgšanu namiem, kas ir celti tālu no pilsētas galvenajām ielām, turklāt tie ir paslēpti koku pudurī. Dārzi ir atturīgi un noslēgti kā paši vecticībnieki. Vecticība ir dzīvesveids, tā nav tikai rituālas darbības. Pretēji koši krāsotajām koka ēkām dārzi ir askētiski, atturīgi un vienkārši. Nožogojumi ir caurredzami, pārsvarā tie ir metāla sieti ar ķieģeļu žogu stabiem. Ieejas vārti kontrastē ar krāsu un ornamentu izteiksmību, pārsvarā tie sastāv no trīs daļām: lielākas centrālās un abās pusēs esošiem mazākiem ieejas vārtiem. Dārzos sastopami dažādu sugu liela auguma koki, un arī jaunveidoti apbedījumi.

Katoļu dievnamu dārzu trešā daļa atrodas lauku ainavā. Tie ir daudzveidīgi ar ainavas elementu salikumu un izvietojumu dažādās kombinācijās. Atšķirībā no visiem iepriekš minētajiem dievnamu dārzu veidiem šajos ir sastopama meditācijas zona, un daudz izteiktāks ir noslēgta un necaurredzama nožogojuma lietojums. Dārzos ir izteikti perimetrālie koku stādījumi, kas kopā ar masīvo nožogojumu veido noslēgtu dārza telpu. Gan katoļu dievnamiem, gan dārziem ir raksturīga ierobežota pieejamība. Nožogojums pārsvarā ir no akmeņiem mūrēta siena, ir sastopams arī metāla kaluma vai koka nožogojums. Vārti var būt gan viendaļīgi, gan trīsdaļīgi, bet tie nav tik izteiksmīgi formveidē kā vecticībnieku dievnamu dārzu ieejas vārti. Dārza kopējā kompozīcija būtu uzskatāma par simetrisku, tomēr izteiktu asimetriju veido krucifikss ar izveidoto meditācijas zonu un dekoratīviem stādījumiem, kas novietota vienā dārza pusē. Paši par sevi krucifiksi Latgales lauku ainavā tiek uzskatīti par fenomenu, taču katoļu dievnamu dārzos tā ir neatņemama sastāvdaļa. Krucifikss ir uzskatāms par dievnamu dārzu simboliskāko elementu, tam ir dekoratīva un funkcionāla nozīme. Pusē katoļu dievnamu dārzu lauku ainavā konstatēti simetriski kokaugu stādījumi. Dārzos starp dekoratīvajiem stādījumiem nereti ir atrodamas arī piemiņas vietas un daži apbedījumi.

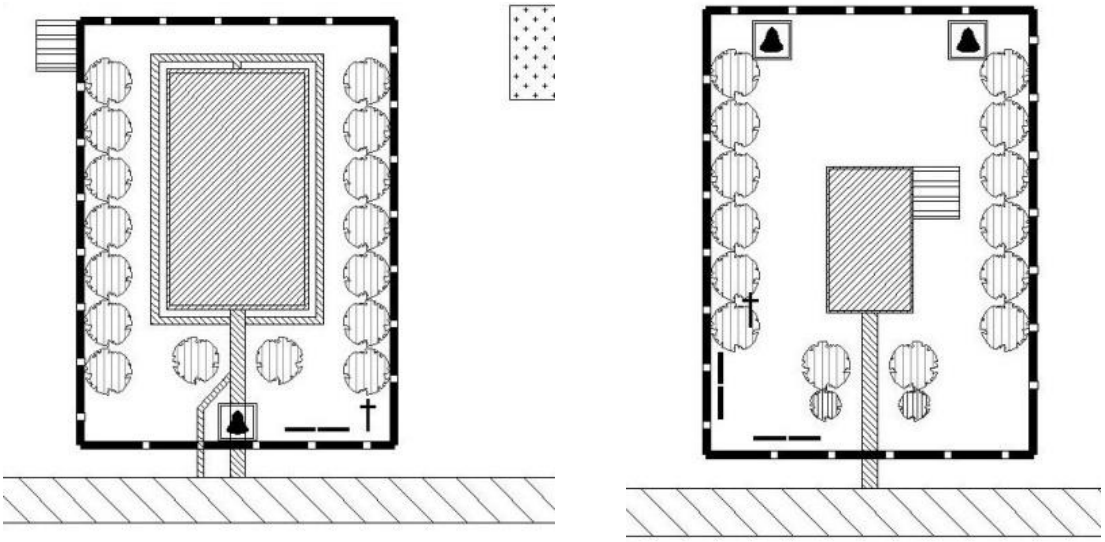

a) b)

Avots: Autora veidota shēma

3.15. att. a) Katoļu dievnamu dārzi lauku ainavā ar vienu brīvi stāvošu zvanu torni; b) Katoļu dievnamu dārzi lauku ainavā ar diviem brīvi stāvošiem zvanu torņiem

kur: dievnams; koki; kājām gājēju ceļš; ceļš; brīvi stāvošs zvanu tornis; sols; saimniecības zona; apbedījumi; krucifikss; masīvs, necaurredzams nožogojums

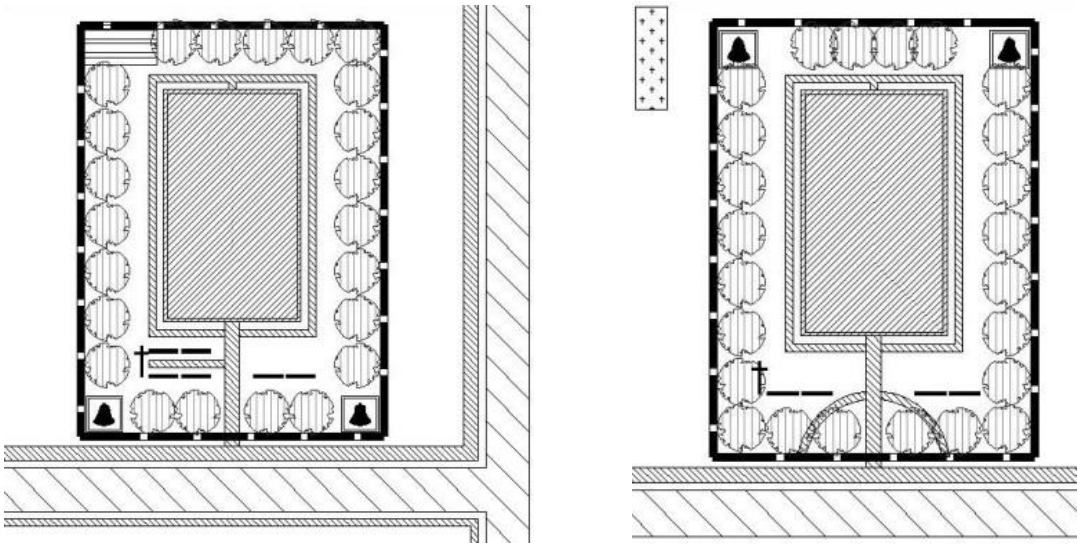

a) b)

Avots: Autora veidota shēma

3.16. att. a) Katoļu dievnamu dārzi pilsētvidē ar brīvi stāvošiem zvanu torņiem priekšdārzā; b) Katoļu dievnamu dārzi pilsētvidē ar brīvi stāvošiem zvanu torņiem dārza aizmugures daļā

kur: dievnams; koki; kājām gājēju ceļš; iela/ceļš; brīvi stāvošs zvanu tornis; sols; saimniecības zona; apbedījumi; krucifikss; masīvs

Katoļu dievnamu dārzi apdzīvotās vietās tāpat izceļas ar izteiktu izolētību. Pārsvarā nožogojums ir necaurredzams, augstāks par 2 m. Nožogojums tiek papildināts ar perimetrāliem koku stādījumiem. Tipiskākais nožogojuma veids ir no akmeņiem

mūrēta siena, uz kuras ir veidots metāla kaluma žogs ar nožogojuma stabiem, kas ir mūrēti no ķieģeļiem. Nožogojums ir kā dievnama ēkas papildinājums, jo veidots lielākajā daļā dārzu saskaņā ar dievnama apdares materiāliem un stilistiku. Meditācijas zonas veidotas krāšņas ar dažādiem ornamentālajiem stādījumiem. Skujkoki, kas papildināti ar ziemciešu un vasaras puķu stādījumiem, ir meditācijas dārza veidojošie elementi. Šiem dārziem tipiski ir brīvi stāvoši zvanu torņi, kuros nereti ir veidota ieejas daļa. Sastopami gan pa vienam, gan diviem simetriski izvietotiem brīvi stāvošiem zvanu torņiem, kuri var būt izvietoti gan dārza priekšpusē, gan tā aizmugures daļā. Apbedījumi veidoti personām, kas bijušas nozīmīgas šī dievnama draudzes dzīvē.

Individuālo ainavas elementu raksturošana sniedz ieskatu atšķirīgajos ainavas aspektos. Katrs no izvirzītajiem dievnamu dārzu veidiem atšķiras ar arhitektoniski kompozicionālo formu un izmantotajiem ainavas elementiem, kas papildina dievnama arhitektūru. Atšķirība veidojas ne tikai no tā, kādi elementi ir dārzā, bet arī no izmantoto elementu veidiem. Dārza raksturs izvirzītajā iedalījumā ir veidots un papildināts ar dažādiem materiāliem līdzīgiem elementiem lietojumu. Šāda dārza rakstura veidošana ar precīzu elementu inventarizāciju attālina mūs no iedomātās ainavas un tuvina objektīvam raksturojumam. Pārāk bieži apkārt esošās struktūras tiek uztvertas kā pašsaprotamas, tādējādi pazūdot kopējam kontekstam.

Atsevišķie elementi ir nozīmīgi [213, 165, 72], jo veidols, ko redzam ainavā, ir radies no šo dažādo komponentu salikuma [15]. Ir vairāki ainavas raksturu veidojošie raksturlielumi: topogrāfija, veģetācija, aprite, ūdensobjekti, ēkas un būves, teritorijas labiekārtojuma elementi [213]. Ainavas elementi padara to atšķirīgu un individuālu – tajā ietilpst kalni, ielejas, meži, koki, sētas, dīķi, ēkas un ceļi. Šie elementi ir skaitliski izsakāmi un viegli raksturojami. Šis aspekts ir jāņem vērā, lai varētu izprast attīstības ietekmi uz ainavas resursiem. Ainavas elementi spēj identificēt zemes lietojumu precīzāk nekā citi datu avoti [72]. Arī mežu teritoriju analizēšanā tiek izmantota elementu metode, kā arī tiek noteiktas saistības starp tiem [208]. Ainavas elementu analizēšana tiek izmantota dažādās zinātnes nozarēs, jo tiem tāpat kā ainavai piemīt holistiska daba, un tās elementi ir svarīgi gan no ekoloģiskā, gan ekonomiskā, gan simboliskā, funkcionālā, estētiskā un citiem skatu punktiem. No divām izplatītākajām ainavas pieejām – ekoloģiskās un semantiskās [34] – dievnamu ainavu izpētē izteiktāka ir semantiskā pieeja.

Elementiem ainavā piemīt ne tikai funkcionāla, bet arī vizuāla nozīme. To savstarpējā funkcionālā un vizuālā sasaiste veido dārza raksturu. Dievnama ēka uzskatāma par nozīmīgāko dievnamu ainavu elementu, jo tas ir izteiksmīgs un redzams ticības, garīgās attīstības apliecinājums [80]. Turklāt dievnami ir papildināti ar katrai konfesijai raksturīgiem un tipiskiem elementiem. Diemžēl apkārtējās teritorijas attīstībā ne vienmēr tiek ņemts vērā īpašais vizuālais un garīgais šīs vietas nozīmīgums. Bieži vien šīs nolaidības dēļ cieš dievnams, kā arī teritorija ap to.

Jāatgriežas pie jau iepriekš aplūkotā jautājuma – indikatoru izmantošanas, lai atklātu fenomenu, ko citādāk nebūtu iespējams fiksēt, izmērīt. Kā fenomens visā pilnībā atklājas dārzu un dievnamu ainavu dažādība. Tā turklāt veido sasaisti ar dievnamu konfesionālo piederību. Svarīgs indikatoru izvēles faktors ir to tālākā izmantošana un integrēšana citās novērtēšanas sistēmās.

Ņemot vērā Latvijas atšķirīgo reģionālo ģenēzi, datus nav iespējams vispārināt bez papildus pētījumiem, bet šajā gadījumā, ņemot vērā, ka pētījuma fokuss ir Latgale, šo datu plašāka vispārināšana nav nepieciešama. Savukārt pati metode, ņemot vērā tās sniegto datu plašumu un lietošanas iespējas, uzskatāma par derīgu citu līdzīgu teritoriju apsekošanai un pētīšanai.

Metodoloģijas objektīvā efektivitāte vēl nav pilnībā sasniegta un būtu papildināma ar elementu detalizētāku iedalījumu un ar tādiem elementu parametriem kā dimensijas, krāsa un materiāli. Ņemot vērā dievnamu dārzu izpētes teorētisko atziņu un teoriju trūkumu, to vērtēšanas metode ir sasniegusi augstu praktisko efektivitāti, sniedzot plašāku attīstības perspektīvu dievnamu dārzu, kā arī dievnamu ainavu pētījumiem. Objektīvs dievnamu dārzu raksturojums ir iespējams, veicot lauka pētījumus, kuros precīza inventarizēšana ir papildināma ar vietas rakstura nolasījumu. Konfesionālā piederība arī šajā raksturojumā ir svarīga, jo lielos vilcienos tieši tā nosaka dārza raksturu. Ainavas elementu raksturošana tālāk kalpo kā bāze dažādo dārzu un ainavu veidu raksturošanā. To fiksēšana ir svarīga tālākai attīstībai, lai tā būtu iespējama daudz plašāka un efektīvāka. Pārmaiņu fiksēšanai nākotnē šie dati kalpos kā izejmateriāls.

4. DIEVNAMU AINAVU PLĀNOŠANA

Ainavas ģenēzes procesi un to sasaiste ar arhitektūras elementiem ainavā, dievnamu ainavu konfesionālo piederību un vietas piesaistes attīstību ir cieši saistīta arī ar šo ainavu statusu likumdošanas dokumentos. Katras konkrētās ainavas nozīmīgums nacionālā, reģionālā un lokālā kontekstā ir mainīgs (4.1. attēls). Dievnamu ainavu un tās elementu aizsardzība un attīstība Latvijā ir pārmaiņu procesā gan saistībā ar ratificēto Eiropas ainavu konvenciju, gan citiem starptautiskajiem normatīvajiem aktiem, kuri pašlaik ir ieviešanas procesā Latvijas likumdošanā.

Kontekstuālo Latgales augstienes dievnamu ainavas fonu veido Latgales dievnamu ainava kā vienots veselums reģionālā mērogā. Ģenēzes procesi reģionālā mērogā veidojas atšķirīgi, lai arī tos ietekmē pārmaiņas lielā mērogā – Latvijas, Eiropas, pasaules. Aplūkojot dievnamu ainavas ģenēzi Latgalē, izdalāmi seši vēsturiskie periodi. Noteicošais ģenēzes procesu virzītājspēks ir politikas un reliģijas mainīgā mijiedarbība dažādos vēsturiskos periodos. Reģiona vēsturiskie ģenēzes procesi tiešā veidā ir ietekmējuši dievnamu ainavu, bet sasaiste veidojas arī ar Eiropas ainavu attīstības galvenajiem posmiem – tradicionālo, revolucionāro un postmoderno.

Reģionālais dievnamu ainavas mērogs skatīts kontekstuāli, apkopojot dažādos dievnamu ainavas ģenēzi ietekmējošos faktorus. Dievnamu ainavas vizuālais un saskatāmības vērtējumu ietekmē ainavu arhitektūras nozarē attīstītās teorijas, kas aprobētas no nozarēm, kas nav saistītas tiešā veidā ar ainavu izpēti. Teoriju piemērotības novērtējums ir būtiska šo metožu tālākai ieviešanai dievnamu ainavu pētīšanas metodoloģijā.

Mazākā mērogā izmantota salasāmības metode, vērtējot jau konkrētas dievnamu ainavas. Dievnama ainava ir konkrēta viena dievnama definēta ainava, kas sevī ietver dievnamu kā dominanti, kā arī tā aptverošo teritoriju – dievnama dārzu. Katram dievnamam ainavas robežas nosakāmas individuāli. Ainavas raksturošana veicama, apkopojot salasāmības metodes sniegtos rezultātus.

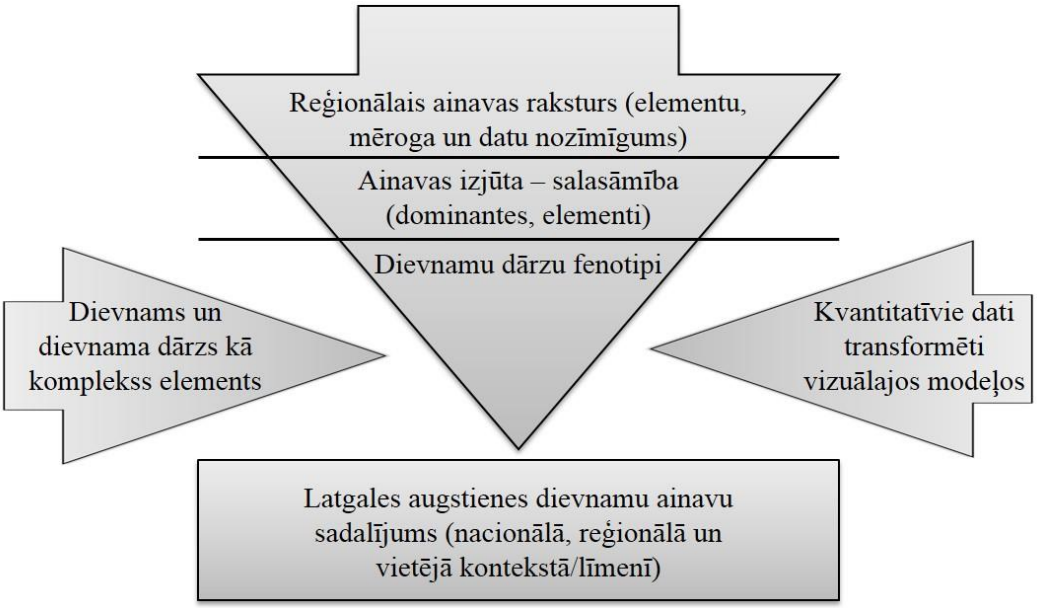

Avots: Autora veidota shēma

4.1. att. Pētījuma hierarhijas attēlojums

Mazākais Latgales augstienes dievnamu ainavas pētījuma mērogs ir dievnama dārzs ar precīzu tā elementu fiksāciju. Kvantitatīvie rezultāti precīzi iegūstami lauka pētījumos, izmantojot fotofiksāciju un kartogrāfisko materiālu kā palīginstrumentus. Kvalitatīvie rezultāti un dievnamu dārzu raksturojums ir veidojams, apkopojot kvantitatīvos lauka pētījumu rezultātus un izveidojot dievnamu dārzu fenotipus.

4.1. Raksturošanas metodes nozīmīgums Latgales dievnamu ainavu plānošanai

Latgales plānošanas reģiona attīstības potenciāls. Latgale ir viens no vēsturiskajiem Latvijas reģioniem. Tā ir arī Eiropas Savienības austrumu robeža, kas jaunākajos plānošanas dokumentos un attīstības aktivitātēs tiek atzīta par ekonomiskās izaugsmes potenciālu, ko nepieciešams izmantot [217].

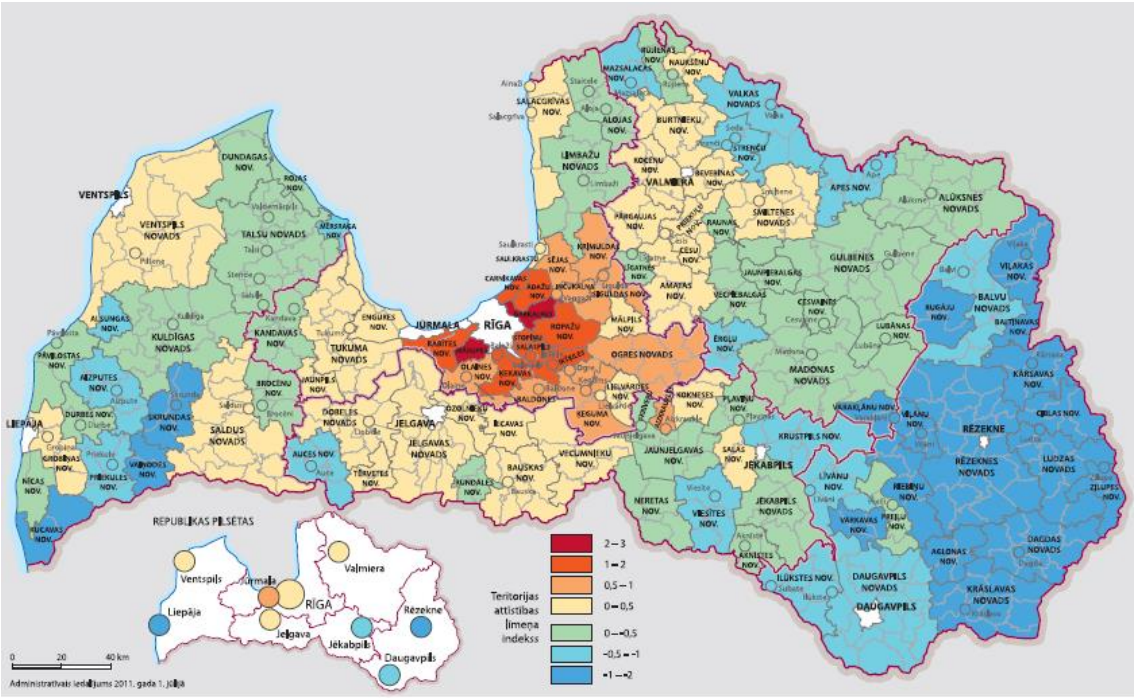

Avots: [225]

4.2. att. Novadu un republikas pilsētu teritorijas attīstības līmeņa indekss atbilstoši 2010. gada datiem

Teritorijas attīstības līmeņa indekss tiek lietots vairākos gadījumos, tai skaitā, lai informatīvā un sabiedrībai saprotamā veidā raksturotu reģionālo attīstību un vietējās atšķirības, kā arī noteiktu īpaši atbalstāmās teritorijas. Latgalei, kā tas redzams 4.2. attēlā, attīstības līmeņa indekss ir ar mīnus zīmi. Visās sfērās Latgalē ir jāaplūko iespējas šo situāciju mainīt [225]. Latgales augstiene, kas ir pētījuma teritorija, ir ar šo izteikti negatīvo attīstības līmeņa indeksu.

Rēzeknes pilsētreģiona dažādie sociāli ekonomiskie rādītāji atklāj iespējamu ekonomisko izaugsmes potenciālu tuvākajā nākotnē (4.3. attēls). Jāņem vērā, ka Latgales augstiene atrodas Latvijas austrumu pierobežā, kas ir svarīgs, izaugsmi ietekmējošs faktors. Jāatzīmē, ka Austrumu pierobežas teritorijā no 2006. gada sākuma līdz 2011. gada sākumam visstraujāk ir samazinājies iedzīvotāju skaits [225].

Avots: [225]

4.3. att. Nacionālās nozīmes attīstības centri un to ietekmes areāli

Dievnamu ainavām un dārziem Latgales augstienē ir bijusi komplicēta un dinamiska attīstība. Ainavas ģenēzes procesus ietekmējuši dažādi pasaules, Eiropas, Latvijas un reģionālie vēstures notikumu pavērsieni. Svarīgs ainavu ietekmējošs faktors ir dievnama ainavas kā politiskās varas un garīdzniecības sadures punkts.

Ainava ir būtiska dzīves vides harmoniskai attīstībai. „Ainava ir vēstures atspulgs", tā uzskata ainavu vēsturnieks Ričards Muirs (*Richard Muir*), ainavu zinātnieks Kens Teilors (*Ken Taylor*), vēsturnieks Saimons Šama (*Simon Schama*), ģeogrāfs Levis Piers (*Lewis Peirce*), arhitekte Aija Ziemeļniece, ainavu zinātnieki Eva Skovroneka (*Ewa Skowronek*), Renāte Krukovska (*Renata Krukowska*), Anrejs Svieca (*Andrzej Swieca*), kā arī šāds uzskats atspoguļots Kalifornijas transporta departamenta (*California department of transportation*) veidotajās vēsturisko ainavu identificēšanas un vērtēšanas vadlīnijās [129, 149, 197, 213, 154, 233, 115]. Robežteritorija ir vieta, kur notiek aktīva kultūru, stilu un ticību sajaukšanās. Dažādo konfesiju dievnami ainavā apliecina reģiona bagāto vēsturi. Koka ēkas, tai skaitā dievnami, ceļmalu krusti un citi elementi ir kultūras izpausmes un apliecinājums ainavā [154].

Ainavas radīto kultūras atspoguļojumu nav iespējams ielikt muzejos vai krātuvēs. Tas ir neatkārtojams fenomens, kas mainās līdzi laikam, un var mēģināt to tvert un izprast.

Vide ap mums ir liels informācijas glabātājs un sniedzējs. Ainava pastāsta gan par vēsturi, gan cilvēkiem, kas konkrētajā vietā un laikā atrodas, gan par dabas pamatni. Aktivitātes, kas saistītas ar pārmaiņām, norisinās ne tikai ēkās, bet arī ārtelpā, apdzīvotās vietās un ārpus tām – visā ainavā [143].

Dievnamu ainavu pētīšanā atmiņu un kultūras nozīmīgumu nav iespējams pārspīlēt. Kultūra ir kā virzītājspēks, kas pārraida informāciju pāri laikam un telpai. Pat, ja saistība starp atmiņām un kultūras nozīmi ir zudusi, informāciju vēl joprojām ir iespējams nodot nākamajām paaudzēm.

Efektīvākais sociālās atmiņas pārraidītājs ir ainavas elementi, kuriem piemīt tādas īpašības kā praktiskā lietderība un kosmiskā nozīmība. Pie efektīvākajiem sociālās atmiņas pārraidītājiem ir pieskaitāmi alas, avoti un dārzi [38].

Līdz šim pētījumos reliģijas loma un piesaiste svētvietām ir tikusi minimalizēta vai vispārināta. Sakrālajai arhitektūrai un mākslai ir liela nozīme vietas rakstura veidošanā, sakrālā kultūrainava ietekmē cilvēka piederības izjūtu konkrētai vietai [107, 189]. Reliģija pati par sevi (*per se*) nav evolucionārs gala produkts, tas drīzāk ir kultūras atgriezeniskais blakusprodukts no kompleksās ainavas, kura veido izziņas, emocionālo un materiālo vidi cilvēku savstarpējai mijiedarbībai [10].

Pirmo reizi bažas par ainavas izzušanu parādījās 18. gs. beigās un 19. gs. sākumā, kad industrializācijas revolūcija izraisīja iznīcinošas un apdraudošas dabas un ainavas transformācijas. Ainavu ekoloģijas Holandiešu asociācijas organizētajā 25. gadadienā, 1997. gadā aktualizēja jautājumu par draudiem ainavai, precīzāk, globalizāciju [128]. Tas ir viens no pirmajiem dokumentiem 20. gs. beigās, kurš veltīts globalizācijas draudiem ainavai [182]. 20. gs beigās un 21. gs. sākumā arī Eiropas ainavu konvencija pievēršas šim svarīgajam jautājumam. Ir jau pagājusi vairāk kā desmitgade, bet šis jautājums vēl joprojām ir aktuāls. Eiropas ainavu konvencija Latvijas likumdošanā vēl nav ieviesta, tomēr pie tā tiek strādāts. Pašreizējā situācijā veikts solis uz priekšu ar 2013.gada 7.augustā Ministru kabineta (rīkojums Nr.361 (prot. Nr.41 77.§) „Par Ainavu politikas pamatnostādnēm 2013.–2019.gadam”) apstiprinātajām Ainavu politikas pamatnostādnēm 2013.–2019.gadam [206].

20. gs. un 21. gs. mijā atkal pievērsa uzmanību ainavai kā kultūras mantojumam. Līdz ar to ir aktualizējies arī globalizācijas drauds lokālajai identitātei un reģionālajai daudzveidībai.

Ainavas izpētes un attīstības problemātika nav nekas jauns. Tā turpina attīstīties līdz ar visiem cilvēces pārmaiņu procesiem. Globalizācija un urbanizācija ir milzīgi spēki, un tradicionālās ainavas saglabāšanas jautājums ir atklāts. Arī ainavu konvencijā tiek uzsvērts pagātnes un nākotnes ainavu sasaistes būtiskums.

Ainavu politika. Anglijā, līdzīgi kā vēl 10 valstīs, Eiropas ainavu konvencija ratificēta 2004. gadā. Līdz ar to ainavu politika šeit jau ir attīstījusies vairākus gadus, pretēji norisēm Latvijā, kur aktīva ainavu politikas attīstība aizsākusies pēdējos gados. Pēc Eiropas ainavu konvencijas ratificēšanas izveidoja dokumentu – „Eiropas ainavu konvencija: ieviešanas struktūra Anglijā”. Šajā dokumentā ir trīs galvenās daļas – esošais darbs progresā, jaunradītie darbi un jaunu aktivitāšu izvirzīšana. Vēlākos gados „Natural England” ir radījusi vēl vairākus vadlīniju dokumentus, kas attīsta darbības, kas ir saistītas ar Eiropas ainavu konvenciju. Šajos dokumentos ir uzsvērts ainavas raksturs un tā noteikšanas nozīmīgums.

Eiropas ainavu konvencija ir vispārēja inovācija, salīdzinot ar citiem kultūras un dabas mantojuma starptautiskajiem dokumentiem [224]. Eiropas Savienība ir izstrādājusi vadlīnijas Eiropas ainavu konvencijas ieviešanai, veidojot to ar nostāju, ka katrai dalībvalstij tiek dota brīvība radošai konvencijas ieviešanai. Šāds radošums ir svarīgs, jo katras valsts situācija likumdošanā, kā arī stratēģija un mērķi ainavu politikas attīstībā var būt atšķirīgi. Pašas Eiropas ainavu konvencijas mērķis ir ne tikai organizēt sadarbību par ainavu jautājumiem Eiropā, bet arī veicināt ainavu aizsardzību, pārvaldību un plānošanu. Eiropas ainavu konvencijas vadlīnijās tiek skaidroti Eiropas ainavu konvencijas galvenie principi, tostarp zināšanu nozīmīgums un ainavas sasaiste ar dažādiem politikas līmeņiem un sfērām [224].

Ainavu aizsardzība. Atsevišķi objekti, piemēram, dievnami, ir viegli definējami kultūras pieminekļi ar skaidrām robežām un piederību. Likumā „Par kultūras pieminekļu aizsardzību” ir definēti arī tādi kultūras pieminekļi, kas ir kompleksi objekti,

piemēram, pilsētu un citu apdzīvoto vietu vēsturiskie centri, kvartāli, vēsturiskās ainavas [220]. Likumdošanā ir definēti arī aizsargājamie ainavu apvidi [219]. Arī promocijas darba pētāmajā teritorijā daļēji atrodas viens aizsargājamais ainavu apvidus – Kaučers. Tā ir teritorija ar mozaīkveida ainavu, kas atrodas Latgales augstienes Feimaņu paugurainē. Viens no mērķiem tā veidošanai ir bijis šīs vietas ainavas aizsardzība. Pēc likuma „Par kultūras pieminekļu aizsardzību" 23.panta „Kultūras pieminekļu aizsardzības zonas" varam secināt, ka lauku apdzīvotās vietās aizsardzības zona 500 m attālumā un pilsētās 100 m attālumā noteikta tikai ap kultūras pieminekļiem, kuriem nav noteiktas aizsardzības zonas, un jaunatklātajiem kultūras pieminekļiem.

Lai nodrošinātu kultūras mantojuma un līdz ar to arī kultūras pieminekļu aizsardzību, tiek noteiktas aizsardzības zonas, un to izveidošanai nav vajadzīga zemes lietotāja vai īpašnieka piekrišana. Šajā rakursā sabiedrības labums skaidri tiek nostādīts augstāk par individuālajām, privātajām interesēm. Likumdošana ir uzskatāma par skaidru un tiešu, radot iespēju veidot individuālās aizsardzības zonas. Vienīgais, kur saskatāmi iemesli to neveidošanai, ir finanses, jo no „Kultūras pieminekļu aizsargjoslas noteikšanas metodikas" 4. punkta izriet, ka visus izdevumus, kas saistīti ar šādas individuālās aizsardzības zonas projekta izstrādi un apgrūtinājumu reģistrēšanu zemesgrāmatā, sedz pasūtītājs. No tā jāsecina, ka gan lauku apdzīvotās vietās 500 m attālumā, gan pilsētās 100 m attālumā noteiktās aizsardzības zonas uzskatāmas par likumā definētu pagaidu risinājumu ar mērķi censties saglabāt ainavas vērtības.

Ainavu indikatori ir pirmais solis, lai attīstītu kompleksu monitoringa sistēmu [127, 21]. Jomas, kurās mūsdienās plaši tiek izmantoti ainavu indikatori, ir lauku ainavu izvērtējums lauksaimniecības politikas monitoringā, teritoriālie plāni un politika un urbānās vides stāvokļa novērtēšana.

Mūsdienās ainavas uzsvērums mainās no kultūras produkta uz ainavu kā kultūru bagātinošu elementu [32]. Ir svarīgi apzināties, kuru ainavas daļu tiešā veidā ietekmē cilvēku veiktie attīstības un transformācijas procesi. Attīstībai jābūt bāzētai mūsdienu situācija – tai pašā laikā neaizmirstot vēsturi. Ainavas veidošanai jāietver sevī gan tradīcijas, gan mūsdienu pārmaiņas.

Vēsturiskās ēkas ir redzamākā un taustāmākā vēsturiskās telpas daļa. Tas ir noslēgts resurss, kurš nevar tikt pārmainīts bez kultūras vērtību zaudēšanas [112]. Ir jāņem vērā, ka dievnamu ainavas ir projektētas ainavas [213], un ir svarīgi uzņemties atbildību gan par to attīstību, gan saglabāšanu.

Ainavas rakstura noteikšana ir labs ar teritoriālo plānošanu saistīto lēmumu pieņemšanas palīginstruments. Ainavas raksturojums pats par sevi nerisina problēmas, toties sniedz informāciju un pamatojumu risinājumu pieņemšanā. Ainavas raksturojums teritoriālajā plānošanā var būt, piemēram, attīstības plāna sastāvdaļa vai rīks, kā noteikt esošās situācijas parametrus (4.4. attēls) konkrētiem attīstības mērķiem [232]. Diemžēl ainavu aizsardzības praksē pašlaik vismazāk ir pieredzes ainavas rakstura noteikšanas izmantošanā [167]. Šī joma būtu attīstāma.

Eiropas kultūras ainava ir vēsturiski veidojies attīstības resurss, kurš ne tikai jāsaglabā, jāaizsargā, bet par to mums jābūt arī lepniem. Ģeogrāfiskie un ģeopolitiskie procesi ir spēcīgi kultūras un līdz ar to ainavas veidotājfaktori [67]. Tradicionāls ir tāds, kas var arī mainīties un mainās, bet vienlaicīgi tāds, kas vēl joprojām ir saglabājies. Un pastāvēt var tas, kas plastiski un pastāvīgi mainās [156, 85]. Pašvaldību teritoriju plānotājiem jābūt gan radošo profesiju, gan inženiertehnisko zinātņu pārstāvjiem. Komunikācijai un stratēģijas veidošanai ir jābūt gan nozīmīgam, gan sistemātiskam un induktīvam darbam [64]. Estētiski augstas un kvalitatīvas vides veidošanai jābalstās uz konkrētiem faktiem, tādējādi veicinot precīzu komunikāciju. Dievnamu vidi lielākoties

veido vietējie iedzīvotāji un draudzes locekļi, kuriem ir nepieciešama konkrēta un pārskatāma informācija par kultūrtelpas saglabāšanas un veidošanas galvenajiem kritērijiem. Valsts līmenī ir nepieciešams veikt vēsturisko ainavu aizsardzības un attīstības modelēšanu.

Dārzs ir dievnamu ainavas kodols, un svarīga ir tā raksturu definējošā daļa. Vērtēšana ir nozīmīga vēsturisko ainava izpētes daļa [213]. Galvenie vēsturisko ainavu vērtēšanas aspekti ir – robežas, nozīmīguma periods, nozīmīguma līmenis, kā arī veicinošas un neveicinošas detaļas un elementi tajā [213].

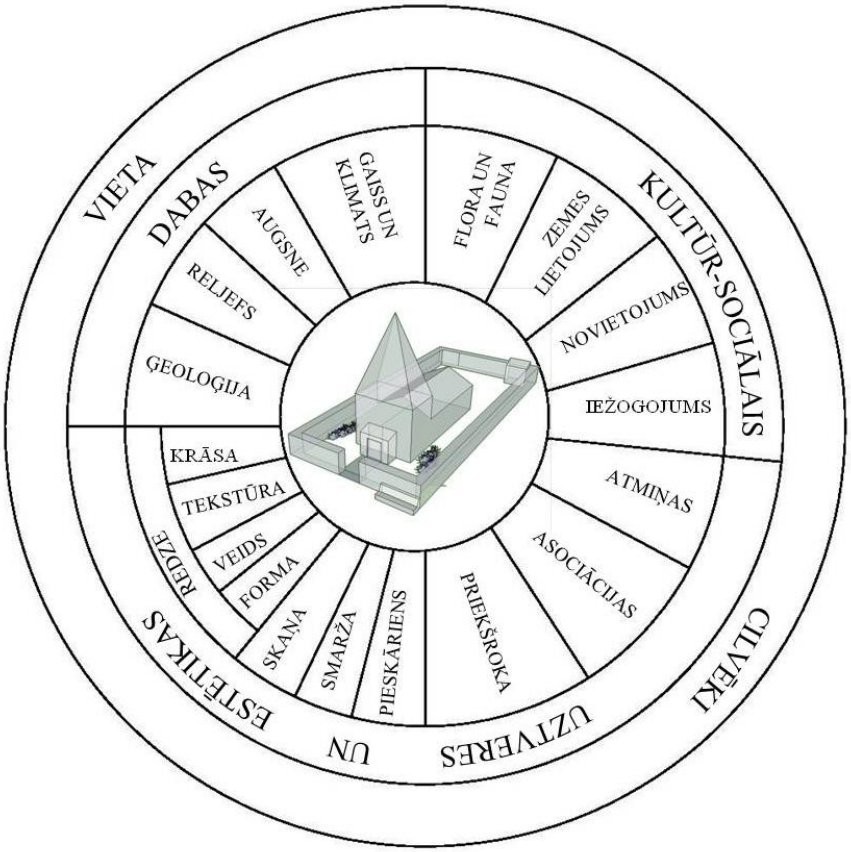

Avots: autores modificēta shēma pēc [232]

4.4. att. Dievnama ainava pēc ainavas rakstura noteikšanas metodes vadlīnijām

Ainavas pieejamība. Kultūras mantojuma pieejamība ir tiešā veidā saistīta ar informācijas pieejamību par kultūras mantojumu un tā saglabāšanu. 2002.gadā Baltijas Sociālo Zinātņu institūts veica pētījumu „Sabiedrības informētība kultūras mantojuma saglabāšanas un attīstības jomā". Viens no šī pētījuma mērķiem bija izvērtēt informācijas par kultūras pieminekļiem pieejamību [228]. Pētījuma rezultāti sniedza divus galvenos secinājumus – kultūras mantojuma atpazīstamība ir augsta, un iedzīvotāju izpratne par kultūras mantojuma saglabāšanas nozīmi vērtējama pozitīvi. Pētījumā tiek uzsvērta kultūras mantojuma izmantošanas nozīme tā saglabāšanai. Lai arī Latvijas iedzīvotāji ir informēti par kultūras mantojumu un tā saglabāšanas nozīmi, pašu objektu apmeklējuma līmenis vēl tiek vērtēts kā zems. Informācijas pieejamība uztverama kā viens no posmiem veiksmīgai kultūras mantojuma saglabāšanas attīstībai.

Arī Latvijas Zinātņu akadēmijas Ekonomikas institūta 2002.gadā veiktais pētījums „Kultūras pieminekļu īpašnieku attieksme pret kultūras pieminekļu statusu kā apgrūtinājumu" apstiprina, ka Latvijas iedzīvotāji izprot kultūras pieminekļu

nozīmīgumu [215]. Aptaujāto vidū ir arī dievnamu draudžu pārstāvji, jo tie ir dievnamu īpašnieki. Lai arī šajā dokumentā, līdzīgi kā citos, pie galvenajām vadlīnijām ir minēta ainava un tās nozīmīgums, līdzīgi kā punktveida objektiem, tomēr plašāks redzējums un attīstības vadlīnijas vai ieteikumi ainavas sakarā nav tālāk risināti.

Kultūras mantojumam – gan ēkām, gan ainavām, gan arī citiem elementiem – ir ekonomiskais potenciāls [215]. No šajā projektā aplūkotās ārvalstu pieredzes jāatzīmē 1975.gadā Amsterdamas kongresā pieņemtie dokumenti – „Amsterdamas deklarācija" un „Eiropas arhitektūras mantojuma aizsardzības un atjaunošanas harta". Amsterdamas kongresā paplašināja priekšstatu par arhitektūras mantojumu un uzsvēra apkārtnes un teritorijas iekļaušanas nozīmīgumu. Kultūras pieminekļu uzturēšanai labā kārtībā ir izvirzīti šādi pamatprincipi: sabiedrības interese par kultūras pieminekļiem kā vērtību, īpašnieku izpratne par to īpašuma – kultūras pieminekļa valstisko nozīmību un īpašnieka atbildību šajā sakarā, likumdošana, kas nosaka īpašnieka tiesības un pienākumus, un arī pietiekams finansējums.

Vēsturiskā mantojuma pārvaldīšanas koncepcija visā pasaulē mainās. Mūsdienās tā paplašinās no atsevišķu celtņu aizsardzības uz visaptverošu sistēmu. Lai arī likumdošanā, kas saistīta ar kultūras pieminekļu uzturēšanu un saglabāšanu tiek uzsvērts, ka kultūras pieminekļi ir svarīgs faktors valsts kultūras un ekonomiskajā dzīvē, tad tūrisms ir tā tautsaimniecības nozare, kas aktīvi attīsta kultūras pieminekļu un ainavas potenciālu. Kultūras mantojums piesaista tūristus, un tūrisms veicina kultūras mantojuma saglabāšanu. Ainavas un tūrisma nozares sasaiste attīstās pasaulē un Latvijā.

Pēc ģeogrāfes Agitas Šļaras domām , teritoriālo pieejamību dievnamiem ierobežo:

- tiem piekļautās privātās teritorijas,
- tas, ka tie ir pamesti un izdemolēti,
- pieejas ceļu šaurums un tas, ka tie ir nepamanāmi.

Dievnami ne tikai telpiski, bet arī informatīvi ir ar apgrūtinātu pieejamību. Kā uzsver arī citi zinātnieki, sasniedzamība ir nepieciešama ainavas telpas attīstībai [179, 4, 5]. Sasniedzamības nozīmīgums veidojas, palielinoties polarizācijai starp urbāno un lauku vidi.

Galvenie Latgales augstienes dievnamu ainavu veidojušie ģenēzes procesi lielā mērā ir globālo pārmaiņu ietekmes noteikti. No vienas puses, tie ir Eiropas kultūrainavas transformācija, kas spilgti izpaužas arhitektoniskās formveides valodas un ainavas strukturālā pārveidē. No otras puses, Latgales augstienes dievnamu ainavu spēcīgi ir ietekmējušas politiskās pārmaiņas, izpaužoties arī reliģijā un tās veidotajā ietekmē ainavā. Latgales augstienes dievnamu ainavu ietekmējošie faktori shamatiski ir parādīti 1.21. attēlā.

4.2. Vēsturisko ainavu plānošanas līmeņi

Galvenie pētījuma etapi – vēsturiskā izpēte; esošo teorētisko atziņu un teoriju izpēte, esošo metožu izmantojums dievnamu kultūrainavu kontekstā, esošo metožu sintēze un pilnveidošana izvirzīto darba uzdevumu sasniegšanai, iegūto teorētisko atziņu un teoriju apkopošana.

Pamatā ainavas vērtēšanas fāzes pētniecības darbā sarindotas pēc ainavu zinātnē plaši izmantotiem principiem: inventarizācija, pastāvošo vērtēšanas sistēmu izvērtēšana, ainavas vērtēšana [177]. Inventarizācija sevī ietver objektu saraksta izveidi un to pamatinformācijas – izveidošanas gada, konfesionālās piederības – apkopošanu.

4.1. tabula

Lauka pētījumu rezultātu hronoloģiskais apkopojums un izmantotie materiāli

N. p. k.	Ekspedīciju laiks	Izmantotie līdzekļi	Apsekojuma mērķis	Apsekoto dievnamu ainavu un dārzu skaits
1	2008.gada ekspedīcija maģistra darba ietvaros	Foto Rakstiskas piezīmes	Objektu apsekošana, iepazīšanās ar esošo situāciju	117 (117 katoļu)
2	2011.gada jūnija–septembra ekspedīcijas	Foto Matrica Aerofoto	Dievnamu ainavu un dievnamu dārzu apsekošana	68 (2 luterāņu, 39 katoļu, 13 pareizticīgo, 14 vecticībnieku)
3	2013.gada augusta ekspedīcija	Foto Matrica Aerofoto	Dievnamu ainavu un dievnamu dārzu apsekošana	46, no tiem 7 atkārtoti no 2011.gada (2 luterāņu, 23 katoļu, 8 pareizticīgo, 11 vecticībnieku, 2 ebreju)

Lauka pētījumi ir nozīmīga inventarizācijas sastāvdaļa, jo tajos apsekoti izvirzītās pētījumu teritorijas – Latgales augstienes – konkrētie dievnamu objekti un tos aptverošās dievnamu ainavas un dievnamu dārzi. Lauka pētījumi ir veikti trīs laika periodos (4.1. tabula). Tam seko pastāvošo vērtēšanas sistēmu aplūkošana ne tikai no teorētiskā aspekta, bet arī eksperimentējot ar konkrētām metodēm jau praktiski. Šai aplūkošanai seko piemērotāko metožu izvirzīšana Latgales augstienes dievnamu ainavu vērtēšanas metodikas izveidei.

4.2. tabula

Promocijas darbā izveidotā Latgales augstienes dievnamu ainavas izpētes metodoloģija

N. p. k.	Metode	Lietojums	Mērogs
1	Monogrāfiskā	Vēsturiskās ģenēzes aprakstīšana	Latgales plānošanas reģions
2	Vizuālās vērtēšanas metodes: Q un skata izteiksmīguma noteikšana, saskatāmības noteikšana	Dievnamu ainavas izvērtēšana no psihofiziskās paradigmas	Latgales plānošanas reģions
3	Ainavu raksturošanas metode, kas sevī ietver salasāmības un kvantitatīvās metodes sintēzi	Dievnamu ainavas rakstura noteikšana	Latgales augstiene
4	Kvantitatīvā un kvalitatīvā	Dievnamu dārzu elementu fiksācija, rezultātu apkopošana un transformēšana uz vizuālajiem modeļiem – fenotipiem	Latgales augstiene
5	Monogrāfiskā	Pasaules pieredzes aprakstīšana, veidojot sasaisti ar pieredzes integrēšanas iespējām Latgales augstienes dievnamu ainavu plānošanai perspektīvē	Latgales augstiene

Kā noslēdzošā pētījuma fāze ir metodoloģijas aprobēšana Latgales augstienes dievnamu ainavu pētīšanā. Metodoloģijas aprobācijas rezultātā tiek iegūta līdz šim nepieejama informācija par Latgales dievnamu ainavu ģenēzi, Latgales augstienes dievnamu ainavu raksturu un dievnamu dārzu fenotipiem Latgales augstienē. Metožu sniegtā informācija definē to turpmāko praktisko izmantojamību, balstoties uz literatūrā apkopoto ārzemju pieredzi.

Vēsturisko ainavu attīstības plānošanas teorētiskā pamatojuma izstrādei, kā arī rezultātu apkopošanai, noteikšanai un interpretēšanai izmantota monogrāfiskā jeb aprakstošā metode, kas pamatojas uz esošajām, kā arī pētījumā iegūtajām zinātniskām atziņām un teoriju. Visas aplūkotās metodes summējas kopējā dievnamu ainavu vērtēšanas metodoloģijā. Pēdējais šīs metodoloģijas posms ir ainavu vērtēšanas rezultātu izmantošanas vadlīniju izvirzīšana ainavu politikā – plānošanā, pārvaldībā un aizsardzībā. Rezultātu izmantošanas iespēju apraksts veikts, izmantojot monogrāfisko metodi.

Par pamatu kopējai metodoloģijai un tās izveidei ir izmantotas Katrīnas Unvinas (*Kathryn Unwin*) un Karisas Svanvikas (*Carys Swanwick*) izstrādātās metodes un teorētiskā bāze ainavu arhitektūras zinātnē. Metodoloģija sevī ietver monogrāfisko, vizuālās vērtēšanas, ainavas raksturošanas, salasāmības, kvantitatīvo, kvalitatīvo metodi, kā arī to savstarpējo sintēzi (4.2. tabula).

4.3. Dievnamu ainavas raksturojums un tā sasaiste ar reģionālo attīstību

Plānojot Latgales augstienes dievnamu ainavas attīstību mūsdienās, nepieciešams izmantot visaptverošu metodi ainavas rakstura pilnīgai novērtēšanai. Jo visaptverošāka ir ainavas pētīšanas metode, jo precīzāk iespējams plānot tās attīstību un prognozēt turpmākos ģenēzes procesus. Dievnamu ainavas attīstības redzējums balstīts ainavas veselumā, plānošanas pamatprincipos un ievērtējot mūsdienu ainavu ietekmējošos procesus – globalizāciju un Eiropeizāciju.

Ainavas politika Latvijā ir attīstības sākumposmā, un šis ir īstais brīdis tajā iedzīvināt ne tikai Eiropas ainavu politikas terminus un pamatnostādnes, bet arī iekļaut plānošanas pārvaldībā izmantoto pieredzi un metodoloģiju. Ainavas aizsardzība attīstāma līdz ar ainavu politiku, veidojot kompleksu sistēmu, paredzot katram ainavas aizsardzības objektam maksimāli individuālas izvērtēšanas iespējas. Ilgtspējīga attīstība iespējama, ja plānošana ir visaptveroša tāpat kā pētīšana, jo ainavai ir izteikta holistiska daba. Svarīgi ne tikai ekonomiskie, politiskie, kultūras, bet arī sociālie faktori. Dzīves vidi nepieciešams attīstīt ne tikai, saglabājot pagātnes vērtības, bet arī ņemot vērā mūsdienu prasības un ietverot nākotnes vēlmes un ieceres [165]. Jau pašreizējos ainavu aizsardzības pētījumos ir uzsvērti vairāki konkrēti jautājumi. Viena no risināmajām problemātikām ir kultūrvēsturisko objektu pieejamība. Dievnamu ainavām būtiska ir saskatāmība, kas saistāma ar objektu publisko pieejamību. Tiešā veidā ar šo jautājumu saskaras tāda tautsaimniecības sfēra kā sakrālais tūrisms.

Plānošanas pamatprincipi. Dievnamu ainavu plānošanā izmantojami vispārīgie plānošanas pamatprincipi, kas pieņemti kā labas prakses piemēri ārvalstīs. Ilgtspējīgai plānošanai būtiska ir sadarbības veidošana starp lēmējiem, zinātniekiem un ainavas lietotājiem. Viens no veidiem, kā panākt veiksmīgu sadarbību, ir esošo iespēju apzināšanās kultūras identitātes attīstīšanai. Sadarbība starp dažādām sfērām, kas ir iesaistītas ainavas veidošanā, attīstībā un uzturēšanā, veido līdzīgu veselumu kā pati dievnamu ainava.

Jāattīsta arī dažādas pieejas – muzejiska saglabāšana, multifunkcionāla ainava, jauno funkciju kombinēšana ar esošajām [183]. Nedrīkst aizmirst arī par ainavas identitātes iedzīvināšanu fiziskajā plānošanā un pārvaldībā [183]. Ainavas pētīšana, esošās situācijas fiksēšana, nozīmīguma apzināšanās ir tikai pirmais solis ainavas attīstības plānošanā. Ainavas raksturošana un identitātes apzināšanās būtu jāveido ciešā sasaistē ar tās iekļaušanu reālajā reģionālās ainavas plānošanā un pārvaldībā.

Atšķirīgo ainavas elementu iznīcināšana vai homogenizācija, līdztekus personīgā aizvietošana ar triviāliem kolektīvajiem simboliem apdraud mūs no visām pusēm. Individuālā identitāte nedrīkst palikt novārtā [38]. Pēc Latgales augstienes dievnamu ainavas kā vienota veseluma definēšanas un tās attīstībā iesaistīto pušu sadarbības veidošanas ir būtiski šos principus iedzīvināt ainavu politikā. Svarīgi ir nošķirt veselumu no vienādošanas. Daudzveidība arhitektūrā, dievnamu dārzu formveides atšķirīgās pieejas ir kā atslēgelementi bagātīgajai Latgales augstienes dievnamu ainavas reģionālajai identitātei.

Jau ilgāku laiku vides attīstības svarīgs pamatprincips ir tiekšanās uz ilgtspējību. Ilgtspējība pamatā ir pretrunā ar ainavu, jo ainava nepārtraukti mainās dažādu ietekmju rezultātā. Pārmaiņas pašas par sevi ir uzskatāmas par izteiktu ainavas raksturu [3, 5]. Viens ilgtspējīgas ainavas veidošanas princips ir konkrētu ainavu tipu konservēšana, kas varētu izpausties kā to procesu uzturēšana, kas organizē šo ainavu [5]. Dievnamu ainavai ir izteikti reliģiska rakstura procesi, ko nav iespējams mākslīgi uzturēt (*elementi dievnamu dārzos ir ne tikai fulkcionāli, bet arī simboliski*). Otrs veids ir nākotnē veidot ilgtspējīgas ainavas, ievērtējot urbanizācijas un globalizācijas procesus [5]. Paredzams, ka nākotnē reliģiju ģeogrāfisko attīstību ietekmēs divi procesi – globalizācija un Eiropeizācija [69]. Globalizācijas ietekme izpaudīsies kā imigrantu reliģijas attīstība. Cilvēki pārvietojas, maina dzīvesvietu, nereti sev līdzi nesot arī savu reliģiju.

Eiropeizācija reliģijā izpaužas, kā katras valsts vēsturiski izveidojušos tendenču saglabāšanās, neraugoties uz globalizāciju. Vēsturisko attīstību turpina valsts un sakrālās varas savstarpējās mijiedarbības attīstība, līdzīgi kā transformējas dažādo reliģisko organizāciju savstarpējā mijiedarbība.

Ilgtspējīga ainava asociējas ar konkrētu ekoloģisko principu ievērošanu ainavu dizainā un ainavu arhitektūrā [173, 5]. Turpmāka attīstības plānošana ir nozīmīga ainavas ilgtspējībai. Mazām ainavas telpām, kā dievnamu ainavām, bieži vien trūkst ilgtermiņa plāna un redzējuma. Turklāt parasti šādu mazu ainavas telpu attīstība ir maz kontrolēta. Atšķirīgo elementu nenovērtēšana. Ekoloģiskā izpratne aizvien vairāk pieaug dizaina projektos, bet šo projektu integrēšana ar kultūras un estētiskajiem elementiem joprojām ir maz pētīts jautājums [39].

Esošās ainavu politikas Eiropā un Latvijā attīstības redzējums sasaistē ar dievnamu ainavām. Ārvalstu pieredze, ko iespējams izmantot, ir ņemama no visai ierobežotas ģeogrāfiskās teritorijas – Eiropas, un arī ne visas. Eiropas dievnamu ainava krasi atšķiras no citur pasaulē sastopamajām sakrālo ainavu veidošanas tradīcijām. Viens no veiksmīgākajiem ārvalstu pieredzes adaptācijs veidiem ir pārrobežu sadarbības attīstība. Ņemot vērā, ka teritorija vēsturiski veidojusies dažādu ietekmju rezultātā, lietderīgi būtu teritorijas attīstībā ņemt to vērā, tai skaitā pārrobežu ietekmi. Eiropas līmenī pašreizējā programma, kas regulē pārrobežu sadarbību, ir „Interger IV", periodam no 2007. līdz 2013. gadam. Šajā programmā iekļauta visa Latvijas teritorija. Birokrātijas un likumisko, normatīvo atšķirību dēļ starp valstīm sadarbība ne vienmēr ir auglīga un efektīva.

Ainavu politika Latvijā pašlaik attīstās saskaņā ar 2007. gadā ratificēto Eiropas ainavu konvenciju pretēji vairākām valstīm (4.5. attēls), kas Eiropas ainavu konvenciju ratificēja jau 2004. gadā, un ainavu politika ir attīstījusies jau visai tālu. Katrā valstī

Eiropas ainavu konvencijas ieviešana norisinās atšķirīgi, to pieļauj un paredz arī Eiropas Savienības sagatavotās vadlīnijas. Svarīgi pašā pamatā atcerēties, ka ainava ir kā instruments, un tā nevar tikt uztverta tikai kā saistošs likuma slogs.

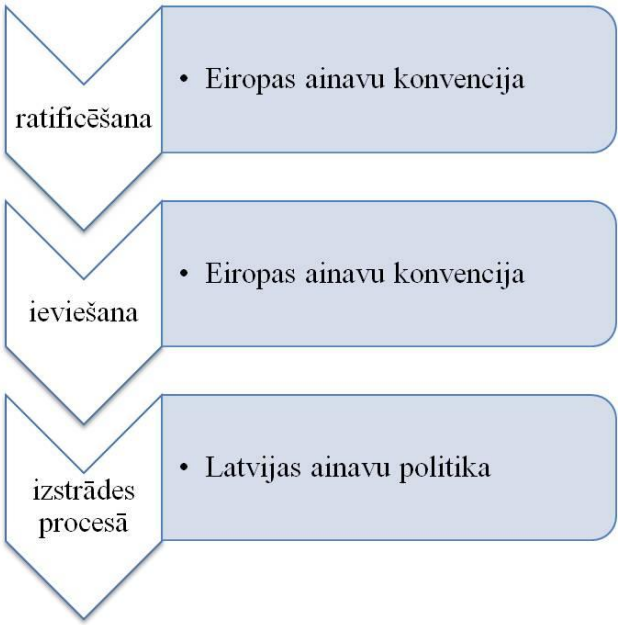

Avots: Autora veidota shēma

4.5. att. Ainavu politika Latvijā

Šī promocijas darba ietvaros veiktais pētījums – literatūras apkopojums, lauka pētījumi un eksperimentālais darbs – ir nozīmīgi ne tikai ainavu zinātnes, bet arī ainavu politikas attīstībai. Eiropas ainavu konvencijas ieviešanas vadlīniju viens no galvenajiem pamatprincipiem ir zināšanas kā ainavas politikas attīstības pamatakmens. Zināšanas šajā rakursā ir aplūkotas kā ainavu identifikācija, aprakstīšana un novērtēšana. Tās ir pirmais solis kvalitatīvas ainavu politikas izveidošanā [224]. Politika neveidojas punktveidā, tā drīzāk salīdzināma ar tīklojumu, kurā galvenie līmeņi ir nacionālais, reģionālais un lokālais. Turklāt katrā šajā līmenī ir vēl sektorālais sadalījums. Ņemot vērā, ka dievnamu ainava ir pieskaitāma pie skaidri definējamām kultūrainavām, ir nosakāma tās piesaiste konkrētām sfērām. Dievnamu ainava veido sasaisti ar kultūras, tūrisma, garīgās attīstības sfērām. Latgales augstienes dievnamu ainavas nākotnes attīstībai tāpat kā jebkurai ainavai jāveidojas sasaistē ar sabiedrības iesaistīšanu, tās viedokļa apzināšanu.

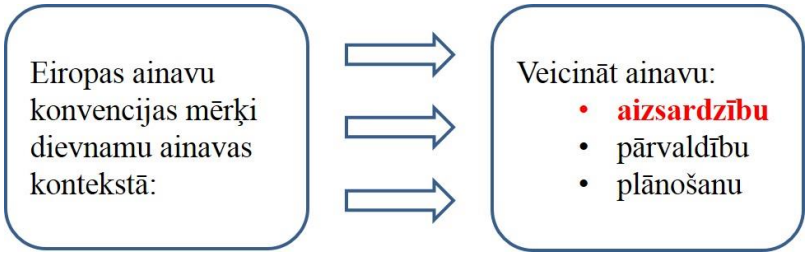

Avots: Autora veidota shēma

4.6. att. Darbā aplūkotie Eiropas ainavu konvencijas mērķi un izvirzītās prioritātes

4.3. tabula

Ainavas raksturojuma iekļaušana dažādos plānošanas līmeņos

N.p.k.	Potenciālā ainavas raksturojuma lietojuma joma	Latgales plānošanas reģiona līmenis	Nacionālais līmenis
1	Ainavu politika	Vadlīnijas ainavu rakstura noteikšanai	Stratēģiskie norādījumi ainavu rakstura noteikšanas ieviešanai
2	Ainavu pārmaiņu monitorings	Ainavu raksturu noteicošo indikatoru salīdzināšana	Stratēģiskie norādījumi raksturu noteicošo indikatoru salīdzināšanai
3	Esošā stāvokļa apraksts	Īpašo lokālo ainavu robežu noteikšana un rakstura novērtēšana	Īpašo nacionālo ainavu robežu noteikšana un rakstura novērtēšana
4	Telpiskā attīstība	Reģionālās telpiskās attīstības vadlīniju izstrādāšana īpašajām lokālajām ainavām	Īpašo nacionālo ainavu telpiskās attīstības vadlīniju izstrādāšana
5	Sabiedrības iesaistīšana	Ainavas raksturojums, kā lokālo kultūrainavu pārmaiņu raksturlielums	Ainavas raksturojums, kā kultūrainavu pārmaiņu raksturlielums
6	Ainavu vadības plāni un stratēģijas	Vadības plāni īpašo kultūrainavu teritorijām	Vadības stratēģijas īpašo kultūrainavu teritorijām

Promocijas darbā priekšplānā izvirzās atziņa, ka dievnamu ainavām būtiskākais no Eiropas ainavu konvencijas mērķiem ir ainavu aizsardzība (4.6. attēls). Ja dievnamu ainavas turpinās izzust, tad nākotnē vairs nebūs nepieciešami ar tām saistītie pārvaldību un plānošanas rīki.

Darbā veidots sadalījums, kā potenciāli izmantot ainavas raksturojumu un ainavas rakstura novērtēšanu, pamatojoties uz esošajiem plānošanas līmeņiem Latvijā, esošo ainavas politiku un tās funkcijām, kā arī starptautisko pieredzi ainavas rakstura novērtējuma izmantošanā. Plānošanas līmeņi, kuros būtu iekļaujams Latgales augstienes dievnamu ainavas raksturojums un ainavas rakstura novērtēšana, ir Latgales plānošanas reģiona un nacionālais līmenis.

Pēc 2013. gada 7. augustā Ministru kabineta (rīkojums Nr.361 (prot. Nr.41, 77.§) „Par Ainavu politikas pamatnostādnēm 2013. – 2019.gadam”) apstiprinātajām Ainavu politikas pamatnostādnēm 2013. – 2019.gadam, ir pavirzījies Eiropas ainavu konvencijas ieviešanas process Latvijā. Ainavas politiku Latgalē tuvākos gados paredzēts vadīt sasaistē ar „Latgales plānošanas reģiona ilgtspējīgas attīstības stratēģiju 2030”. Pēc „Ainavu politikas pamatnostādnēm 2013. – 2019. gadam” vēl bez nacionālā un reģionālā līmeņa ainavu pārvaldība būtu īstenojama arī vietējā līmeni. Pašlaik, lai nenoslogotu pašvaldības un apzinoties cilvēkresursu ierobežoto pieejamību un kvalifikācijas trūkumu, ainavu politika realizējama un pārvaldība īstenojama reģionālajā un nacionālajā līmenī (4.3. tabula).

„Latgales plānošanas reģiona teritorijas plānojums 2006. – 2026.gadam” ir Latgales plānošanas reģiona visaptverošākais dokuments. Tā pilnveidošana ar ainavas rakstura novērtēšanu būtiski paaugstinātu tā kvalitāti un potenciālu. Reģiona telpiskās struktūras apraksts pašlaik ietver tādu informāciju kā esošās situācijas apraksts,

komentāri, lielāko uzņēmumu saraksts, īpaši aizsargājamās dabas teritorijas, meža platību sadalījums, rajonu lauku ciemu un reģiona pilsētu raksturojums, kartes, attīstības programmas kopsavilkums, esošo vides stāvokļa apraksts, esošās teritorijas izmantošana, bezdarba apraksts, lauksaimniecības zemes, plānojuma izstrādes procesa un veselības aprūpes apraksti [97]. Ņemot vērā, ka ainava ir arī teritorijas attīstību ietekmējošs resurss, tās esošā stāvokļa apraksts, īpašo vietējo ainavu robežu kartēšana un aprakstīšana, kā arī ainavas raksturojums būtu iekļaujams šajā dokumenta sadaļā.

Latgales plānošanas reģiona teritorijas plānojuma 2006. – 2026. gadam nākamā sadaļa ir Latgales plānošanas reģiona telpiskās attīstības perspektīva, kurā būtu jāiekļauj arī ainavas rakstura perspektīvas raksturojums un attīstības vadlīnijas reģionālajā līmenī. Tas veidotu sasauci ar Latgales reģiona teritorijas plānojuma vadlīnijām.

Sabiedrības iesaistīšana ir joma, kur būtiski skaidrot notiekošos procesus saprotamā, maksimāli skaidrā veidā. Sabiedrība ir ne tikai jāinformē par esošo situāciju un iespējamiem attīstības virzieniem, bet svarīgi arī ieklausīties tās viedoklī. Ainavas raksturojums var kalpot kā palīglīdzeklis kultūrainavā noritošo procesu skaidrojumam.

Latgales plānošanas reģiona teritorijas plānojums, kura telpiskās attīstības perspektīvā ir uzvērts, ka Latgalei jāsaglabā sava identitāte, jāizkopj daudzveidīgais kultūras mantojums [97], parādās kultūras vides daudzveidības apzināšanās. Par ainavu līdz šim šie minējumi par daudzveidību tomēr uzskatāmi par intuitīviem, neapzinoties pilnībā ainavas daudzveidību. Ainavas raksturojums un atsevišķo fenotipu izdalīšana definē dievnamu ainavu daudzveidību, un līdzīgā veidā šo fenotipu izdalīšana būtu izmantojama Latgales ainavas pētīšanai plašā skatījumā, kā arī Latvijas ainavas raksturošanai.

Kā pozitīva tendence vērtējama ainavisko ceļu izdalīšana un vadlīniju veidošana to attīstībai gan Latgales reģionālajā līmenī, gan Rēzeknes novada teritorijas plānojumā – vietējā līmenī. Ainavas kā vērtības un kā resursa iespējas vēl nav pilnībā aptvertas un būtu paplašināms telpiskās attīstības dokumentos ietverto un izvērtēto kultūrainavu spektrs. Ainavas identitātes un daudzveidības saglabāšana nav iespējama telpiskajā plānošanā, ietverot atsevišķus ainavas elementus.

Dievnami līdz ar dievnamu dārziem, kā noskaidrots promocijas darba pētījuma ietvaros, uzskatāmi par kompleksu elementu. Līdz ar to dievnams un dievnama dārzs kā vienots elements iedalāms sociālā infrastruktūrā un pēc Teritorijas attīstības plānošanas likuma ir daļa no publiskās infrastruktūras [234]. Publiskā infrastruktūra un tās attīstība pēc „Teritorijas attīstības plānošanas likuma" ir jānosaka vietējās pašvaldības teritorijas plānojumos. Ņemot vērā vietējās pašvaldības kompetenci, kas ir noteikta iepriekš minētā likuma ietvaros, tieši pašvaldības līmenī būtu jārisina īpašu ainavu robežu definēšana, īpašu ainavu noteikšana un raksturošana. Vietējās pašvaldības ir tās, kuru kompetenču ietvaros ir sniegt priekšlikumus nacionālā un reģionālā līmeņa attīstības plānošanas dokumentu izstrādei.

Dievnamu ainavu nākotnes redzējums ir neskaidrs un to nozīmīgums apdraudēts, lai gan arhitektūras pieminekļi ir tie, kuros visspilgtāk atspoguļojas vēsturiskās kultūras paradigmas [153]. Rietumu kultūrai gan diemžēl nekad nav piemitusi tāda tolerance pret šo paradigmu atspulgiem kā Austrumu kultūrai. Tā, piemēram, Japānā atrodami sakrālās arhitektūras pieminekļi, kas ir saglabājušies nepārveidoti no 7. gs. [153]. Rietumu kultūras neiecietība ir kā pamats apsvērumam, ka pašlaik pamestās sakrālās ainavas un arhitektūras pieminekļi tā arī varētu izzust vai tikt krasi pārveidoti. Šajā kontekstā promocijas darbā apkopotā informācija par dievnamu ainavām un dievnamu dārzu inventarizācijas rezultāti nākotnē varētu kalpot kā aizejošās daudzveidības apliecinājums.

Stefensones (*Stephenson*) definētā kultūras vērtību modeļa trīs sastāvdaļas mūsdienās piedzīvo izmaiņas jeb transformāciju – attiecības dievnamu ainavu nozīmes kontekstā mazinās, formas ainavu pamestības dēļ mainās vai arī izzūd, prakse cilvēku aktivitāšu kontekstā arī mazinās. Līdz ar to kopējais kultūras vērtību modelis krasi mainās. Ārējās vērtības, izteiksme un nozīmīgums ir cieši saistīts ar sabiedrību un tās procesiem, aktivitātēm.

Par dievnamu ainavas stabilāko un nemainīgāko elementu uzskatāma tās dominante – dievnams. Savukārt tā aptverošais dārzs uzskatāms par trauslu ietvaru, kas ar savu veidolu atspoguļo mūsdienu arhitektoniskās formveides valodas ģenēzes procesus un veido kultūras vērtību pārnesi no individuālā uz sabiedrisko.

Dievnamu ainavu robežas promocijas darbā definētas kā atsevišķo dievnamu ainavu robežu apkopojums. Savukārt dievnamu dārzu robežas noteiktas kā skaidri definētas, ietverot vērtējumā ainavas kontekstu, vēsturisko ģenēzi un sociālo vietas nozīmes griezumu. Dievnamu ainavu vērtēšanā būtiska ir ne tikai tās robežu noteikšana un nozīmīgo elementu definēšana, bet arī dievnamu ainavas nozīmīguma līmenis.

Mūsdienās pasaulē dievnamu ainavu nozīmīguma līmenis sarūk. Kā viens no iemesliem ir minama reliģiskā indiference [180] jeb atsvešināšanās no rituālu nozīmīguma kultūras vērtību modelī. Reliģiskā indiference attīstās, jo kristīgo vērtību sistēma nereti sabiedrībā kļūst formāla, līdz ar to novērojama reliģiskā vienaldzība. Šī globalizācijas procesu ietekmē noritošā formālā procesu uztvere transformējas dievnamu ainavas formveides valodas daudzveidības izsīkšanā.

Dievnamu ainavu nozīmīguma līmenis uzskatāms par mainīgu un bez skaidra definējuma. Formāli dievnamu ainavas ir svarīgs vēstures un kultūras tradīciju atspulgs. Reālajā dzīvē nerealizējoties konkrētai dievnamu ainavu pārvaldībai, šo publisko ainavu attīstība noris pašplūsmā.

Dievnamu ainava ir unikāla ainava, arī dievnamu dārzi ir krasi atšķirīgi no citiem dārziem, tai skaitā vēsturiskajiem dārziem. Ņemot vērā ainavu un tās sastāvdaļas, dievnama dārza unikalitāti un trauslumu laikā, kad mainās tradīcijas un teritorijām draud pamestība, īpaši svarīgi ir izmantot pareizas attīstības plānošanas pieejas.

Pašlaik izstrādāto Latgales plānošanas reģiona ilgtermiņa un vidēja termiņa attīstības plānošanas dokumentos ir ņemti vērā vairāki starptautiski attīstības plānošanas dokumenti. Kā galvenais minams Eiropas Teritoriālās attīstības perspektīva [209], kā arī plānošanas dokumentos ņemti vērā nacionālie plānošanas dokumenti un līdzšinējie Latgales plānošanas reģiona attīstības plānošanas dokumenti. Kā viena no nozīmīgākajām LIAS 2030 (Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam) [218], kura „Latgales programmā 2017" minēta kā nozīmīga Latgales plānošanas reģionam, ir telpiskās attīstības perspektīva [97]. Telpiskās attīstības perspektīvas galvenie virzieni ir sasniedzamības uzlabošana, apdzīvojums un nacionālo interešu telpas. Kultūrvēsturisko un ainavu teritoriju areāli ietilpst nacionālo interešu telpās.

Ainavu aizsardzības attīstība dievnamu ainavu saglabāšanas problemātikas kontekstā. Likumā „Par kultūras pieminekļu aizsardzību" jēdziens „ainava" nav iekļauts, kā arī trūkst tādu komplekso kultūras pieminekļu definēšana kā ēkas un tās ainavas, kā vienota elementa definēšana. Likumā „Par kultūras pieminekļu aizsardzību" noteiktās aizsardzības zonas lauku apdzīvotās vietās 500 m un pilsētās 100 m attālumā uzskatāmas par pagaidu risinājumu ar mērķi censties saglabāt ainavas vērtības. Tas ir nepietiekami, jo nereti tieši šī ainava, kas izmēros pārsniedz aizsardzības zonu, būtu tā, kas ir saglabājama. Tieši tāpat, kā ir gadījumi, kad teritorija, kura ir saglabājusi ainavas vērtības, ir mazāka nekā likumā noteiktā, jo kādā laika periodā, izvietojot rūpniecības vai dzīvojamo apbūvi, ainava jau ir pārveidota. Lai veicinātu ne tikai kultūrvēsturisko vērtību saglabāšanu, bet arī reģiona izaugsmi un attīstību, jārod risinājums aktīvāk

veidot individuālās aizsardzības zonas. Tās jāveido, apzinoties, ka dažviet šie attālumi, kuros jebkura saimnieciskā darbība veicama ar kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas atļauju, varētu tikt arī samazināta, ne tikai paplašināta.

Aizsardzībā svarīgi iesaistīt arī draudzes locekļus. Anglijā, piemēram, ir izveidotas vadlīnijas draudzēm dievnamu dārzu uzturēšanai [227]. Šeit gan galvenie jautājumi risināti saistībā ar apbedījumiem, jo tā ir Anglijas dievnamu dārzu galvenā funkcija. Latvijā šādu vadlīniju izstrāde būtu veidojama kompleksāka un visaptverošāka daudzo un dažādo funkciju dēļ, kuras pilda dievnamu dārzi Latvijā – saimniecības (malkas šķūņi, akas, tualetes), estētiskie (buferstādījumi, priekšdārzs, dekoratīvie elementi), sociālie, reliģiskie (krucifiksi, meditāciju zonas) un apbedījumi nereti ir daļa no dievnama dārza.

Lai plānotu teritoriju ap dievnamiem attīstību, būtu nepieciešams skaidri definēt atbildības sadalījumu gan administratīvā, gan funkcionālā līmenī. Jebkurš elements ir ne tikai pārdomāti jāizvieto dievnama dārza teritorijā, bet svarīgi ir arī izvēlēties kvalitatīvu un efektīvu veidu tā uzturēšanai. Piemēram, kokaugu kvalitatīva uzturēšana atrisinātu problēmas ar tālejošām sekām, jo kokaugu uzturēšanai netiek pievērsta pietiekama vērība. Kokaugu kvalitatīva kopšana tiešā veidā ietekmē dievnamu ainavu dominanti – dievnamu.

Atzīstams veids kvalitatīvai dievnamu dārzu attīstībai būtu draudzes locekļu informēšana un izglītošana. Draudze bieži vien aktīvi vēlas veidot elementus dievnamu dārzos, ne vienmēr pilnībā apzinoties, ka tiem ir nepieciešama arī tālāka uzturēšana, kas tieši tāpat kā elementu izveide un izvietošana ir saistīta ar darbu, laiku un līdzekļiem. Dievnama ainava un tās elements dievnama dārzs nosaka cilvēku dzīves kvalitāti, ainavas aizsardzība un attīstība ir tiešā sasaistē ar sabiedrību, kura par to ir atbildīga [198]. Aizsardzības un attīstības kvalitāti ietekmē cilvēku izglītības līmenis un sociālā aktivitāte.

Lai novērtētu ainavu politiku un plānošanu, praksē tiek izmantoti ainavu indikatori [127]. Šajā gadījumā pētījumā izvirzītie ainavu indikatori – dievnamu ainavu elementi – ir izmantojami ainavu novērtēšanā, kas saistīta ar saglabāšanu un aizsardzību. Dievnamu ainavas raksturošanai izvirzītie ainavu indikatori izmantojami kā rīks ainavu politikas un plānošanas attīstībā, galvenokārt lokālā un reģionālā līmenī.

Vērtējot indikatoru sniegtās informācijas precizitāti, jāatzīmē, ka indikatori promocijas darba pētījumā precīzi raksturo dievnamu ainavas dažādību. Turpretī saglabāšanas un aizsardzības vajadzībām būtu nepieciešams katru elementu izvērtēt jau detalizētāk, piesaistot citu profesiju pārstāvjus. Piemēram, baznīcas nožogojums – materiāls, mijiedarbība ar dievnama arhitektūru būtu vērtējams sadarbībā ar vēsturniekiem, arhitektiem, novada vēstures speciālistiem. Atsevišķi būtu vērtējams dievnama dārzu arhitektoniskās telpas veselums.

Mūsdienās ne vienmēr dievnamu dārzu telpa tiek veidota, apzinoties katra atsevišķā elementa nozīmīgumu. Soliņš, apgaismojuma ķermenis, koks, sētas stabs – šo elementu ieviešana, atjaunošana, restaurēšana, revitalizācija vai likvidēšana ne vienmēr veicina harmoniskas arhitektoniskās telpas attīstību. Latgales augstienes dievnamu ainavās ir atrodamas gan pārdomāti un harmoniski veidotas dārzu telpas (4.7. a) un 4.7. b) attēli), gan arī dārzu telpas ar neiederīgiem un haotiskiem elementiem (4.7. c) un 4.7. d) attēli).

Ainavu indikatori ir pirmais solis, lai nākotnē radītu ainavas monitoringa sistēmu jau konkrētam mērķim. Mūsdienās ir attīstījušās dažādas monitoringa sistēmas ainavas vizuālo izmaiņu un ekoloģisko procesu fiksēšanai un novērtēšanai. Līdzīgu sistēmu nākotnē, balstot uz šādām indikatoru sistēmām, varētu izveidot kultūrvēsturisko procesu fiksēšanai un novērtēšanai dievnamu kultūrainavās.

a)

b)

c)

d)

Avots: Autora fotoattēli

4.7. att. a) Rečeņu dievnama atjaunotie vārti; b) Nīdermuižas dievnama atjaunotie vārti; c) Aščuku dievnams un tā ieejas vārti; d) Ismeru dievnams un tā ieejas vārti

Lai arī mūsdienās ir vairākas jomas – lauksaimniecības politikas vērtēšana, teritoriālā politika, urbānās vides stāvokļa vērtēšana – kur ainavu indikatori jau tiek aktīvi izmantoti, tad nākotnē ainavu indikatoru izmantošanai ir paredzama paplašināšanās, nostiprinoties to izmantošanai praksē ainavu arhitektu un teritoriālo plānotāju, kā arī citu speciālistu vidū.

Piemēram, Bukarestes pilsētas bagātīgais kultūras mantojums sastopas ar kompleksas pieejas trūkumu. Saglabāšanas un aizsardzības likumdošana darbojas punktveidīgi attiecībā uz atsevišķām ēkām un vietām uz tām piekļautajām teritorijām. Nav likumdošanas, kas ietvertu arī citus ainavas elementus [165].

Likumā noteiktā kultūras pieminekļu aizsardzības zona (100, 500 m) nereti ir par mazu. Aizsargjoslu noteikšanas metodika, ir jau kādu laiku apspriests jautājums Latvijā. Arhitektūras monumenta vērtība nevar tikt skatīta atrauti no ainavas telpas [198]. Ainavas aizsardzība – politika un plāni – ietilpst kultūras mantojuma saglabāšanas sistēmā. Tajā ir iesaistītas vairākas organizācijas: UNESCO Pasaules Mantojuma centrs (*UNESCO World Heritage Center*), Eiropas Savienība (*Counsil of*

Europe), Starptautiskā Monumentu un vietu savienība (*International Council of Monuments and Sites*), Starptautiskā Ainavu Arhitektu federācija (*International Federation of Landscape Architects*). Pēc UNESCO 1996. gada ziņojuma [226] dievnamu ainavas ietilpst asociatīvajās kultūras ainavās.

Ainavas veselums. Svarīga ainavas vērtība ir ainavas veselums, kuru nosaka novietojums, dizains, apkārtne, materiāli, meistarība, sajūta, asociācijas [213]. Ainavas veseluma noteikšanā un saglabāšanā ir svarīgs izteikts ainavas raksturs, tā izteiksme un apjoms. Jāņem vērā arī pārmaiņas, kādas ir bijušas no ainavas izveidošanās brīža, un kas ir tas kodols, kas nosaka nesadalāmību.

Latgales augstienes dievnamu ainava ir viens veselums, kuru veido dažādo konfesiju dievnamu ainavas. Latgales augstienes dievnamu ainavas nesadalāmību nosaka vēsturiskā ģenēze, kas veidojusies atšķirīgi no pārējās Latvijas. Ainavas veselumu definē arī ģeogrāfiski vienotā ainavas telpa. Dievnamu ainavas veselums, kas ietver dažādos dievnamus, dievnamu dārzus, ainavas un to elementus ir liekams par pamatu vienotai reģionālajai attīstībai un identitātes saglabāšanai.

Ainavas rakstura nozīmīgums. Kā ir noteikts Eiropas ainavu konvencijā [212], raksturīgie ainavu elementi ir svarīgi ainavu aizsardzībai. Šajā pētījumā, ņemot vērā ainavas divdaļīgumu, raksturīgie ainavu elementi ir noteikti divos līmeņos – dievnamu dārza un ainavas (4.8. attēls). Dievnamu ainavu raksturīgie ainavu elementi ir noteikti ar salasāmības metodi. Pašu dievnamu kā raksturīgā ainavas elementa raksturojums ir veikts, izmantojot saskatāmības un ainavas uztveres pētījumus. Savukārt jau daudz detalizētāk ir aplūkoti dievnamu dārzu tipiskie ainavu elementi. Pētījumā ietvertie dažādie mērogi atspoguļo nepieciešamību arī dievnamu ainavu aizsardzību veidot vairākos līmeņos.

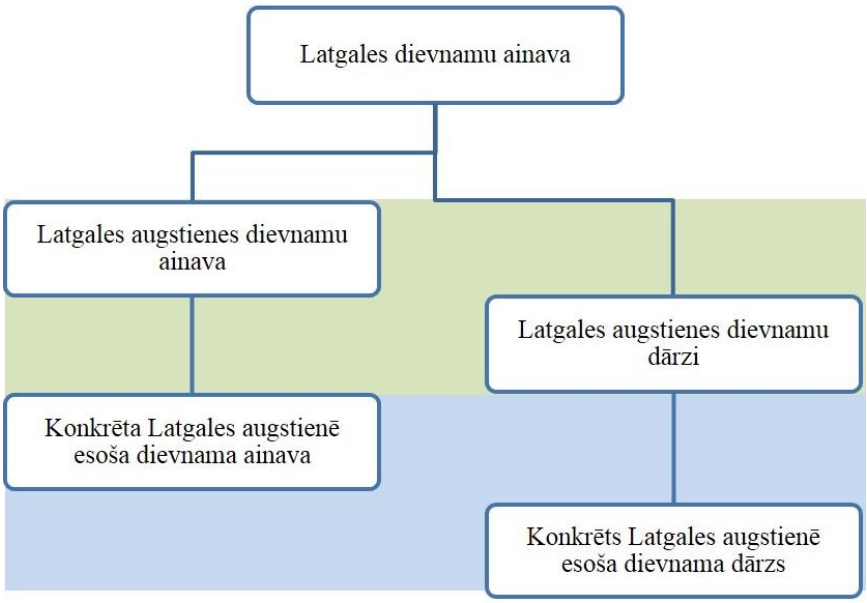

Avots: Autora veidota shēma

4.8. att. Promocijas darba pētījuma divdaļīgums un tā hierarhija

Plašākais aizsardzības līmenis ir dievnamu ainavas – to dažādība, ko ainavu vērotāji uztver kā Latgales ainavas vērtību. Ainavas saskatāmības vērtējums un salasāmības modeļi atklāj katras dievnamu ainavas savdabību. Nonivelējot aizsargjoslu teritorijas uz 500 m rādiusiem tiek nonivelēta šo ainavu savdabība.

Nākamais līmenis ir dievnamu dārzs, ko arī likumdošanā vajadzētu uzskatīt par kompleksu un vienotu pašas dievnamu ēkas sastāvdaļu, līdzīgi kā vizuālajā uztverē.

Globalizācijas ietekmē dievnamu dārzi tiek novienādoti, zaudējot savu lokālo savdabību un vietējās atšķirības. Reģionālā mērogā tās veido vietējie amatnieki, flora un katrai vietai piemītošā mistiskā simboliskā nozīme.

Ne velti ainavas rakstura novērtējums ir kļuvis par ainavas politikas rīku citās valstīs [232]. Ainavas raksturojums ir pirmais solis ainavas rakstura novērtējuma veidošanā, kas ir izmantojams liela mēroga teritorijām, kurās dievnamu ainava ir viena no mozaīkas sastāvdaļām. Dievnamu ainava šajā Latgales ainavas mozaīkā būtu salīdzināma ar vienu krāsu, kas izmantota lielā toņu dažādībā. Toņi nav labi vai slikti, tie ir atšķirīgi viens no otra. Latgales ainavas mozaīka noteikti nebūtu tāda, kāda tā ir bez dievnamu ainavu krāsas.

Ainavas raksturojums sniedz priekšstatu par Latgales augstienes dievnamu ainavu dažādību un tās sniegto ieguldījumu ainavas identitātē. Ainavas raksturs, laikam ejot, neizbēgami mainās, svarīgāk būtu saglabāt rakstura esamību.

Jāatzīmē, ka identitāti veido ne tikai fiziskās komponentes, bet arī aktivitātes, simboli un nozīme. Lai arī ar reliģiju saistītie simboli un to nozīme ir visai pastāvīgi, aktivitātes, mainoties paaudzēm, attīstās atšķirīgi. Šeit sava ietekme ir arī globalizācijai, migrācijai un mūsdienu dzīves ritmam. Esošās dievnamu ainavas rakstura savdabības iesaldēšana nedrīkst būt pašmērķis. Savdabības saglabāšana ir iespējama, to attīstot un integrējot mūsdienu apstākļos. Pieņemt pamatotus un atbildīgus lēmumus, saistītus ar nākotnes ainavu ilgtspējīgu plānošanu un apsaimniekošanu, ir iespējams, pievēršot uzmanību esošās ainavas raksturam.

Dievnama ainavas pieejamība. Ainavas vērtību apzināšanās un popularizēšana ir reģiona iespēja attīstīties – līdzās pastāvot tūrismam, tradicionālajai kultūras mantojuma saglabāšanai, spējai izmantot vides sniegtās vērtības atpūtai, kultūrai un izglītībai [154]. Latgales reģiona apdzīvoto vietu tīklu veido pilsētas, lielie ciemi, mazie ciemi un lauku viensētas. Mūsdienās esošais apdzīvoto vietu pamattīkls, ko veido pilsētas, aizsācis veidoties jau agrīnos viduslaikos. Tālāko attīstību būtiski ir ietekmējis Latvijas attīstības posms PSRS sastāvā. Apdzīvoto vietu tīkls Latgalē bez būtiskām izmaiņām ir saglabājies kopš 90–to gadu sākuma. Raksturīgi, ka Latgalē ir daudz mazo ciematu un viensētu grupu. Tās ir mazas, trauslas apdzīvojuma struktūras līdz ar dievnamu trauslajām ainavām, tās ir Latgales reģiona ainavas telpas un tajā esošo ainavas elementu pieejamības raksturojošas iezīmes. Turklāt, ņemot vērā nenovēršamo urbanizāciju un centralizēšanos, dievnami tāpat kā mazās apdzīvojuma struktūras ir apdraudēta ainavas daļa.

Mazie ciemi ir būtiska apdzīvojuma struktūras sastāvdaļa. Tie Latgales plānošanas reģionā ir vairāk nekā 3,5 tūkstoši, tajos dzīvo 45 % lauku iedzīvotāju. Pēdējos piecdesmit gados Latgales ainava ievērojami mainījusies dažādo apstākļu – dabas, cilvēku darbības, politisko, sociālo, ekonomisko – ietekmē. Iedzīvotāju skaita samazināšanās Latgalē ir bijusi ļoti strauja. Periodā no 2005.–2010. gadam iedzīvotāju skaits sarucis par 6,4 %, tas ir par aptuveni 24 tūkstošiem [97], iedzīvotāju skaita samazināšanās joprojām turpinās. Tā ietekmē ne tikai dievnamu ainavu, bet arī kultūrainavu un mazinās izmantošanas intensitāte. Tās saglabāšana ir ciešā sasaistē ar to pieejamību, uzturēšanu un attīstīšanu. Ja neviens dievnama tuvumā nedzīvo, ainava kļūst pamesta un pieejamībai jāpievērš vēl lielāka uzmanība.

„Latgales programmā 2017” [97] tiek uzsvērts, ka dažādo konfesiju dievnami ieņem galveno vietu Latgales arhitektūras mantojumā. Latgalē, tai skaitā arī Latgales augstienē, ir daudzveidīga kultūrvide. Dažādo arhitektūras pieminekļu, arī dievnamu izvietojums Latgales augstienē ir vienmērīgs. Iedzīvotāju skaita samazināšanās nākotnē varētu visai spēcīgi ietekmēt šo vienmērīgo struktūru, sadrumstalojot to un centralizējot. Lai saglabātu kultūrvides daudzveidību un tās vienmērību visā reģionā, dievnamu

pieejamības jautājums jārisina kompleksi. Pieejamībai nepieciešams vispārīgs redzējums reģionālā līmenī, veidojot sasaisti ar nacionālas nozīmes sakrālajiem arhitektūras objektiem.

Ainavas pārvaldībai jābūt spējīgai aptvert tās resursus, regulēt kā indivīdu, tā arī sabiedrības kopējo darbību. Svarīgi ir arī veidot labvēlīgu vidi uzņēmējiem, kā arī pēc iespējas nodrošināt ainavas ilgtspējīgu attīstību [150].

Ekspertu viedokļa un publiskā viedokļa savienošana ir svarīga ainavas pārvaldības lēmumu pieņemšanā. Katrā vietā turklāt ir svarīgi veikt vietējo iedzīvotāju aptaujas, jo katrā vietā atšķiras iedzīvotāju uztveres īpatnības. Ainavas vērtēšana ir balstīta ne tikai uz izglītības līmeni un sociālo stāvokli, bet arī dzīves vieta un tās attīstības vēsture ir nozīmīgi ietekmējošie faktori [116].

Dievnamu ainavas attīstībā jāņem vērā visi ainavas attīstības potenciāla aspekti. Vērtīgs resurss ir ne tikai daba, tāds ir arī kultūrvide [13]. Tāpat ir svarīgs ne tikai vietējo iedzīvotāju vai ekspertu viedoklis, bet arī tūristu un citu teritorijas viesu domas, lai dievnamu teritorija tiktu pienācīgi attīstīta un uzturēta.

Ainava ir grūti vadāma un plānojama tās holistiskās dabas dēļ. Tā nav viendabīga un tai nav striktu robežu, turklāt tā var piederēt dažādiem īpašniekiem. Sasaiste un pieejamība ir nepieciešami lielumi, lai spētu nodrošināt teritorijas veiksmīgu attīstību [2].

4.4. tabula

Dažādo konfesiju dievnamu Latgales augstienē novietojums attiecībā pret apdzīvojuma struktūru

Nr.p.k.	Dievnama dārzs pēc konfesionālās piederības un novietojuma pilsētvidē vai lauku ainavā	Novietojums pret apdzīvojuma struktūru
1	Luterāņu dievnamu dārzi pilsētvidē	Lielākajās pilsētās
2	Pareizticīgo dievnamu dārzi lauku ainavā	7 km no tuvākās apdzīvotās vietas
3	Pareizticīgo dievnamu dārzi pilsētvidē	Lielāko apdzīvoto vietu centrā
4	Vecticībnieku dievnamu dārzi lauku ainavā	2 līdz 6 km no tuvākās apdzīvotās vietas
5	Vecticībnieku dievnamu dārzi pilsētvidē	Dažāda veida apdzīvoto vietu centros
6	Katoļu dievnamu dārzi lauku ainavā	2 līdz 5 km no tuvākās apdzīvotās vietas
8	Katoļu dievnamu dārzi pilsētvidē	Dažāda līmeņa apdzīvoto vietu centros
9	Ebreju dievnami pilsētvidē	Lielākajās pilsētās

Apkopojot informāciju par mūsdienu dievnamu sasaisti ar esošo apdzīvojuma struktūru, redzams tā vienmērīgums starp dažādo konfesiju dievnamiem. Pilsētvidē dievnami vairumā gadījumu ir skaidri nolasāmi kā dominante un vietējais fokusa punkts. Savukārt lauku ainavā dievnami var atrasties līdz pat 7 km atstatumā no tuvākās dzīvojamās struktūras. Atstatus esošie dievnami parastam ainavas vērotājam var būt slēpti, un tieši šādiem arhitektūras objektiem un to aptverošajām teritorijām nepieciešams attīstīt labu pieejamību.

Parasti dievnams ir ne vairāk kā divu stundu gājiena attālumā no tuvākās mājsaimniecības. Īpaši ņemot vērā pēdējo gadu migrācijas tendences, dievnamu apkārtne lauku ainavās paliek aizvien mazāk apdzīvota. Latgales augstienes dievnamu ainavas attālums līdz tuvākajam apdzīvotās vietas centram lauku apvidū ir 2 līdz 7 kilometri, bet draudze parasti aptver vēl lielāku teritoriju.

Sakrālais tūrisms. Latvijā teritorijas plānošanas dokumentos pēdējā desmitgadē ainava ir kļuvusi par nozīmīgu sastāvdaļu. Taču ainavas zinātnieku veiktie pētījumi un pieredze vēl uzskatāma par nepietiekamu, lai pilnībā spētu izmantot ainavas sniegto teritorijas attīstības potenciālu [111]. Kad vietas nozīme ir apzināta un definēta un dievnamu ainava kā resurss ir iekļauta reģionālajā attīstībā, saskaramies ar nākamo izaicinājumu – sabalansētu resursu izmantošanu. Padarot dievnamus, to dārzus un ainavas pieejamus, attīstot, piemēram, sakrālo tūrismu, nedrīkstam aizmirst piesaistes veidošanas virsuzdevumu – informēšanu par nozīmīgajām dievnamu ainavām un tās elementiem, saglabājot un attīstot Latgales augstienes dievnamu ainavas daudzveidību un unikalitāti.

Tūrisms, kas saistīts ar kultūras mantojumu, uzskatāms par sociālu fenomenu [136]. Lai gan pastāv uzskats, ka pietiek ar izjušanu [178], tomēr ir svarīgi arī aplūkot un iedziļināties šajās teritorijās un objektos [136]. Kultūras mantojuma tūrisma industrijas pētījumi attīstījušies dažādos virzienos, kas ir saistīti ar būvelementiem, kultūras un dabas elementiem [136]. Daļa no šī sociālā fenomena ir sakrālais tūrisms.

Līdz ar urbanizāciju sākas lauku ainavas piemērošana atpūtas vajadzībām apdzīvoto vietu tuvumā, viegli sasniedzamā attālumā. Šī tendence nav tik pamanāma kā pati urbanizācija [2, 72]. Iedzīvotāju migrācija uz lielākiem apdzīvotajiem centriem, no vienas puses, veido lauku ainavas tukšākas un pamestākas. No otras puses, daudz aktīvāk šīs teritorijas tiek izmantotas atpūtai. Dievnams kā arhitektoniskā dominante lauku ainavā no ikdienas ainavas sastāvdaļas transformējas par atpūtas, brīvā laika intereses objektu. Ikdienā uzturētais dievnama dārzs tagad veidojas par kultūras objektu papildinošu elementu, notiek tā funkcionalitātes maiņu.

Ekonomikas attīstībai ir svarīgi, kā ainava tiek uztverta. Estētiskā kvalitāte var ietekmēt tūristu gūtos iespaidus un ekskursiju pieredzi [185]. Nereti Eiropas dabas un kultūras mantojuma veidotā daudzveidīgā ainava tiek uztverta kā svarīga ekonomiska vērtība, kas sniedz atpūtas un tūrisma iespējas, kā arī pievilcīgu vidi dzīvošanai un biznesam [114].

Tiek uzskatīts, ka senajiem svētceļojumu ceļiem ir cieša sasaiste ar tūrismu mūsdienās [157]. Svētceļnieks un tūrists ir jēdzieni, kas attīstījušies jau ļoti sen. Tiek uzskatīts, ka mūsdienās to nozīme tuvinās [184]. Ģeogrāfe Noga Collinsa –Kreinere (*Noga Collins–Kreiner*) savos pētījumos atklāj, ka svētceļnieku un tūristu mūsdienu jēdzieni vēl joprojām saglabā vēsturiski veidotās atšķirības, un to, ka antropoloģijas profesores Valēnes Smitas (*Valene Smith*) apgalvojumi par šo jēdzienu pārklāšanos attiecināmi uz ceļotājiem, kas apmeklē citu reliģiju svētvietas [31].

Reliģija ir ne tikai daudzu cilvēku centrālā dzīves piesaiste, bet arī iedzīvotāju migrāciju un tūrismu ietekmējoša. Reliģija uzskatāma par motivāciju ne tikai savas valsts apceļošanai, bet arī, lai dotos starptautiskos ceļojumos [25, 144, 110, 171]. Sakrālā tūrisma pārvaldībā jāņem vērā, ka ne visi tūristi izprot sakrālo vietu būtību, un līdz ar to var neatbilstoši uzvesties. Sakrālā tūrisma piesaiste dievnamam un dievnama dārzam kā vienotam ainavas objektam rada nepieciešamību pārskatīt elementu funkcionalitāti, novērtējot simbolisma saglabāšanas nozīmīgumu.

Pēc vēstures un antropoloģijas profesoru Marijas Lī Nolanas (*Mary Lee Nolan*) un Sida Nolana (*Sid Nolan*) veiktajiem pētījumiem pastāv sakrālo vietu iedalījums trīs grupās: svētceļnieku svētnīcas, reliģisko tūristu piesaistes objekti un reliģisko svētku

norises vietas [119]. Eiropā pārsvarā sakrālās vietas skaidri pieder kādai no šīm grupām [171]. Latvijā savukārt ir izteikta objekta atbilstība visām trīs kategorijām. Latvijā līdzīgi kā visā Eiropā sakrālās vietas pieder kādai no Nolanu (*Nolans*) izvirzītajām sakrālo vietu grupām. Eiropas nozīmes svētceļnieku centrs Latvijā ir Aglonas bazilika, kas ietilpst visās trīs definētajās grupās.

Objektu pieejamība un sasniedzamība ir nozīmīga [179, 228, 4, 5]. Objektu sliktā pieejamība un sasniedzamība konstatēta arī promocijas darba ietvaros veiktajās ekspedīcijās. Objektus atrodot kartē un precīzāk aplūkojot to apkārtni satelīta uzņēmumos, tik un tā ne vienmēr šie objekti ir atrodami dabā.

Dievnama ēkas atjaunošana plašākā sasaistē. Rēzeknes Zaļā sinagoga ir labs piemērs, kā mūsdienās, atjaunojot ēku, veidot plašāku sasaisti, tādējādi iesaistot sabiedrību un padarot šī procesa rezultātus ilgtspējīgus. Rēzeknes sinagogas atjaunošanas darbus nolemts uzsākt ne tik daudz, lai atjaunotu pašu ēku, kas ir senākā koka sinagoga Baltijā, bet līdz ar atjaunošanu veicināt vispārējo izpratni par koka arhitektūras kā Ziemeļeiropas unikālā kultūras mantojuma nozīmīgumu. Rēzeknes sinagoga līdz ar trijiem citiem promocijas darba pētījuma objektiem (Šķaunes, Lauderu un Pasienes dievnamiem) ir iekļauta 100 apdraudētāko Latvijas kultūras pieminekļu sarakstā. Dievnamu ainavas elementi un struktūra gan pilsētu, gan lauku ainavā ir saikne ar pagātni, kas veido garīgo vērtību pārnešanu no paaudzes paaudzē. Līdzīgi pārnesi veido vecpilsētas vai muižu veidotā ainava ar savu apbūves struktūru, tās dimensijām un ēku arhitektoniski mākslinieciskajām vērtībām [198].

Ainavas raksturošana ir vērtējums, pēc kura tiek veikti ainavas stāvokļa uzlabošanas ieteikumi, rezultātu iekļaušana likumdošanā, ainavas stratēģijas un vadlīniju izstrāde (izveidošana), attīstības priekšlikumi.

Latgales augstienes dievnamu ainavām izvirzītie indikatori promocijas darbā ir strukturāli vērsti uz ainavas rakstura un stāvokļa sasaisti. Savukārt tālākie attīstības priekšlikumi ir kā atbilde, darbība, kas balstīta uz aplūkotajām ietekmēm.

Vietējos teritorijas plānojumos un attīstības programmās svarīgi vērst uzmanību uz reģionālajām kultūras vērtībām un to saglabāšanu. Atjaunotajā Latvijas Republikā pēc PSRS okupācijas kultūras mantojuma saglabāšana saskārās ar plašām problēmām, ņemot vērā jomas nefunkcionēšanu okupācijas gados [11]. Tā kā jauni dievnami kopš 1990. gada tiek celti ļoti maz, Latgalē, piemēram, četri, vēl joprojām ir saglabājusies aktuāla sintēzes veidošana starp kultūrvēsturisko vērtību saglabāšanu un jaunajām funkcionālajām nepieciešamībām. Turklāt tas ir aktuāli ne tikai iekštelpām vai dievnamiem, bet arī dievnamam pieguļošajai ārtelpai un ainavai lielākā mērogā.

Reģionālo kultūras vērtību, tai skaitā dievnamu ainavu daudzveidības saglabāšana ir nozīmīga Latgales reģionam, kur kultūras mantojums ir viens no galvenajiem tūristu piesaistes objektiem. Nedrīkst aizmirst, ka svarīga ir ne tikai pati dievnama ēka, bet arī teritorija ap to un tajā esošie ainavas elementi. Svarīgi plānošanā un attīstības veidošanā paredzēt ne tikai ainavas vizuālo aspektu aizsardzību vai attīstību [221]. Dievnamu ainava nesastāv tikai no vizuālajiem aspektiem.

Lai plānošana un teritorijas pārvaldība būtu pilnīgi, jāveido sasaiste starp estētiku un ekoloģiju [55]. Ņemot vērā, ka salasāmība ir vienīgā, kura to neveido, šī līdz ar to ir estētiskā ainavas attīstībai nepieciešamā indikatoru sistēma un ainavas raksturojums. Lai veidotu pilnīgāku dievnamu ainavas attīstību, nepieciešams raksturošanu papildināt ar ekoloģiju vērtējošiem ainavas indikatoriem.

Mēroga nozīmīgums ainavas un tās arhitektoniskās formveides attīstības pārvaldībā. Pārvaldībai un plānošanai ir svarīgi dažādi ainavu mērogi. Katrā plānošanas līmenī jāparedz atšķirīgi ainavu parametri, ar ko nepieciešams strādāt [208, 125]. Viens no ainavas plānošanas un attīstības pilnveidošanas rīkiem ir ainavas

raksturošana. Izpildot visus ainavas raksturošanas metodes soļus [167] to iespējams izmantot dažāda mēroga ainavām. Izmantojot to maza mēroga ainavām, rezultātus ir iespējams integrēt lielāka mēroga ainavu plānošanas procesā.

Pēc Svanvikas (*Swanwick*) izveidotā ainavas raksturošanas lietojuma attīstības plānošanā jau ilgāku laiku tiek strādāts vairākās valstīs, piemēram, Anglijā un Skotijā. Kvalitatīvam ainavas aprakstīšanas procesam, kas ietver trīs soļus (4.5. tabula), seko vērtēšanas atgriezeniskais process. Ir uzsākts darbs pie dievnamu ainavu aprakstīšanas Latgalē, bet ir jāapzinās, ka tā ir šīs metodes viena sadaļa. Vienlīdz būtiska ir otra – aprakstīšanas rezultātu izmantošana.

Šī pētījuma un to datu integrēšana lielākā ainavas plānošanas sistēmā. Vairāki zinātnieki ir izteikuši viedokli, ka ir nepieciešami jauni ainavu dati un to iegūšanas metodes [2, 193, 76, 72]. Lauku apsekojuma datu vākšanas metode līdzīgi kā šajā pētījumā ir saistīta ar specifisku gadījumu izpēti [175] un reti tiek izmantota plašām teritorijām. Problemātika ir šādas metodes neefektivitāte lielu teritoriju izpētē, apsekošanā, ja tas netiek darīts ar konkrētu, specifisku mērķi, kā, piemēram, noteikt vietas, kur cilvēki atpūšas. Turpretī, ja pēta mazu teritorijas daļu, ir grūti integrēt datus kopējā ainavas attīstības plānošanas vadīšanā.

4.5. tabula

Ainavas raksturošanas izmantošana attīstības plānošanā

N.p.k.	Metodes sadaļas	Soļi	Sadaļu sīkāks apraksts
1	Aprakstīšana	1	Jādefinē ainavas raksturojuma izmantošanas virziens. Jāizvēlas mērķis, mērogs, iesaistītie cilvēki un atbalstītāji.
2		2	Kabineta pētījumi, ietverot gan dabas, gan kultūras un sociālos faktorus. Šajā solī var jau izšķirt ainavas pamattipus.
3		3	Lauka pētījumi, kuros tiek pētīta estētika, ainavas uztveres faktori un uztveramais ainavas raksturs.
4	Aprakstīšanas rezultātu izmantošana	4	Klasifikācija un apraksts. Ainavas rakstura kartes veidošana, raksturu apraksts un pamatraksturu izdalīšana.
5		5	Rezultātu izvērtēšanas pieejas izvēlēšanās un datu interpretēšana.
6		6	Izvērtējums, pēc kura seko ainavas stāvokļa uzlabošanas priekšlikumi, rezultātu iekļaušana plānošanas politikā, ainavas stratēģijas un vadlīniju izstrāde, attīstības priekšlikumi.

Avots: autora modifikācija pēc [167]

Risinājums ainavu raksturošanas metodes izmantošanai maza mēroga teritorijās ir veidot skaidri definētu indikatoru un mēroga hierarhiju. Mēroga hierarhija ainavas pētījumos un attiecīgi arī plānošanas līmeņos veicama līdz ar detalizācijas definēšanu katrā no šiem līmeņiem. Jau desmit gadus ainavu raksturošana un šī raksturojuma izmantošana ainavu pārvaldībā tiek izmantota vairākās valstīs, kā, piemēram, Anglija [28]. Mazākajā pētījuma mērogā veiktā elementu fiksācija ir devusi plašu rezultātu apkopojumu par ainavu elementiem.

Elementu saraksts un to sastopamības biežuma attēlojums var kalpot kā labs rīks plānotājiem, lai apzinātu pašreizējo izmantošanu un intensitāti, kā arī, lai saprastu kādas ir problēmas un trūkumi [72]. Atklājot ainavas neapzināto pusi, plānotāji iegūst precīzāku informāciju un var veikt reālajai situācijai piesaistītu ainavas telpas attīstības vadīšanu. Skaidri definējot ainavas elementu metodes izmantošanas mērķi, to var lietot arī lielām teritorijām.

Ainavas raksturojuma izmantošana plānošanā ir visai plaša, jo tā atklāj izvērstu pārskatu par ainavu. Tas veicina struktūras, attīstības izpratni un sniedz pamatotu sākumpunktu attīstības plānošanai. Ainavas raksturojums pats par sevi parāda informāciju, nevis spriedumu. Tas neidentificē labās vai sliktās ainavas, tas sniedz ainavas rakstura parametrus [28]. Izmantojot ainavas raksturojumu, kopā ar citiem plānošanas rīkiem, iespējams pieņemt pamatotus plānošanas lēmumus. Ainavas raksturojums nesniedz informāciju par visiem ainavas aspektiem, bet koncentrējas uz tās elementiem/ īpašībām – mūsdienās nolasāmo ainavas sniegto pagātnes atspoguļojumu [28].

Eiropas mēroga plānojumos ainavas raksturojums tiek izmantots ne tikai plānošanā, bet arī kultūras mantojuma pārvaldībā [28]. Kultūrainavām ir sena attīstības vēsture, bet to aizsardzība un aktīva interese par tām ir daudz nesenāka. Uzsvars parasti ir likts uz monumentiem un ēkām, savukārt teritorija, kas iekļauj šos objektus, nereti paliek novārtā. Koncentrēšanās uz monumentiem radusies padomju varas gados, kas pilnībā pārveidoja svarīgas ainavas zīmes un mainīja to nozīmi, piemēram, izveidojot sporta zāli baznīcā [85].

Vietējie iedzīvotāji ir tie, kas veido konkrēto vidi [85]. Viņu iesaistīšana visa līmeņa plānošanā ir būtiska. 20. gs. ir laiks, kad dažādo politisko un baznīcas mijiedarbības procesu ietekmē dievnamu ainava pirmo reizi sāk veidoties par sabiedrības brīvu izpausmi. Visnozīmīgākā tomēr ir un paliek iedzīvotāju vēlme un līdzdarbošanās, jo, lai ko arī nolemtu politiskā vara, tā nesasniegs mērķi bez vietējo ieinteresētības.

Ar kultūras pieminekļu aizsardzību saistās daudz risināmu jautājumu. Ainavas kvalitatīvas attīstības nodrošināšanai ir nepieciešams risināt tos pašus jautājumus un vēl papildus pastiprināti pievērst uzmanību tam, ka ainava ir vienots veselums ar kultūras pieminekļiem, veidojot ainavas aizsargzonu. Ņemot vērā ārvalstu pieredzi un mūsdienu mainīgos uzskatus, jāsecina ka arī dievnamus un to ainavas ir iespējams uzturēt un attīstīt pat tad, ja tie vairs netiek izmantoti nolūkam kādam tie celti. Mūsdienās 1975. gadā Amsterdamas kongresā aizsāktā arhitektūras mantojuma redzējuma paplašināšanās arī ārtelpā visai veiksmīgi ir spējusi attīstīties urbānajā vidē. Lauku ainavā, kur ainavas un arhitektūras sasaiste ir grūtāk definējama, tā nav iedzīvojusies.

Ainava ir raksturojama kā ļoti komplicēta, jo tai piemīt liels telpiskais mērogs, dabas pamatnes; īpatnības un mainīgs raksturs dažādajos gadalaikos. Dievnamu ainavai kā aizsargājamai teritorijai ir nepieciešama:

- sabiedrības un īpašuma apsaimniekotāju izpratnes veidošana;
- sakārtota likumdošana, nosakot īpašnieka tiesības un pienākumus;
- pietiekama finansējuma piesaiste no dažādiem resursiem.

Latgales augstienes ainavas raksturošana sniedz daudzslāņainus rezultātus, kas attiecīgi intgrējami plānošanas līmeņos (4.9. attēls).

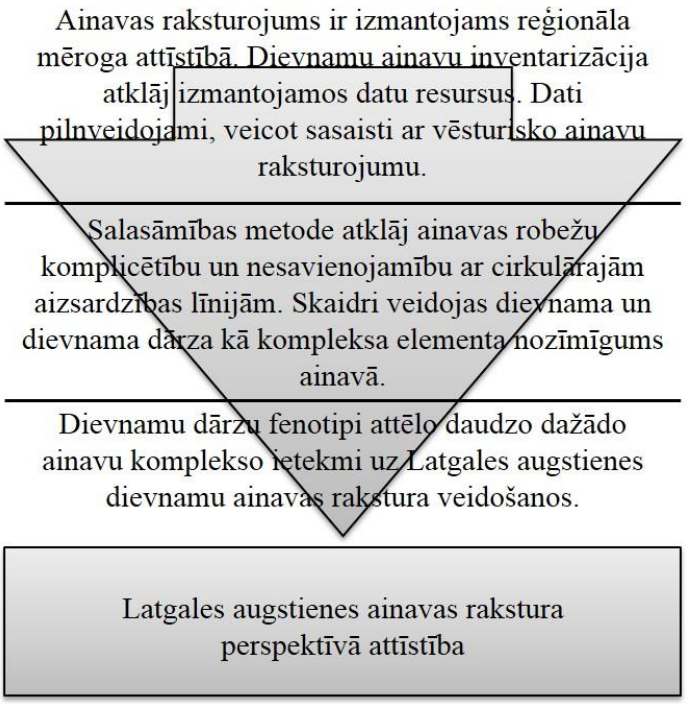

Avots: Autora veidota shēma

4.9. att. Pētījuma metožu sniegtais pienesums

Likumdošanas sakārtošana bez sabiedrības viedokļa maiņas ir neefektīva. Tieši tāpat sabiedrības un īpašnieku izpratnes uzlabošana bez konkrētu vadlīniju nostiprināšanas likumdošanā ir neauglīga. Jau vairāk kā desmit gadus Eiropas vēsturiskā mantojuma pārvaldīšanā pastāv attīstības koncepcija no atsevišķām celtnēm uz visaptverošu ainavtelpas sistēmu, kas Latvijā nostiprinās gausi. Ar šīs pieejas attīstības veicināšanu un nostiprināšanu saistās promocijas darbā aplūkotais dievnama, dievnama dārza un dievnama ainavas kā kompleksas sistēmas ietveršana. Pēc līdzīga principa būtu risināmi aizsardzības, pārvaldības jautājumi arī citās kultūrainavās.

Dievnamu ainava un vienotais dievnama dārza un tā arhitektoniskās dominantes veselums ir nozīmīgs gan Latgales arhitektūras mantojuma attīstībai, gan Latgales augstienes ainavai kā attīstības resursam. Latgales augstienes dievnamu ainava ir raksturojama kā rezervāta zona, un tai ir nepieciešams kultūras mantojuma teritorijas statuss, kas nodrošinātu dievnamu ainavtelpas kultūrvēsturiskās identitātes saglabāšanu un tūrisma infrastruktūras attīstību.

Metodoloģijas objektīvā efektivitāte vēl nav pilnībā sasniegta un būtu papildināma ar elementu un indikatoru detalizētāku iedalījumu un ar tādiem elementu parametriem kā dimensijas, krāsa un materiāli. Ņemot vērā teorētisko atziņu un teoriju trūkumu dievnamu dārzu izpētē, to vērtēšanas metode ir sasniegusi augstu praktisko efektivitāti, sniedzot plašāku attīstības perspektīvu dievnamu dārzu, kā arī dievnamu ainavu pētījumiem. Objektīvs dievnamu dārzu raksturojums ir iespējams, veicot lauka pētījumus, kuros precīza inventarizēšana ir papildināma ar vietas rakstura nolasījumu. Konfesionālā piederība arī šajā raksturojumā ir svarīga, jo lielos vilcienos tieši tā nosaka raksturu. Ainavas elementu un indikatoru raksturošana tālāk kalpo kā bāze dažādo dārzu un ainavu veidu raksturošanai, to fiksēšana ir svarīga tālākai attīstībai. Pārmaiņu fiksēšanai nākotnē šie dati kalpo par izejas materiālu.

SECINĀJUMI

1. Valsts politiskā attīstība un tās nestās kultūras izmaiņas ir ietekmējušas Latgales dievnamu ainavu tiešā veidā. Gan reliģija, gan politika attiecīgajos vēsturiskajos periodos ar paradigmu maiņu ir definējusi ģenēzes procesu virzību.
2. Mainīgā politiski ekonomiskā situācija pēdējo simts gadu laikā ir transformējusi Latgales augstienes dievnamu ainavu, veidojot to daudzslāņainu. Apkopojot antropogēnās slodzes ietekmi uz ainavas identitātes saglabāšanu, definēti konkrēti Latgales augstienes dievnamu ainavas attīstības posmi.
3. Mūsdienu globalizācijas un iedzīvotāju migrācijas procesu ietekmē Latgales dievnamu un to aptverošās teritorijas nozīmīgums mainās. Tā rezultātā pamazām slāpējas ainavas harmonija un pazeminās vizuālās izteiksmes kvalitāte.
4. Psihofiziskās paradigmas metodes – Q metode un skata izteiksmīguma noteikšanas metode – sniedz vienlīdz objektīvus vērtējuma rezultātus. Salīdzinātās metodes sniedz līdzīgus rezultātus, lai gan ir attīstījušās no dažādām teorētiskajām bāzēm – Q metode no personību pētījumu jomas, savukārt, skata izteiksmīguma noteikšanas metode no meža pārvaldības pētījumiem.
5. Saskatāmības noteikšanā svarīga ir lauka pētījuma metode, lai izvērtētu zemes līmeņa skatu līnijas. Izstrādājot teritorijas ainavas politiku, jāņem vērā ainavas saskatāmība, ko ietekmē atvērta telpa, reljefs, ēkas augstums. Ja dievnama būvapjoms ir neliels, tās ainavas attīstībai un aizsardzībai jāpievērš pastiprināta uzmanība.
6. Ainavu raksturošanas metodes lietojumam maza mēroga teritorijās ir jāveido skaidri definētu indikatoru un mēroga hierarhiju. Mērogs un teritorijas detalizācija – kā nozīmīgi pamatelementi – ir nosakāmi katrā pētījumā un plānošanā ietvertajiem līmeņiem.
7. Salasāmības metodē ir svarīgi ne tikai dievnama dārza elementi, bet arī to sasaiste ar dievnama ēku, atsevišķiem dievnama ainavas elementiem un struktūru. Izvēlētie ainavu indikatori ir formulēti, balstoties uz pētījuma specifisko rakursu – dievnamu ainavām, ar mērķi fiksēt to pašreizējo stāvokli, lai jau tuvākajā nākotnē šie indikatori noderētu dievnamu ainavu izmaiņu monitoringa sistēmas izveidošanai.
8. Dievnams un dievnama dārzs ir komplekss elements dievnama ainavas kontekstā. Dievnama dārzs nav atsevišķa vienība, jo tas vēsturiski ir veidojies ciešā sasaistē ar dievnamu kā ainavas dominanti.
9. Līdzīgā veidā kā sagrupēts pētījums četros mērogos – Latgales, Latgales augstienes un konkrētā dievnama ainavas un dārza telpa – veicama arī šo objektu attīstības plānošana un pārvaldība.
10. Nosakot dievnama nozīmīguma līmeni, veidojama sasaiste ar esošajiem plānošanas līmeņiem Latvijā – nacionālo, reģionālo un vietējo.
11. Galvenie aspekti, kas ietverami dievnamu ainavas attīstības plānošanā: dievnama torņa saskatāmība tālās skatu līnijās, koku apdraudējuma novēršana, dievnama un dārza kā vienota veseluma definēšana, elementu aizsardzība un transformācija, arī vērtējot vietas piesaisti.

IZMANTOTIE AVOTI

Publicētie avoti

1. **Antrop, M.** *Interpreting the Landscape: Landscape Archaeology and Local History.* Routledge, 1985, 168 p.
2. **Antrop, M.** Background concepts for integrated landscape analysis. *Agriculture, Ecosystem and Environment,* Amsterdam: Elsevier, 2000, No.77, p. 17–28.
3. **Antrop, M.** Continuity and change in landscapes. Continuity and change. Multifunctional landscapes . Mander, Ü., Antrop, M. (ed.). Southampton: WIT Press, 2003, Vol 3, p 1–14.
4. **Antrop, M.** Landscape change and the urbanisation process in Europe. *Landscape Urban Planing,* Elsevier, 2004, No.67 (1–4), p. 9–26.
5. **Antrop, M.** Sustainable landscapes: contradiction, fistion or utopija? *Landscape and Urban Planing,* Elsevier, 2005, No.75, p. 187–197.
6. **Antrop, M.** Why landscapes of the pasta re important for the future. *Landscape and Urban Planing,* Elsevier, 2005, No.70, p. 21–34.
7. **Arriaza, M., Cañas-Ortega, J.F., Cañas-Madueño, J.A., u.c.** Assessing the visual quality of rural landscapes. *Landscape and Urban Planning,* Elsevier, 2004, No.69, p. 115–125.
8. **Arthur, L.M., Daniel, T.C., Boster, R.S.** Scenic assessment: an overview. *Landscape Planning,* 1977, No.4, p. 109–129.
9. **Aston, M., Batsford B.T.** *Interpreting the landscape Landscape archaeology in Local Studies.* London, 1985, 168 p.
10. **Atran, S., Norenzayan, A.** Religion's evolutionary landscape: counterintuition Commitment, Compassion, communion. *Behavioral and brain science*s, Cambrige: Cambrige University Press, 2004, No.27, p. 713–770.
11. **Avotiņa, A., Blūma, D., Līdaka, A., u.c.** *Latvijas kultūras vesture. 2. Izdevums.* Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC, 2004, 507 lpp.
12. **Bazenova, M., Kļešņina, L.** Daugavpils rajona vecticībnieku arhitektūras mantojums un tā saglabāšana problemātika. *Latvijas materiālās kultūras mantojuma saglabāšana.* Rakstu krājums . Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2008, 59.–67. lpp.
13. **Belkayali, N., Akpinar, N.** Reflecting user's preferences as a stakeholder in sustainable tourism planning: a case study in Göreme historical national park. *Cultural Landscape. Proceedings of the 27th ECLAS Conference in Istanbul 29 September – 2 October.* Yildizci, A.C., Seçkin, Y.Ç., Güler, G. (ed.). Istanbula, Turcija, 2010, 223.–232. lpp.
14. **Bell, S.** *Landscape: Pattern Perception and Process.* London: E & FN Spon, 1999, 352 p.
15. **Bell, S.** *Elements of visual design in the landscape, 2nd edition.* London: Spoon Press, 2004, 196 p.
16. **Bell, S.** Landscape pattern, perception and visualisation in the visual management of forests. *Landscape and Urban Planning,* 2001, No.54, p. 201–211
17. **Benson, B.J., Mackenzie, M.D.** Effects of sensor spatial-resolution on landscape structure parameters. *Landscape Ecology,* 1995, No.10 (2), p. 113–120.
18. **Bilsen, A.van, Stolk, E.** The potential of Isovist-Based Visibility Analysis. *The Architecture Annual 2003-2004: Delft University of Technology,* Bekering, H.C., Klatte, J., Hauptmann, D. (ed.). Rotterdam: 010 Publishers, 2007, p. 68–74
19. **Blinn, C.E.** *Estimation of important scenic beauty covariates from remotely sensed data.* Virginia: Blacksburg, 2000, 72 p.
20. **Boldoks, Dž.** *Kristietības simbolika.* Rīga: Madris, 1999, 151 lpp.

21. **Bottero, M.** Indicators Assessment Systems. *Landscape Indicators. Assessing and Monitoring Landscape Quality,* Cassatella, C., Peano, A. (ed.). Dordrecht: Springer, 2011, p. 15–29.
22. **Brown, G., Brabyn, L.** An analysis of the relationships between multiple values and physical landscapes at a regional scale using public participation GIS and landscape character classification. *Landscape and Urban Planning,* 2012, No.107, p. 317–331.
23. **R.O., Shafer, E.L.** Application of a Landscape Preference Model to Land Management. *Landscape Assessment: Values, Perceptions and Resources,* Zube, R. H., [23], R. O., Fabos, J. G. (ed.). Pennsylvania: Halstead Press, 1975, p. 168–182.
24. **Bulut, Z., Yilmaz, H.** Determination of landscape beauties through visual quality assessment method: a case study for Kemaliye. *Environmental Monitoring and Assessment,* 2008, No.141 (1-3), p. 121–129.
25. **Bywater, M.** Religious travel in Europe. *Travel and tourism analyst,* London: Mintel International Group Ltd, 1994, No.2, p. 39–52.
26. **Charles, A.B.** Protecting Cultural Landscapes: Planning, Treatment and Management of Historic Landscapes. *The preservation of historic architecture: the U. S. government's official guidelines for preserving historic homes,* United States of America: The Lyons Press, 2004, p. 433–453.
27. **Cherem, G.** Looking through the eyes of the public images as social indicators of aesthetic opportunity. *Proceedings, aesthetics opportunity colloquium,* Brown, P. J. (ed.). Logan: Utah State University, 1972,
28. **Clark, J., Darlington, J., Fairclough, G.J.** *Using Historic Landscape Characterisation. English Heritage's review of HLCA pplications 2002 - 03.* Preston: English Heritage, Lancashire County Council, 2004, 72 p.
29. **Claval, P.** Reading the rural landscapes. *Landscape and Urban Planning,* Elsevier, 2005, No.70, p. 9–19.
30. **Clayton, S.** Domesticated nature: Motivations for gardening and perceptions of environmental impact. *Journal of Environmental Psychology,* 2007, No.27, p. 215–224.
31. **Collins-Kreiner, N.** Pilgrimage Holy Sites: A Classification of Jewish Holy Sites in Israel. *Journal of Cultural Geography,* 1999, Vol.No.18 (2), p. 57–78.
32. **Comer J.** *Recovering landscape: essays in contemporary landscape architecture.* New York: Princeton Architectural Press, 1999, 287 p.
33. **Cooper, M.C.** Environmental memories. *Place attachment,* Altman, I., Low, S. M. (ed.). New York: Plenum Press, 1992, p. 87–112.
34. **Cosgrove, D.** Landscape: ecology and semiosis. *Landscape Interface. Cultural Heritage in Changing Landscapes,* Palang, H., Fry, G. (ed.). Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 2003, p. 15–20.
35. **Craik, K.H.** Psychological factors in landscape appraisal. *Environment and Behavior,* 1972, No.4, 3, p. 255–266.
36. **Crofts, R.S.** The Landscape Component Approach to Landscape Evaluation. *Transactions of the Institute of British Geographers,* Blackwell Publishing, 1975, No.66, p. 124–129.
37. **Crofts, R.S., Cooke, R.U.** Landscape Evaluation: a comparison of techniques. *Occasional Papers.* London: Department of Geography, University College, 1974, No.25, 33 p.

38. **Crumley, C.L.** Sacred landscapes: constructed and conceptualized. *Archaeologies of landscape: contemporary perspectives,* Ashmore, W., Knapp, A. (ed.). Oxford: Blackwell, 1999, p. 269–276.
39. **Daniel, T.C.** Whither scenic beauty? Visual landscape quality assessment in the 21st century. *Landscape and Urban Planning,* 2001, No.54 (1-4), p. 267–281.
40. **Daniel, T.C., Boster, R.S.** Measuring Landscape aesthetics: The Scenic Beauty Estimation Method. *USDA, Forest Service Research paper, RM-167.* 1976, 66 p.
41. **Daniel, T.C., Schroeder, H.** Scenic beauty estimation model: predicting perceived beauty of forest landscapes. *Our national landscape. National Conference on Applied Techniques of Analysis and Management of the Visual Resource,* Elsner, G.H., Smardon, R.C. (ed.). 1979, p. 514–523.
42. **Daniel, T.C., Vining, J.** Methodological issues in the assessment of landscape quality. *Behavior and the Natural Environment,* Altman, I., Wohlwill, J. F. (ed.). New York: Plenum Press, 1983, p. 39–84.
43. **Durkheim, E.** Religion as a Social Phenomenon. *Philosophy of religion: selected readings third edition,* Peterson, M., Hasker, W., Reichenbach, B., Basinger, D. (ed.). Oxford: Oxford University Press, 2007, p. 8–13.
44. *Ecological Aesthetics: Art in Environmental Design: Theory and Practice.* Strewlow, H.., Prigann, H., David, V. (ed.). Boston: Birkhäuser Architecture, 2004, 255 p.
45. EEA. *Europe's environment: the second assessment.* Copenhagen: European Environment Agency, 1998, 43 p.
46. *Environmental Indicators for Agriculture.* Paris: Organisation for economic co-operation and development, 1999, Vol.1: Concepts and Framework , 45 p.
47. *Environmental Indicators for Agriculture.* Paris: Organisation for economic co-operation and development, 2001, Vol.3: Methods and Results, 400 p.
48. **Fairweather, J.R., Swaffield, S.R.** Visitor Experiences of Kaikoura, New Zealand: an interpretive study using photographs of landscapes and Q method. *Tourism Managemen*t, 2001, No.22, p. 219–228.
49. **Fatsar, K.** Reconsidering cultural landscape definitions – are historic gardens really cultural landscapes? In: Cultural Landscape. *Proceedings of the 27th ECLAS Conference in Istanbul,* Yildizci, A.C., Seçkin, Y.Ç., Güler, G. (ed.). Istanbul: ECLAS, 2010, p. 851–856.
50. **Fatsar, K., Klagyivik, M.** Hungarian monastic gardens in reflection of cultural changes. *Cultural Landscap. Proceedings of the 27th ECLAS Conference in Istanbul,* Yildizci, A.C., Seçkin, Y.Ç., Güler, G. (ed.). Istanbul: ECLAS, 2010, p. 1039–1042.
51. **Fjodorovs F.** The spiritual space of Latgale. *Latgale as a culture borderzone: comperative studies.* Vol II (1), Daugavpils universitāte: Academic Press SAULE, 2009, p. 9–19.
52. **Francis, M.** Childhood's garden: Memory and meaning of gardens. *Children's Environment,* 1995, No.12 (2), p. 183–191.
53. **Franco, D., Franco, D., Mannino, I. u.c.** The impact of agroforestry networks on scenic beauty estimation: The role of a landscape ecological net-work on a socio-cultural process. *Landscape and Urban Planning,* 2003, No.62, p. 119–138.
54. **Frantzi, S., Carter, N.T., Lovett, J.C.** Exploring discourses on international environmental regime effectiveness with Q methodology: a case study of the Mediterranean action plan. *Journal of Environmental Management,* 2009, No.90, p. 177–189.

55. **Fry, G., Tveit, M.S., Ode, Å., u.c.** The ecology of visual landscapes: Exploring the conceptual common ground of visual and ecological landscape indicators. *Ecological indicators,* Elsevier, 2009, No.9, p. 933–947.
56. **Gabrielsen, P., Bosch, P.** *Environmental indicators: typology and use in reporting.* European Environment Agency. 2003, 20 p.
57. **Gasowska, M.** The SBE and VRM methods as landscape esthetic estimation methods on example of Elblag Canal. *Annals Of Warsaw University Of Life Sciences,* SGGW, 2008,
58. **Granö, J.G.** *Pure Geography.* London: The Johns Hopkins University Press, 1997, 232 p.
59. **Gray, J.** A rural sense of place: intimate experience in planning a countryside for life. *Planning Theory and Practice,* Routledge, 2003, No.4(1), p. 93–96.
60. **Gross, H., Lane, N.** Landscapes of the lifespan: Exploring accounts of own gardens and gardening. *Journal of Environmental Psychology,* 2007, No.27, p. 225–241.
61. *Guidelines for Landscape and Visual Impact Assessment,* 2nd Edition . Landscape Institute, Institute of Environmental Management, Assessment. London: Spon Press, 2002, 166 p.
62. *Guidelines for Landscape and Visual Impact Assessment,* 3 edition. Landscape Institute. Routledge: I. E. M. A., 2013, 184 p.
63. **Guimaraes, M.H.** The use of Q-methodology to obtain stakeholder discurse on the future development of Ria Formosa Coastal zone, south of Portugal. *Conference Proceeding. 15◦Congresso,* Cabo Verde: da APDR, 2009, p. 4317–4338.
64. **Haaren, C.** Landscape planning facing the challenges of the development of cultural landscapes. *Landscape and Urban Planning,* 2002, No.60, p. 73–80.
65. **Hancock, H.H.** Recreation preference: its relation to user behavior . *J. For,* 1973, No.71(6), p. 366–337.
66. **Hay, R.** A rooted sense of place in crocc-cultural perspective. *The Canadian Geographer,* 1998, No.42(3), p. 245–266.
67. **Hay, W.A.** Geopolitics of Europe. *Orbis, Spring 2003,* 2003, Vol.47, Issue 2, p. 295–310.
68. **Hedfors, P.** Towards a sonotope repertoire: concepts of auditory messengers in the cultural landscape. *Cultural Landscape. Proceedings of the 27th ECLAS Conference in Istanbul,* Yildizci, A.C., Seçkin, Y.Ç., Güler, G. (ed.). Istanbul: ECLAS, 2010, p.411–419.
69. **Henkel, R.** Geography of religion – rediscovering a subdiscipline. *Hrvatski Geografski Glasnik,* 2005, No.67/1, p. 5–25.
70. **Henkel, R., Knippenberg, H.** Secularisation and the rise of religious pluralism. Main features of the changing religious landscape of Europe. *The changing religious landscape of Europe,* Knippenberg, H. (ed.). Amsterdam: Het Spinhuis Publisher, 2005, p. 1–14.
71. **Herring, P.C.** Framing perceptions of the historic landscape: historic landscape characterization (HLC) nad historic land-use assessment (HLA). *Scottish Geographical Journal,* Routledge, 2009, Vol.125, No.1, p. 61–77.
72. **Hersperger, A.M., Langhamer, D., Dalang, T.** Inventorying human-made objects: a step toward better understanding land use for multifunctional planning in a periurban Swiss landscape. *Landscape and Urban Planning,* Elsevier, 2012, No.105 , p. 307–314.

73. **Hick, J.** Religious Pluralism. *Philosophy of religion: selected readings,* Peterson, M., Hasker, W., Reichenbach, B., Basinger, D. (ed.). Oxford: Oxford University Press, 2007, third edition, p. 607–619.
74. **Higuchi, T.** *The Visual and Spatial Structure of Landscapes.* Cambridge: MIT Press, 1988, 218 p.
75. *Horticulture and Landscape Architecture,* No.29, p. 185–192.
76. **Houet, T., Loveland, T.R., Hubert-Moy, L., Gaucherel, C., Napton, D., Barnes, C.A.** Exploring subtle land use and land cover changes: A framework for future landscape studies. *Landscape Ecology,* 2010, No.25, p. 249–266.
77. **Ivits, E., Koch, B., Blaschke, T., Jochum, M., Adler, P.** Landscape structure assessment with image grey-values and object-based classification at three spatial resolutions. *Int J Remote Sens,* 2005, No.26 (14), p. 2975–2993.
78. **Jaszczak, A.** Preserving environmental and cultural values of rural landscapes. *Cultural Landscape. Proceedings of the 27th ECLAS Conference in Istanbul,* Yildizci, A.C., Seçkin, Y.Ç., Güler, G. (ed.). Istanbul: ECLAS, 2010, p. 433–441.
79. **Kaminska, R.** Austrumlatvijas rekatolizācija un tās ietekmētais baznīcu arhitektūras un mākslas mantojums. *Sakrālā arhitektūra un māksla: mantojums un interpretācija,* Ogle, K. (red.). Rīga: Neputns, 2008, 31.–47. lpp.
80. **Kaminska, R., Bistere, A.** *Sakrālās arhitektūras un mākslas mantojums Rēzeknes pilsētā un rajonā.* Rīga: Neputns, 2011, 335 lpp.
81. **Kaplan, R.** Some psychological benefits of gardening. *Environment and Behavior,* 1973, No.5, p. 145–162.
82. **Kaplan, R., Kaplan, S.** The restorative experience: The healing power of nearby nature. *The meaning of gardens,* Francis, M., Hester, R. (ed.). Cambridge: MIT Press, 1990, p. 238–243.
83. **Kaplan, S., Kaplan, R., Wendt J.S.** Rated preference and complexity for natural and urban visual material. *Perception & Psychophysics,* 1972, No.12, p. 354–356.
84. **Kašparova, I., Sklenička, P.** Restoration of visual values in a post-mining landscape. *Landscape Studies,* 2008, No.1, p. 1–10.
85. **Kõivupuu, M., Printsmann, A., Palang, H.** From inventory to identity? Constructing the Lahemaa National Park's (Estonia) regional cultural heritage. *The Cultural Landscape & Heritage Paradox: Protection and Development of the Dutch Archaeological-historical Landscape and its European Dimension,* Bloemers, J.H.F., Kars, H., A. van der Valk (ed.). Amsterdam: Amsterdam University Press, 2010, p. 115–131.
86. **Kong L.** Ideological hegemony and the political symbolism of religious buildings in Singapore. *Environment and Planning D: Society and Space,* 1993, No.11, p. 23–45.
87. **Kong, L.** Negotiating conceptions of 'sacred space': a case study of religious buildings in Singapore. *Transaction of the Institute of British Geographers,* 1993, No.18, p. 342–358.
88. **Kong, L.** The Commercial Face of God: Exploring the nexus between the Religious and the Material. *Geographia Religionum* , 1996, p. 123–141.
89. **Kong, L.** Religion and technology: refiguring place, space, identity and community. *Area,* 2001, No.33, p. 404–413.
90. **Kong, L.** In search of permanent homes: Singapore's house churches and the politics of space. *Urban Studies,* 2002, No.39, p. 1573–1586.
91. **Kong, L.** China and Geography in the 21st Century: A Cultural (Geographic) Revolution? *Eurasian Geography and Economics,* 2010, No.51.5, p. 600–618.

92. **Krastiņš, J., Strautmanis, I., Dripe, J.** *Latvijas arhitektūra no senatnes līdz mūsdienām.* Rīga: SIA Izdevniecība Baltika, 1998, 312 lpp.
93. **Krause, C.L.** Our visual landscape - Managing the landscape under special consideration of visual aspects. *Landscape and Urban Planning,* Elsevier, 2001, Vol.54, No.1, 25, p. 239–254.
94. **Krönert, R., Steinhardt, U., Volk, M.** *Landscape balance and landscape assessment.* Germany: Springer, 2001, 304 p.
95. **Krūmiņš, A.** *Latgales koka baznīcas Romas katoļu draudzēs 18. Gadsimtā.* Rīga: Jumava, 2003, 192 lpp.
96. **Kuo, F.E., Taylor, A.F.** A potential natural treatment for attention deficit-hyperactivity disorder: Evidence from a national study. *American Journal of Public Health,* 2004, No.94, p. 1580–1586.
97. Latgales plānošanas reģiona esošās situācijas raksturojums (3.pielikums). *Latgales plānošanas reģiona attīstības programma 2010-201. Gadam.* Daugavpils: SIA Grupa 93, 2010, 134 lpp.
98. **Lenz, R., Malkina-Pykh, I.G., Pykh, Y.** Introduction and overwiev. *Ecological modeling,* Elsevier, 2000, No.130, p. 1–11.
99. **Levina, M., Tipāne, A., Silkāne, L.u.c.** *Eiropa - kopīgs mantojums. Baznīcas Latvijā : Eiropas kultūras mantojuma dienas Latvijā, 1999. g. 11. -12. Sept.* Rīga: Valsts Kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija, 1999, 100 lpp.
100. **Livingstone D.N., Keane M.C., Boal F.W.** Space for religion: a Belfast case study. *Political Geography,* Elsevier 1998, Vol.17, No.2, p. 145–170.
101. **Lowenthal, D.** Finding Valued Landscapes. *Progress in Human Geograph*y, 1978, No.2, 3, P. 373–418.
102. **Lynch, K.** *The Image of the City.* Cambridge: MIT Press & Harvard University Press, 1960, 194 p.
103. **Macdonald, F.** Towards a spatial theory of worship: some observations from Presbyterian Scotland. *Social and Cultural Geography,* 2002, No.3, p. 61–80.
104. **Malm, W.C.** *Introduction to visibility.* Cooperative Institute for Research in the Atmosphere: Colorado State University, 1999, 70 p.
105. **Mazumdar, S., Mazumdar, S.** Sacred space and place attachment. *Journal of Environmental Psychology,* 1993, No.13(3), p. 231–242.
106. **Mazumdar, S., Mazumdar, S.** Ritual lives of Muslim womwn: agency in practice. *Journal of Ritual Studies,* 1999, No.13(2), p. 58–70.
107. **Mazumdar, S., Mazumdar, S.** Religion and place attachment: A study of sacral places. *Journal of Environmental Psyhology,* Elsevier, 2004, No.24, p. 385–397.
108. **Mazumdar, S., Mazumdar, S.** Immigrant home gardens: place of religion, Culture, Ecology and family. *Landscape and Urban Planning,* 2012, p. 258–265.
109. **McDannell, C.** *The christian home in Victorian America, 1840-1900.* Bloomington: Indiana University Press, 1986, 193 p.
110. **McKelvie, J.** Religious tourism. *Travel and tourism analyst,* London: Mintel International Group Ltd, 2005, No.4, p. 1–47.
111. **Melluma, A.** Ainava kā attīstības resurss: Kurzemes reģiona piemērs. *Ģeogrāfiski raksti,* Rīga: Latvijas ģeogrāfijas biedrība, 2002, 5.–16. lpp.
112. **Morris, P., Therivel, R.** Heritage. *Methods of environmental impact assessmen*t, Morris, P., Therivel, R. (ed.). New York: Routledge, 2009, 3rd edition, p. 145–173.
113. **Motloch, J.L.** *Introduction to landscape design.* United States of America: John Wiley and Sons, 2000, 369 p.

114. **Mücher, C.A., Klijn, J.A., Wascher, D.M. u.c.** A new European landscape classification (LANMAP): a transparent, flexible and user-oriented methodology to distinguish landscapes. *Ecological indicators,* Elsevier, 2010, No.10, p. 87–103.
115. **Muir, R.** *The New Reading the Landscape: Fieldwork in Landscape History.* Exeter: University of Exeter Press, 2010, 256 p.
116. **Nijnik, M., Zahvoyska, L., Nijinik, A. u.c.** Public evaluation of landscape content and change: several examples from Europe. *Land use Policy,* 2008, No.26, p. 77–86.
117. **Nimann.E.** *Metodik zur bestimmung der eignung, leistung und belastbarkeit von landschaftselementen und landschaftseinheiten wissenschaftliche mitteilunger.* Leipzig: IGG, 1982, 84 p.
118. **Ņitavska, N.** The method of landscape identity assessment. *Research for rural development 2011,* 2011, Vol.2, p. 175–181.
119. **Nolan, M.L., Nolan, S.** *Christian pilgrimage in modern western Europe.* Chapel Hill: University of North Carolina press, 1989, 452 p.
120. **Ode, Å, Tveit, M.S., Fry, G.** Capturing Landscape Visual Character Using Indicators: Touching Base with Landscape Aesthetic Theory. *Landscape research,* 2008, No.33(1), p. 89–117.
121. **Ode, Å., Tveit, M.S., Fry, G.** Advantages of using different data sources in assessment of landscape change and its effect on visual scale. *Ecological indicators,* Elsevier, 2010, No.10, p. 24–31.
122. **Oesterle J.R.** Topography of sacral space in the middle ages: Ottonian bishop towns and the Fatimid capital Cairo. *Imagining the city,* Emden, C., Keen, C., Midgley, D. (ed.). Bern: Peter Lang AG, International Academic Publishers, 2006, Vol.2, the politics of urban space, p. 49–65.
123. **Owen S., Herlin I.S.** A sustainable development framework for a landscape of dispersed historic settlement. *Landscape research,* 2009, No.34, 1, p. 33–54.
124. **Palang, H., Fry, G.** Landscape interfaces. *Landscape interfaces: cultural heritage in changing landscapes. Landscape series,* Palang, H., Fry, G. (ed.). Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 2003, Vol.1, p. 1–9.
125. **Pascual-Hortal, L., Saura, S.** Impact of spatial scale on the identification of critical habitat patches for the maintenance of landscape connectivity. *Landscape and Urban Planning,* 2007, No.83, p. 176–186.
126. **Pauleit, S., Breuste, J., Qureshi, S. u.c.** Transformation of rural-urban cultural landscapes in Europe: Integrating approaches from ecological, socio-economic and planning perspectives. *Landscape Online,* 2010, No.20, p. 1–10.
127. **Peano A., Cassatella C.** Landscape Assessment and Monitoring. *Landscape Indicator. Assessing and Monitoring Landscape Quality,* Cassatella, C., Peano, A. (ed.). Dordrecht: Springer, 2011, p. 1–15.
128. **Pedroli, B.** Landscape – Our Home / Lebensraum Landschaft. *Essays on The Culture of the European Landscape as a Task.* Zeist: Indigo, 2000, 221 p.
129. **Peirce, F.L.** Axioms for reading the landscape. Some guides to the American scene. *The interpretation of ordinary landscapes,* Meinig, D.W. (ed.) New York, Oxford: Oxford university press, 1979, p. 11–32.
130. **Peneze, Z., Nikodemus, O., Grīne, I., Rasa, I., Bell S.** Local changes in the landscape structure of Kurzeme during the 20th century. *Ģeogrāfiski raksti= Folia Geographica,* 2004, No.12, 56.–64. lpp.

131. **Penning-Rowsell, E.** Constraints on the Application of Landscape Evaluations. *The Institute of British Geographers Transactions,* 1975, No.66 (Nov), p. 149–155.
132. **Penning-Rowsell, E.C.** Fluctuating fortunes in gauging landscape value. *Progress in Human Geography,* 1981, No.5, 1, p. 25 – 41.
133. **Peterson M., Hasker W., Reichenbach B., Basinger D.** Introduction: Exploring the Philosophy of Religion. *Philosophy of religion: selected readings,* Peterson, M., Hasker, W., Reichenbach, B., Basinger, D. (ed.). Oxford: Oxford University Press, 2007, third edition, p. 1–5.
134. **Piorr H.P.** Environmental policy, agro-environmental indicators and landscape indicators. *Agriculture, Ecosystems, Environment,* 2003, No.98 (1-3), p. 17–33.
135. **Pitt, D.G., Zube, E.H.** The Q sort method: Use in landscape assessment research and landscape planning. *Our national landscape: A conference on applied techniques for analysis and management of the visual resource,* Elsner, G.H., Smardon, R.C. (ed.). 1979, p. 227–234.
136. **Poria, Y., Butler, R., Airey, D.** The core of heritage tourism. *Annals of Tourism Research,* Elsevier, 2003, Vol.30, No.1, p. 238–254.
137. **Porteous, J.D.** Approaches to Environmental Aesthetics. *Jornal of Environmental Psychology,* 1982, No.2, p. 53–66.
138. **Rabinowitz, C.B., Coughlin, R.E.** Analysis of Landscape Characteristics Relevant to Preference. *Regional Science Research Institute Discussion Paper.* Philadelphia: Regional Science Research Institute, 1970, No.38, 38 p.
139. **Rapoport, A.** Spatial prganization and the built environment. *Handbook of Methods in Cultural Anthropology,* Bernard, H.R. (ed.). Walnut Creek: AltaMira Press, 1998, p. 460–502.
140. **Relph, E.C.** *Place and Placelessness* London: Pion, 1976, 156 p.
141. **Ramans, K.** Ainavrajonēšana. *Latvijas daba. Nr. 1., Latijas enciklopēdija*, Rīga: Galvenā enciklopēdiju redakcija, 1994, 22.–24. lpp.
142. **Rippon, S., Clark J.** *Historic landscape analysis: deciphering the countryside.* Practical handbooks in archaeology. York: Council for British Archaeology, 2012, No.16, 173 p.
143. **Russell, B.H.** *Handbook of methods in cultural anthropology.* London: Sage/Altamira Press, 1998, 816 p.
144. **Russell, P.** Religious travel in the new millennium. *Travel and tourism analyst,* London: Mintel International Group Ltd, 1999, No. 5, p. 39–68.
145. **Rydèn, L., Migula, P., Andersson, M.,** *Environmental science.* Uppsala: Baltic University press, 2003, 110 p.
146. **Saura, S.** Effects of remote sensor spatial resolution and data aggregation on selected fragmentation indices. *Landscape Ecology,* 2004, No.19 (6), p. 197–209.
147. **Saura, S., Martínez-Millán, J.** Sensitivity of landscape pattern metrics to map spatial extent. *Photogrammetric Engineering & Remote Sensing,* 2001, No.67 (9), p. 1027–1036.
148. **Scannell, L., Gifford, R.** Defining place attachment: a tripartite prganizing framework. *Journal of environmental psychology,* 2010, No.30(1), p. 1–10.
149. **Schama, S.** *Landscape and memory.* London: Vintage Books, 1995, 672 p.
150. **Selman, P.** *Planning at the landscape scale.* Oxon: Routledge, 2006, 224 p.
151. **Shafer, E.L.** Perception of natural environments. *Environment and Behavior,* 1969, No.1, p. 71–82.

152. **Shafer, E.L., Richards, T.A.** A comparison of viewer reactions to outdoor scenes and photographs of those scenes. *Psychology and the built environment,* Canter, D., Lee, T. (ed.). London: Architectural Press, 1974, p. 71–79.
153. **Siliņš, E.I.** *Lielo patiesību meklējumi.* Rīga: Jumava, 2008, 512 lpp.
154. **Skowronek, E., Krukowska, R., Swieca, A.** Transformations of cultural landscape: the case of the Polish-Ukrainian borderland. *Landscape interfaces: Cultural heritage in changing landscapes,* Palang, H., Fry, G. (ed.). Dordrecht, 2003, p. 71–89.
155. **Šļaka, A.** Sakrālā tūrisma informatīvā un telpiskā pieejamība Latgalē. *Latvijas ģeogrāfija Eiropas dimensijās: 3.Latvijas Ģeogrāfijas congress,* Grīne, I., Vilciņš, A. (ed.). Rīga: Latvijas ģeogrāfijas biedrība, 2004, 73.–76. lpp.
156. **Smith, A.D.** The formation of national identity. *Identity – Essays Based on Herbert Spencer Lectures Given at the University of Oxford,* Harries, H. (ed.). Oxford: Oxford University Press, 1995, p. 129–154.
157. **Smith, V.L.** Introduction: the quest in guest, Annals of Tourism Research, 19. 1992, p. 1–17.
158. *Social Discourse and Environmental Policy: An Application of Q Methodology.* Addams, H., Proops, J.L.R. (ed.). UK: Edward Elgar Publishing, 2000, 224 p.
159. **Sopher, D.E.** *Geography of religions.* Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, 1967, 118 p.
160. **Spārītis, O.** *Latvijas luterāņu dievnamu šodiena.* Rīga: Nordika, 1999, 290 lpp.
161. **Stephenson, J.** The cultural value model: an integrated approach to value in landscape. *Landscape and Urban Planning,* Amsterdam: Elsevier, 2008, No.84, p. 127–139.
162. **Stephenson, W.** *The study of behavior: Q-technique and its methodology.* Chicago: University of Chicago Press, 1953, 376 p.
163. **Stephenson, W.** Against interpretation (Part 1, 2) . *Operant Subjectivity,* 1983, Vol.6, No.3, p. 73–103, 109–125.
164. **Stokowski, P.** *Riches and Regrets: Betting on gambling in two Colorado mountain towns.* Colorado: University Press of Colorado, 1996, 338 p.
165. **Streza, I.C., Voinescu, C., Tudora, I.** The unique nature of Bucharest's cityscape as a result of Byzantine – Ottoman and western urban typology fusion. *Cultural Landscape. Proceedings of the 27th ECLAS Conference in Istanbul,* Yildizci, A.C., Seçkin, Y.Ç., Güler, G. (ed.). Istanbul: ECLAS, 2010, p. 625–635.
166. **Stupariu, I.P., Stupariu, M.S., Cuculici, R., u.c.** Application of the global indicators to landscape change modelling on Prahova Valley Romanian Carpathians and Subcarpathians. *International Journal of the Physical Sciences,* 2011, Vol.6(3), p. 534–539.
167. **Swanwick, C.** The Role of Landscape Character Assessment. *Farming, Forestry and the National Heritage – Towards a more Integrated Future,* Davison, R., Galbraith, C. (ed.). Edinburgh: The Stationery Office, 2006, p. 133– 146.
168. **Taylor, J.G., Zube, E.H., Sell, J.L.** Landscape assessment and perception research methods. *Methods in Environmental and Behavioural Research,* Bechtel, R.B., Marans, R.W., Michelson W. (ed.). New York: VNR, 1987, p. 361–191.
169. **Taylor, K.** From Physical determinant to cultural construct: shifting discourses in reading landscape as history and ideology. *FIRM commodity De-light. Proceeding of fifteenth annual conference of the society of architectural historians Australia and New Zealand,* University of Melbourne 1998, p. 371–278.

170. **Taylor, K.** Cultural Heritage Management: A Possible Role for Charters and Principles in Asia. *International Journal of Heritage Studies,* 2004, No.5, p. 417–433.
171. **Terzidou, M.** Religion as a motivation to travel: the case of Tinos island in Greece. *Management of International Business and Economic Systems (MIBES) 2010 International Conference proceeding,* 2010, p.338–349
172. *The Meaning of Gardens.* Francis, M., Hester, R. (ed.). Cambridge and London: The MIT Press, 1990, 283 p.
173. **Thompson, W., Sorvig, K.** *Sustainable Landscape Construction: A Guide to Green Building Outdoors.* Inland Press, 2000, 325 p.
174. **Tuan, Y.F.** *Topophilia: A study of Environmental Perception, Attitudes, and Values.* Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, 1974, 260 p.
175. **Turner, M.G., Gardner, R.H., O'Neill, R.V.** *Landscape ecology in theory and practice.* New York: Springer, 2001, 406 p.
176. **Tveit, M., Ode, A., Fry, G.** Key concepts in a framework for analysing visual landscape character. *Landscape Research,* 2006, No.31 (3), p. 229–255.
177. **Unwin, K.I.** The relationship of observer and landscape in landscape evaluation. *Transactions of the Institue of British Geographers,* 1975, No.66, p. 130–133.
178. **Urry, J.** *The Tourist Gaze: Leisure and Travel in Contemporary Societies.* London: Sage Publications, 1990, 176 p.
179. **Van Eetvelde, V., Antrop, M.** Comparison of the landscape structure of traditional and new landscapes. Some European examples. *Conference Proceedings International Association of Landscape Ecology European Conference. Development of European Landscapes,* Mander, Ü., Printsmann, A., Palang, H. (ed.). Tartu: Publicationes Instituti Geographici Universitatis Tartuensis, 2001, Vol.2, p. 275.
180. **Vedins, I.** *Zinātne un patiesība.* Rīga: Izdevniecība Avots, 2008, 702 lpp.
181. **Vīķe Freiberga, V.** *Kultūra un latvietība.* Rīga: Karogs, 2010, 231 lpp.
182. **Vos, W., Klijn, J.A.** Trends in European landscape development: prospects for a sustainable future. *From landscape ecology to landscape science; proceedings of the European congress, Landscape ecology: things to do - proactive thoughts for the 21st century, organised in 1997 by the Dutch Association for Landscape Ecology (WLO) on the occasion of the 25th anniversary,* Klijn, J.A., Vos, W. (ed.). Kluwer: Dordrecht, 2000, p. 13–29
183. **Vos, W., Meekes, H.** Trends in European cultural landscape development: perspectives for a sustainable future. *Landscape and Urban Planning,* Elsevier, 1999, No.46, p. 3–14.
184. **Vukonic, B.** *Tourism and Religion.* New York: Pergamon, 1996, 208 p.
185. **Wang, Y., Xia, Z., Chen, W.** Aesthetic values in sustainable tourism development: a case study in Zhangjiajie national park of Wuling Yuan, China. *China Tourism Research,* 2008, No.4, p. 205–218.
186. **Warf, B., Vincent, P.** Religious diversity across the globe: a geographic exploration. *Social and Cultural Geography,* 2007, No.8(4), p. 597–613.
187. **Wascher, D.M.** Landscape-indicator development: steps towards a European approach. *The new dimensions of the European landscape: Frontis Workshop on the future of the European cultural landscape, Wageningen, The Netherlands,* Jongman, R.G.H. (ed.). Dordrecht: Springer, 2004, 2002-06-10/ 2002-06-12, p. 237–252.
188. **Wickham, J.D., Riitters, K.H.** Sensitivity of landscape metrics to pixel size. *International Journal of Remote Sensing,* 1995, No.16, 18, p. 3585–3594.

189. **Williams, A.** Spiritual therapeutic landscapes and healing: a case study of St. Anne de Beaupre, Quebec, Canada. *Social science & medicine,* Elsevier, 2012, No.70, p. 1633–1640.
190. **Wohlwill, J.F.** What belongs where: research on fittingness of man-made structures in natural settings. *Assessing amenity resource values,* Daniel, T.C., Zube, E. H., Driver, B. L., United States Forest Service (ed.). Rocky Mountain Forest and Range Experiment Station, Forest Service, 1979, p. 48–57.
191. **Wu, J.G.** Effects of changing scale on landscape pattern analysis: scaling relations. *Landscape Ecology,* 2004, No.19 (2), p. 125–138.
192. **Wu, J.G., Shen, W.J., Sun, W.Z., u.c.** Empirical patterns of the effects of changing scale on landscape metrics. *Landscape Ecology,* 2002, No.17 (8), p. 761–782.
193. **Young C., Jarvis P., Hooper I., u.c.** Urban landscape ecology and its evaluation: A review. *Landscape ecology research trends,* Dupoint, A., Jacobs, H. (ed.) New York: Nova Science Publishers, 2008, p. 45–69.
194. **Yu X., Liao B., Wang D., Chen D.** Spatial Structure and Scenic Beauty Estimation of Scenic-Recreational Forests of the Tiantai Mountain in Longmenshan National Geopark, Sichuan. *Scientia Silvae Sinicae,* 2011, No.47(7), p. 50–56.
195. **Zelinsky, W.** The uniqueness of the American religious landscape. *Geographical Review,* 2002, No.91, p. 565–585.
196. **Zhang, Z., Xu, C., Gong, L., u.c.** Assessment on Structural Quality of Landscapes in Green Space of Beijing Suburban Parks by SBE Method. *Scientia Silvae Sinicae,* 2011, No.47(8), p. 53–60.
197. **Ziemeļniece, A.** *Estētiskā kvalitāte ainaviskajā telpā.* Jelgava: Latvijas Lauksaimniecības universitāte, 1998, 97 lpp.
198. **Ziemeļniece, A.** The preservations problems of cultural historical heritage and landscape in Latvia. *Civil Engineering. International Scientific Conference Proceedings,* Jelgava: Latvia University of Agriculture, 2012, Vol.3, p. 178–181.
199. **Ziemeļniece, A.** Lielupes augšteces kultūrvēsturiskās ainavas saglabāšanas iespējas/The opportunities for preservation of cultural historical landscape of the uper waters of the Lielupe. *Bisnesa augstskola Turība konferenču rakstu krājums – XIII starptautiskā zinātniskā konference „Ilgtspējīga uzņēmējdarbība mainīgos ekonomiskos apstākļos,* Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2012, 338.–346. lpp.
200. **Zilgalvis, J.** Jaunākās atziņas Latvijas arhitektūras mantojuma izpētē. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis A daļa,* Rīga, 2012, 66.sējums, ½.Numurs, 95.–98. lpp.
201. **Zube, E.H.** Rating everyday rural landscapes of the northeastern .United States *Landscape Architecture,* 1973, No.63, p. 370–375.
202. **Zube, E.H.** Perceived land use patterns and landscape values. *Landscape Ecology,* 1987, No.1, p. 37–45.
203. **Zube, E.H., Pitt, D.G., Anderson, T.W.** *Perception and Measurement of Scenic Resources in the Southern Connecticut River Valley.* Amherst : Institute for Man and His Environment, University of Massachusetts, 1974, 191p.
204. **Zube, E.H., Sell, J.L., Taylor, J.G.** Landscape perception: research, application and theory. *Landscape Planning,* 1982, No.9, p. 1 – 33.

Elektroniskie resursi

205. 2011. gada tautas skaitīšanas rezultāti īsumā. Informatīvais apskats). *Latvijas Republikas Centrālā statistikas pārvalde* [tiešsaite]. 2012 [skatīts 10.08.2013.]. Pieejams:

http://www.csb.gov.lv/sites/default/files/publikacijas/nr_13_2011gada_tautas_skaitisanas_rezultati_isuma_12_00_lv.pdf
206. Ainavu politikas pamatnostādnes 2013.-2019.gadam. *Ministru kabineta noteikumi* [tiešsaite]. 2013 [skatīts 10.10.2013.] Pieejams: http://polsis.mk.gov.lv/view.do?id=4427
207. **Bennis, E**. *The story of gardens in Europe* [tiešsaite]. 2006 [skatīts 10.10.2010.]. Pieejams: text. http://project.eghn.org/downloads/EGHN_Story%20of%20gardens
208. **Diaz, N., Apostol, D.** Forest landscape analysis and design: a process for developing and implementing land management objectives for landscape patterns [tiešsaite]. USDA Forest Service, Pacific Northwest Region, R6-ECO-TP-043-92 [tiešsaite]. 1992 [skatīts 10.02.2013.]. Pieejams: http://www.treesearch.fs.fed.us/pubs/6268
209. ESDP European Spatial Development Perspective Towards Balanced and Sustainable Development of the Territory of the European Union. *European Commission* [tiešsaite]. 1999, 87 p. [skatīts 01.12.2011]. Pieejams: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/pdf/sum_en.pdf
210. Etnopolitiskā spriedze Latvijā: konflikta risinājuma meklējumi. *Baltic Institute of Social Sciences* [tiešsaite]. 2005, 76 p. [skatīts 10.09.2013]. Pieejams: http://www.biss.soc.lv/downloads/resources/Etnopol_krize/Atskaite_LV.pdf
211. European Landscape Character Areas – Typologies, Cartography and Indicators for the Assessment of Sustainable Landscapes. Landscape Europe [tiešsaite]. 2005 [skatīts 20.02.2012.]. Pieejams: http://www.paesaggiopocollina.it/paesaggio/dwd/lineeguida/elcai_projectreport.pdf
212. European Landscape Convention. *Counsile of Europe* [tiešsaite]. 2000 [skatīts 10.09.2012.]. Pieejams: http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/176.htm
213. General Guidelines for Identifying and Evaluating Historic Landscapes, environmental program, California. *California department of transportation Sacramento* [tiešsaite]. 1999 [skatīts 10.10.2011.] Pieejams: www.dot.ca.gov/ser/downloads/cultural /languide.pdf
214. **Kong, L.** *Global shifts, teoretical shifts: changing geographies of religion* [tiešsaite]. 2010 [skatīts 10.12.2010.]. Pieejams: http://phg.sagepub.com/content/early/2010/03/30/0309132510362602.abstract
215. Kultūras pieminekļu īpašnieku attieksme pret kultūras pieminekļu statusu kā apgrūtinājumu. *Latvijas Zinātņu akadēmijas Ekonomikas institūts* [tiešsaite]. 2002 [skatīts 10.02.2011.]. Pieejams: http://www.km.gov.lv/lv/doc/starpnozares/petijumi/Kulturas_piemineklu_statuss_LZA_EI.pdf
216. Landscape Character Assessment, Guidance for England and Scottland. *The Countryside Agency and Scottish Natural Heritage* [tiešsaite]. 2002, 96 p. [skatīts 01.09.2012.]. Pieejams: http://publications.naturalengland.org.uk/file/2672917
217. Latgales stratēģija 2030. Latgales programma 2017. 3.pielikums, Latgales reģiona raksturojums [tiešsaite]. SIA Grupa 93, 2010, 134 lpp. [skatīts 10.10.2011.]. Pieejams: http://www.latgale.lv/lv/files/download?id=1651
218. Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam. *Latvijas Republikas Saeima* [tiešsaite]. 2010, 100 lpp. [skatīts 10.05.2013.]. Pieejams: http://baltadaba.lv/wp-content/uploads/2013/04/latvija2030_lv.pdf

219. Noteikumi par aizsargājamo ainavu apvidiem. *Ministru kabineta noteikumi* [tiešsaite]. 1999 [skatīts 10.05.2013]. Pieejams: http://likumi.lv/doc.php?id=22317
220. Par kultūras pieminekļu aizsardzību. *Latvijas Republikas likums* [tiešsaite]. 1992 [skatīts 10.05.2013.]. Pieejams http://likumi.lv/doc.php?id=72551
221. **Picard, S.H.** Cultural Values of Landscape. *University of Otago* [tiešsaite]. 2011 [skatīts 10.02.2012.]. Pieejams: Retrieved from http://hdl.handle.net/10523/1662
222. Population statistics at regional level. *European Commission* [tiešsaite]. [skatīts 05.10.2012.]. Pieejams: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Population_statistics_at_regional_level#Population_change
223. Q methodology [tiešsaite]. 2013 [skatīts 10.02.2013.]. Pieejams: http://en.wikipedia.org/wiki/Q_methodology
224. Recommendation CM/Rec (2008)3 of the Committee of Ministers to member states on the guidelines for the implementation of the European Landscape Convention [tiešsaite]. 2008 [skatīts 10.02.2010.]. Pieejams: http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/heritage/landscape/versionsorientation/anglais.pdf
225. Reģionu attīstība Latvijā 2010. Pārskats. *Valsts reģionālās attīstības aģentūra* [tiešsaite]. Rīga: SIA MicroDot tipogrāfijā, 2011, 176 lpp. [skatīts 10.02.2012.]. Pieejams: http://www.vraa.gov.lv/uploads/Regionu_attistiba_Latvija_2010_web_LAT.pdf
226. Report of the Expert Meeting on European Cultural Landscapes of Outstanding Universal Value. Vienna, Austria: *UNESCO* [tiešsaite]. 1996 [skatīts 10.10.2010.]. Pieejams: http://whc.unesco.org/archive/europe7.htm
227. Responsible care for churchyards. A brief practical guide for parishes [tiešsaite]. [skatīts 05.05.2012.]. Pieejams: http://old.wakefield.anglican.org/info/handbook/Churchyards/Responsible%20care%20for%20churchyards%20-%20brief%20guide.pdf
228. Sabiedrības informētība kultūras mantojuma saglabāšanas un attīstības jomā. *Baltijas Sociālo Zinātņu institūts* [tiešsaite]. 2002 [skatīts 10.10.2013.]. Pieejams: http://www.km.gov.lv/lv/doc/starpnozares/petijumi/Sabiedribas_informetiba_kulturas_mantojums.pdf
229. Sakrālie objekti. *Tūrisma attīstības valsts aģentūra* [tiešsaite]. [skatīts 05.03.2011.]. Pieejams: http://www.latvia.travel/lv/sakralie-objekti
230. Site lines, a journal of place, Fall 2010: Landscape as Monument. New York: *Foundaton for Landscape Studies* [tiešsaite]. 2010, 24 p. [skatīts 10.10.2011.]. Pieejams: http://www.foundationforlandscapestudies.org/pdf/sitelines_fall10.pdf
231. **Stephenson, J.** Values in Space and Time: A Framework for Understanding and Linking Multiple Cultural Values in Landscapes. *University of Otago* [tiešsaite]. 2005 [skatīts 10.02.2012.]. Pieejams: http://hdl.handle.net/10523/123
232. **Swanwick, C.** LUC Landscape Character assessment – Guidance for England and Scotland. *Countryside Agency/Scottish National Heritage* [tiešsaite]. 2002 [skatīts 10.02.2012]. Pieejams: http://publications.naturalengland.org.uk/file/2672917
233. **Taylor, K.** Landscape and Memory: cultural landscapes, intangible values and some thoughts on Asia. Quebec, Canada [tiešsaite]. 2008 [skatīts 10.06.2011.]. Pieejams: http://openarchive.icomos.org/139/1/77-wrVW-272.pdf
234. Teritorijas attīstības plānošanas likums. *Latvijas Republikas likums* [tiešsaite]. 2011 [skatīts 10.02.2012.]. Pieejams: http://likumi.lv/doc.php?id=238807

235. UNESCO World Heritage Cultural landscapes Definitions. International Federation of Landscape Architects. *Cultural Landscapes Committee* [tiešsaite]. [skatīts 10.10.2011]. Pieejams: http://www.iflaclc.org/definitions.html
236. Visual Assessment of Windfarms: Best Practice. *Scottish Natural Heritage* [tiešsaite]. 2002 [skatīts 10.05.2013.]. Pieejams: http://www.snh.org.uk/pdfs/publications/commissioned_reports/f01aa303a.pdf
237. Visual Representation of Windfarms, Good Practice Guidance. Scottish Natural Heritage, The Scottish Renewables Forum, *The Scottish Society of Directors of Plannin* [tiešsaite]. 2006 [skatīts. 20.12.2012.]. Pieejams: www.snh.org.uk/pdfs/publications/heritagemanagement/Visual%20Representation%20of%20windfarms%20-%20excerpt.pdf
238. Webler T., Danielson S., Tuler S. Using Q method to reveal social perspectives in environmental research. Greenfield MA: *Social and Environmental Research Institute* [tiešsaite]. 2009, 54 p. [skatīts 20.10.2011.]. Pieejams: www.serius.org/pubs/Qprimer.pdf

PIELIKUMI

1. pielikums

DARBĀ IEVIETOTO TABULU SARAKSTS

N.p.k.	Tabulas numurs	Tabulas nosaukums	Lpp.
1	2.1.	Fotoattēlu izvietojuma un vērtējuma princips pēc Q metodes	38
2	3.1.	Dievnamu dārzu tipiskāko elementu sastopamība pēc ekspedīciju (2011. un 2013. gadā) datiem	63
3	3.2.	Datu apkopojums par lauka pētījumu katoļu dievnamu dārzos Latgales augstienē	67,68
4	3.3.	Datu apkopojums par lauka pētījumu pareizticīgo dievnamu dārzos Latgales augstienē	70
5	3.4.	Datu apkopojums par lauka pētījumu vecticībnieku dievnamu dārzos Latgales augstienē	71,72
6	3.5.	Lauka pētījumos iegūtās informācijas apkopojums par dievnamu dārzu struktūru	74
7	4.1.	Lauka pētījumu rezultātu hronoloģiskais apkopojums un izmantotie materiāli	87
8	4.2.	Promocijas darbā izveidotā Latgales augstienes dievnamu ainavas izpētes metodoloģija	87
9	4.3.	Ainavas raksturojuma izmantošana dažādos plānošanas līmeņos	91
10	4.4.	Dažādo konfesiju dievnamu Latgales augstienē novietojums attiecībā pret apdzīvojuma struktūru	98
11	4.5.	Ainavas raksturošanas izmantošana attīstības plānošanā (Swanwick, 2006)	101

2. pielikums

DARBĀ IEVIETOTO ATTĒLU SARAKSTS

N.p.k.	Attēla numurs	Atēla nosaukums	Lpp.
1	1.1.	Promocijas darba pētāmās teritorijas novietojuma shēma	11
2	1.2.	Apdzīvoto vietu fokusa punkti un to sasaistes	13
3	1.3.	Lomi–bortinieku dievnama ainava ar apkārt esošo ciemata apbūvi	15
4	1.4.	Makarovkas dievnams ar ceļam otrā pusē esošo apbūvi	15
5	1.5.	Kaunatas dievnama dārzs un ielas apbūve	15
6	1.6.	Arhitektūras stilu ģenēze Latgales dievnamu ainavā	16
7	1.7.	Konfesiju attīstība Latgalē	18
8	1.8.	a) Riebiņu katoļu dievnams; b) Bērzgales katoļu dievnams; c) Prezmas katoļu dievnams; d) Kaunatas katoļu dievnams	18
9	1.9.	Dievnamu ainavas piesaistes shēma	20
10	1.10.	Kultūras vērtību modelis	21
11	1.11.	Ainavas attīstība laikā	24
12	1.12.	Shematisks dievnamu ainavu izvietojums Latgales plānošanas reģionā 2013. gadā	25
13	1.13.	Latgales dievnamu ainavu sadalījums vēsturiskajos periodos sasaistē ar Eiropas kultūrainavas galvenajiem ģenēzes posmiem (tradicionālo, revolucionāro, postmoderno)	26
14	1.14.	Dagdas dievnams	27
15	1.15.	a) Piedrujas katoļu baznīca; b) Krāslavas katoļu dievnams	27
16	1.16.	Rēzeknes sinagoga (celta 1909. gadā)	28
17	1.17.	a)Rēzeknes katoļu dievnams (celtniecība uzsākta 1935. gadā, pēc arhitekta Pavlova projekta); b) Rēzeknes vecticībnieku dievnams (celts 1896. gadā)	28
18	1.18.	Latgales augstienes dievnamu ainavas ģenēzi ietekmējošie faktori	29
19	2.1.	Ainavas pētīšanas paradigmu sasaiste ar pētījumā izmantotajām vizuālās vērtēšanas metodēm	33
20	2.2.	Aizkalnes katoļu dievnams lauku ainavā	35
21	2.3.	Borovkas dievnams meža ietverts	35
22	2.4.	Dagdas katoļu dievnams pilsētas apbūvē	35
23	2.5.	Latgales augstienes dievnamu ainavas pētījuma mērogs	37
24	2.6.	Fotoattēlu izvietošanas paraugs Q metodes lietojumā	38
25	2.7.	Vidējais vērtējums ainavas vizuālajai kvalitātei, izmantojot skata izteiksmīguma noteikšanas metodi	40

N.p.k.	Attēla numurs	Atēla nosaukums	Lpp.
26	2.8.	Vidējais vērtējums ainavas vizuālajai kvalitātei, izmantojot Q metodi	40
27	2.9.	Augstākas vizuālās kvalitātes novērtējumu guvušo skatu punktu raksturojums no respondentu puses	41
28	2.10.	Zemākas vizuālās kvalitātes novērtējumu guvušo skatu punktu raksturojums no respondentu puses	41
29	2.11.	Shematisks dievnamu ainavu saskatāmības sadalījums	43
30	2.12.	Ainavas pētīšanas paradigmu sasaiste ar ainavas lasīšanas metodi un tajā ietverto ainavas lasīšanas indikatoru sistēmu	46
31	2.13.	Pārskatāma ainavas ISSIA (ietekmējošā spēka, spiediena, stāvokļa, ietekmes, atbildes) uzbūve	48
32	2.14.	Vietas identitāte un to veidojošie faktori	49
33	2.15.	Salasāmības metodes pamata galvenās sastāvdaļas	51
34	2.16.	Dubnas dievnama ainavas salasāmības shēma	53
35	2.17.	Kovaļovas dievnama ainavas salasāmības shēma	53
36	2.18.	Piedrujas katoļu un pareizticīgo dievnamu ainavas salasāmības shēma	54
37	2.19.	Aglonas bazilikas ainavas salasāmības shēma	55
38	2.20.	Ezernieku dievnama ainavas salasāmības shēma	56
39	2.21.	Bērzgales dievnama ainavas salasāmības shēma	57
40	2.22.	a) Šķaunes dievnama ainavas salasāmības shēma; b) Andrupenes dievnama ainavas salasāmības shēma	58
41	3.1.	a) Krāslavas katoļu dievnama ieejas vārti; b) Bērzgales (pie Aglonas) dievnama ieejas vārti; c) Nīdermuižas dievnama ieejas vārti	64
42	3.2.	a) meditācijas zona Bērzgales (pie Rēzeknes) dievnama dārzā; b) meditācijas zona Indricas dievnama dārzā ar Daugavu fonā; c) meditāciju zona Dubnas dievnama dārzā	65
43	3.3.	a) perimetrālie koku stādījumi Kombuļu dievnama dārzā; b) nozāģētie koki, kas veidojuši perimetrālos stādījumus pie Peipiņu dievnama; c) jauni perimetrālie stādījumi Rogovkas dievnama dārzā	65
44	3.4.	a) brīvi stāvošs zvanu tornis pie Borovkas dievnama; b) brīvi stāvošs zvanu tornis pie Šķaunes dievnama; c) unikālas konstrukcijas brīvi stāvošs zvanu tornis pie Rečeņu dievnama	66
45	3.5.	Ludzas ebreju dievnams	66
46	3.6.	Auziņu dievnama dārzs	69
47	3.7.	a) Indricas dievnams skatā no piebraucamā ceļa; b) Indricas dievnams pretskatā ar ieejas vārtiem; c) Indricas dievnama meditācijas zona	69
48	3.8.	Piedrujas pareizticīgo dievnama dārzs	69

2. pielikuma nobeigums

N.p.k.	Attēla numurs	Atēla nosaukums	Lpp.
49	3.9.	Rēzeknes luterāņu dievnama dārza teritorija	71
50	3.10.	Maltas vecticībnieku dievnams	72
51	3.11.	Ludzas vecticībnieku dievnams	73
52	3.12.	Luterāņu dievnamu dārzi pilsētvidē	75
53	3.13.	a) Pareizticīgo dievnamu dārzi lauku ainavā; b) Pareizticīgo dievnamu dārzi pilsētvidē	75
54	3.14.	a) Vecticībnieku dievnamu dārzi lauku ainavā; b) Vecticībnieku dievnamu dārzi pilsētvidē	76
55	3.15.	a) Katoļu dievnamu dārzi lauku ainavā ar vienu brīvi stāvošu zvanu torni; b) Katoļu dievnamu dārzi lauku ainavā ar diviem brīvi stāvošiem zvanu torņiem,	77
56	3.16.	a) Katoļu dievnamu dārzi pilsētvidē ar brīvi stāvošiem zvanu torņiem priekšdārzā; b) Katoļu dievnamu dārzi pilsētvidē ar brīvi stāvošiem zvanu torņiem dārza aizmugures daļā	77
57	4.1.	Pētījuma hierarhijas attēlojums	80
58	4.2.	Novadu un republikas pilsētu teritorijas attīstības līmeņa indekss atbilstoši 2010. gada datiem	81
59	4.3.	Nacionālās nozīmes attīstības centri un to ietekmes areāli	82
60	4.4.	Dievnama ainava pēc ainavas rakstura noteikšanas metodes vadlīnijām	85
61	4.5.	Ainavu politika Latvijā	90
62	4.6.	Darbā aplūkotie Eiropas ainavu konvencijas mērķi un izvirzītās prioritātes	90
63	4.7.	a) Rečeņu dievnama atjaunotie vārti; b) Nīdermuižas dievnama atjaunotie vārti; c) Aščuku dievnams un tā ieejas vārti; d) Ismeru dievnams un tā ieejas vārti	95
64	4.8.	Promocijas darba pētījuma divdaļīgums un tā hierarhija	96
65	4.9.	Pētījuma metožu sniegtais pienesums	103

3. pielikums

Vēsturiskajā Latgales dievnamu ainavas pētījumā iekļautie dievnami

N. p. k.	Dievnama ainavas nosaukums	Teritoriālā piederība	Dievnama ainavas konfesionālā piederība	Piederība izdalītajiem vēstures periodiem	Ainavas parādīšanās gads
1	Rēzeknes Jēzus Sirds katedrāle	Rēzekne	Katoļu	1	1285
2	Aulejas Sv. Marijas Magdalēnas baznīca	Krāslavas novads	Katoļu	1	1530
3	Ludzas luterāņu baznīca	Ludzas novads	Luterāņu	2	1599
4	Piedrujas baznīca	Krāslavas novads	Pareizticīgo	2	1618
5	Višķu Sv. Jāņa Kristītāja baznīca	Daugavpils novads	Katoļu	2	1621
6	Piedrujas Jaunavas Marijas Debesīs Uzņemšanas baznīca	Krāslavas novads	Katoļu	2	1630
7	Elernes Kunga Jēzus Debeskāpšanas baznīca	Daugavpils novads	Katoļu	2	1650
8	Piļcienes Sv. Antona baznīca	Rēzeknes novads	Katoļu	2	1670
9	Krāslavas Sv. Ludviga baznīca	Krāslavas novads	Katoļu	2	1676
10	Viļakas Vissvētākās Jēzus Sirds baznīca	Viļakas novads	Katoļu	2	1683
11	Asūnes Sv. Krusta Pagodināšanas baznīca	Dagdas novads	Katoļu	2	1685
12	Jezupovas Sv. Pētera un Sv. Pāvila baznīca	Daugavpils novads	Katoļu	2	1685
13	Subates baznīca	Ilūkstes novads	Luterāņu	2	1685
14	Ludzas Jaunavas Marijas Debesīs Uzņemšanas baznīca	Ludzas novads	Katoļu	2	1687
15	Landskoronas Vissvētākās Trīsvienības baznīca	Dagdas novads	Katoļu	2	1696
16	Andzeļmuižas Sv. Jāņa Kristītāja baznīca	Dagdas novads	Katoļu	2	1697
17	Kaunatas Vissvētākās Jaunavas Marijas baznīca	Rēzeknes novads	Katoļu	2	1697
18	Eversmuižas Sv. Andreja baznīca	Ciblas novads	Katoļu	2	1698
19	Indricas Sv. Jāņa Kristītāja baznīca	Krāslavas novads	Katoļu	2	1698
20	Brigu Vissvētākās Trīsvienības baznīca	Ludzas novads	Katoļu	2	1698
21	Aglonas Vissv. Jaunavas Marijas Debesīs Uzņemšanas bazilika	Aglonas novads	Katoļu	2	1699
22	Pildas Sv. Pētera un Sv. Pāvila baznīca	Ludzas novads	Katoļu	2	1699
23	Raipoles Sv. Jāņa Kristītāja baznīca	Ludzas novads	Katoļu	2	1699

N. p. k.	Dievnama ainavas nosaukums	Teritoriālā piederība	Dievnama ainavas konfesionālā piederība	Piederība izdalītajiem vēstures periodiem	Ainavas parādīšanās gads
24	Istras Jaunavas Marijas Bezvainīgās Ieņemšanas baznīca	Ludzas novads	Katoļu	2	1700
25	Izvaltas Sv. Annas baznīca	Krāslavas novads	Katoļu	2	1701
26	Stiglovas Sv. Krusta Pagodināšanas baznīca	Kārsavas novads	Katoļu	2	1710
27	Preiļu Jaunavas Marijas Debesīs Uzņemšanas baznīca	Preiļu novads	Katoļu	2	1715
28	Dagdas Vissvētākās Trīsvienības baznīca	Dagdas novads	Katoļu	2	1741
29	Pušas Vissvētākās Trīsvienības baznīca	Rēzeknes novads	Katoļu	2	1743
30	Līksnas Vissvētākās Jēzus Sirds baznīca	Daugavpils novads	Katoļu	2	1748
31	Pustiņas Jaunavas Marijas Debesīs Uzņemšanas baznīca	Krāslavas novads	Katoļu	2	1748
32	Nīdermuižas Kunga Jēzus Apskaidrošanās baznīca	Preiļu novads	Katoļu	2	1748
33	Bērzgales Dieva Apredzības baznīca	Aglonas novads	Katoļu	2	1750
34	Brodaižas pareizticīgo baznīca	Ludzas novads	Pareizticīgo	2	1751
35	Ciskādu Sv. Jāņa Kristītāja baznīca	Rēzeknes novads	Katoļu	2	1751
36	Viļānu Sv. Erceņģeļa Miķeļa Romas katoļu baznīca	Viļānu novads	Katoļu	2	1753
37	Vidusmuižas Svētā Gara baznīca	Riebiņu novads	Katoļu	2	1759
38	Salienas (Tartaku) pareizticīgo baznīca	Daugavpils novads	Pareizticīgo	2	1760
39	Līvānu Sv. Ercenģeļa Miķeļa baznīca	Līvānu novads	Katoļu	2	1760
40	Feimaņu Sv. Jāņa Kristītāja baznīca	Rēzeknes novads	Katoļu	2	1760
41	Malnavas Jaunavas Marijas – Rožukroņa Karalienes baznīca	Kārsavas novads	Katoļu	2	1761
42	Pasienes Sv. Dominika baznīca	Zilupes novads	Katoļu	2	1761
43	Zosnas Sv. Ercenģeļa Miķeļa baznīca	Rēzeknes novads	Katoļu	2	1765
44	Rušonas Sv. Ercenģeļa Miķeļa baznīca	Riebiņu novads	Katoļu	2	1766
45	Lauderu Sv. Nikolaja pareizticīgo baznīca	Zilupes novads	Pareizticīgo	2	1767
46	Balvu Vissvētākās Trīsvienības baznīca	Balvu novads	Katoļu	2	1769

N. p. k.	Dievnama ainavas nosaukums	Teritoriālā piederība	Dievnama ainavas konfesionālā piederība	Piederība izdalītajiem vēstures periodiem	Ainavas parādīšanās gads
47	Salnavas Sv. Jāņa – Tuksnesī Saucēja Balss baznīca	Kārsavas novads	Katoļu	2	1770
48	Stoļerovas Sv. Trīsvienības baznīca	Rēzeknes novads	Katoļu	2	1770
49	Riebiņu Sv. Pētera un Sv. Pāvila baznīca	Riebiņu novads	Katoļu	2	1771
50	Bērzgales Sv. Annas baznīca	Rēzeknes novads	Katoļu	3	1776
51	Pudinovas (Mihailovas) Dievmātes Patvēruma baznīca	Kārsavas novads	Pareizticīgo	3	1778
52	Raģeļu Sv. Jāņa Kristītāja baznīca	Aglonas novads	Katoļu	3	1780
53	Pušmucovas Jaunavas Marijas Pasludināšanas baznīca	Ciblas novads	Katoļu	3	1780
54	Strūžānu Vissvētākās Trīsvienības baznīca	Rēzeknes novads	Katoļu	3	1780
55	Prezmas Sv. Apustuļa Sīmaņa un Jūdas baznīca	Rēzeknes novads	Katoļu	3	1781
56	Ambeļu Sv. Jura baznīca	Daugavpils novads	Katoļu	3	1782
57	Vertulovas Svētās Dievmātes piedzimšanas pareizticīgo baznīca	Ludzas novads	Pareizticīgo	3	1783
58	Kalupes Vissvētākā Altāra Sakramenta Romas katoļu baznīca	Daugavpils novads	Katoļu	3	1785
59	Skaistas Sv. Antona baznīca	Krāslavas novads	Katoļu	3	1788
60	Kaplavas Dievmātes Patvēruma baznīca	Krāslavas novads	Pareizticīgo	3	1794
61	Nautrēnu Jaunavas Marijas Bezvainīgās Ieņemšanas baznīca	Rēzeknes novads	Katoļu	3	1794
62	Laucesas Sv. Pētera un Pāvila baznīca	Daugavpils novads	Katoļu	3	1797
63	Bebrenes Sv. Jāņa Kristītāja baznīca	Ilūkstes novads	Katoļu	3	1797
64	Vārkavas Vissvētākās Trīsvienības baznīca	Vārkavas novads	Katoļu	3	1799
65	Sventes Vissv. Trīsvienības baznīca	Daugavpils novads	Katoļu	3	1800
66	Skrudalienas pareizticīgo baznīca	Daugavpils novads	Pareizticīgo	3	1800
67	Istalsnas Sv. Staņislava baznīca	Ludzas novads	Katoļu	3	1800
68	Beresnes Sv. Annas baznīca	Dagdas novads	Katoļu	3	1805
69	Lašu	Ilūkstes novads	Luterāņu	3	1805
70	Pieniņu Jēzus Sirds baznīca	Riebiņu novads	Katoļu	3	1806
71	Borovkas Dievmātes baznīca	Krāslavas novads	Katoļu	3	1811

N. p. k.	Dievnama ainavas nosaukums	Teritoriālā piederība	Dievnama ainavas konfesionālā piederība	Piederība izdalītajiem vēstures periodiem	Ainavas parādīšanās gads
72	Ilūkstes Sv. Jaunavas Marijas Vārda baznīca	Ilūkstes novads	Katoļu	3	1816
73	Kombuļu Sv. Jāzepa baznīca	Krāslavas novads	Katoļu	3	1818
74	Okras Sv. Hieronīma baznīca	Dagdas novads	Katoļu	3	1819
75	Sīķeles evanģēliski luteriskā baznīca	Daugavpils novads	Luterāņu	3	1819
76	Subates Sv. Miķeļa baznīca	Ilūkstes novads	Katoļu	3	1819
77	Spruktu Sv. Antona baznīca	Daugavpils novads	Katoļu	3	1820
78	Rundānu Sv. Krusta Paaugstināšanas baznīca	Ludzas novads	Katoļu	3	1820
79	Ozolmuižas Sv. Pētera un Sv. Pāvila baznīca	Rēzeknes novads	Katoļu	3	1820
80	Madaleņas Sv. Marijas Magdalēnas baznīca	Līvānu novads	Katoļu	3	1821
81	Varnaviču Vissv. Jaunavas Marijas baznīca	Krāslavas novads	Katoļu	3	1822
82	Augustovas Sv. Elizabetes baznīca	Rugāju novads	Katoļu	3	1828
83	Rikavas Dieva Apredzības baznīca	Rēzeknes novads	Katoļu	3	1829
84	Bukumuižas Sv. Ludviga baznīca	Dagdas novads	Katoļu	3	1830
85	Berķenes (Birķenieku) luterāņu baznīca	Daugavpils novads	Luterāņu	3	1830
86	Sarkaņu Jaunavas Marijas Bezvainīgās Ieņemšanas baznīca	Rēzeknes novads	Katoļu	3	1830
87	Grāveru Erceņģeļa Miķeļa pareizticīgo baznīca	Aglonas novads	Pareizticīgo	3	1836
88	Lipinišķu pareizticīgo baznīca	Daugavpils novads	Pareizticīgo	3	1836
89	Šķeltovas Sv. Nikolaja pareizticīgo baznīca	Aglonas novads	Pareizticīgo	3	1837
90	Ilūkstes	Ilūkstes novads	Pareizticīgo	3	1840
91	Krāslavas Sv. Aleksandra Ņevska baznīca	Krāslavas novads	Pareizticīgo	3	1840
92	Golišēvas pareizticīgo baznīca	Kārsavas novads	Pareizticīgo	3	1841
93	Ludzas pareizticīgo baznīca	Ludzas novads	Pareizticīgo	3	1845
94	Rēzeknes Vissvētākās Dievmātes piedzimšanas pareizticīgo baznīca	Rēzekne	Pareizticīgo	3	1846
95	Daugavpils Sv. Pētera Ķēdes baznīca	Daugavpils	Katoļu	3	1848
96	Andrupenes Vissv. Jaunavas Marijas – Skapulāru Karalienes baznīca	Dagdas novads	Katoļu	3	1850

N. p. k.	Dievnama ainavas nosaukums	Teritoriālā piederība	Dievnama ainavas konfesionālā piederība	Piederība izdalītajiem vēstures periodiem	Ainavas parādīšanās gads
97	Daugavpils sinagoga	Daugavpils	Ebreju	3	1850
98	Bēržu Sv. Annas baznīca	Balvu novads	Katoļu	3	1851
99	Jaunbornes Sv. Krusta atrašanas baznīca	Daugavpils novads	Katoļu	3	1859
100	Dricānu Sv. Sīmaņa un Sv. Jūdas baznīca	Rēzeknes novads	Katoļu	3	1859
101	Nagļu Sv. Jāņa Kristītāja baznīca	Rēzeknes novads	Katoļu	3	1862
102	Nīcgales Jaunavas Marijas Dzimšanas baznīca	Daugavpils novads	Katoļu	3	1863
103	Daugavpils Sv. Nikolaja pareizticīgo baznīca	Daugavpils	Pareizticīgo	3	1864
104	Dvietes Sv. Staņislava baznīca	Ilūkstes novads	Katoļu	3	1864
105	Ilūkstes	Ilūkstes novads	Luterāņu	3	1865
106	Balvu pareizticīgo baznīca	Balvu novads	Pareizticīgo	3	1871
107	Viļakas pareizticīgo baznīca	Viļakas novads	Pareizticīgo	3	1871
108	Moskvinas vecticībnieku lūgšanas nams	Preiļu novads	Vecticībnieku	3	1873
109	Strūžānu baznīca	Rēzeknes novads	Luterāņu	3	1873
110	Jāņuciema (Fabianovas) Lielmocekļa Georgija Uzvaras Nesēja pareizticīgo baznīca	Daugavpils novads	Pareizticīgo	3	1877
111	Maskovskas (Maskavas) pareizticīgo baznīca	Daugavpils novads	Pareizticīgo	3	1879
112	Vanagu Sv. Annas baznīca	Vārkavas novads	Katoļu	3	1882
113	Gajoka (Gaiķu) vecticībnieku lūgšanu nams	Daugavpils	Vecticībnieku	3	1886
114	Tiskādu vecticībnieku draudzes dievnams	Rēzeknes novads	Vecticībnieku	3	1886
115	Daugavpils Mārtiņa Lutera evaņģēliski luteriskā baznīca	Daugavpils	Luterāņu	3	1893
116	Riebiņu baznīca	Riebiņu novads	Pareizticīgo	3	1893
117	Baltinavas sinagoga	Baltinavas novads	Ebreju	3	1895
118	Rēzeknes Sv. Nikolaja vecticībnieku lūgšanu nams	Rēzekne	Vecticībnieku	3	1895
119	Demenes luterāņu baznīca	Daugavpils novads	Luterāņu	3	1896
120	Daugavpils Sv. Aleksandra Ņevska pareizticīgo baznīca	Daugavpils	Pareizticīgo	3	1897
121	Daniševskas vecticībnieku lūgšanu nams	Daugavpils novads	Vecticībnieku	3	1900

N. p. k.	Dievnama ainavas nosaukums	Teritoriālā piederība	Dievnama ainavas konfesionālā piederība	Piederība izdalītajiem vēstures periodiem	Ainavas parādīšanās gads
122	Pantelišku (Brīveru) vecticībnieku lūgšanu nams	Daugavpils novads	Vecticībnieku	3	1900
123	Krīvānu vecticībnieku lūgšanu nams	Daugavpils novads	Vecticībnieku	3	1900
124	Uļjanovas vecticībnieku draudzes dievnams	Rēzeknes novads	Vecticībnieku	3	1900
125	Gurilišķu vecticībnieku baznīca	Rēzeknes novads	Vecticībnieku	3	1900
126	Puderovas vecticībnieku lūgšanu nams	Rēzeknes novads	Vecticībnieku	3	1900
127	Baltinavas pareizticīgo baznīca	Baltinavas novads	Pareizticīgo	3	1901
128	Jersikas pareizticīgo baznīca	Līvānu novads	Pareizticīgo	3	1904
129	Jasmuižas (Aizkalne) pareizticīgo baznīca	Preiļu novads	Pareizticīgo	3	1904
130	Lipušku vecticībnieku lūgšanu nams	Rēzeknes novads	Vecticībnieku	3	1904
131	Daugavpils Jaunavas Marijas Bezvainīgās Ieņemšanas baznīca	Daugavpils	Katoļu	3	1905
132	Daugavpils Borisa un Gļeba pareizticīgo katedrāle	Daugavpils	Pareizticīgo	3	1905
133	Subates	Ilūkstes novads	Vecticībnieku	3	1906
134	Krivoševas vecticībnieku lūgšanu nams	Daugavpils novads	Vecticībnieku	3	1907
135	Rubenišķu vecticībnieku lūgšanu nams	Daugavpils novads	Vecticībnieku	3	1907
136	Daniševskas pareizticīgo baznīca	Daugavpils novads	Pareizticīgo	3	1908
137	Vecslabadas (Istras) pareizticīgo baznīca	Ludzas novads	Pareizticīgo	3	1908
138	Rēzeknes sinagoga	Rēzekne	Ebreju	3	1909
139	Aščuku vecticībnieku lūgšanu nams	Daugavpils novads	Vecticībnieku	3	1910
140	Grendzes Sv. Pēteŗa Romas katoļu baznīca	Ilūkstes novads	Vecticībnieku	3	1910
141	Kārsavas Sv. Polockas Efrosīnijas baznīca	Kārsavas novads	Pareizticīgo	3	1911
142	Rudzātu Sv. Jēkaba baznīca	Līvānu novads	Katoļu	3	1912
143	Rečiņu (Rečinas) vecticībnieku draudzes nams	Rēzeknes novads	Vecticībnieku	3	1912
144	Vīksnas pareizticīgo baznīca	Balvu novads	Pareizticīgo	3	1913
145	Silenes Sv. Jaunavas Marijas Debesīs uzņemšanas baznīca	Daugavpils novads	Katoļu	3	1913
146	Balvu luterāņu baznīca	Balvu novads	Luterāņu	3	1915

N. p. k.	Dievnama ainavas nosaukums	Teritoriālā piederība	Dievnama ainavas konfesionālā piederība	Piederība izdalītajiem vēstures periodiem	Ainavas parādīšanās gads
147	Rugāju pareizticīgo baznīca	Rugāju novads	Pareizticīgo	3	1916
148	Peipiņu Sāpju Dievmātes baznīca	Aglonas novads	Katoļu	3	1918
149	Eglaines Jaunavas Marijas – Baznīcas Mātes baznīca	Ilūkstes novads	Katoļu	3	1920
150	Borisovas (Borisovskas) vecticībnieku	Rēzeknes novads	Vecticībnieku	4	1921
151	Sprogu Sv. Ercenģeļa Miķeļa baznīca	Balvu novads	Katoļu	4	1922
152	Tilžas Sv. Jāzepa baznīca	Balvu novads	Katoļu	4	1922
153	Bondarišķu baznīca	Daugavpils novads	Vecticībnieku	4	1923
154	Eglaines vecticībnieku lūgšanu nams	Ilūkstes novads	Vecticībnieku	4	1924
155	Ludvikavas Sv. Agates baznīca	Krāslavas novads	Katoļu	4	1925
156	Znotiņu Dievmātes baznīca	Līvānu novads	Katoļu	4	1926
157	Kalupes evanģeliski luterikā baznīca	Vārkavas novads	Luterāņu	4	1926
158	Kupravas Sv. Ignata baznīca	Balvu novads	Katoļu	4	1928
159	Maltas (Rozentovas) Visusvēto pareizticīgo baznīca	Rēzeknes novads	Pareizticīgo	4	1928
160	Viļakas baznīca	Viļakas novads	Luterāņu	4	1928
161	Šķibēnu pareizticīgo baznīca	Viļakas novads	Pareizticīgo	4	1929
162	Tilžas baznīca	Balvu novads	Luterāņu	4	1930
163	Dagdas pareizticīgo baznīca	Dagdas novads	Pareizticīgo	4	1930
164	Grīvas vecticībnieku lūgšanu nams	Daugavpils	Vecticībnieku	4	1930
165	Krāslavas vecticībnieku lūgšanu nams	Krāslavas novads	Vecticībnieku	4	1930
166	Ludzas vecticībnieku lūgšanu nams	Ludzas novads	Vecticībnieku	4	1930
167	Viļānu baznīca	Viļānu novads	Vecticībnieku	4	1930
168	Baltinavas Kunga Jēzus Kristus Pasludināšanas baznīca	Baltinavas novads	Katoļu	4	1931
169	Kampišku vecticībnieku draudzes dievnams	Rēzeknes novads	Vecticībnieku	4	1931
170	Maltas (Borovajas, Borovskas) vecticībnieku draudzes dievnams	Rēzeknes novads	Vecticībnieku	4	1931
171	Demenes Jēzus Sirds baznīca	Daugavpils novads	Katoļu	4	1932

N. p. k.	Dievnama ainavas nosaukums	Teritoriālā piederība	Dievnama ainavas konfesionālā piederība	Piederība izdalītajiem vēstures periodiem	Ainavas parādīšanās gads
172	Līvānu evanģeliski luteriskā baznīca	Līvānu novads	Luterāņu	4	1932
173	Zilupes Jēzus Sirds Draudzes baznīca	Zilupes novads	Katoļu	4	1932
174	Ruskulovas Lurdas Dievmātes baznīca	Kārsavas novads	Katoļu	4	1933
175	Šķilbēnu Sāpju Dievmātes baznīca	Viļakas novads	Katoļu	4	1934
176	Aizpūres Vissv. Jaunavas Marijas – Ticīgo Palīdzības baznīca	Ciblas novads	Katoļu	4	1935
177	Medumu Sv. Jāņa Kristītāja baznīca	Daugavpils novads	Katoļu	4	1935
178	Mežvidu Skapulāra Dievmātes baznīca	Kārsavas novads	Katoļu	4	1935
179	Arendoles Dievmātes baznīca	Preiļu novads	Katoļu	4	1935
180	Kvītaines lielmocekļa Solunas Dimitrija baznīca	Ciblas novads	Pareizticīgo	4	1936
181	Rēzeknes Sāpju Dievmātes baznīca	Rēzekne	Katoļu	4	1936
182	Ostroņas (Ustroņu) sv. Aloīza Romas katoļu baznīca	Viļānu novads	Katoļu	4	1936
183	Rēzeknes Svētās Trīsvienības luterāņu baznīca	Rēzekne	Luterāņu	4	1938
184	Krišjāņu Sv. Jāņa Kristītāja baznīca	Balvu novads	Katoļu	4	1939
185	Kārsavas luterāņu baznīca	Kārsavas novads	Luterāņu	4	1939
186	Krāslavas luterāņu baznīca	Krāslavas novads	Luterāņu	4	1939
187	Bornes baznīca (iepriekšceltā atrodas etnogrāfijas muzejā)	Krāslavas novads	Katoļu	4	1939
188	Līvānu Visu Svēto pareizticīgo baznīca	Līvānu novads	Pareizticīgo	4	1939
189	Kristceļu vecticībnieku draudzes dievnams	Viļānu novads	Vecticībnieku	4	1939
190	Medumu vecticībnieku lūgšanu nams	Daugavpils novads	Vecticībnieku	4	1940
191	Štikānu vecticībnieku draudzes dievnams	Rēzeknes novads	Vecticībnieku	4	1940
192	Rugāju Vissvētākās Jaunavas Marijas Bezvainīgās Sirds baznīca	Rugāju novads	Katoļu	5	1941
193	Augškalnes Sv. Ģimenes baznīca	Daugavpils novads	Katoļu	5	1947
194	Dukstigala Jaunavas Marijas baznīca	Rēzeknes novads	Katoļu	5	1947
195	Vainovas vecticībnieku draudzes dievnams	Rēzeknes novads	Vecticībnieku	5	1980

3. pielikuma nobeigums

N. p. k.	Dievnama ainavas nosaukums	Teritoriālā piederība	Dievnama ainavas konfesionālā piederība	Piederība izdalītajiem vēstures periodiem	Ainavas parādīšanās gads
196	Dagdas vecticībnieku lūgšanu nams	Dagdas novads	Vecticībnieku	6	1992
197	Krivandas Sv. Erceņģeļa Mihaela pareizticigo baznīca	Ciblas novads	Pareizticīgo	6	2003
198	Forštates Jēzus Sirds Romas katoļu baznīca	Daugavpils	Katoļu	6	2006
199	Zemgales baznīca	Daugavpils novads	Katoļu	6	2006

4. pielikums

Anketa – fotoattēlu vērtēšana pēc Q metodes

N.p.k.	**Kolonnas numurs**	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**
1	Foto attēlu skaits kolonnā	1	2	3	5	8	5	3	2	1
2	Vērtējums foto attēliem šajā kolonnā	-4	-3	-2	-1	0	1	2	3	4

Kolonnu veidošana ir pēc zemāk redzamā attēla. Un pēc novērtēšanas lūdzu pamatot ar saviem vārdiem sešus labāk un sliktāk vērtēto fotogrāfiju izvēli.

Fotogrāfiju numuri attiecīgajās kolonnās.

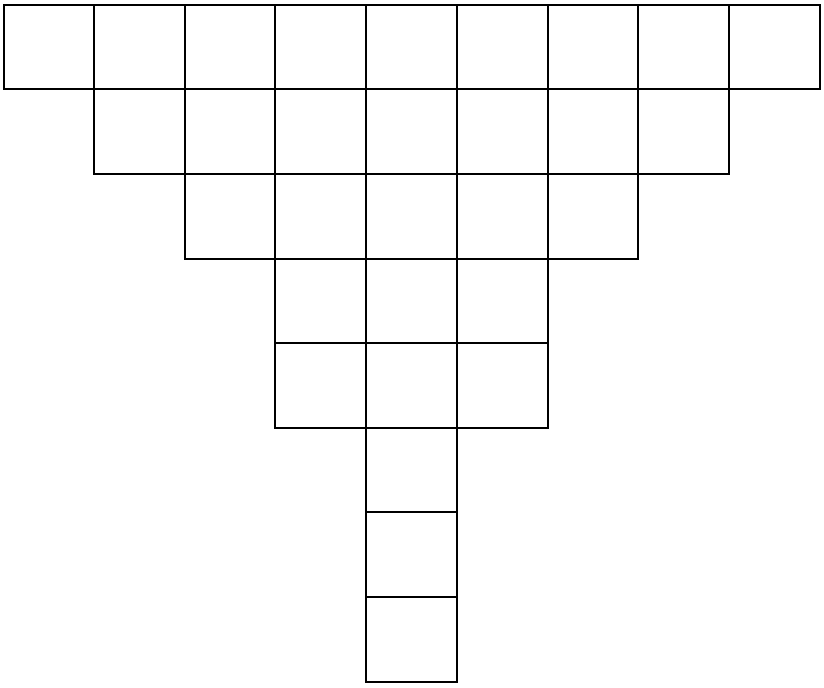

Sešu augstāk novērtēto izvēles pamatojums _____

Sešu zemāk novērtēto izvēles pamatojums _____

Paldies par veltīto laiku!

5. pielikums

Anketa – fotoattēlu vērtēšana pēc skata izteiksmīguma metodes

Lūdzu novērtēt 30 dievnamu ainavas foto attēlus. Vērtējums no 0 (ļoti zema ainavas vizuāli estētiskā vērtība) līdz 9 (augsta ainavas vizuāli estētiskā vērtība).

Bildes N.p.k.	**Vērtējums**									
1	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
2	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
3	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
4	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
5	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
6	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
7	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
8	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
9	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
10	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
11	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
12	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
13	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
14	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
15	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
16	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
17	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
18	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
19	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
20	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
21	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
22	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
23	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
24	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
25	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
26	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
27	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
28	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
29	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
30	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9

6. pielikums

Q un skata izteiksmīguma metodēs izmantotie fotoattēli

1.att. Višķu dievnams

2.att Aglonas bazilika

3. att. Ambeļu dievnams

4. att. Krucifikss Balvu dievnama dārzā

5. att. Kupravas dievnams ar jaunizveidoto nožogojumu un vārtiem

6.att. Viļakas dievnama ainava

8. att. Skats no Višķu dienvnama

9. att. Baltinavas dievnams

10. att. Baltinavas dievnams

11. att. Tilžas dievnams

12. att. Bēržu dievnams

13. att. Krišjāņu dievnams ar krucifiksu dārzā

14. att. Baltinavas dievnama nožogojums un dārzs

15. att. Istalnas dievnama dārzs

16. att. Viļakas dievnams

17. att. Augustovas dievnams

18. att. Ludzas dievnams

19. att. Briģu dievnams

20. att. Zilupes dievnams

21. att. Pasienes dievnams apdzīvotās vietas ainavā

22. att. Vecslabadas dievnams

23. att. Ludzas dievnama ielas ainava

24. att. Vecslabadas dievnamu ainava (skats no katoļu dievnama uz pareizticīgo dievnamu)

25. att. Brīvi stāvošais zvanu tornis Rundēnu dievnama dārzā

26. att. Ieeja Kaunatas dievnama dārzā

27. att. Ciskādu dievnams

28. att. Ozolmuižas dievnama dārzs

29. att. Viļānu dievnama dārza meditāciju zona

30. att. Ciskādu dievnama dārzs

7. pielikums

Lauka pētījumos apsekotie dievnami

N.p.k.	Dievnama nosaukums	Konfesija, kurai pieder dievnams
1	Aglona	katoļu
2	Aizkalne kat.	katoļu
3	Aizkalne par.	pareizticīgo
4	Andrupene	katoļu
5	Asūne	katoļu
6	Ašķuki	vecticībnieku
7	Auziņi	katoļu
8	Beresņi (pie Lociem)	katoļu
9	Bērzgales	katoļu
10	Bērzgales kat.	katoļu
11	Biķernieki	vecticībnieku
12	Bližņeva	vecticībnieku
13	Bondarišķi	vecticībnieku
14	Borovka	katoļu
15	Briģi	katoļu
16	Brodaiži katoļu	katoļu
17	Brodaižipareizticīgo	pareizticīgo
18	Bukumuiža	katoļu
19	Čornaja	katoļu
20	Dagda kat.	katoļu
21	Dagda par.	pareizticīgo
22	Dagda vect.	vecticībnieku
23	Dricāni	katoļu
24	Dubna	katoļu
25	Eversmuiža	katoļu
26	Feimaņu	katoļu
27	Galēni	katoļu
28	Grāveri	pareizticīgo
29	Gurilišķi	vecticībnieku
30	Ilzeskalnes/Kuļņevas	katoļu
31	Ilzeskalnes/Kuļņevas	pareizticīgo
32	Indras/Baļbinovas	katoļu
33	Ismeri	vecticībnieku
34	Istalsna	katoļu
35	Izvalta	katoļu
36	Jaunā Slobodka	vecticībnieku
37	Kaunata	katoļu
38	Kombuļi	katoļu
39	Kovaļova	vecticībnieku
40	Krāslavas kat.	katoļu
41	Krāslavas lut.	luterāņu
42	Krāslavas par.	pareizticīgo

N.p.k.	Dievnama nosaukums	Konfesija, kurai pieder dievnams
43	Krāslavas vec.	vecticībnieku
44	Lauderi	pareizticīgo
45	Lielā Puderova	vecticībnieku
46	Lipinišķi	pareizticīgo
47	Lipušķi vecticībnieku	vecticībnieku
48	Lomi-Bortnieki	vecticībnieku
49	Ludzas katoļu	katoļu
50	Ludzas luterāņu	luterāņu
51	Ludzas pareizticīgā	pareizticīgo
52	Ludzas sinagoga	ebreju
53	Ludzas vecticībnieku	vecticībnieku
54	Makarovka	vecticībnieku
55	Malta kat.	katoļu
56	Malta par.	pareizticīgo
57	Maltas vect.	vecticībnieku
58	Maļinova	pareizticīgo
59	Mežvidu/Lakšnīki	katoļu
60	Nautrēni/Rogovka	katoļu
61	Nīdermuiža	katoļu
62	Novomisļi	katoļu
63	Pantelišķi	vecticībnieku
64	Paramonovka	vecticībnieku
65	Pasiene	katoļu
66	Peipiņu	katoļu
67	Piedrujas kat.	katoļu
68	Piedrujas par.	pareizticīgo
69	Pieniņi	katoļu
70	Pildas (Nukši)	katoļu
71	Piļcene	katoļu
72	Prezma	katoļu
73	Pušas kat.	katoļu
74	Pušmucova	katoļu
75	Raģeļi	katoļu
76	Raipole/Kušneri	katoļu
77	Ratnieki	katoļu
78	Rečeņi	vecticībnieku
79	Rēzeknes Jēzus Sirds katedrāle	katoļu
80	Rēzeknes katoļu	katoļu
81	Rēzeknes lut.	luterāņu
82	Rēzeknes par.	pareizticīgo
83	Rēzeknes sinagoga	ebreju

N.p.k.	Dievnama nosaukums	Konfesija, kurai pieder dievnams
84	Rēzeknes vect.	vecticībnieku
85	Riebiņu katoļu	katoļu
86	Riebiņu pareizticīgo	pareizticīgo
87	Robežnieki/Pustiņas	katoļu
88	Rogovka/Nautrēnu	katoļu
89	Rundēni	katoļu
90	Rušona	katoļu
91	Sarkaņu	katoļu
92	Skaista	katoļu
93	Skangeļi	vecticībnieku
94	Skudnovka/Ustroņu	katoļu
95	Slobodā/Indricas	katoļu
96	Slostovka	vecticībnieku
97	Stiglava/Latvīšu Stiglava	katoļu
98	Stoļerova	katoļu
99	Šķaune	katoļu
100	Šķeltova	pareizticīgo
101	Tiskādi otra	vecticībnieku
102	Tiskādi par.	pareizticīgo
103	Uļjanova	vecticībnieku
104	Vainova	vecticībnieku
105	Vertulova	pareizticīgo
106	Zilupes pareizticīgo	pareizticīgo
107	Zosna	katoļu

8. pielikums

2011. gada lauka pētījumos izmantotā dievnamu apsekošanas matrica

<table>
<tr><td colspan="4">Dievnama nosaukums:</td></tr>
<tr><td>Dievnama ainavas imageability shēma (skatu punktu un līniju atzīmēšana)</td><td colspan="3"></td></tr>
<tr><td>Dievnams saskatāms no attāluma</td><td>Ir</td><td colspan="2">Nav</td></tr>
<tr><td>Dievnama ainava atrodas</td><td>Lauku apvidus</td><td>Lauku apdzīvotā vieta</td><td>Pilsētvide</td></tr>
<tr><td>Dievnama ainavas raksturojums (dominantes, galvenie ainavas elementi un parametri)</td><td colspan="3"></td></tr>
<tr><td>Dievnama dārza kontūras un elementu shematisks attēlojums</td><td colspan="3"></td></tr>
</table>

Dārza kompozīcija	Simetrisks	Asimetrisks	
Dievnama novietojums pret ceļu	Pie ceļu krustojuma	Ceļmalā	Ceļa galā
Ceļš	Harmoniski iekļaujas dievnama ainavā	Disharmonizē ar dievnama ainavu	
Ceļa segums	Asfalts	Grantēts	Bez seguma
Dievnama atrašanās vieta	Urbānā ainava	Lauku apdzīvotā vieta	Lauku ainava
Kokaugi dievnama dārzā un to īss raksturojums			
Plaša atvērta telpa ap dievnamu	ir	nav	
Reljefs	paugurains	līdzens	
Ēkas augstums (aptuvenais dalījums)	Līdz 6m ieskaitot	Virs 6m	

	Ir	**Nav**	Piezīmes (materiāls, tehniskais stāvoklis)
Žogs			
Soliņi			
Kokaugi pa perimetru			
Brīvi stāvošs zvanu tornis			
Krucifikss			
Apbedījumi dievnama dārza teritorijā			
Apbedījumi blakus dievnama dārza teritorijai			

Piezīmes:_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____

9. pielikums

2011. gada lauka pētījumu galveno datu apkopojums

N.p.k.	Nosaukums	Konfesija	Atrodas pilsētā, apdzīvotā vietā, ciemata	Dārzs plašs	Dārzs simetrisks	Ainava plaša	žogs	soliņi	koki pa perimetru	saskatāmība no attāluma	dārzs	zvanu tornis	krucifikss	apbedījumi teritorijā	apbedījumi blakus
1	Aglona	katoļu	x	x	x	x	x	x			x	x	x		x
2	Aizkalne	katoļu	x			x	x	x	x	x	x		x		
3	Aizkalne	pareizticīgo	x				x							x	
4	Andrupene	katoļu	x		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	
5	Asūne	katoļu	x				x	x	x	x	x	x	x	x	
6	Ašķuki	vecticībnieku	x				x		x		x				
7	Auziņi	katoļu	x												
8	Beresņi (pie Lociem)	katoļu					x	x			x		x		x
9	Bērzgales	katoļu	x		x	x	x	x	x	x	x		x	x	x
10	Bērzgales	katoļu				x	x			x	x	x			
11	Biķernieki	vecticībnieku	x				x			x					x
12	Bondariški	vecticībnieku							x	x					
13	Borovka	katoļu	x		x		x				x	x		x	
14	Briģi	katoļu	x				x				x		x		
15	Bukumuiža	katoļu	x			x	x	x		x	x	x	x	x	x
16	Čornaja	katoļu	x			x	x	x		x	x	x	x		
17	Dagda	katoļu	x				x	x	x		x		x	x	
18	Dagda	pareizticīgo	x				x				x				
19	Dagda	vecticībnieku	x				x	x		x					x
20	Dubna	katoļu	x		x			x	x		x		x		
21	Eversmuiža	katoļu	x				x	x			x	x	x		
22	Feimaņu	katoļu	x	x				x	x	x	x	x	x	x	
23	Grāveri	pareizticīgo	x			x				x					
24	Ilzeskalnes/Kuļņevas	katoļu	x				x	x			x		x		
25	Ilzeskalnes/Kuļņevas	pareizticīgo	x							x				x	x
26	Indras/Baļbinovas	katoļu	x	x		x	x	x	x		x		x		
27	Izvalta	katoļu	x			x	x	x		x	x		x	x	
28	Kombuļi	katoļu	x		x		x		x	x	x		x		
29	Kovaļova	vecticībnieku					x	x							
30	Krāslavas	katoļu	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	
31	Krāslavas	luterāņu	x												
32	Krāslavas	pareizticīgo	x			x				x					
33	Krāslavas	vecticībnieku	x			x	x	x			x				

N.p.k.	Nosaukums	Konfesija	Atrodas pilsētā, apdzīvotā vietā, ciemata	Dārzs plašs	Dārzs simetrisks	Ainava plaša	žogs	soliņi	koki pa perimetru	saskatāmība no attāluma	dārzs	zvanu tornis	krucifikss	apbedījumi teritorijā	apbedījumi blakus
34	Lipinišķi	pareizticīgo	x				x		x					x	x
35	Malta	katoļu	x				x	x			x	x	x	x	
36	Malta	pareizticīgo	x					x				x		x	x
37	Maltas	vecticībnieku	x			x	x	x			x				
38	Maļinova	pareizticīgo	x				x				x				
39	Mežvidu/Lakšnīki	katoļu				x		x		x	x		x		
40	Nīdermuiža	katoļu	x	x			x	x	x		x		x	x	
41	Novomisļi	katoļu													
42	Pantelišķi	vecticībnieku	x		x		x	x	x		x				
43	Paramonovka	vecticībnieku													x
44	Peipiņu	katoļu				x	x	x	x						
45	Piedrujas	katoļu	x		x	x	x	x		x	x			x	
46	Piedrujas	pareizticīgo	x				x	x			x			x	
47	Prezma	katoļu	x			x	x			x	x	x			
48	Pušas	katoļu	x		x	x	x	x	x		x	x			
49	Raģeļi	katoļu					x				x				x
50	Ratnieki	katoļu	x												
51	Rečeņi	vecticībnieku	x			x	x	x		x	x	x			
52	Rēzeknes	luterāņu	x												
53	Rēzeknes	pareizticīgo	x	x	x	x	x	x	x	x	x				
54	Rēzeknes	vecticībnieku	x			x		x		x					x
55	Robežnieki/Pustiņas	katoļu	x		x		x	x		x	x	x	x	x	
56	Rogovka/Nautrēnu	katoļu	x			x	x	x	x	x	x	x	x	x	
57	Rušona	katoļu				x	x		x	x	x		x		x
58	Skaista	katoļu			x		x	x	x		x	x	x	x	
59	Skudnovka/Ustroņu	katoļu									x				
60	Slobodā/Indricas	katoļu				x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
61	Slostovka	vecticībnieku	x				x	x			x				
62	Stoļerova	katoļu	x				x			x	x		x		
63	Šķaune	katoļu	x			x	x	x			x	x	x	x	
64	Šķeltova	pareizticīgo	x				x							x	
65	Tiskādi	vecticībnieku	x				x	x			x				
66	Tiskādi	pareizticīgo	x		x	x	x			x	x				
67	Vainova	vecticībnieku	x			x	x		x		x				
68	Vertulova	pareizticīgo					x	x						x	x

10. pielikums

2013. gada lauka pētījumos izmantotā dievnamu apsekošanas matrica

Dievnama nosaukums:		
Dievnama ainavas imageability shēma (skatu punktu un līniju atzīmēšana)		
Dievnams saskatāms no attāluma	Ir	Nav
Dievnama ainavas raksturojums (dominantes, galvenie ainavas elementi un parametri)		
Dievnama dārza kontūras un elementu shematisks attēlojums		

Dārza kompozīcija	Simetrisks		Asimetrisks	
Dievnama novietojums pret ceļu	Pie ceļu krustojuma		Ceļmalā	Ceļa galā
Ceļš	Harmoniski iekļaujas dievnama ainavā		Disharmonizē ar dievnama ainavu	
Ceļa segums	Asfalts		Grantēts	Bez seguma
Dievnama atrašanās vieta	Urbānā ainava		Lauku apdzīvotā vieta	Lauku ainava
Kokaugi dievnama dārzā un to īss raksturojums				
Ziemcietes, viengadīgie augi	Ir daudz izmantoti dievnama dārzā		Ir minimāli izmantoti dievnama dārzā	Nav izmantoti dievnama dārzā
	Ir	**Nav**	Piezīmes (materiāls, tehniskais stāvoklis)	
Žogs				
Soliņi				
Kokaugi pa perimetru				
Brīvi stāvošs zvanu tornis				
Krucifikss				
Apbedījumi dievnama dārza teritorijā				
Apbedījumi blakus dievnama dārza teritorijai				

Piezīmes:_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____

11. pielikums

2013. gada lauka pētījumu galveno datu apkopojums

N.p.k.	Nosaukums	Konfesija	dievnams saskatāms no attāluma	dārzs simetrisks	novietojums pret ceļu (pie krustojuma/pie ceļa/ceļa galā)	ceļš iekļaujas ainavā	ceļa segums (asfalts/grants/ bez seguma/bruģis)	Kokaugi:	ziemcietes un viengadīgie (ir daudz/ir minimāli/nav nemaz)	žogs	soliņi	koki pa perimetru	zvanu tornis (atsevišķi atāvošs)	krucifikss	apbedījumi teritorijā	apbedījumi blakus
1	Bližņeva	vecticībnieku		x	pie ceļa		grants	nav	nav nemaz							
2	Briģi	katoļu			pie ceļa		asfalts		ir minimāli	x	x			x		
3	Brodaiži katoļu	katoļu			pie krustojuma	x	bez seguma	nav	ir minimāli	x				x		
4	Brodaižipareizticīgo	pareizticīgo		x	pie ceļa	x	grants	nav	nav nemaz	x						
5	Dricāni	katoļu	x		pie krustojuma	x	asfalts		ir minimāli	x				x	x	
6	Galēni	katoļu	x	x	pie ceļa	x	asfalts		ir daudz	x	x		x	x	x	
7	Gurilišķi	vecticībnieku			pie krustojuma	x	grants		ir daudz	x		x				
8	Ilzeskalns	pareizticīgo	x		ceļa galā	x	grants	nav	nav nemaz	x					x	
9	Ilzeskalns	katoļu			pie krustojuma		asfalts		ir minimāli	x	x			x		
10	Ismeri	vecticībnieku		x	pie ceļa	x	grants		nav nemaz	x		x				

N.p.k.	Nosaukums	Konfesija	dievnams saskatāms no attāluma	dārzs simetrisks	novietojums pret ceļu (pie krustojuma/pie ceļa/ceļa galā)	ceļš iekļaujas ainavā	ceļa segums (asfalts/grants/ bez seguma/bruģis)	Kokaugi:	ziemcietes un viengadīgie (ir daudz/ir minimāli/nav nemaz)	žogs	soliņi	koki pa perimetru	zvanu tornis (atsevišķi atāvošs)	krucifikss	apbedījumi teritorijā	apbedījumi blakus
11	Istalsna	katoļu		x	pie ceļa	x	asfalts		ir minimāli	x	x			x		x
12	Jaunā Slobodka	vecticībnieku	x	x	ceļa galā	x	grants		nav nemaz							x
13	Kaunata	katoļu	x		pie ceļa	x	asfalts		ir daudz	x	x			x	x	
14	Lauderi	pareizticīgo	x	x	pie ceļa	x	asfalts	nav	nav nemaz	x		x			x	
15	Lielā Puderova	vecticībnieku	x		pie ceļa	x	grants		nav nemaz	x	x					
16	Lipušķi pareizticīgo	pareizticīgo		x	pie ceļa		asfalts	nav	nav nemaz							x
17	Lipušķi vecticībnieku	vecticībnieku			pie ceļa		asfalts		nav nemaz							x
18	Lomi-Bortnieki	vecticībnieku			pie krustojuma		grants		nav nemaz	x	x	x				
19	Ludzas katoļu	katoļu	x	x	ceļa galā	x	bruģis		ir daudz	x	x	x		x	x	
20	Ludzas luterāņu	luterāņu	x		pie krustojuma	x	asfalts	nav	nav nemaz							
21	Ludzas pareizticīgā	pareizticīgo	x		pie krustojuma	x	asfalts	nav	ir minimāli	x	x					
22	Ludzas sinagoga	ebreju	x		pie krustojuma	x	asfalts	nav	nav nemaz							

N.p.k.	Nosaukums	Konfesija	dievnams saskatāms no attāluma	dārzs simetrisks	novietojums pret ceļu (pie krustojuma/pie ceļa/ceļa galā)	ceļš iekļaujas ainavā	ceļa segums (asfalts/grants/ bez seguma/bruģis)	Kokaugi:	ziemcietes un viengadīgie (ir daudz/ir minimāli/nav nemaz)	žogs	soliņi	koki pa perimetru	zvanu tornis (atsevišķi atāvošs)	krucifikss	apbedījumi teritorijā	apbedījumi blakus
23	Ludzas vecticībnieku	vecticībnieku			pie ceļa	x	asfalts		ir daudz	x						
24	Makarovka	vecticībnieku	x		pie ceļa	x	grants		nav nemaz							
25	Mežvidi	katoļu			pie ceļa	x	grants		ir minimāli		x			x		
26	Nautrēni/Rogovka	katoļu	x		pie ceļa		asfalts		ir daudz	x	x		x	x	x	
27	Pasiene	katoļu	x	x	pie ceļa	x	asfalts		ir minimāli	x	x			x	x	
28	Pieniņi	katoļu			pie ceļa	x	grants		ir minimāli	x	x			x		
29	Pildas (Nukši)	katoļu		x	pie krustojuma	x	asfalts		nav nemaz	x		x	x	x	x	
30	Piļcene	katoļu	x		pie ceļa	x	grants		nav nemaz	x		x				x
31	Pušmucova	katoļu			pie krustojuma		asfalts		nav nemaz	x	x			x	x	x
32	Raipole/Kušneri	katoļu			ceļa galā	x	grants		ir daudz	x	x		x	x	x	x
33	Rēzeknes Jēzus Sirds katedrāle	katoļu	x	x	pie ceļa	x	asfalts		nav nemaz	x	x				x	
34	Rēzeknes katoļu	katoļu			pie krustojuma	x	asfalts		ir daudz	x	x	x				
35	Rēzeknes luterāņu	luterāņu			pie ceļa	x	asfalts		nav nemaz							

N.p.k.	Nosaukums	Konfesija	dievnams saskatāms no attāluma	dārzs simetrisks	novietojums pret ceļu (pie krustojuma/pie ceļa/ceļa galā)	ceļš iekļaujas ainavā	ceļa segums (asfalts/grants/ bez seguma/bruģis)	Kokaugi:	ziemcietes un viengadīgie (ir daudz/ir minimāli/nav nemaz)	žogs	soliņi	koki pa perimetru	zvanu tornis (atsevišķi atāvošs)	krucifikss	apbedījumi teritorijā	apbedījumi blakus
36	Rēzeknes pareizticīgā	pareizticīgo	x		pie ceļa	x	asfalts		ir daudz	x	x					
37	Rēzeknes sinagoga	ebreju			pie krustojuma	x	asfalts		nav nemaz							
38	Riebiņu katoļu	katoļu			ceļa galā	x	bez seguma		ir daudz	x	x			x		
39	Riebiņu pareizticīgo	pareizticīgo			pie ceļa		asfalts		nav nemaz	x	x				x	
40	Rundēni	katoļu	x		pie krustojuma		asfalts		ir minimāli	x			x	x		
41	Sarkaņu	katoļu			ceļa galā	x	grants		ir minimāli	x		x	x	x	x	
42	Skangeļi	vecticībnieku	x		pie ceļa	x	grants	nav	nav nemaz							
43	Stiglava/Latvīšu Stiglava	katoļu		x	pie krustojuma	x	grants		nav nemaz	x			x	x		
44	Uļjanova	vecticībnieku			pie ceļa	x	grants		ir minimāli	x		x				
45	Zilupes pareizticīgo	pareizticīgo			pie krustojuma	x	asfalts		ir minimāli	x	x					
46	Zosna	katoļu			pie krustojuma	x	grants		ir minimāli	x			x			

12. pielikums

2013. gada lauka pētījumos apkopotie dati par kokaugiem

N.p.k.	Nosaukums	Konfesija	Kokaugi:	liepa	kļava	bērzs	egle	ceriņš	tūja	osis	sudrabegle	ozols	kastanis	ābeles	karagāna	kadiķis	ābele	apse	priede	lapegle
1	Rēzeknes sinagoga	ebreju	nav																	
2	Ludzas sinagoga	ebreju	nav																	
3	Dricāni	katoļu		x	x				x											
4	Piļcene	katoļu		x	x		x		x	x										
5	Ilzeskalns	katoļu										x								
6	Nautrēni/Rogovka	katoļu		x	x		x		x				x							
7	Mežvidi	katoļu		x		x								x						
8	Stiglava/Latvīšu Stiglava	katoļu							x											
9	Pušmucova	katoļu		x	x															
10	Rēzeknes Jēzus Sirds katedrāle	katoļu		x								x								
11	Rēzeknes katoļu	katoļu		x					x			x								
12	Sarkaņu	katoļu		x			x													x
13	Ludzas katoļu	katoļu		x	x	x			x											
14	Pildas (Nukši)	katoļu		x			x		x	x		x								
15	Istalsna	katoļu			x			x		x					x					
16	Briģi	katoļu		x																
17	Pasiene	katoļu		x																
18	Raipole/Kušneri	katoļu			x	x			x			x				x				
19	Rundēni	katoļu										x								
20	Brodaiži katoļu	katoļu	nav																	

N.p.k.	Nosaukums	Konfesija	Kokaugi:	liepa	kļava	bērzs	egle	ceriņš	tūja	osis	sudrabegle	ozols	kastanis	ābeles	karagāna	kadiķis	ābele	apse	priede	lapegle
21	Kaunata	katoļu		x												x				
22	Zosna	katoļu		x	x	x												x		
23	Galēni	katoļu		x	x				x	x		x								
24	Pieniņi	katoļu			x															
25	Riebiņu katoļu	katoļu		x			x		x			x								
26	Rēzeknes luterāņu	luterāņu		x																
27	Ludzas luterāņu	luterāņu	nav																	
28	Ilzeskalns	pareizticīgo	nav																	
29	Rēzeknes pareizticīgā	pareizticīgo		x					x			x								
30	Ludzas pareizticīgā	pareizticīgo	nav																	
31	Zilupes pareizticīgo	pareizticīgo		x					x											
32	Lauderi	pareizticīgo	nav																	x
33	Brodaižipareizticīgo	pareizticīgo	nav																	
34	Lipušķi pareizticīgo	pareizticīgo	nav																	
35	Riebiņu pareizticīgo	pareizticīgo			x	x														
36	Gurišķi	vecticībnieku		x		x		x		x										
37	Uļjanova	vecticībnieku		x																
38	Lielā Puderova	vecticībnieku		x	x			x	x		x									
39	Ludzas vecticībnieku	vecticībnieku		x						x										

12. pielikuma nobeigums

N.p.k.	Nosaukums	Konfesija	Kokaugi:	liepa	kļava	bērzs	egle	ceriņš	tūja	osis	sudrabegle	ozols	kastanis	ābeles	karagāna	kadiķis	ābele	apse	priede	lapegle
40	Jaunā Slobodka	vecticībnieku					x													
41	Bližņeva	vecticībnieku	nav																	
42	Lipušķi vecticībnieku	vecticībnieku		x	x												x			
43	Ismeri	vecticībnieku			x			x											x	
44	Lomi-Bortnieki	vecticībnieku			x		x					x								
45	Makarovka	vecticībnieku		x		x														
46	Skangeļi	vecticībnieku	nav																	